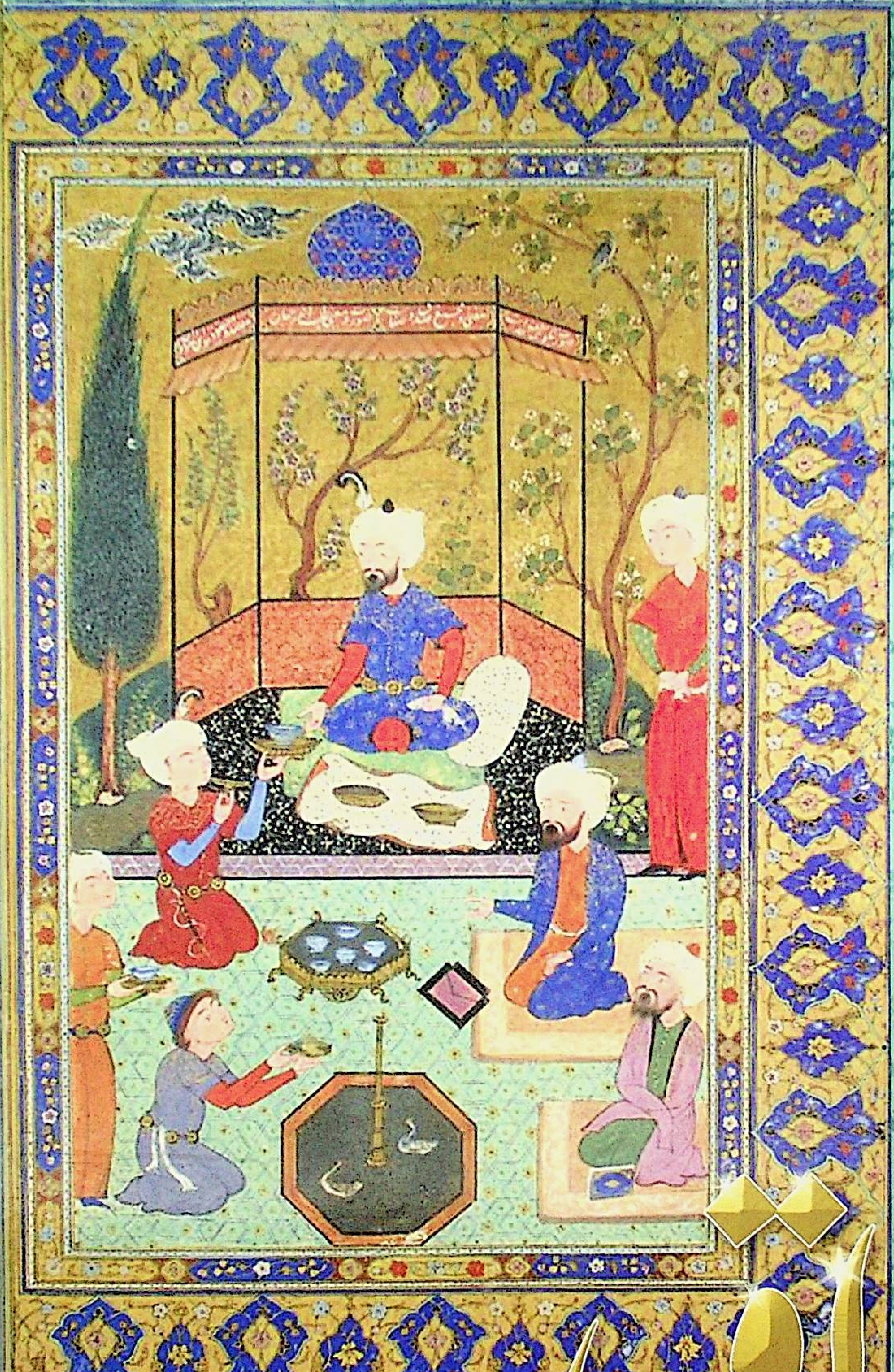

BULAK

بۇلاق

ISSN 1005-0876

2016 4

源泉 (布拉克) ◎ BULAK

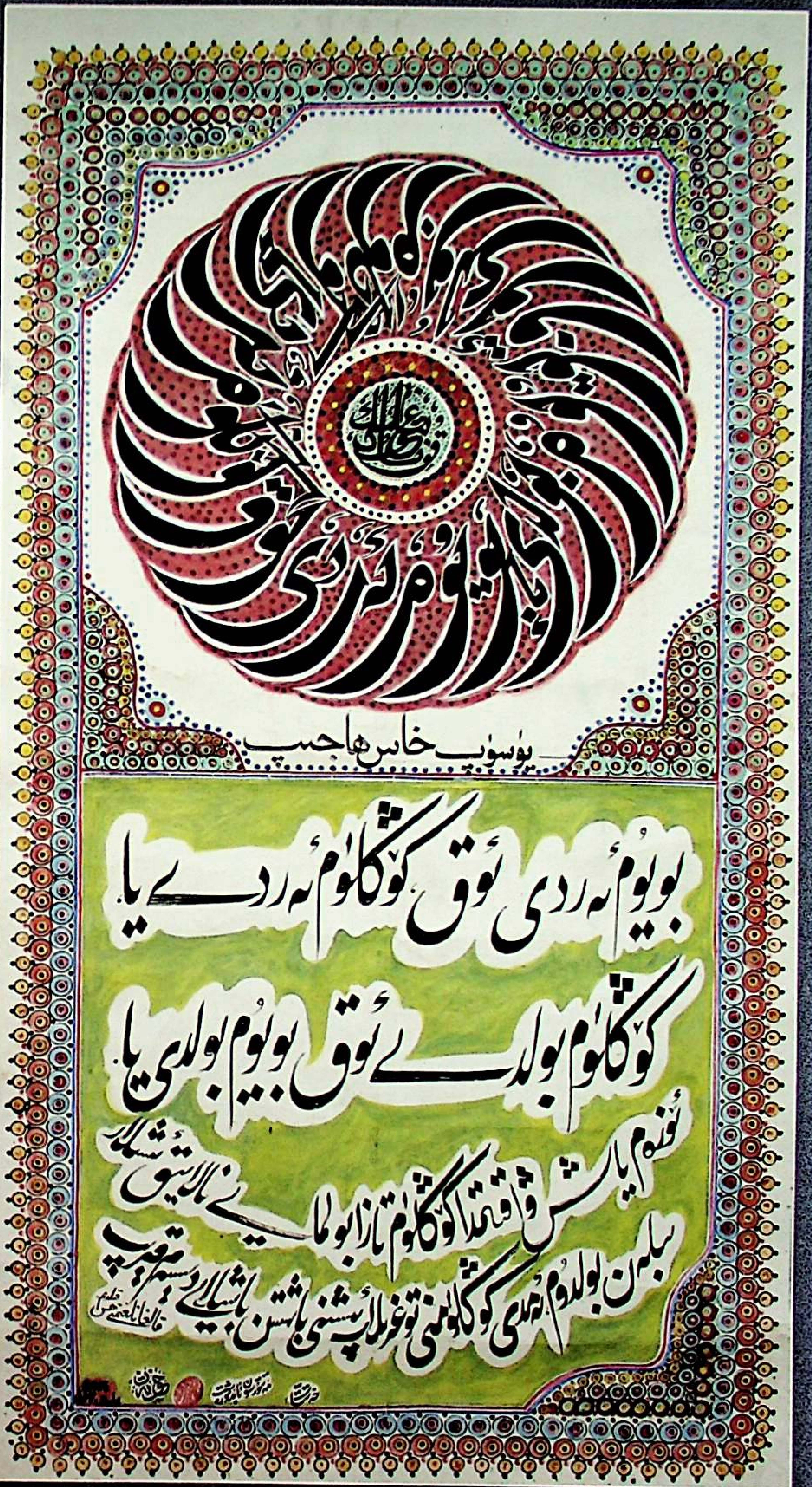

يۇسۇپ خاس ھاجىپ
بويۇم ئەردى ئوق كوڭلۇم ئەردى يا
كوڭلۇم بولدى ئوق بويۇم بولدى يا

شىنجاڭ كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە فولكلورىنىڭ قوش ئايلىق ژۇرنىلى

بۇلاق

38 - يىل نەشرى ئومۇمىي 169 - سان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئويغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

سېنىڭ
جانىڭ
مېنىڭ
جانىم
بىر جان
ئەمەسمۇ
سېنىڭ
ئۈچۈن
مېنىڭ
جانىم
قۇربان ئەمەسمۇ.

خەتتات مەمتۇرسۇن ئابدۇرەشىت خەتتى

2011.1.10.

بۇلاق

2016 ـ يىللىق 4 ـ سان

باش مۇھەررىرى: مۇختار مامۇت　　مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى: مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت

بۇ ساندا

ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

دىۋانى سۇلتان ھۇسەين مىرزا بايقارا .... سۇلتان ھۇسەين مىرزا بايقارا (5)

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: گۇلئايىم ياقۇپ، ئوبۇلقاسىم مەمەت

كۇندىلىك تۇرمۇش ئادەتلىرى ۋە سەپەر ھەققىدىكى بايانلار .... (39)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابلىمىت قۇدرەت ھەمراھ

شېئىرلار .... ھۇسەينخان تەجەللىي (53)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقادىر سادىر

مەقتۇلنامە .... (58)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇتەللىپ ئىسمايىل

«شەۋقى گۇلىستان»غا تەقرىز .... داموللا ئابدۇلقادىر بىننى ئابدۇلۋارىس كاشغەرىي ئەلئارتۇچىي (75)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئەھمەدجان ئابدۇرەھىم

ئەدەبىي مۇھاكىمىلەر

قەدىمكى ئەسەرلەرنى تەھرىرلەشتە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بىرقانچە نۇقتا .... ئابدۇقەييۇم سايىم (77)

قەدىمكى ئەسەرلەر مۇھەررىرلىرىنىڭ قەدىمكى تىل ئۆتكىلىدىن ئۆتۈشىنىڭ مۇھىملىقى ھەققىدە ئويلىغانلىرىم .... مۇنەۋۋەرە ھەبىبۇللاھ نۇر (80)

ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنى ئۆگىنىش جەريانىدا ھېس قىلغانلىرىم .... مۇھەممەد ئىبراھىمجان (85)

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن

ماقال ـ تەمسىللەر .... ھەلىمگۈل ئابلىز (88)

ئۈچ يۈز تەڭگە .... (98)

ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: دىلئارام باھاۋىدىن

ئىككى چۈچەك .... (101)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇن تىرىك

ئۈچ قىز .... (106)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: خەپىز ساتتار سالىھ

※

مۇقاۋىنىڭ 1 ـ ۋە 4 ـ بېتىدە: «دىۋانى سۇلتان ھۇسەين مىرزا بايقارا»نىڭ پارىژ مىللەت كۇتۇپخانىسىدا ساقلىنىۋاتقان 993 ـ نومۇرلۇق قول يازمىسىغا ئىشلەنگەن قىستۇرما سۈرەت (مىنىئاتورا) (تەمىنلىگۈچى: ئارافات ھەسەن مۇسابايېف)

※ ※ ※

مەسئۇل مۇھەررىرى: دىلئارام باھاۋىدىن

ياردەمچى مۇھەررىرى: مۇتەللىپ ئىسمايىل

كوررېكتورى: ۋەلى زەيدۇن

مۇقاۋا لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

تەھرىر بۆلۈمىنىڭ تېلېفون نومۇرى: 2827971 ـ 0991

ئېلېكترونلۇق خەت ساندۇقى: bulak@aliyun . com

تارقىتىش بۆلۈمىنىڭ تېلېفون نومۇرى: 2827472 ـ 0991

سۇلتان ھۈسەيىن مىرزا بايقارا

دىۋانى سۇلتان ھۈسەيىن مىرزا بايقارا*

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: گۈلئايىم ياقۇپ، ئوبۇلقاسىم مەمەت

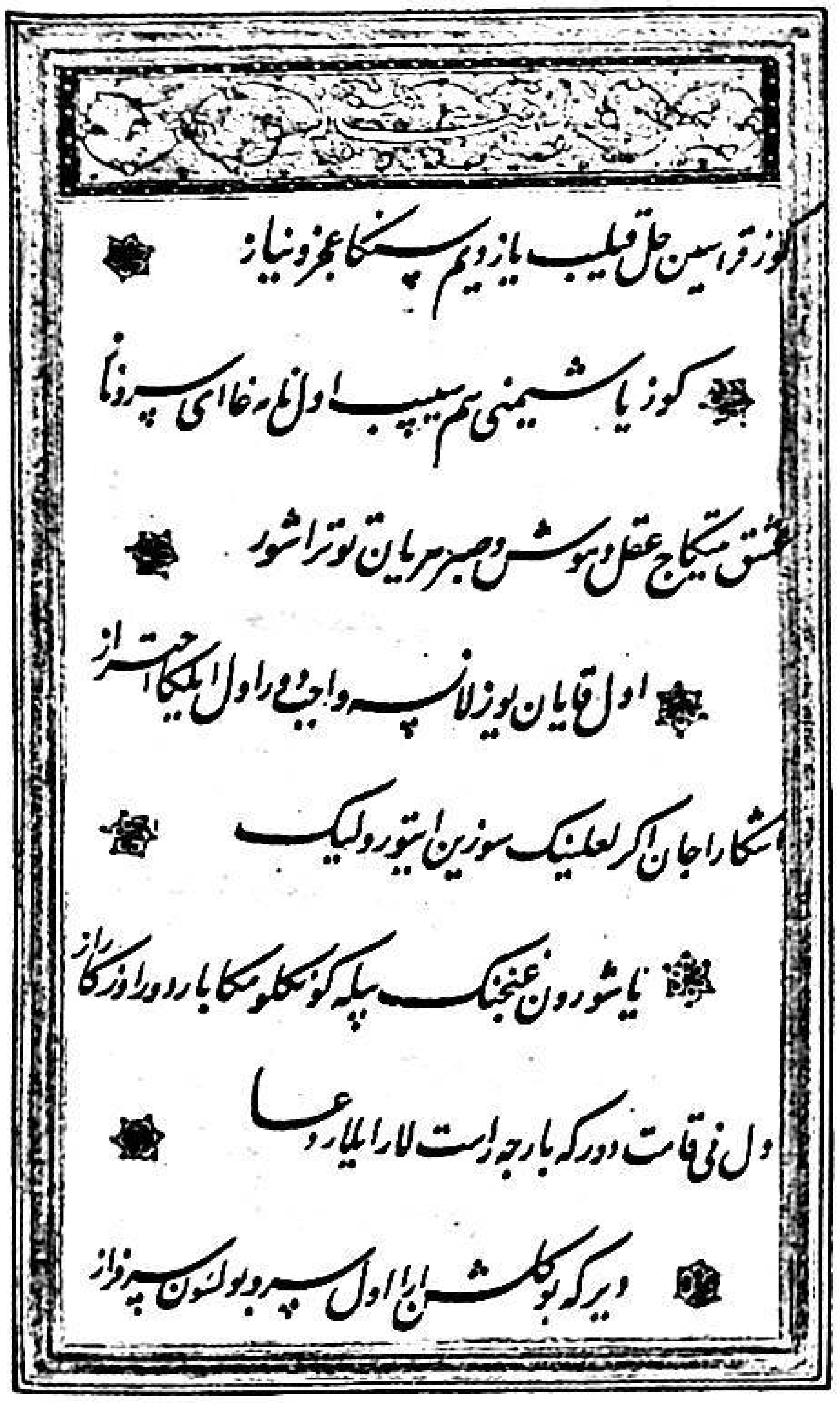

ئەيزەن لەھۇ

كۆز قاراسىن ھەل قىلىپ يازدىم ساڭا ئەجزۇ نىياز،
كۆز ياشىمنى ھەم سېپىپ ئول نامەغە، ئەي سەرۋى ناز.
ئىشق يەتكەچ ئەقلۇ ھۇشۇ سەبر ھەريان تۇتراشۇر،
ئول قايان يۈزلەنسە، ۋاجىبدۇر ئول ئەلگە ئىھتىراز.
ئاشكارا جان ئەگەر لەئلىڭ سۆزىن ئايتۇر، ۋە لېك،
ياشۇرۇن غۇنچەڭ بىلە كۆڭلۈمگە باردۇر ئۆزگە راز.
ئول نې قامەتدۇركى بارچە راستلار ئەيلەر دۇئا،
دەركى بۇ گۈلشەن ئارا ئول سەرۋ بولسۇن سەرفەراز.

* بېشى ئالدىنقى ساندا.

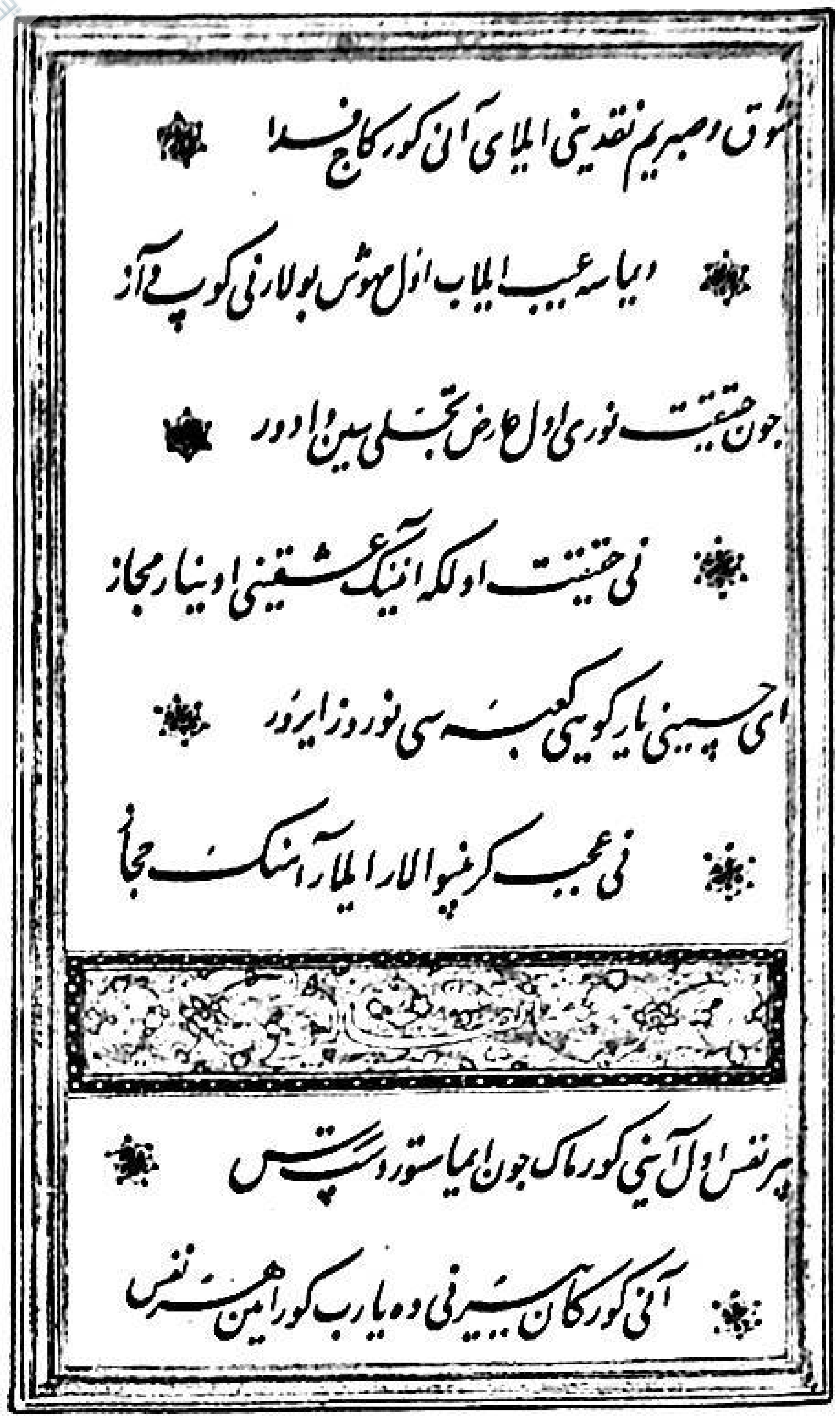
شوق و صبریم نقدینی ایلای آنی کورکاچ فدا
دیماسه عیب ایلاب اول موش بولارنی کوپ آز
جون حقیقت نوری اول عارض تجلی سیندا دور
نی حقیقت اولکه آنینک عشقینی اوینار مجاز
ای حسینی یار کویی کعبه سی نوروز ایرور
نی عجب کر بینوالار ایلار آهنکی حجاز
بر نفس اول آینی کورماک جون امیاستور دست رس
آنی کورکان بیری نی وه یا رب کوراین هر نفس

شەۋقۇ سەبرىم نەقدىنى ئەيلەي ئانى كۆرگەچ فىدا،
دېمەسە ئەيب ئەيلەپ ئۇل مەھۋەش بۇلارنى كۆپۇ ئاز.
چۈن ھەقىقەت نۇرى ئۇل ئارەز تەجەللى سەندەدۇر،
نى ھەقىقەت ئۇلكى، ئانىڭ ئىشقىنى ئوينار مەجاز.
ئەي ھۇسەينىي، يار كۈيى كەئبەسى نەۋرۇز ئېرۇر،
نى ئەجەب گەر بىنەۋالار ئەيلەر ئاھەنگى ھىجاز.

ئەيزەن لەھۇ

بىر نەفەس ئۇل ئاينى كۆرمەك چۈن ئەمەستۇر دەستى رەس،
ئانى كۆرگەن يەرنى، ۋەھ يا رەب، كۆرەيىن ھەر نەفەس.
كەۋكەبى ئەشكىم شەفەقگۇن كەلسە، ۋەھ، ئېرۇر سەزا،
مەنكى سۇبھى ۋەسل ئارا ھىجران تۈنىن قىلدىم ھەۋەس.
خاملىقدىن گەر ھەۋەس قىلدىم فىراقىن ۋەسل ئارا،
ئەي فەلەك، جانىمغا يەتتىم، گەر ھەۋەسدۇر ئۇشبۇ، بەس.
قايداكىم باستىڭ ئاياغ، ئاقتى سىرىشكىم ئانچەكىم،
لالە بەردى بارى ئۇل تۇفراغ ئارا ھەر خارۇ خەس.
ئەي ھۇسەينىي، ھەجرىدە جىسمىم ئارا كۆڭلۈم قۇشى
گۈلدىن ئايرۇ ئەندەلىبىدۇر گىرىفتارى قەفەس.

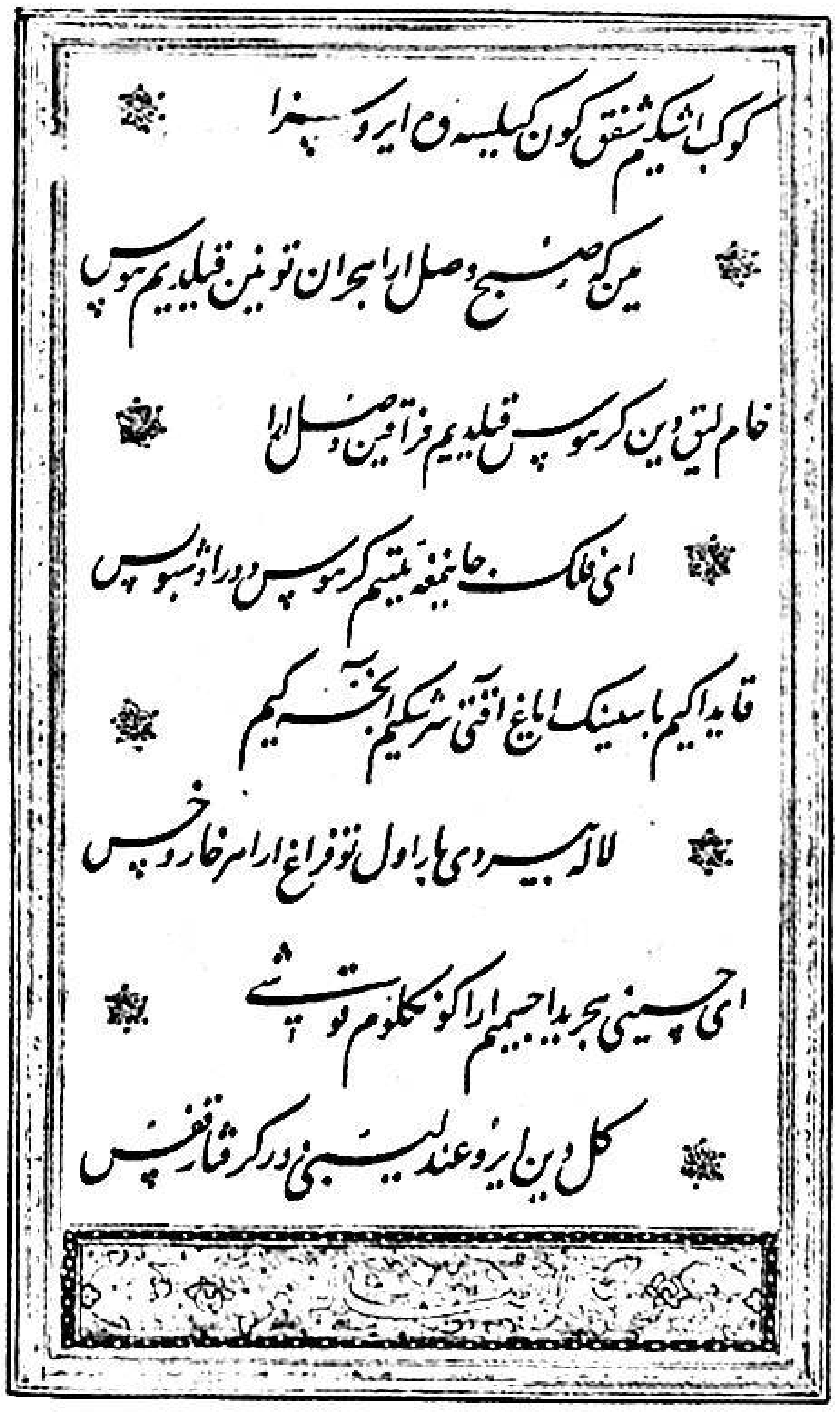
کوکب اشکیم شفق کون کیلسه وه ایرور سزا
مینکی صبح وصل ارا هجران تونین قیلدیم هوس
خام لیق دین کر هوس قیلدیم فراقین وصل ارا
ای فلک جانیمغه یتتیم کر هوسدور اوشبو بس
قایداکیم باسینک ایاغ اتقی سرشکیم انجه کیم
لاله بیردی بار اول توفراغ ارا هر خار و خس
ای حسینی هجر ایدا جسمیم ارا کونکلوم قوشی
کل دین ایرو عندلیبی دور کرفتاری قفس

ئەيزەن لەھۇ

ئەيلەدى لەئلى تەبەسسۇم غۇنچەئى خەندان ئەمەس،

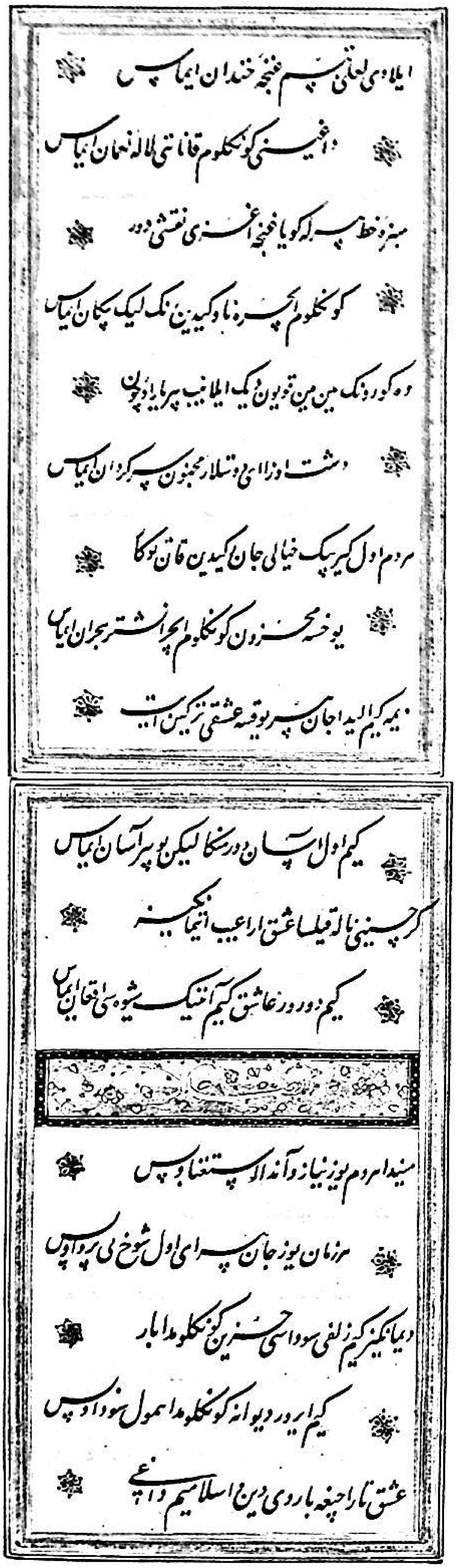

داغىنى كۆڭلۈم قاناتتى لالەئى نۇئمان ئەمەس.

سەبزەئى خەت بىرلە گويا غۇنچە ئاغزى نەقشىدۇر،

كۆڭلۈم ئىچرە ناۋەكىدىن رەنگلىك پەيكان ئەمەس.

ۋەھ كۆرۈڭ، مەنمەن قويۇندەك ئايلىنىپ بىر يار ئۈچۈن،

دەشتى ئۇزە، ئەي دوستلار، مەجنۇنى سەرگەردان ئەمەس.

ھەردەم ئول كىرپىك خەيالى جان رەگىدىن قان تۆكەر،

يوخسە مەھزۇن كۆڭلۈم ئىچرە نەشتەرى ھىجران ئەمەس.

دىمەكىم ئاللىدا جان بەر، يوقسە ئىشقىن تەركىن ئەت،

كىم ئول ئاساندۇر ماڭا، لېكىن بۇ بىر ئاسان ئەمەس.

گەر ھۇسەينىي نالە قىلسا ئىشق ئارا، ئەيب ئەتمەڭىز،

كىمدۇرۇر ئاشىقكىم، ئانىڭ شىۋەسى ئەفغان ئەمەس.

ئەيزەن لەھۇ

مەندە ھەر دەم يۈز نىيازۇ ئاندا ئىستىغناۋ، بەس،

ھەر زەمان يۈز جان بېرەي، ئول شوخ بىپەرۋاۋ، بەس.

دىمەڭىزكىم زۇلفى سەۋداسى ھەزىن كۆڭلۈمدە بار،

كىم ئېرۈر دىۋانە كۆڭلۈمدە ھەمۇل سەۋداۋ، بەس.

ئىشق تاراجغا باردى دىنۇ ئىسلامىم داغى،

دىمەڭىزكىم بولمىشام دىۋانەۋۇ رەسۋاۋ، بەس.

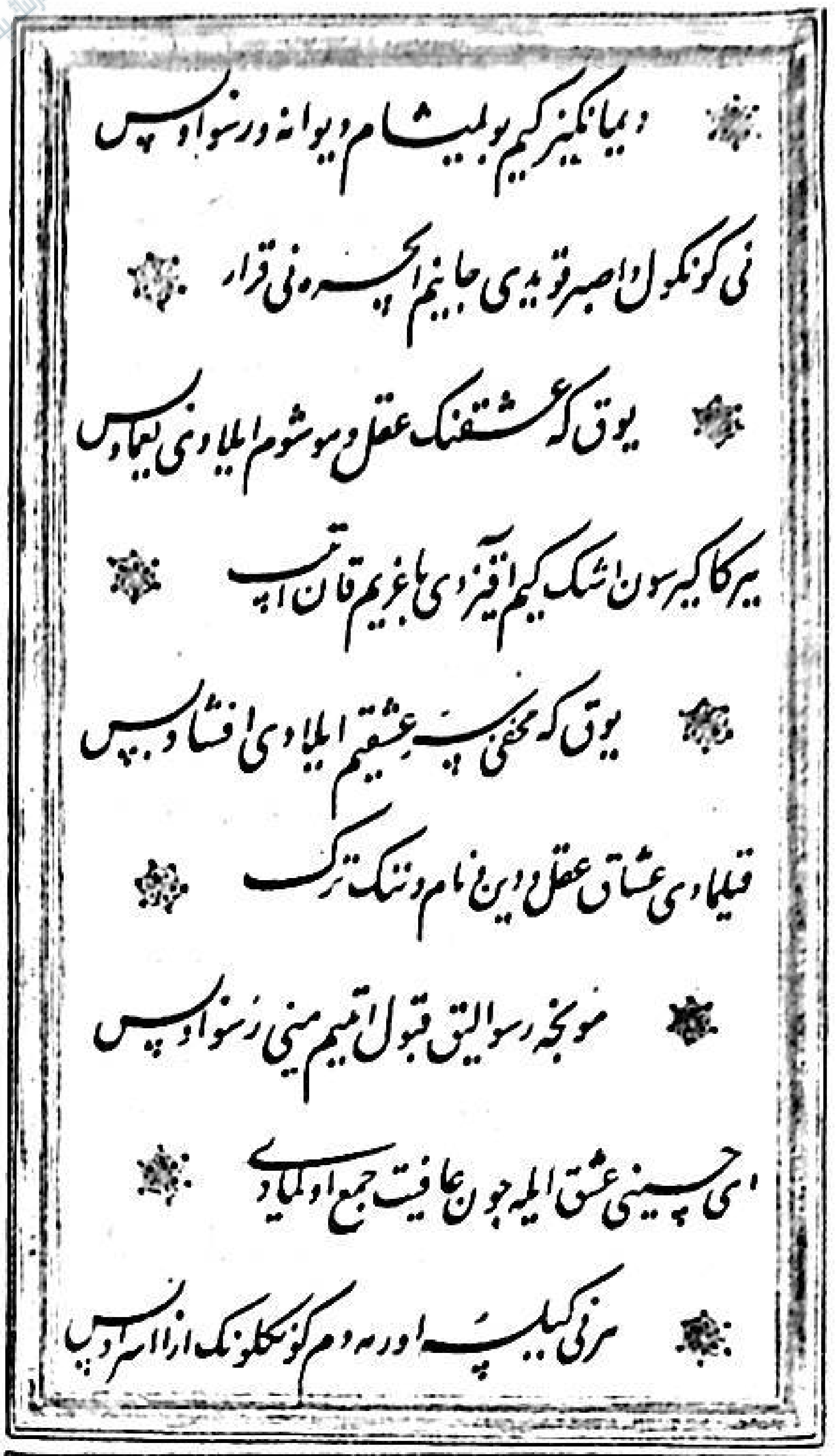
دیبانکیز کیم بولبیشام دیوانه ورسواو بس
نی کونکول اصبر قویدی جانیم انچره نی قرار
یوق که عشقنک عقل وهوشوم ایلادی یغماو بس
یرکا کیرسون شککیم آقیزدی باغریم قان ایپ
یوق که مخفی سر عشقیم ایلادی افشاو بس
قیلادی عشاق عقل و دین نام و ننک ترک
مونچه رسوالیق قبول اتیم منی رسواو بس
ای حسینی عشق ایله چون عافیت جمع اولمادی
هر نی کیلسه اوره دم کونکلونک ارا اسراو بس

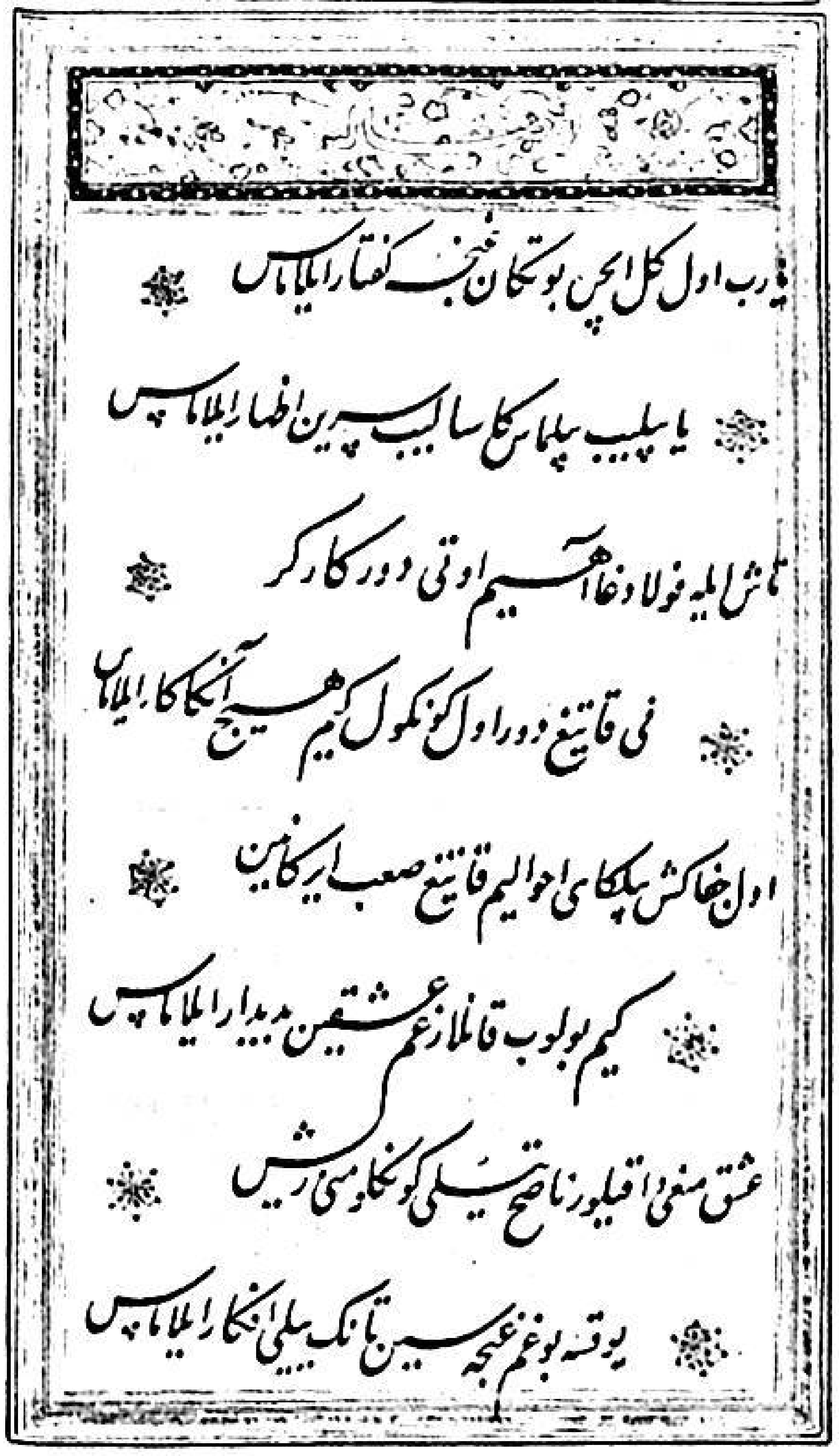
یا رب اول کل انچره بوتکان غنچه کفتار ایلاماس
یا بیلیب بیلماسکا سالیب سرین اظهار ایلاماس
تاش ایله فولادغا هم اوتی دور کارکر
نی قاتیغ دور اول کونکول کیم هیچ انکا کار ایلاماس
اول خاکش بیلکای احوالیم قاتیغ صعب ایرکانین
کیم بولوب قانلار غمی عشقین پدیدار ایلاماس
عشق منع ایتکیلور ناصح تیلی کونکلومنی ریش
یوقسه بو غم غنچه سین تانک بیلی افکار ایلاماس

نى كۆڭۈلدە سەبر قويدى، جانىم ئىچرە نى قەرار،
يوقكى ئىشقىڭ ئەقلۇ ھۇشۇم ئەيلەدى يەغماۋ، بەس.
يەرگە كىرسۇن ئەشكىم ئاقىزدى باغرىم قان ئېتىپ،
يوقكى مەخفىي سىررى ئىشقىم ئەيلەدى ئەفشاۋ، بەس.
قىلمادى ئۇششاق ئەقلۇ دىنۇ نامۇ نەنگ تەرك،
مۇنچە رەسۋالىق قەبۇل ئەتتىم مەنى رەسۋاۋ، بەس.
ئەي ھۇسەينىي، ئىشق ئىلە چۇن ئافىيەت جەمئ ئولمادى،
ھەر نى كەلسە ئۇرما دەم، كۆڭلۈڭ ئارا ئاسراۋ، بەس.

ئەيزىن لەھۇ

يا رەب، ئۇل گۇل ئىچرە بۇتكەن غۇنچە گۇفتار ئەيلەمەس،
يا بىلىپ، بىلمەسكە سالىپ، سىررىن ئىزھار ئەيلەمەس.
تاش ئىلە فولادغا ئاھىم ئوتىدۇر كارگەر،
نى قاتىغدۇر ئۇل كۆڭۈلكىم، ھېچ ئاڭا كار ئەيلەمەس.
ئۇل جەفاكەش بىلگەي ئەھۋالىم قاتىغ سەئب ئەركەنىن،
كىم بولۇپ قانلار غەمى ئىشقىن پەيدار ئەيلەمەس.
ئىشق مەنئىدە قىلۇر ناسىھ تىلى كۆڭلۈمنى رىش،
يوقسە بۇ غەم غۇنچەسىن تاڭ يېلى ئەفگار ئەيلەمەس.
تۇبىئى جەننەت ئەگەر يۈز ناز ئىلە قىلسا خىرام،

سەرۋى نازىم ئاللىدا ئول ئەزمى رەفتار ئەيلەمەس.

ئاي يۈزۈڭ تەقلىدىغە نەققاشى چىن ھەردەم چېكەر

يۈز رەقەم، لېكىن بىرىن يۈزدىن نەمۇدار ئەيلەمەس.

ئىنسۇ جىنغا گەرچە يوق نالەمدىن ئۆزگە، ۋەھ، نى سۇد،

كىم دەمىي ناز ئۇيقۇسىدىن ئانى بىدار ئەيلەمەس.

سەنكى تارتىپ تىغ ئەل بوغزىن چېكەرلەر ھەر تەرەف،

بارچەسى تەئجىل ئۇچۇندۇر، كىمسە زىنھار ئەيلەمەس.

گەر ھۆسەينىي ئىشقىنى ئىقرار تارتار ئەھلى زۇھد،

ئەھل ئەمەسلەر يوقسە ئول بۇ ئىشدىن ئىنكار ئە(يلە)مەس .

ئەيزەن لەھۇ

ئۆيلەكىم گۈل ئىچرە غۇنچەڭ ھەر نەچە مەئلۇم ئەمەس،

غۇنچەئى ئاغزىڭ نەچەكىم سۆز دىسە مەفئۇم ئەمەس.

ئول قۇياشنىڭ پەرتەۋىن كۆيىدا كۆرسەم، يوق ئەجەب،

ھېچ كىشى جەننەتدە تۇبىي نۇرىدىن مەھرۇم ئەمەس.

ئىشق زۇلمىدىن ئەگەر فەرھادۇ مەجنۇن ئۆلدىلەر،

مەندە ھەردەمدۇر ئۆلۈم، مەندەك ئالار مەزلۇم (ئەمەس).

شاھ ھۆكمى بىرلە كۆڭلۈم ئىشق تەركىن تۇتماغاي،

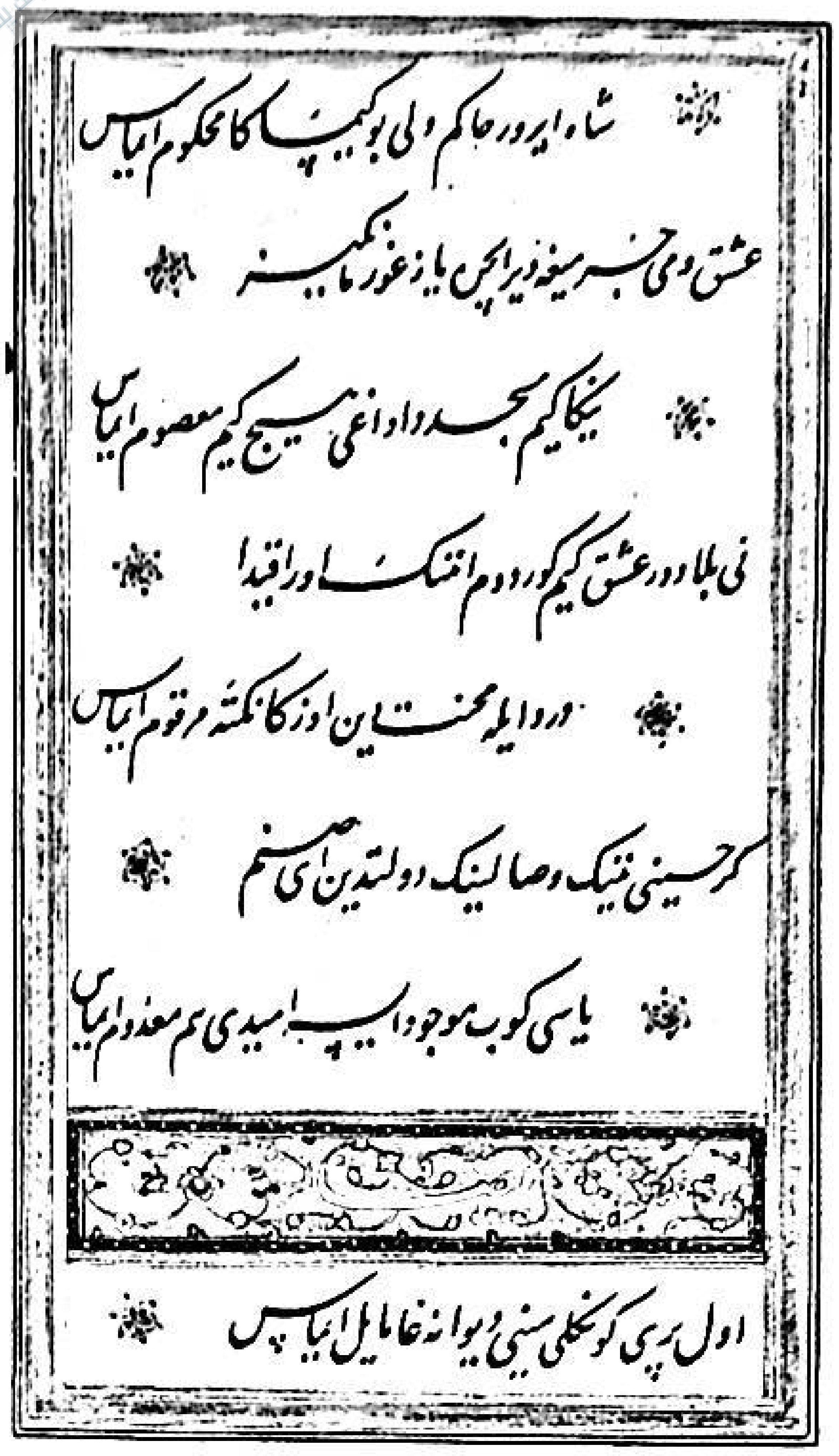

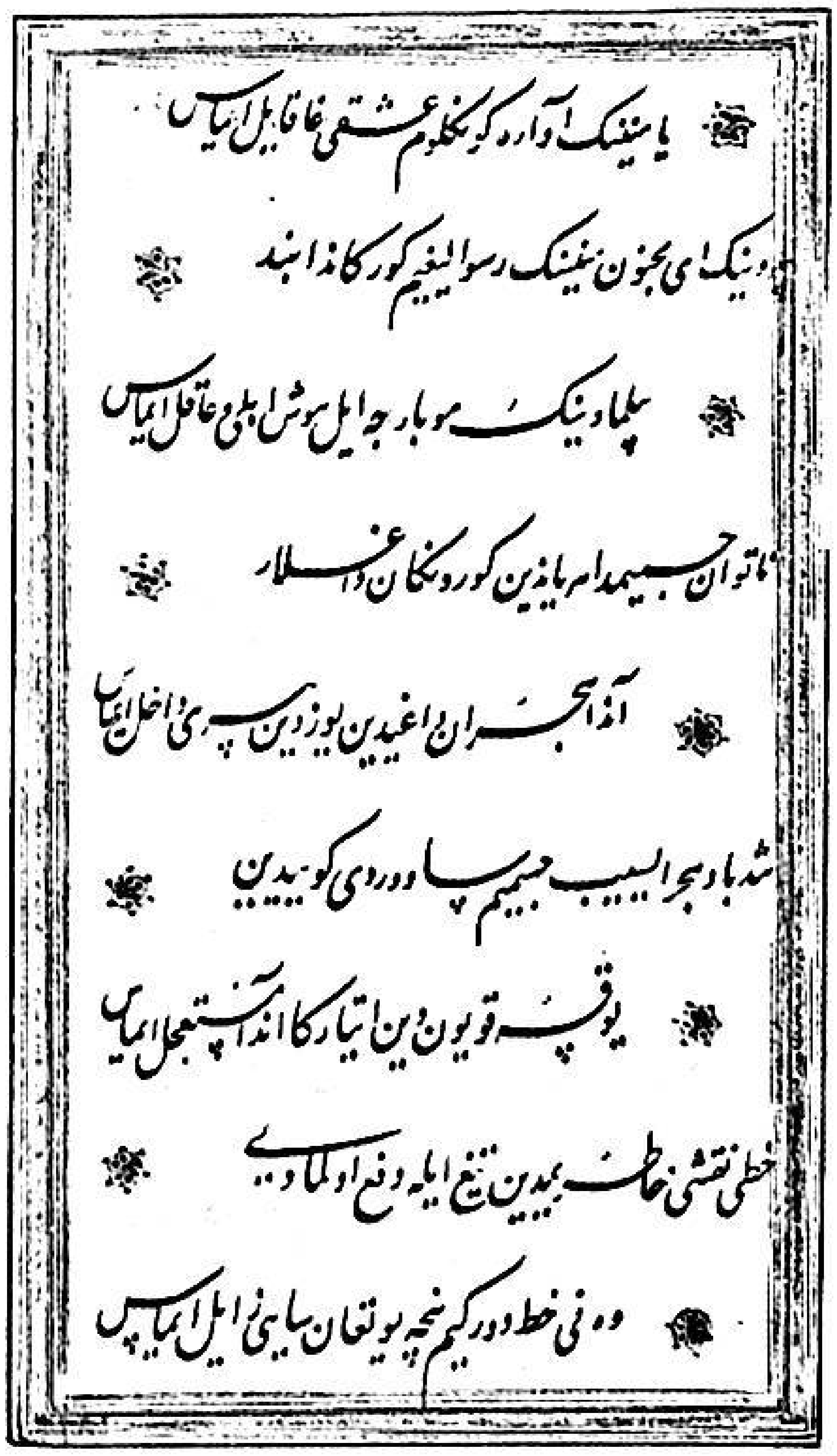

شاھ ئېرۋر ھاكىم، ۋەلىي بۇ كىمسەگە مەھكۇم ئەمەس.

ئىشقۇ مەي جۇرمىغا دەير ئىچرە (مېنى) يازغۇرماڭىز،

نېگەكىم مەسجىددە داغى ھېچكىم مەئسۇم ئەمەس.

نې بەلادۇر ئىشقكىم، كۆردۈم ئانىڭ ئەۋراقىدا،

دەرد ئىلە مېھنەتدىن ئۆزگە نۇكتەئى مەرقۇم ئەمەس.

گەر ھۇسەينىينىڭ ۋىسالىڭ دەۋلەتىدىن، ئەي سەنەم،

ياسى كۆپ مەۋجۇد ئېسە، ئۇممىدى ھەم مەئدۇم ئەمەس.

ئەيزەن لەھۇ

ئول پەرى كۆڭلى مەنى دىۋانەغە مايىل ئەمەس،

يا مېنىڭ ئاۋارە كۆڭلۈم ئىشقىغا قايىل ئەمەس.

بەردىڭ، ئەي مەجنۇن، مېنىڭ رەسۋالىغىم كۆرگەندە پەند،

بىلمەدىڭمۇ بارچە ئەل ھۇش ئەھلىيۇ ئاقىل ئەمەس.

ناتەۋان جىسمىمدا ھەر ياندىن كۆرۈنگەن داغلار،

ئاندا ھىجران داغىدىن يۈزدىن بىرى داخىل ئەمەس.

شەددى بادى ھەجر ئېسىپ جىسمىم ساۋۇردى كۈيىدىن،

يوقسا قويۇندىن ئېتەرگە ئاندا مۇستەئجىل ئەمەس.

خەتتى نەقشى خاتىرىمدىن تىغ ئىلە دەفئ ئولمادى،

ۋەھ، نې خەتدۇركىم نەچە يونغان سايى زايىل ئەمەس.

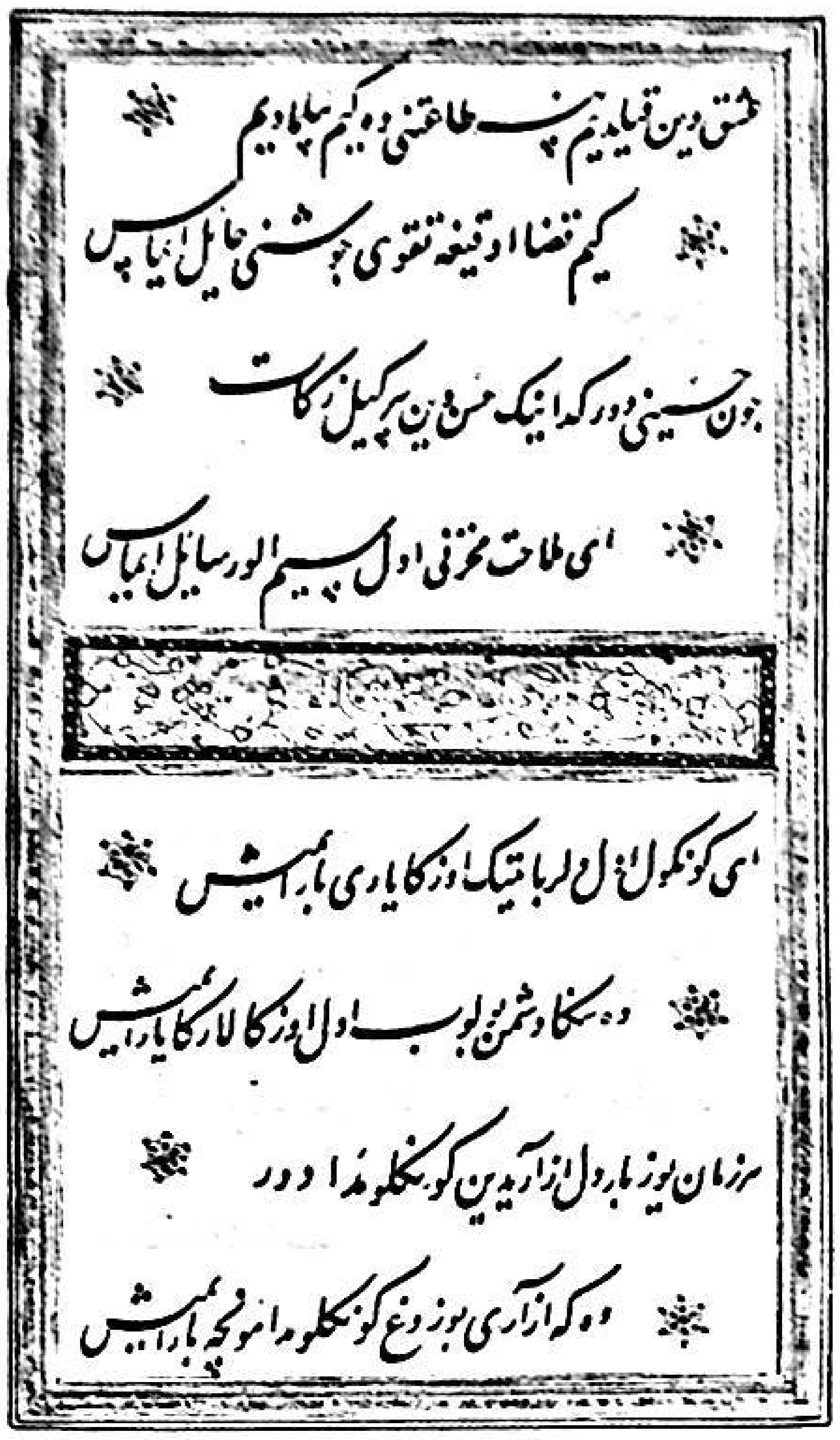
عشقدین قیلدیم پناه طاقتنی وه کیم بیلمادیم
کیم قضا اوقیغه تقوی جوشنی حایل ایماس
جون حسینی دور گدا اینگ حسنیدین بیرگیل زکات
ای ملاحت مخزنی اول سیم الور سایل ایماس
ای کونکول اول دلربا نینگ اوزگا یاری بار ایمیش
وه سنگا دشمن بولوب اول اوزگالارگا یار ایمیش
هر زمان یوز بار دل آزاریدین کونگلومدا دور
وه که آزاری بوزوغ کونگلومدا مونچه بار ایمیش

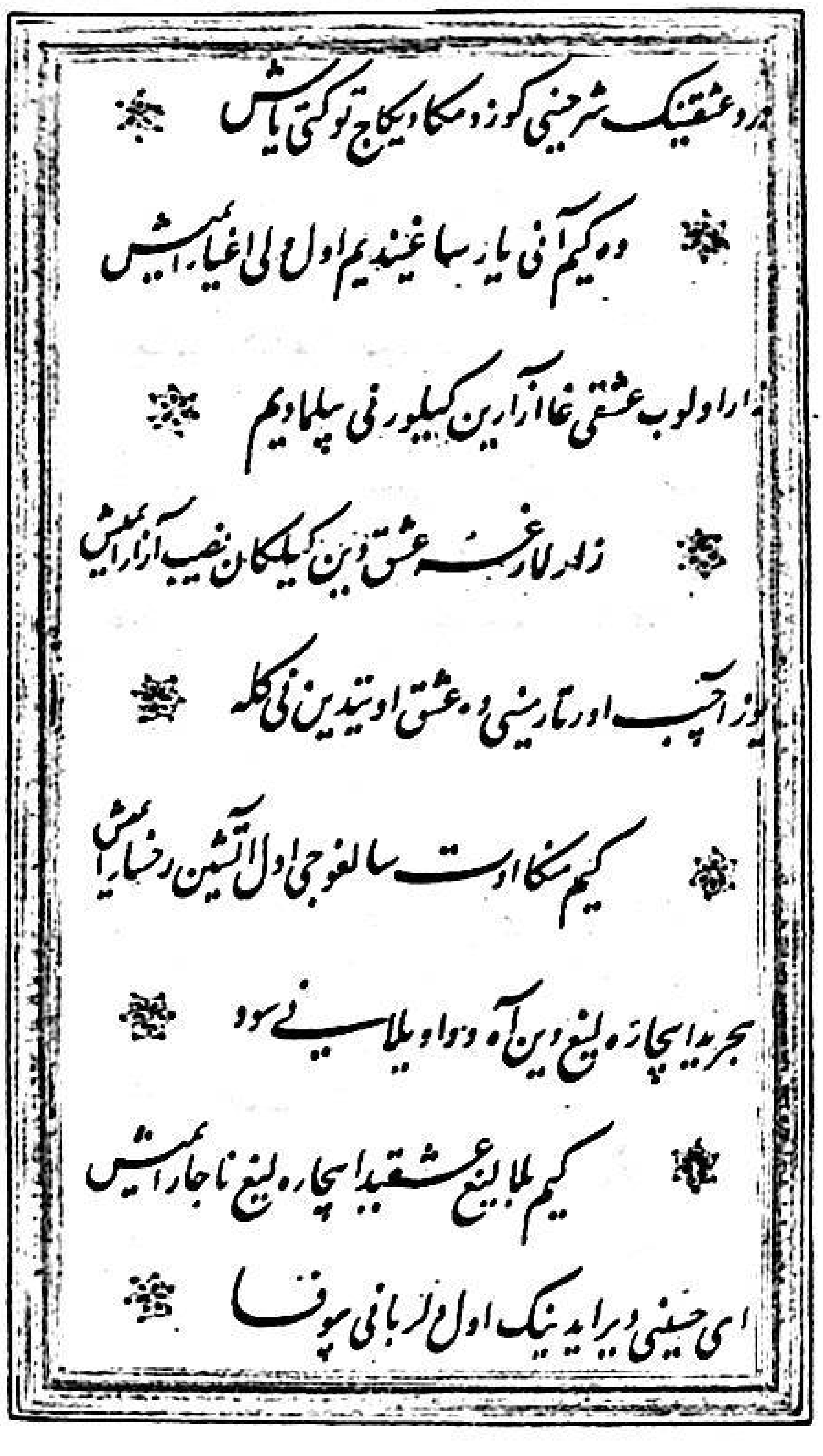
دردِ عشقینگ شرحینی کوزومگا دیگاچ توکتی یاش
وه کیم آنی یار ساغیندیم اول ولی اغیار ایمیش
زار اولوب عشقیغا آزارین کیلورنی بیلمادیم
زارلارغه عشقدین کیلگان نصیب آزار ایمیش
یوز اجب اورتارینی وه عشق اوتیدین نی گله
کیم سنگا اوت سالغوچی اول آتشین رخسار ایمیش
هجر ایدا بیچارهلیغ دین آه و واویلا نی سود
کیم بلالیغ عشقیدا بیچارهلیغ ناچار ایمیش
ای حسینی دیر ایدینگ اول دلربانی بیوفا

ئىشقدىن قىلدىم پەناھ تائەتنى، ۋەھكىم، بىلمەدىم،
كىم قىزا ئوتىغە تەقۋا جەۋشەنى ھايىل ئەمەس.
چۈن ھۆسەينىيدۇر گەدايىڭ، ھۆسنىدىن بەرگىل زەكات،
ئەي مەلاھەت مەخزەنى، ئول سىيم ئالۇر سائىل ئەمەس.

ئەيزدىن لەھۆ

ئەي كۆڭۈل، ئول دىلرەبانىڭ ئۆزگە يارى بار ئىمىش،
ۋەھ، ساڭا دۈشمەن بولۇپ ئول، ئۆزگەلەرگە يار ئىمىش.
ھەر زەمان يۈز بار دىل ئازارىدىن كۆڭلۈمدەدۇر،
ۋەھكى، ئازارى بۇزۇغ كۆڭلۈمدە مۇنچە بار ئىمىش.
دەردى ئىشقىڭ شەرھىنى كۆزۈمگە دىگەچ تۆكتى ياش،
ۋەھكىم، ئانى يار ساغىندىم، ئول ۋەلې ئەغيار ئىمىش.
زار ئولۇپ ئىشقىغا ئازارىن كېلۇرنى بىلمەدىم،
زارلارغا ئىشقدىن كەلگەن نەسىب ئازار ئىمىش.
يۈز ئاجىپ ئۆرتەر مىنى، ۋەھ، ئىشق ئوتىدىن نې گىلە،
كىم ماڭا ئوت سالغۇچى ئول ئاتەشىن رۇخسار ئىمىش.
ھەجرىدە بىچارەلىغدىن ئاھۇ ۋاۋەيلا نې سۇد،
كىم بەلالىغ ئىشقىدا بىچارەلىغ ناچار ئىمىش.
ئەي ھۆسەينىي، دەر ئىدىڭ ئول دىلرەبانى بىۋەفا،

مەن ھەم ئانى فەھم ئېتىپمەنكىم، يۈز ئانچە بار ئېمىش.

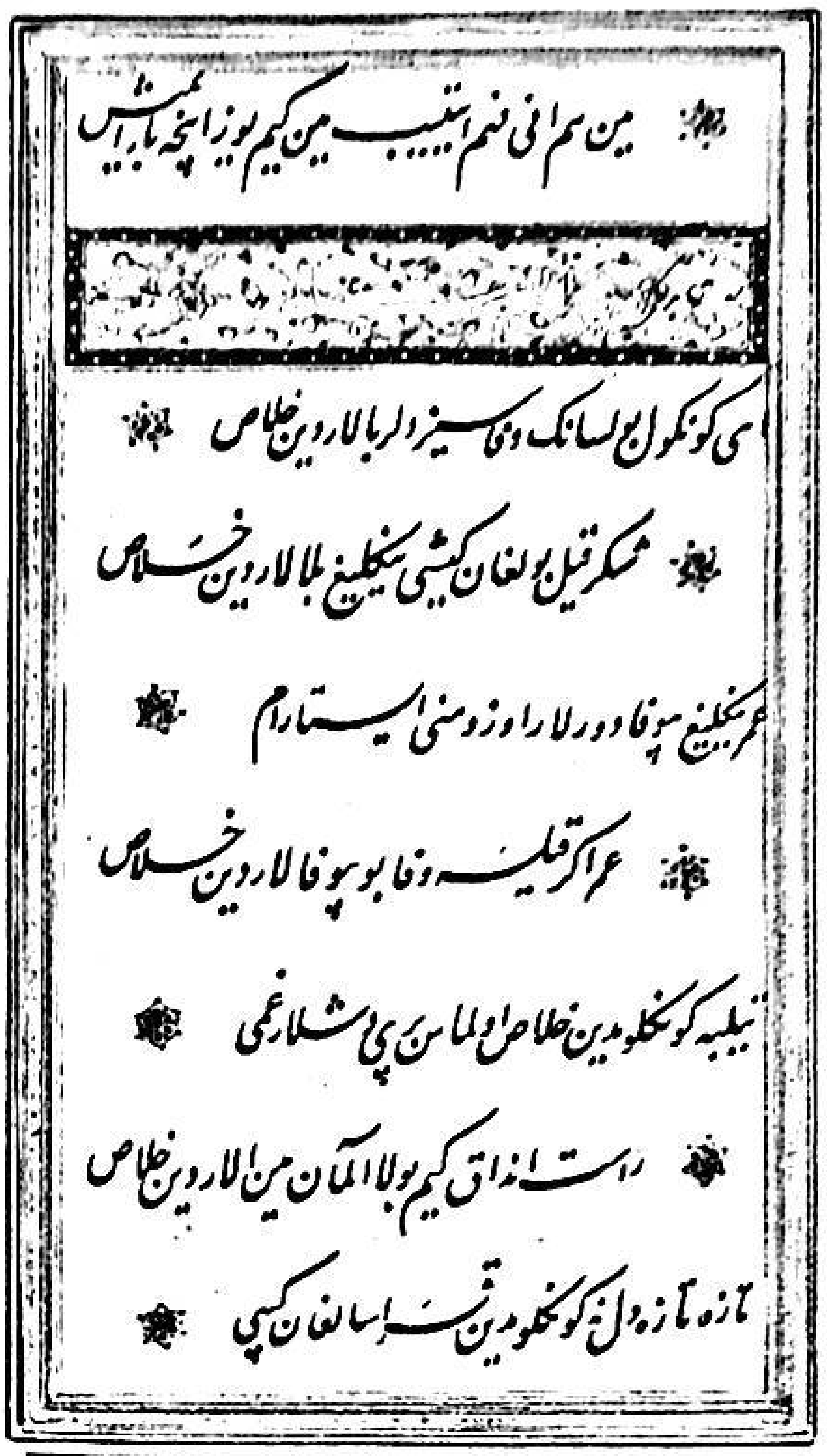
مین هم انی فهم اتیب مین کیم یوز انچه بار ایش
ای کونکول بولساننک وفاسیز دلربالاردین خلاص
شکر قیل بولغان کیشی یکلیغ بلالاردین خلاص
عمر یکلیغ بیوفادورلار او زومنی ایستارام
عمر اگر قیلسه وفا بو بیوفالاردین خلاص
تیلبه کونکلومدین خلاص اولماس پریشانلاغی
راست انداقکیم بولا آلمان مین الاردین خلاص
تازه تازه دل نه کونکلومدین قرا سالغان کبی

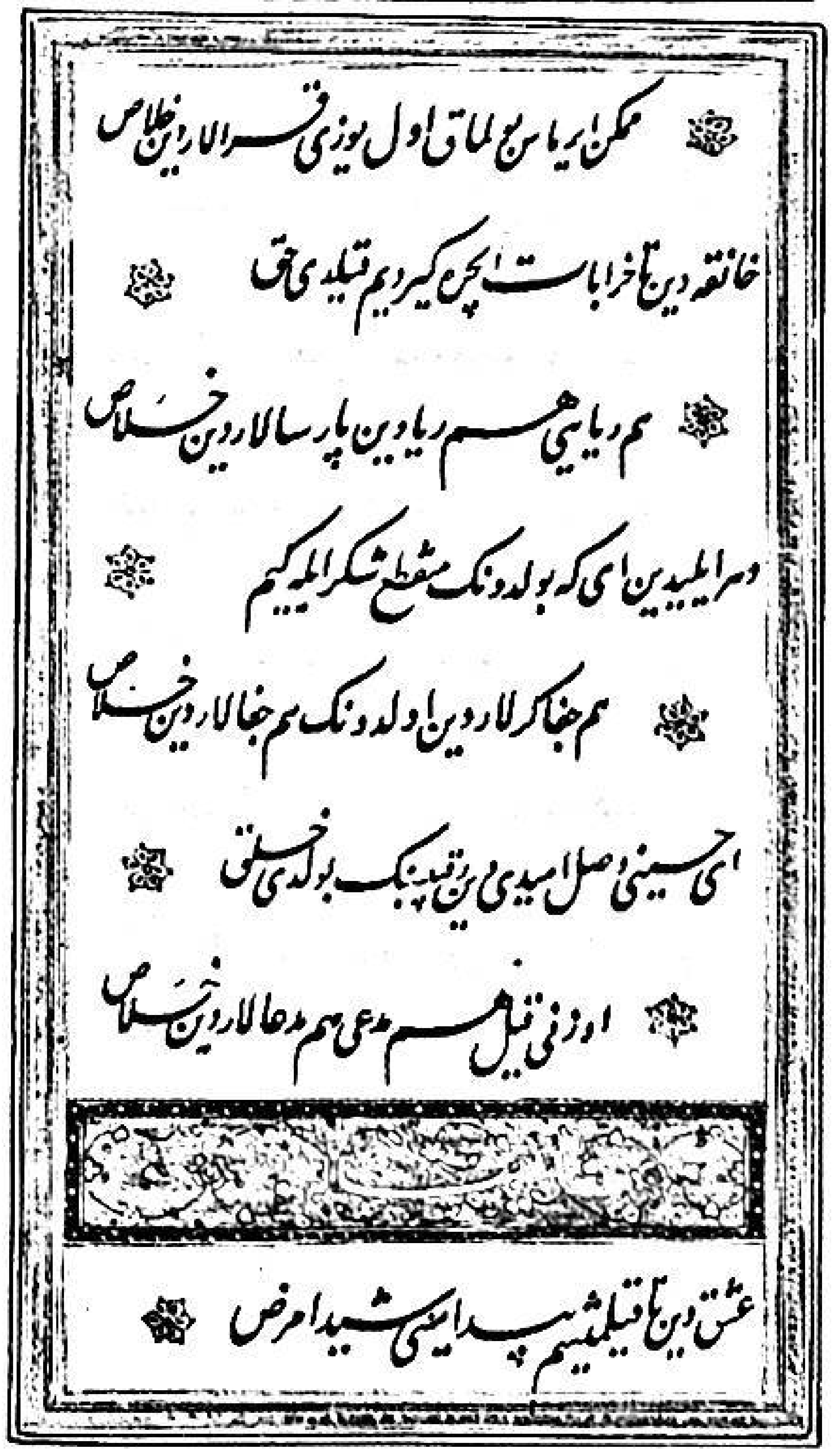
ممکن ایرماس بولماق اول یوزی قرالاردین خلاص
خانقه دین تا خرابات ایچره کیردیم قیلدی حق
هم ریایی هم ریادین پارسالاردین خلاص
دهر ایلیدین ای که بولدونک مقطع شکر ایلیه کیم
هم جفاکرلاردین اولدونک هم جفالاردین خلاص
ای حسینی وصل امیدی دین رقیبینک بولدی خلق
اوزنی قیل هم مدعی هم مدعالاردین خلاص
عشقدین تا قیلمیشم پیدا منی شیدا مرض

ئەيزەن لەھۇ

ئەي كۆڭۈل، بولساڭ ۋەفاسىز دىلرەبالاردىن خەلاس،
شۈكرە قىل بولغان كىشى ياڭلىغ بەلالاردىن خەلاس.
ئۆمر ياڭلىغ بىۋەفادۇرلار، ئۆزۈمنى ئىستەرەم،
ئۆمر ئەگەر قىلسا ۋەفا، بۇ بىۋەفالاردىن خەلاس.
تەلبە كۆڭلۈمدىن خەلاس ئولماس پەرىشەلەر غەمى،
راست ئانداقكىم، بولا ئالماس مەن ئالاردىن خەلاس.
تازە ـ تازە دىل نە كۆڭلۈمدىن قارا سالغان كەبى،
مۇمكىن ئەرمەس بولماق ئول يۈزى قارالاردىن خەلاس.
خانەقەھدىن تا خەرابات ئىچرە كىردىم، قىلدى ھەق
ھەم رىيايى ھەم رىيادىن پارسالاردىن خەلاس.
دەھر ئېلىدىن، ئەيكى، بولدۇڭ مۇنقەتىئ، شۈكرە ئەيلەكىم،
ھەم جەفاگەرلەردىن ئولدۇڭ ھەم جەفالاردىن خەلاس.
ئەي ھۇسەينىي، ۋەسل ئۈمىدىدىن رەقىبىڭ بولدى خەلق،
ئۆزنى قىل ھەم مۇددەئىي ھەم مۇددەئالاردىن خەلاس.

ئەيزەن لەھۇ

ئىشقدىن تا قىلمىشىم پەيدا مەنى شەيدا مەرەز،

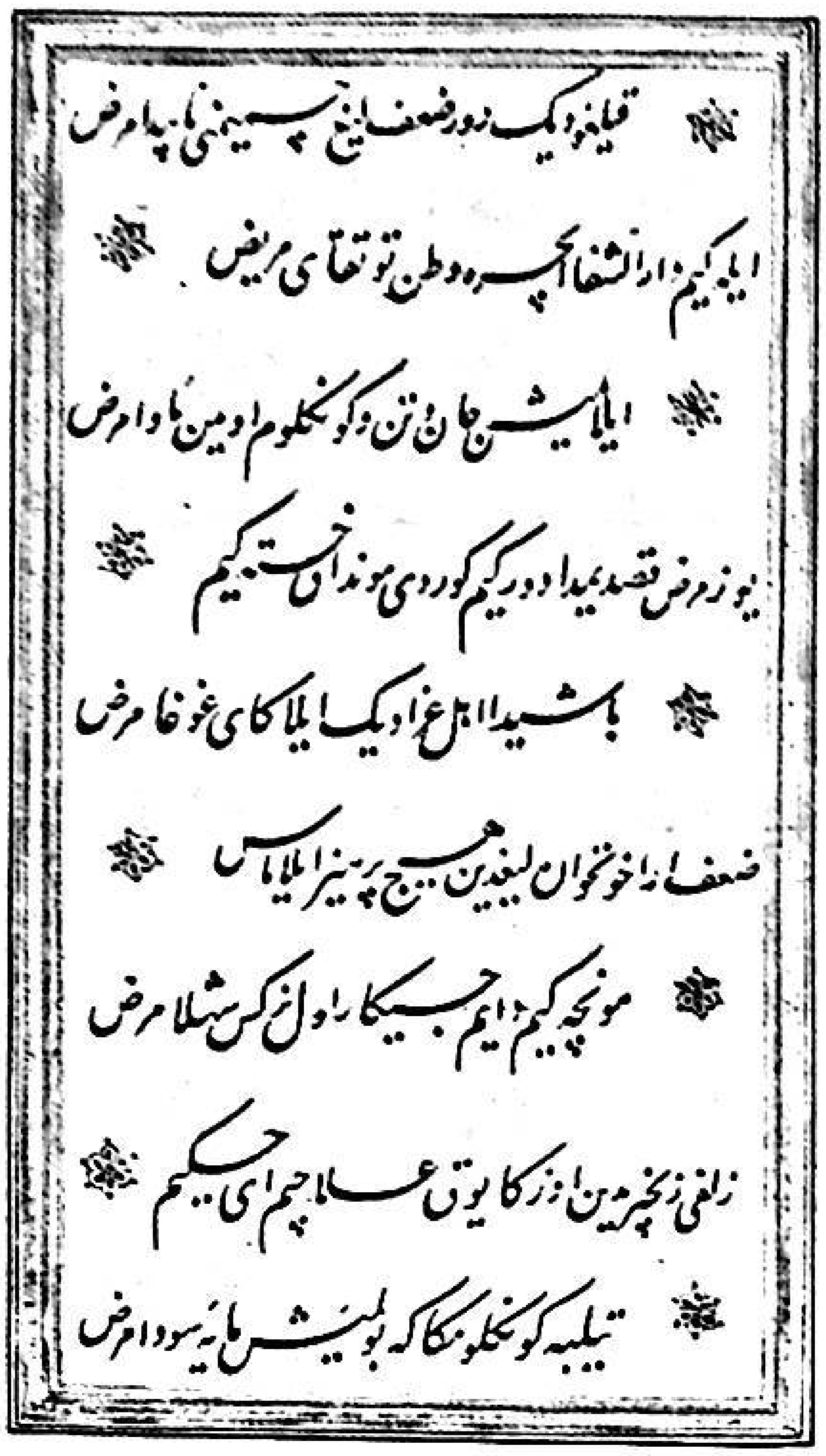
قیلغودیک زور ضعف ایلیغ جسمیمنی ناپیدا مرض
ایله‌کیم دارالشفا اچره وطن توتقای مریض
ایله‌میش جان و تن و کونکلوم اوین ماوا مرض
یوز مرض قصدیمدا دورکیم کوردی موندغ خسته‌کیم
باشیدا اهل غزادیک ایلاگای غوغا مرض
ضعف آرا خونخوارلیغدین هیچ پرهیز ایلاماس
مونچه‌کیم دایم چیکار اول نرگس شهلا مرض
زلفی زنجیریدین اوزکا یوق علاجیم ای حکیم
تلبه کونکلومکا که بولمیش مایهٔ سودا مرض

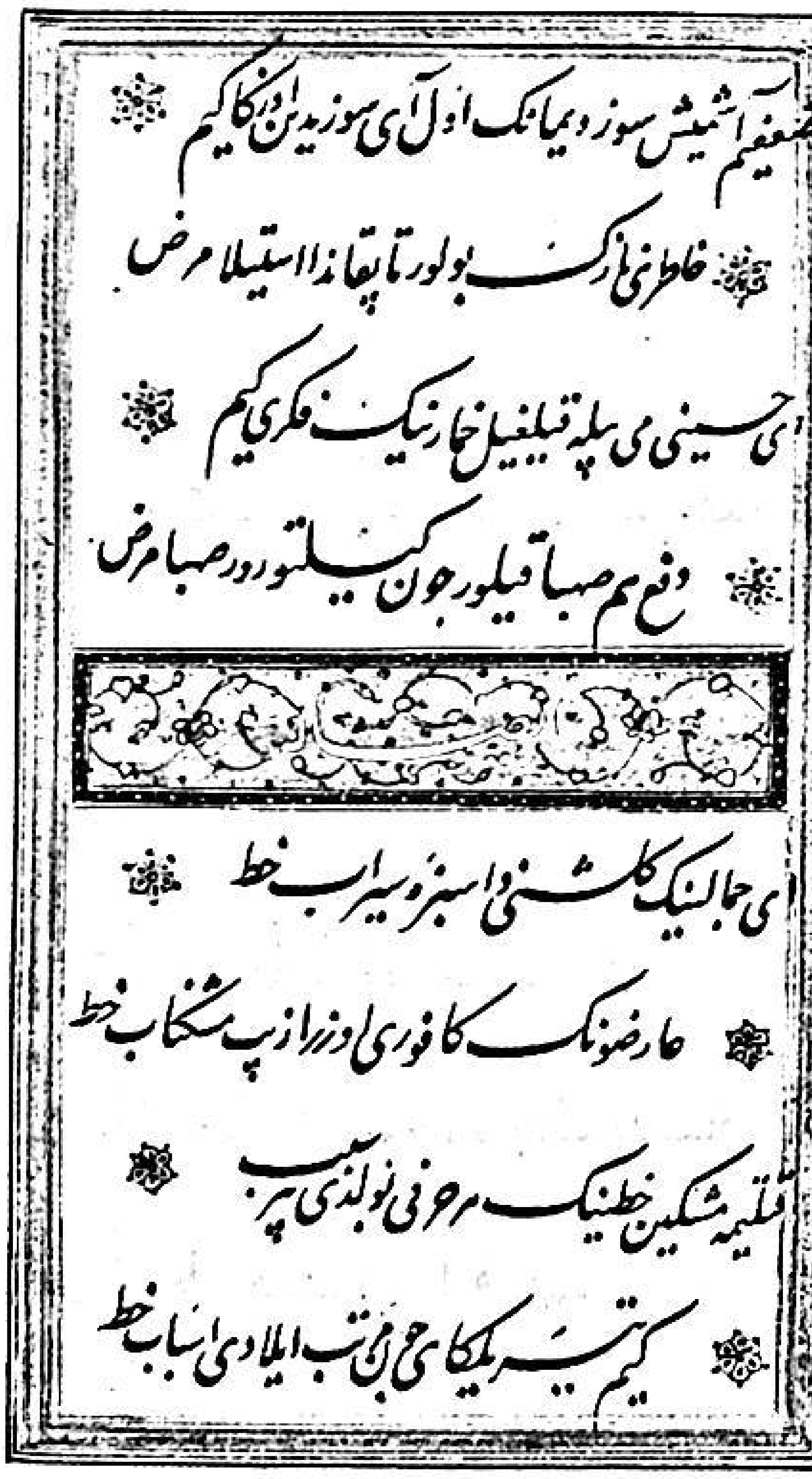
ضعفیم آشمیش سوز دیمک اول آی سوزیدین اوزکاکیم
خاطری نازک بولور تاپقاندا استیلا مرض
ای حسینی می بیله قیلغیل خمارینک فکریکیم
دفع هم صبا قیلور چون کیلتورور صبا مرض
ای جمالینک گلشنیده سبزهٔ سیراب خط
عارضونک کافوری اوزره زیب مشکناب خط
قتلیمه مشکین خطینک هر حرفی بولدی بر سبب
کیم تیریکلیکا چون مرتب ایلادی اسباب خط

قىلغۇدەكدۇر زەئىفلىغ جىسمىمنى ناپەيدا مەرەز.

ئۇيلەكىم دارۇش ـ شىفا ئىچرە ۋەتەن تۇتقاي مەرىز،

ئەيلەمىش جانۇ تەنۇ كۆڭلۈم ئۆيىن مەئۋا مەرەز.

يۈز مەرەز قەستىمدەدۇركىم، كۆردى مۇنداغ خەستەكىم،

باشىدا ئەھلى ئەزادەك ئەيلەگەي غەۋغا مەرەز.

زەئىف ئارا خۇنخارەلىغدىن ھېچ پەرھىز ئەيلەمەس،

مۇنچەكىم دائىم چىكەر ئول نەرگىسى شەھلا مەرەز.

زۇلفى زەنجىرىدىن ئۆزگە يوق ئىلاجىم، ئەي ھەكىم،

تەلبە كۆڭلۈمگەكى بولمىش مايەئى سەۋدا مەرەز.

زەئىفىم ئاشمىش، سۆز دېمەك ئۇل ئاي سۆزىدىن ئۆزگەكىم،

خاتىرى نازۇك بولۇر تاپقاندا ئىستىلا مەرەز.

ئەي ھۇسەينىي، مەي بىلە قىلغىل خۇمارىڭ فىكرىكىم،

دەفئى ھەم سەھبا قىلۇر چۇن كەلتۈرۈر سەھبا مەرەز.

ئەيزەن لەھۇ

ئەي، جەمالىڭ گۈلشەنىدە سەبزەئى سىيراب خەت،

ئارەزۇڭ كافۇرى ئۈزرە زىيب مۇشكناب خەت.

قەتلىمە مۇشكىن خەتىڭ ھەر ھەرفى بولدى بىر سەبەب،

كىم تىرىلگەي چۈن مۇرەتتەب ئەيلەدى ئەسباب خەت.

خەت ئەسەر زاھىر قىلىپدۇر سەفھەئى ھۆسنۈڭ ئۆزە،
ئاھ ئول كۈندىنكى زاھىر ئەيلەگەي ئەئراب خەت.

خەت بۇزۇلدى، لېك مەئلۇمۇڭ بولۇر گىريانلىغىم،
بۆيلەكىم يازدىم فىراقىڭ زۇلمىدىن يىغلاپ خەت.

فۇرقەتىڭدە تابۇ پىچىم شەرھىنى قىلدىم رەقەم،
سەتر ئارا ھەر يەردە زاھىر قىلدى پىچۇ تاب خەت.

ئەي ھەبىبىم، خامە سۇر رۇقئەم جەۋابىداكى، بار
ۋەسلچەكىم بىر ـ بىرىگە يازسالار ئەھباب خەت.

ئەي ھۆسەينىي، شەرھى ھالىم يازسام ئولغايسەن مەلۇل،
چۇن ئوقۇر ھالەتدە زاھىر ئەيلەسە ئىتناب خەت.

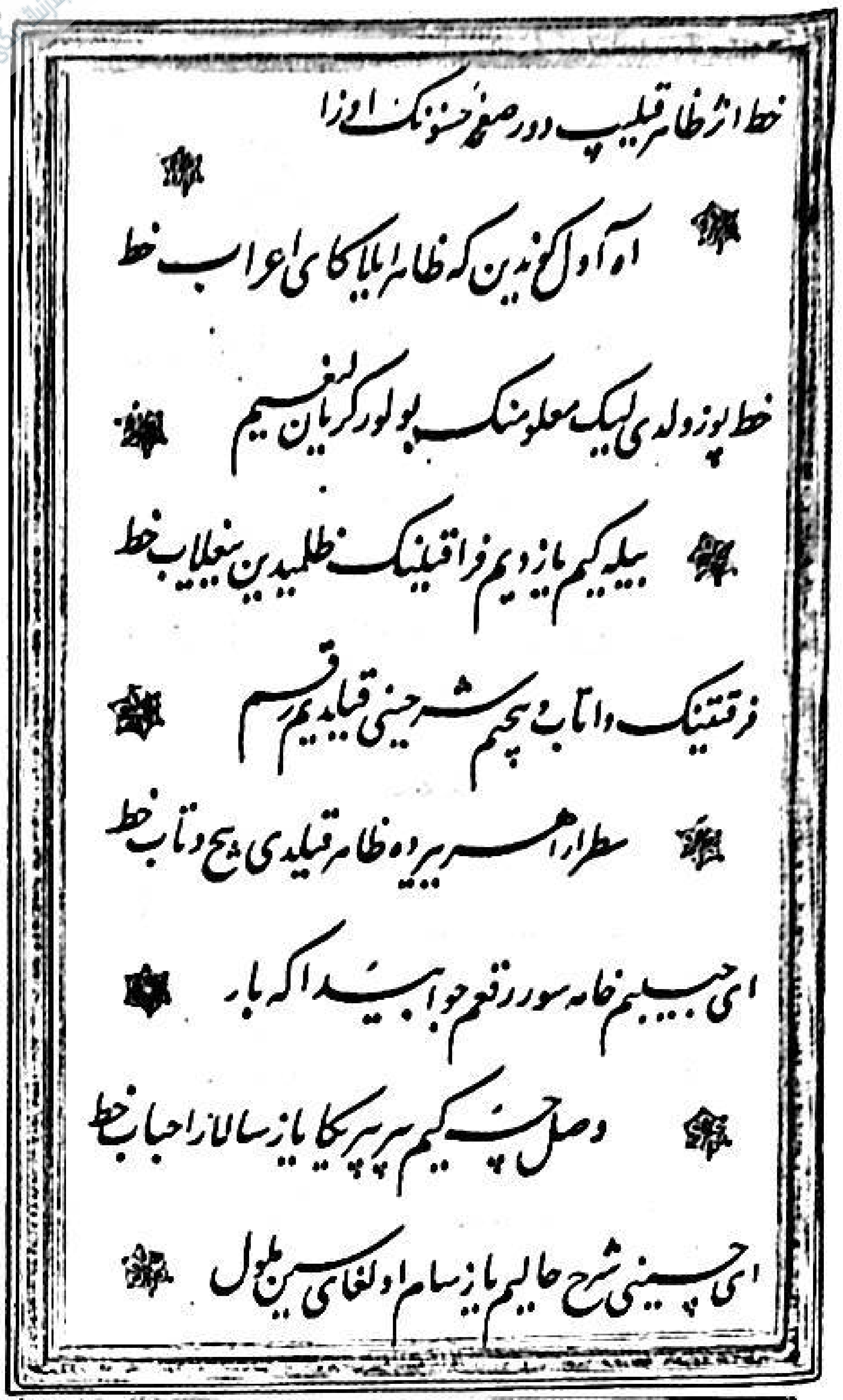
خط اثر ظاهر قیلیپ دور صفحهٔ حسنونک اوزا
آه اول کوندین که ظاهر ایلاکای اعراب خط
خط بوزولدی لیک معلومنک بولور کریانلیغیم
بیله کیم یازدیم فراقینک ظلمیدین ییغلاب خط
فرقتینک دا تاب پیچیم شرحینی قیلدیم رقم
سطر ارا هر یرده ظاهر قیلدی پیچ و تاب خط
ای حبیبیم خامه سور رقعم جوابیدا که بار
وصل چه کیم بیر بیرکا یازسالار احباب خط
ای حسینی شرح حالیم یازسام اولغای سین ملول

ئەيزەن لەھۇ

كۆڭلۈم ئەتتى ئىشق ئەسرارىن قىلىپ تەكرار ھىفز،
كىمكى قىلغاندەك كەلامى پاك ۋەھيى ئاسار ھىفز.

خۇبلار ئۆز ھۆسنى ۋەسفىن گەر قىلۇرلار، نى ئەجەب،
تاڭ ئەمەس بۇت ۋەسفىنى گەر قىلسالار كۇففار ھىفز.

گۈل ئۈچۈن باغ ئىچرە بۇلبۇلنىڭ نەۋا ئۆرگەنمەكى،
كىم ئەزەل گۈلزارىدا قىلمىشدۇر ئول ئەسرار ھىفز.

دەھر گۈلزارىدا ئول گۈل ھۆسنىن ئۆگسەم، ئەيب ئەمەس،

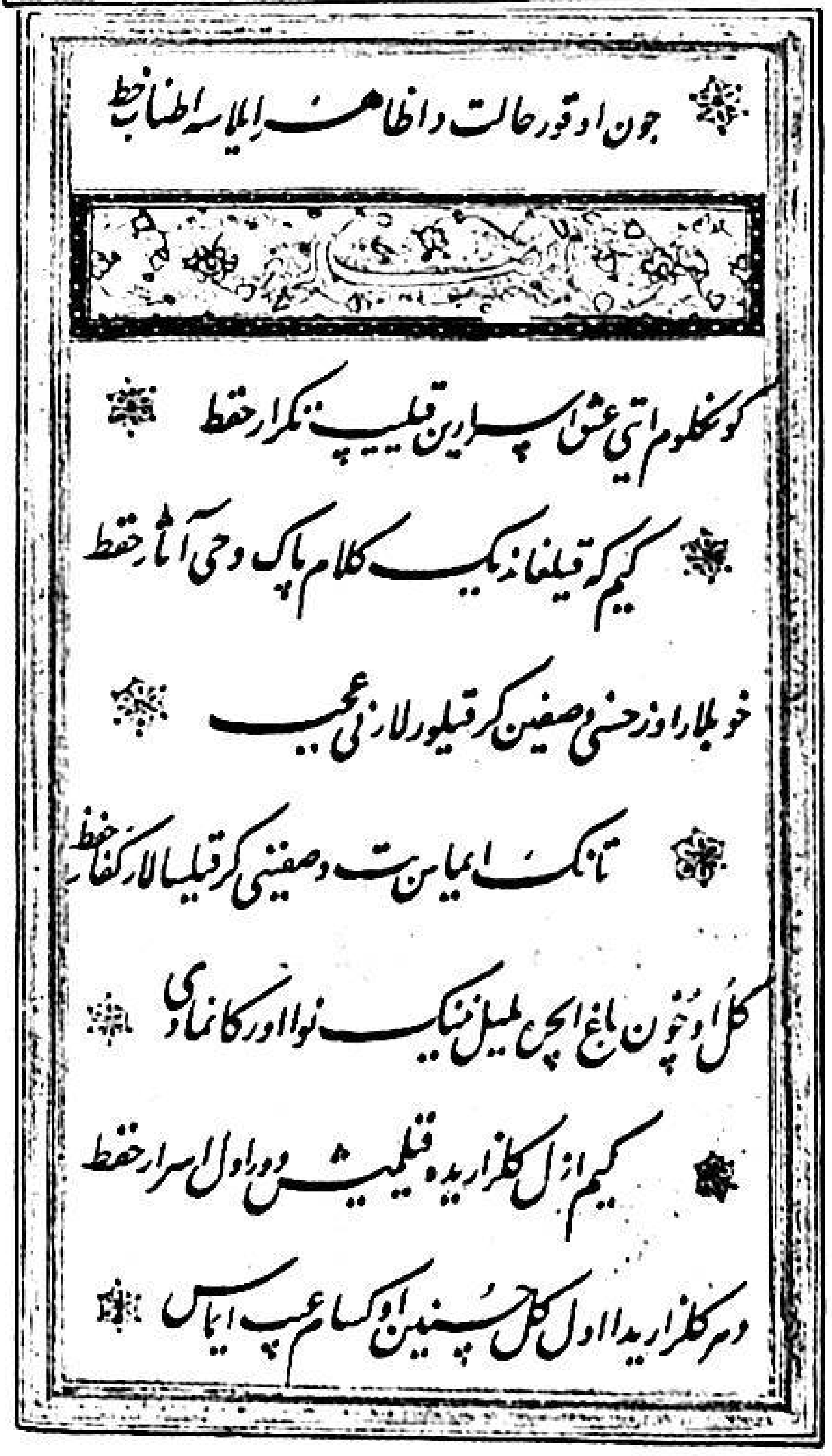
جون او قور حالت دا ظاهر ایلاسه اطناب خط
کونکلوم اتی عشق اسرارین قیلیپ تکرار حفظ
کیم که قیلغاندیک کلام پاک وحی آثار حفظ
خوبلار اوز حسنی وصفین کر قیلورلار نی عجب
تانک ایماس بت وصفینی کر قیلسالار کفار حفظ
گل اوچون باغ ایچره بلبل نینک نوا اورکانماکی
کیم ازل گلزاریده قیلمیش دور اول اسرار حفظ
دهر گلزاریدا اول گل حسنین اوکسام عیب ایماس

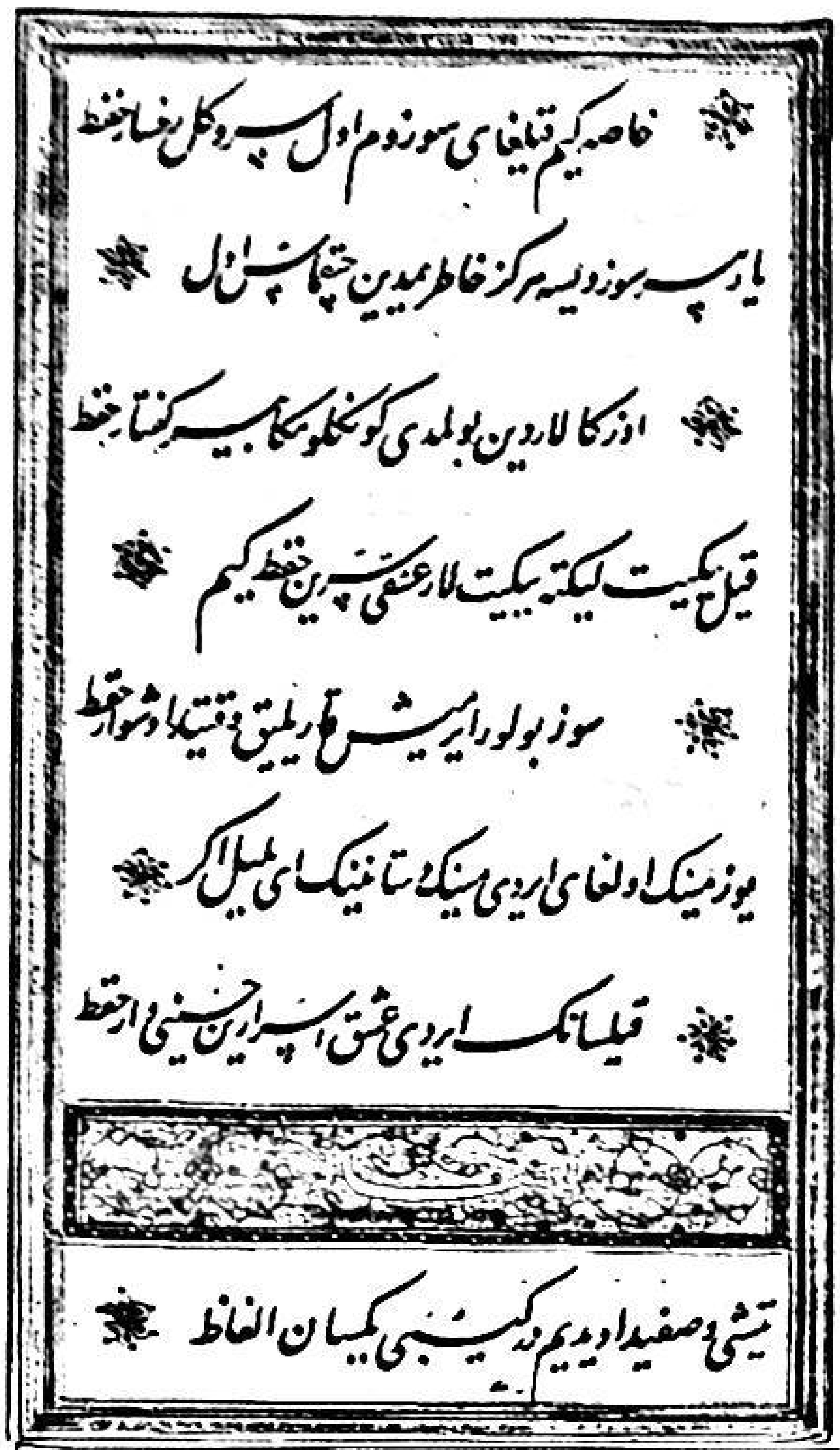

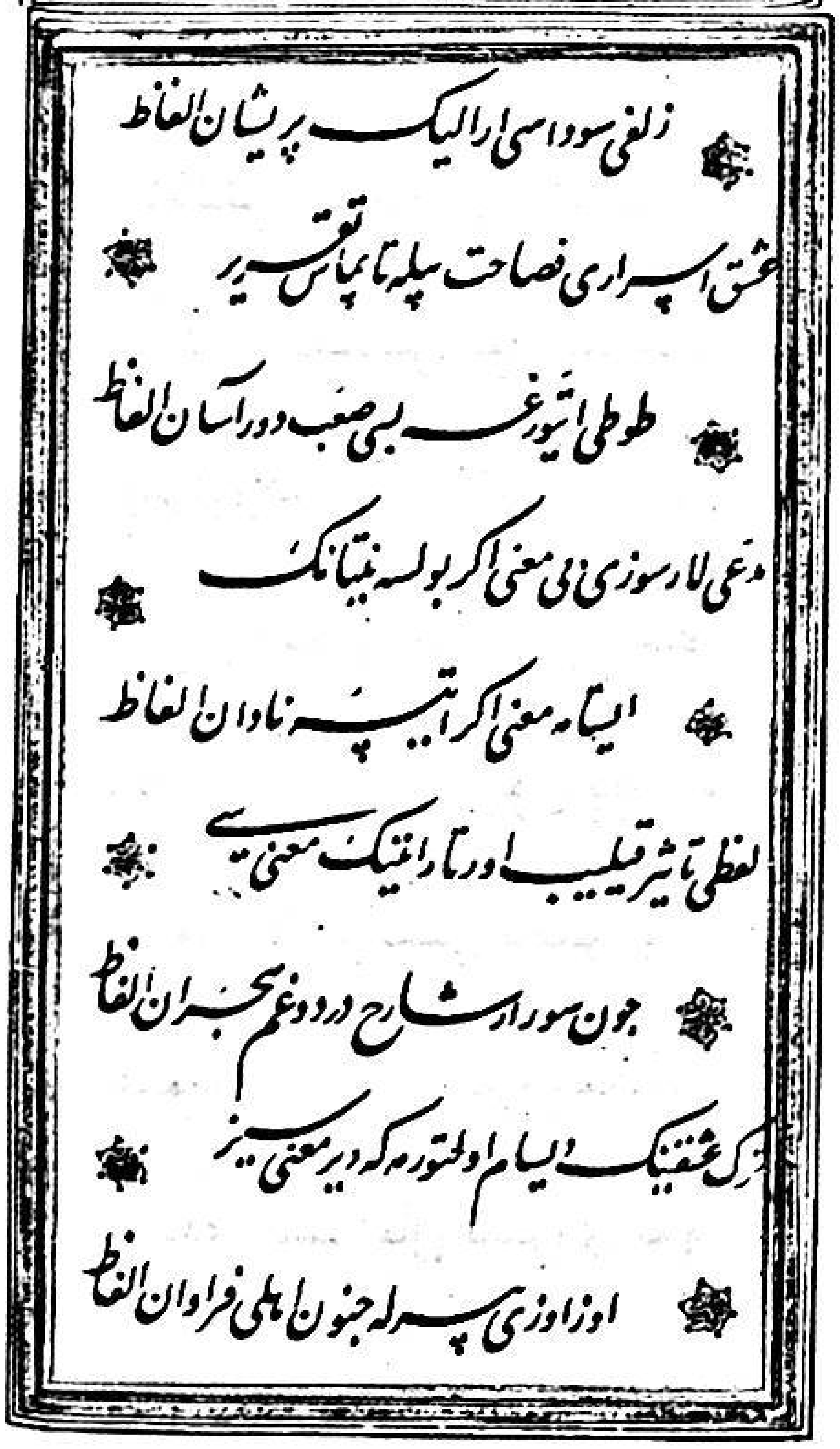

خاسسەكىم، قىلغاي سۆزۈم ئۇل سەرۋ، گۈل رۇخسار ھىفز.

يار بىر سۆز دېسە، ھەرگىز خاتىرەمدىن چىقماس ئۇل،

ئۆزگەلەردىن بولمادى كۆڭلۈمگە بىر گۇفتار ھىفز.

قىل يىگىتلىكتە يىگىتلەر ئىشقى سىررىن ھىفزكىم،

سۆز بولۇر ئەرمىش قارىلىق ۋەقتىدە دىشۋار ھىفز.

يۈزمىڭ ئۇلغاي ئەردى مىڭ دەستانىڭ، ئەي بۇلبۇل، ئەگەر

قىلساڭ ئەردى ئىشق ئەسرارىن ھەۋەسىنىيۋار ھىفز.

ئەيزەن لەھۇ

تىشى ۋەسفىدە دېدىم دۇر كەبى يەكسان ئەلفاز،

زۇلفى سەۋداسى ئارا لىبك پەرىشان ئەلفاز.

ئىشق ئەسرارى فەساھەت بىلە تاپماس تەقرىر،

تۇتى ئايتۇرغا بەسىي سەئبدۇر ئاسان ئەلفاز.

مۇددەئىيلەر سۆزى بىمەئنى ئەگەر بولسا، نېتاڭ،

ئىستەمە مەئنى ئەگەر ئايتسا نادان ئەلفاز.

لەفزى تەئسىر قىلىپ ئۆرتەر ئانىڭ مەئناسى،

چۇن سورار شارىھى دەردۇ غەمۇ ھىجران ئەلفاز.

تەركى ئىشقىڭ دېسەم ئۆلتۇرمەكى، دەر مەئناسىز

ئۆز ئۆزى بىرلە جۇنۇن ئەھلى فەراۋان ئەلفاز.

ئاغزىڭ ئەسرارىدا كۆپتۇر سۆزۈمۇ دەي ئالمان،
كىم قۇلاق دۇتساۋۇ مەن بىر نەچە پىنھان ئەلفاز.
بىنەۋا بولدى ھۈسەينىي نى نەۋا تاپقاي، ئەگەر
ۋەسلدىن زاھىر ئاڭا ئەيلەسە جانان ئەلفاز.

ئەيزەن لەھۇ

ئاھكىم، ھىجران ئوتىدىن كۆيدى جانىم ئۆزگە نەۋئ،
ئۆرتەدى ئالەمنى ھەم ئوتلۇغ فىغانىم ئۆزگە نەۋئ.
خەستە كۆڭلۈم زەئف ئېتەر، ۋاقىف بولۇڭ، ئەي دۇستلار،
كىم بۇ كۈندىن دۇر بۇ زارى ناتەۋانىم ئۆزگە نەۋئ.
تەلبە كۆڭلۈمنى جۇنۇن ۋادىسى ئىچرە ئىستەمەڭ،
كىم بۇ قاتلا ئەتمىش ئول بىخانۇمانىم ئۆزگە نەۋئ.
ھالەتىم فەرھادۇ مەجنۇن قىسسەسىغە ئوخشاماس،
كىم ئېرۇر ئىشق ئىچرە مۇھلىك داستانىم ئۆزگە نەۋئ.
ۋەئدە قىلدى ۋەسل ئۇچۇن بولدۇم ئەسىرى، ۋايكىم،
سۆزلەشۇر ئول زالىمى نامېھرىبانىم ئۆزگە نەۋئ.
بولماغىم رەسۋا، تاڭ ئەرمەسكىم، بۇ قاتلا خەلق ئارا،
فاش بولدى ئاسراغان سىررى نىھانىم ئۆزگە نەۋئ.
كۆڭلۈم ئالىپ، جانىمە قەسد ئەتتى ئول بىگانەۋەش،

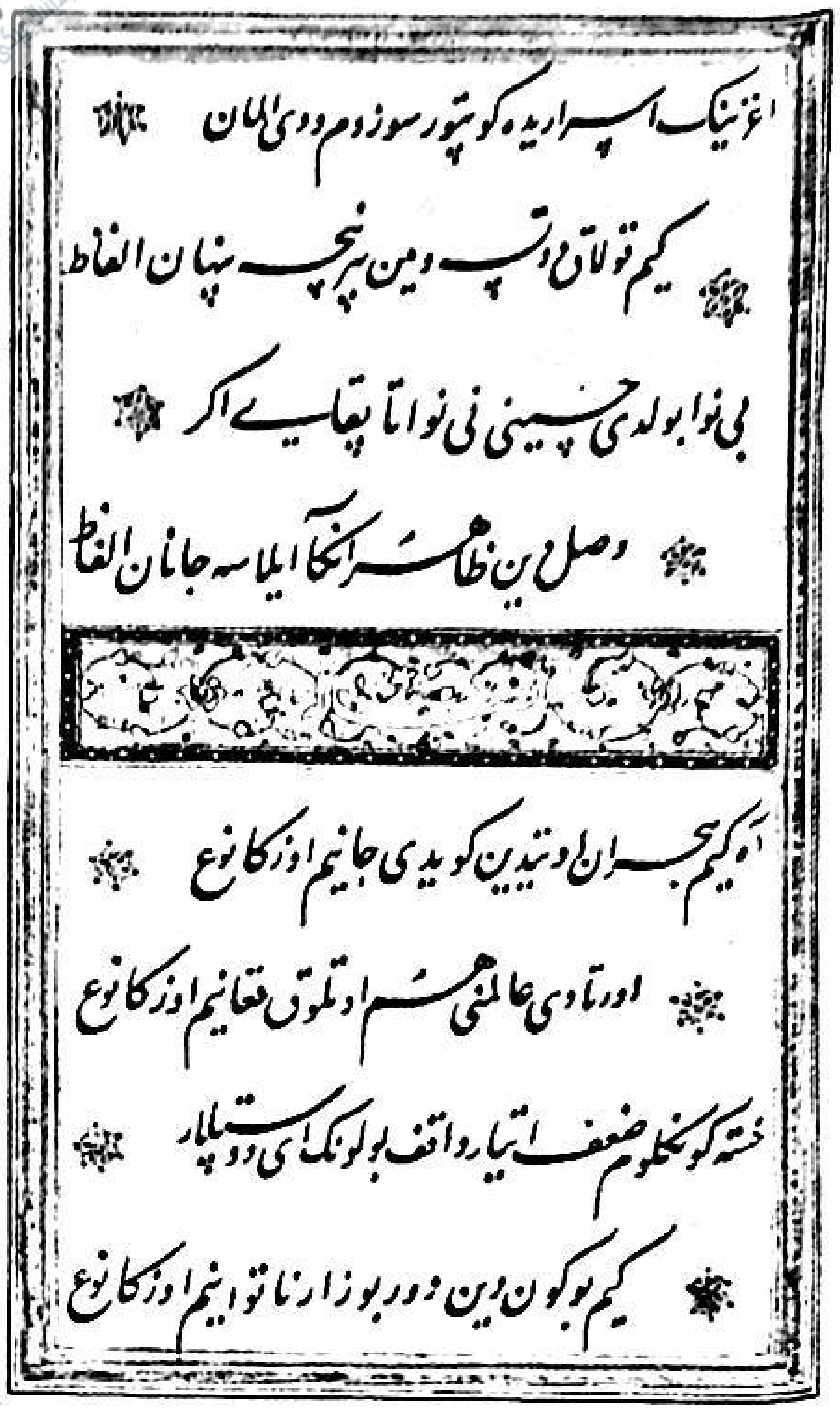
اغزینک اسراریده کوپتور سوزومو دوی المان
کیم قولاق دوتساق وین برنچه پنهان الفاظ
بی نوا بولدی حسینی نی نوا تاپقای اگر
وصلدین ظاهر انکا ایلاسه جانان الفاظ
آه کیم هجران اوتیدین کویدی جانیم اوزگا نوع
اورتادی عالمنی هم اوتلوق فغانیم اوزگا نوع
خسته کونکلوم ضعف اتیار واقف بولونک ای دوستلار
کیم بو کوندین دور بو زاری ناتوانیم اوزگا نوع

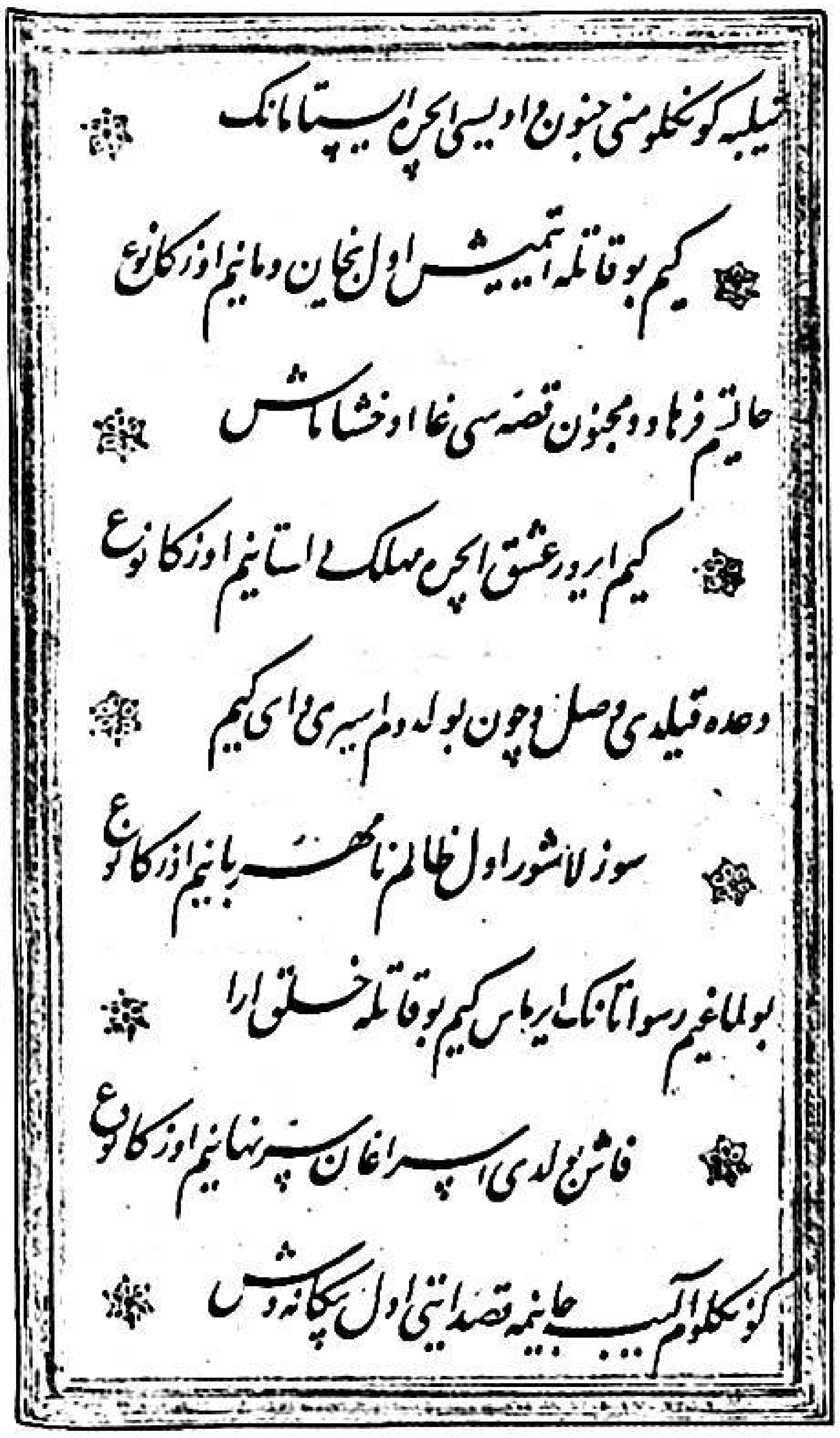
تلبه کونکلومنی جنون وادیسی ایچره ایستامانک
کیم بو قاتله ایتمیش اول بیخانومانیم اوزگا نوع
حالتیم فرهاد و مجنون قصه سی غا اوخشاماس
کیم ایرور عشق ایچره مهلک داستانیم اوزگا نوع
وعده قیلدی وصل اوچون بولدوم اسیری وای کیم
سوزلاشور اول ظالم نامهربانیم اوزگا نوع
بولماغیم رسوا تانک ایرماس کیم بو قاتله خلق ارا
فاش بولدی اسراغان سرر نهانیم اوزگا نوع
کونکلوم آلیب جانیمه قصد ایتتی اول بیگانه وش

ئەي ھۆسەينىي، بار ئېدى ئاندىن گۇمانىم ئۆزگە نەۋئ.

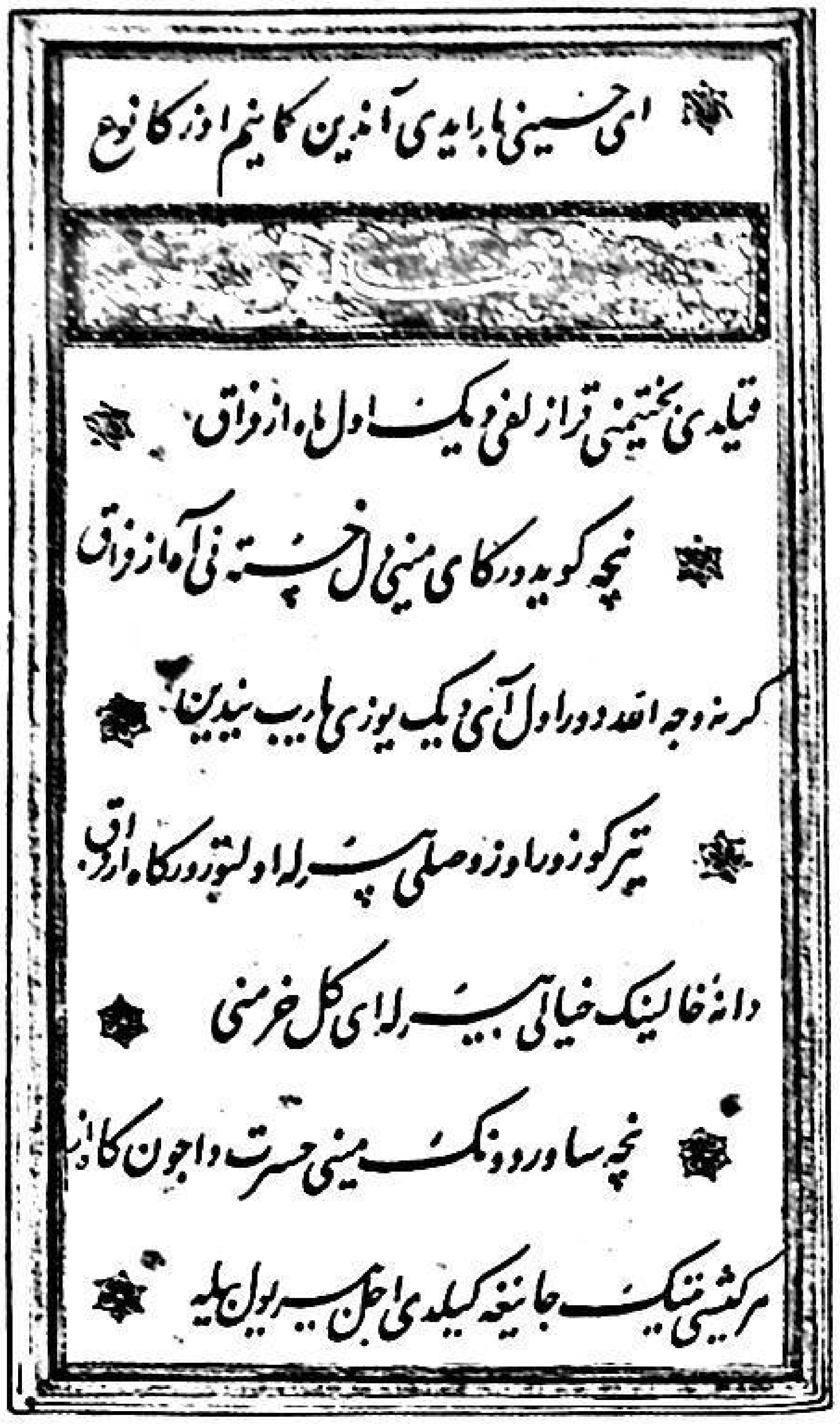
ای حسینی بار ایدی آندین گمانیم اوزگه نوع
قیلدی بختیمنی قرا زلفنک اول ماه از فراق
نیچه کویدورگای منی دل خسته نی آه از فراق
گر نه وجه الله دور اول آیدیک یوزی یا رب نیدین
تیرگوزور اوز وصلی بیرله اولتورور گاه از فراق
دانهٔ خالینک خیالی بیرله ای گل خرمنی
نیچه ساورودونک منی حسرت دا چون کاه از فراق
هر کیشینینک جانیغه کیلدی اجل بیر یول بیله

ئەيزەن لەھۇ

قىلدى بەختىمنى قارا زۈلفىدەك ئول ماھ ئەز فىراق،
نېچە كۆيدۈرگەي مەنى دىل خەستەنى، ئاھ، ئەز فىراق.
گەر نە ۋەجھۇللاھدۇر ئول ئايدەك يۈزى، يا رەب، نېدىن
تىرگۈزۈر ئۆز ۋەسلى بىرلە، ئۆلتۈرۈر گاھ ئەز فىراق.
دانەئى خالىڭ خەيالى بىرلە، ئەي گۈل، خىرمەنى،
نېچە ساۋۇردۇڭ مېنى ھەسرەتتە چۈن كاھ ئەز (فىراق).
ھەر كىشىنىڭ جانىغا كەلدى ئەجەل بىر يول بىلە،
ئاھ، كەلدى جانىم ئۈچۈن ئەيلابان راھ ئەز فىراق.
ئاقىبەت يۈز دەردۇ ھەسرەت بىرلە بۇ مىسكىن ھۆسەين،
ئۆتكۈسىدۇر كۆرمەيىن يۈزۈڭنى ناگاھ ئەز فىراق.

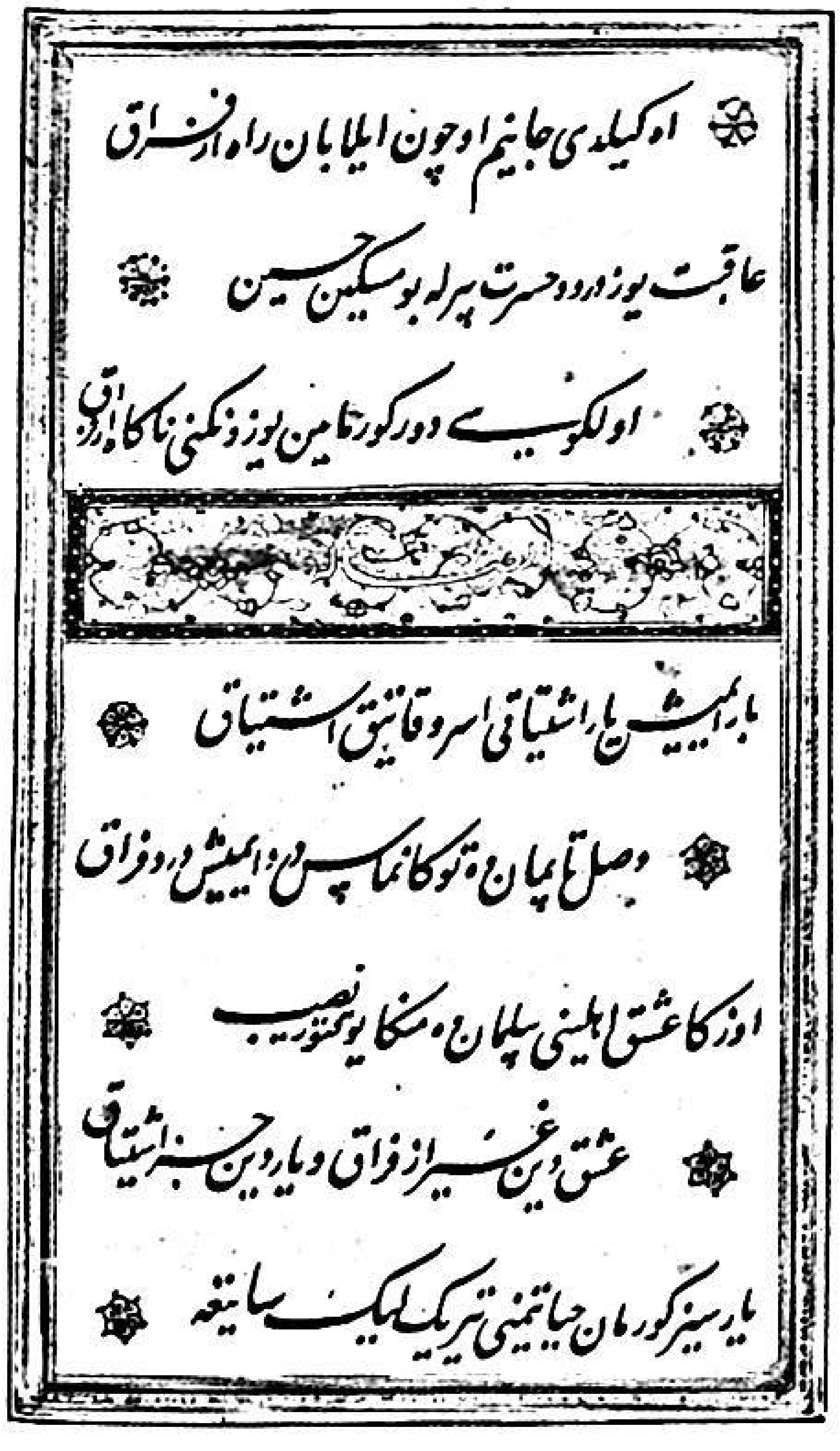
آه کیلدی جانیم اوچون ایلابان راه از فراق
عاقبت یوز دردو حسرت بیرله بو مسکین حسین
اولتکوسی دور کورمایین یوزونکنی ناگاه از فراق
بار ایمیش یار اشتیاقی اسرو قاتیق اشتیاق
وصل تاپمان وه توگانمس درد ایمیش درد فراق
اوزگا عشق اهلینی بیلمان وه ماکا یوقتور نصیب
عشقدین غیر از فراق و یاردین جز اشتیاق
یارسیز کورمان حیاتیمنی تیریکلیک سانیغه

ئەيزەن لەھۇ

بار ئېمىش يار ئىشتىياقى ئاسرۇ قاتتىق ئىشتىياق،
ۋەسل تاپمان، ۋەھ، توگەنمەس دەرد ئېمىش دەردى فىراق.
ئۆزگە ئىشق ئەھلىنى بىلمەن، ۋەھ، ماڭا يوقتۇر نەسىب،
ئىشقدىن غەير ئەز فىراقۇ ياردىن جۇز ئىشتىياق.
يارسىز كۆرمەن ھەياتىمنى تىرىگلىك سانىغا،

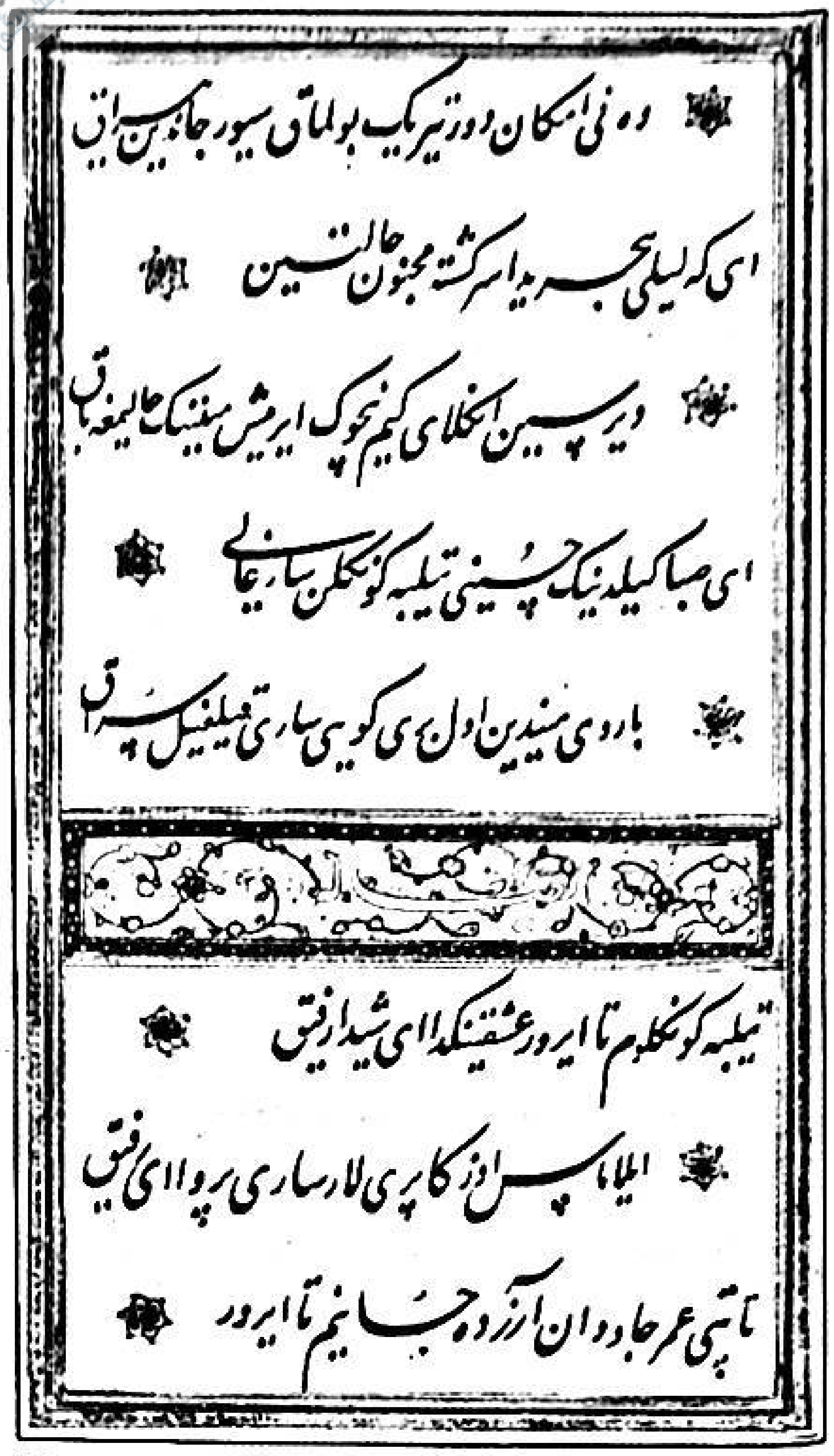
وه نی امکان دور تیرگ بولماق سیور جاندین ایراق
ای که لیلی هجرده سرگشته مجنون حالتین
درسین اگلای کیم نچوک ایرمش مینینگ حالیمغه باق
ای صبا کیلدینگ چو حسینی تیلبه کونکلین سارغالی
باردی مندین اول پری کویی ساری قیلغیل سوراق
تیلبه کونکلوم تا ایرور عشقینگدا ای شیدا رفیق
ایلامس اوزگه پریلار ساری پروا ای رفیق
تاپتی عمر جاودان آرزده جانیم تا ایرور

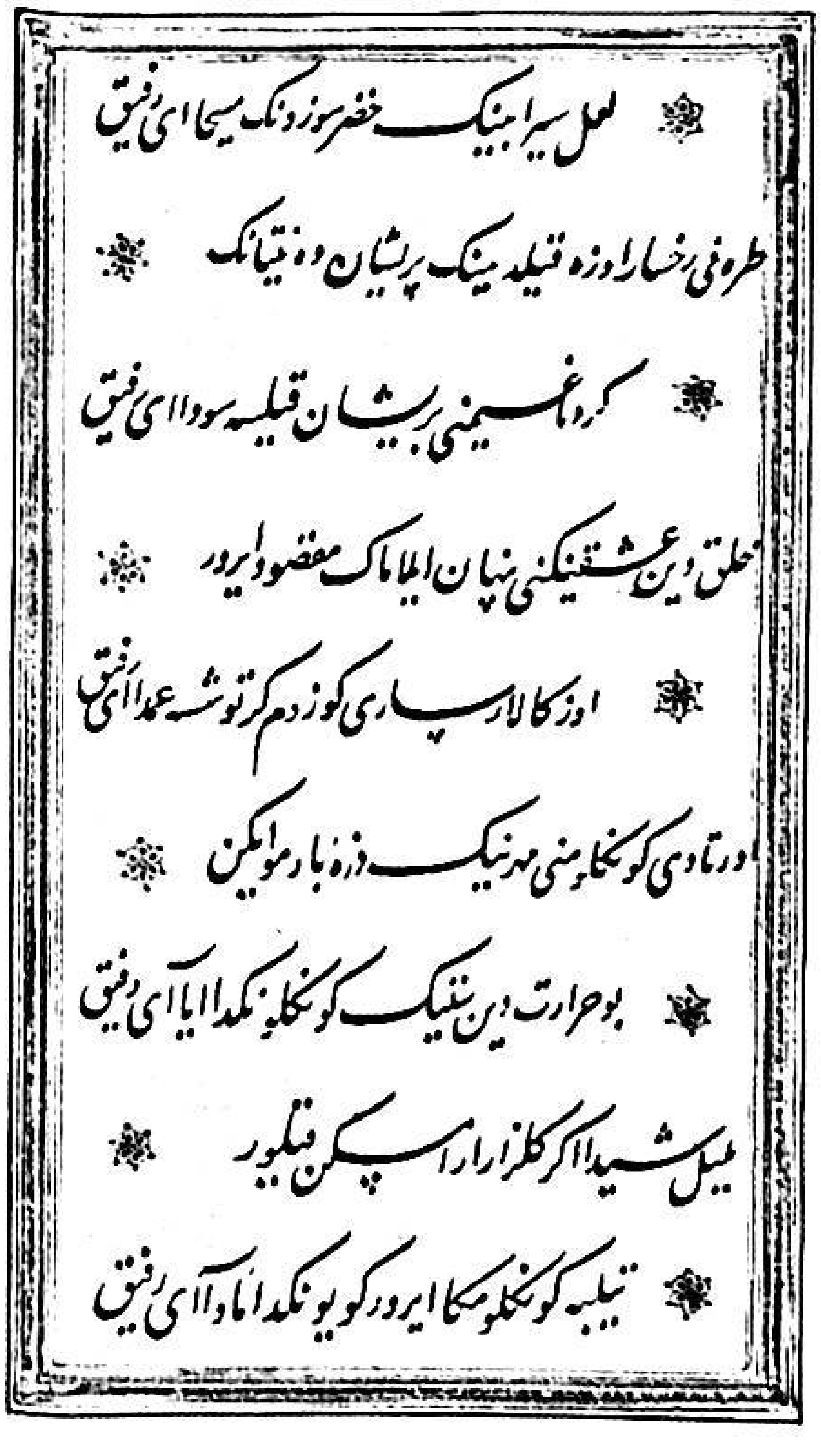
لعل سیرابینگ خضر سوزونگ مسیحا ای رفیق
طره نی رخسار اوزه قیلدینگ پریشان وه نیتانک
گر دماغیمنی پریشان قیلسه سودا ای رفیق
خلق دین عشقینگنی پنهان ایلاماک مقصود ایرور
اوزگالار ساری کوزوم گر توشسه عمدا ای رفیق
اورتادی کونکلومنی مهرینگ ذره بارمو ایکین
بو حرارت دین سینینگ کونکلونگده ایا ای رفیق
بلبل شیدا اگر گلزار ارا مسکن قیلور
تیلبه کونکلومگه ایرور کوی ینگده ماوا ای رفیق

ۋەھ، نې ئىمكاندۇر تىرىگ بولماق سەۋەر جاندىن يىراق.
ئەيكى، لەيلى ھەجرىدە سەرگەشتە مەجنۇن ھالەتىن
دەرسەن، ئاڭلايكىم، نىچۇك ئەرمىش مېنىڭ ھالىمغا باق.
ئەي سەبا، كەلدىڭ ھۇسەينىي تەلبە كۆڭلىن سورغالى،
باردى مەندىن ئول پەرى كويى سارى قىلغىل سوراق.

ئەيزەن لەھۇ

تەلبە كۆڭلۈم تا ئېرۇر ئىشقىڭدا شەيدا، ئەي رەفىق،
ئەيلەمەس ئۆزگە پەرىلەر سارى پەرۋا، ئەي رەفىق.
تاپتى ئۆمرى جاۋىدان ئازۇردە جانىم، تا ئېرۇر
لەئلى سىيرابىڭ خىزر، سۆزۈڭ مەسىھا، ئەي رەفىق.
تۇررە نې رۇخسار ئۇزە قىلدىڭ پەرىشان، ۋەھ، نېتاڭ،
گەر دىماغىمنى پەرىشان قىلسا سەۋدا، ئەي رەفىق.
خەلقدىن ئىشقىڭنى پىنھان ئەيلەمەك مەقسۇد ئېرۇر،
ئۆزگەلەر سارى كۆزۈم گەر تۈشسە ئەمدا، ئەي رەفىق.
ئۆرتەدى كۆڭلۈمنى مېھرىڭ، زەررەئى بارمۇ ئىكىن
بۇ ھەرارەتتىن سېنىڭ كۆڭلۈڭدە، ئايا، ئەي رەفىق.
بۇلبۇلى شەيدا ئەگەر گۈلزار ئارا مەسكەن قىلۇر،
تەلبە كۆڭلۈمگە ئېرۇر كويۇڭدا مەئۋا، ئەي رەفىق.
گەنجى ۋەسلىڭكىم تىلەر مىسكىن ھۇسەينىي، ۋەھ، ئېرۇر

ئۇل گەداكىم شاھلىق قىلغاي تەمەننا، ئەي رەفىق.

ئەيزەن لەھۇ

لەئلى ئۈزرە سەبزەئى خەتتى نەمۇدارىغا باق،

شوخ رەنگ ئامىزنىڭ شىنگەرفۇ زەنگارىغا باق.

ئەيكى بىر زەنجىر كۇفر ئىچرە تۈمەن مىڭ ئەھلى دىن،

كۆرمەدىم دەرسەن مۇقەييىد زۇلفى زۇننارىغا باق.

سەرۋ ئۈزرە گۈل كۆرمەگەن بولساڭ، قەدۇ يۈزىنى كۆر،

جانى شىرىن ئىستەسەڭ، لەئلى شەكەربارىغا باق.

ئەيكى، جەننەت رەۋزەسى ئىچرە تىلەرسەن سەرۋۇ گۈل،

گۈلشەنى كۈيىگە كىر، قەد بىرلە رۇخسارىغا باق.

زەخمى مۇھلىك كۆڭلۈم ئەھۋالىغا، جانا، رەھم قىل،

قانى تۇرماس يارەسىن كۆر، نالەئى زارىغا باق.

دەھر باغىنىڭ رەياھىنىغا يوق بۇيى ۋەفا،

خاھى رەئنا لالەسىن كۆر، خاھى گۈلزارىغا باق.

گەر ھۇسەينىي سەئب ھالىن ئىشقىڭ ئىچرە بىلمەسەڭ،

چەشمى خۇنرىزىغا كۆز سال، جىسمى ئەفگارىغا باق.

ئەيزەن لەھۇ

ئاھكىم، ئىشقىم ئوتىنىڭ بىر زەمان ئارامى يوق،

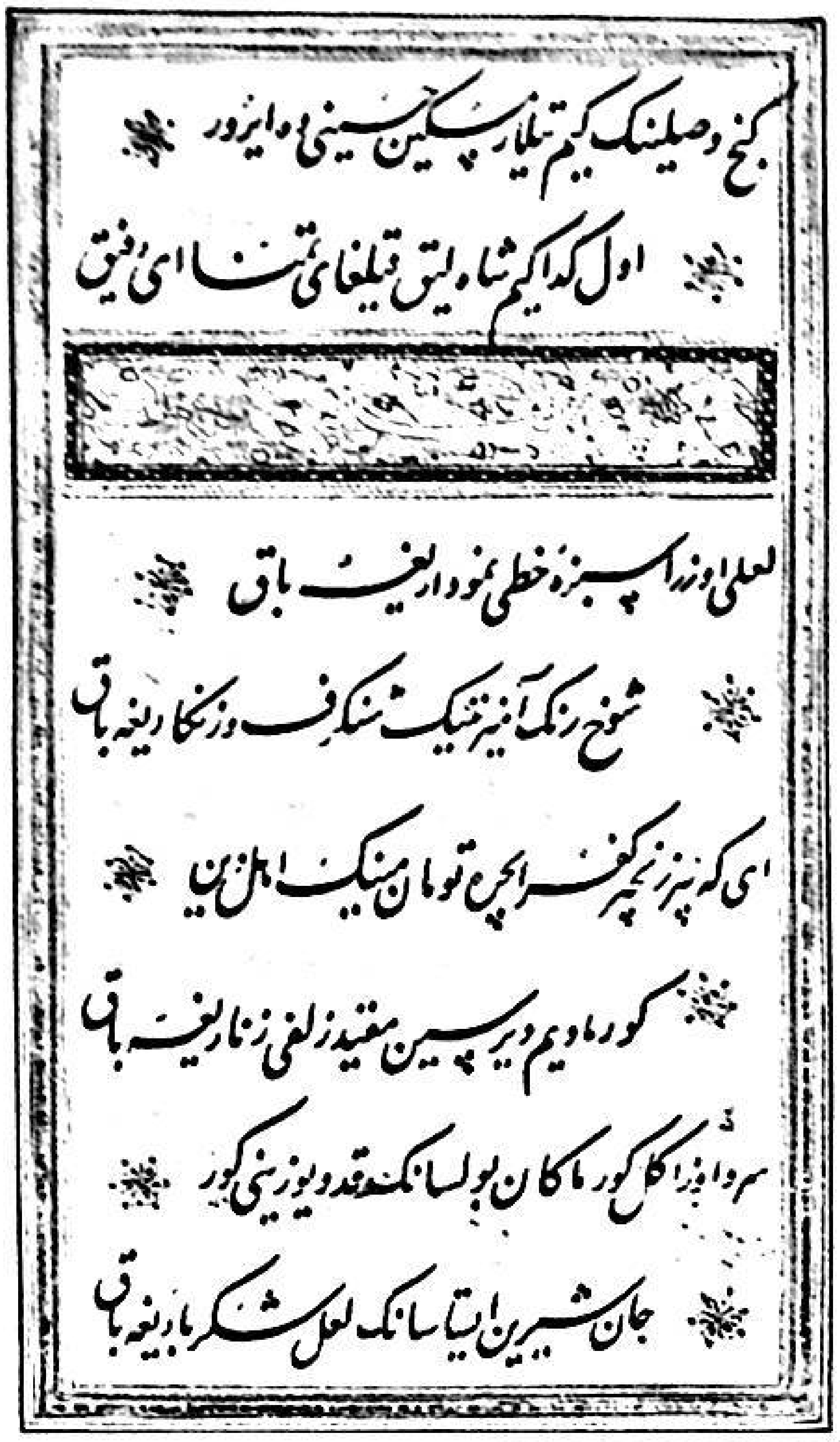
كيم وصلينك كيم تيلار پكين حسيني وا ايزور
اول گدا كيم شاهليق قيلغاي تمنا اي رفيق
لعلى اوزرا سبزه خطى نمودار يغه باق
شوخ رنگ آميزنينك شنگرف وزنگاريغه باق
اي كه بر زنجير كفر ايچره تومان مينك اهل دين
كورماديم دير پسين مقيد زلفى زناريغه باق
سرو اوزرا گل كورماكان بولسانك قدو يوزينى كور
جان شيرين ايستاسانك لعل شكرباريغه باق

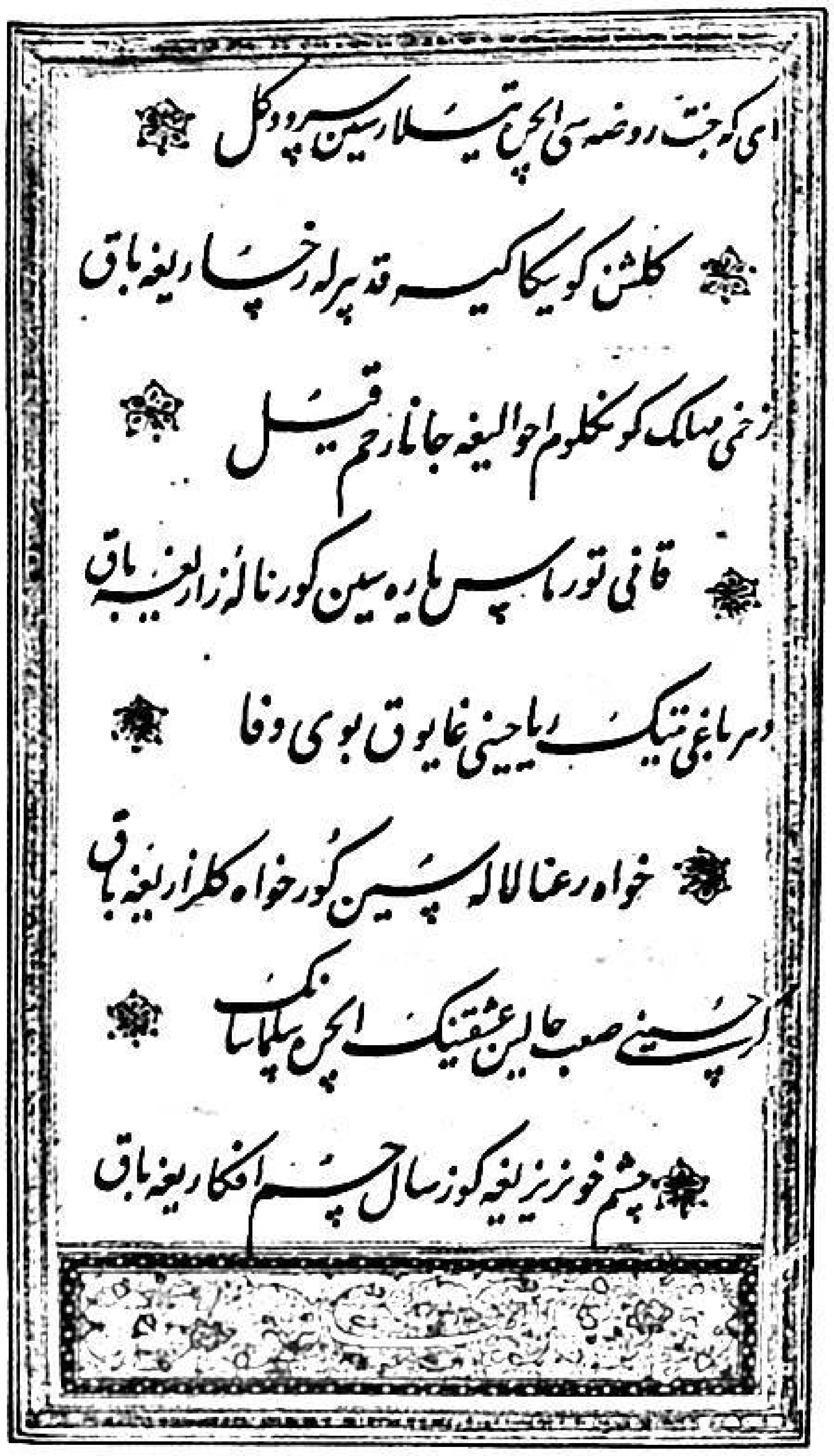
اي كه جنت روضه سي ايچره تيلارسين سرو و گل
گلشن كويكا كير قد برله رخساريغه باق
زخمى مهلك كونكلوم احواليغه جانا رحم قيل
قانى تورماس يارهسين كور ناله زاريغه باق
دهر باغى نينك رياحينيغه يوق بوى وفا
خواه رعنا لالهسين كور خواه گلزاريغه باق
گر حسينى صعب حالين عشقينك ايچره بيلماسانك
چشم خونريزيغه كوز سال جسم افگاريغه باق

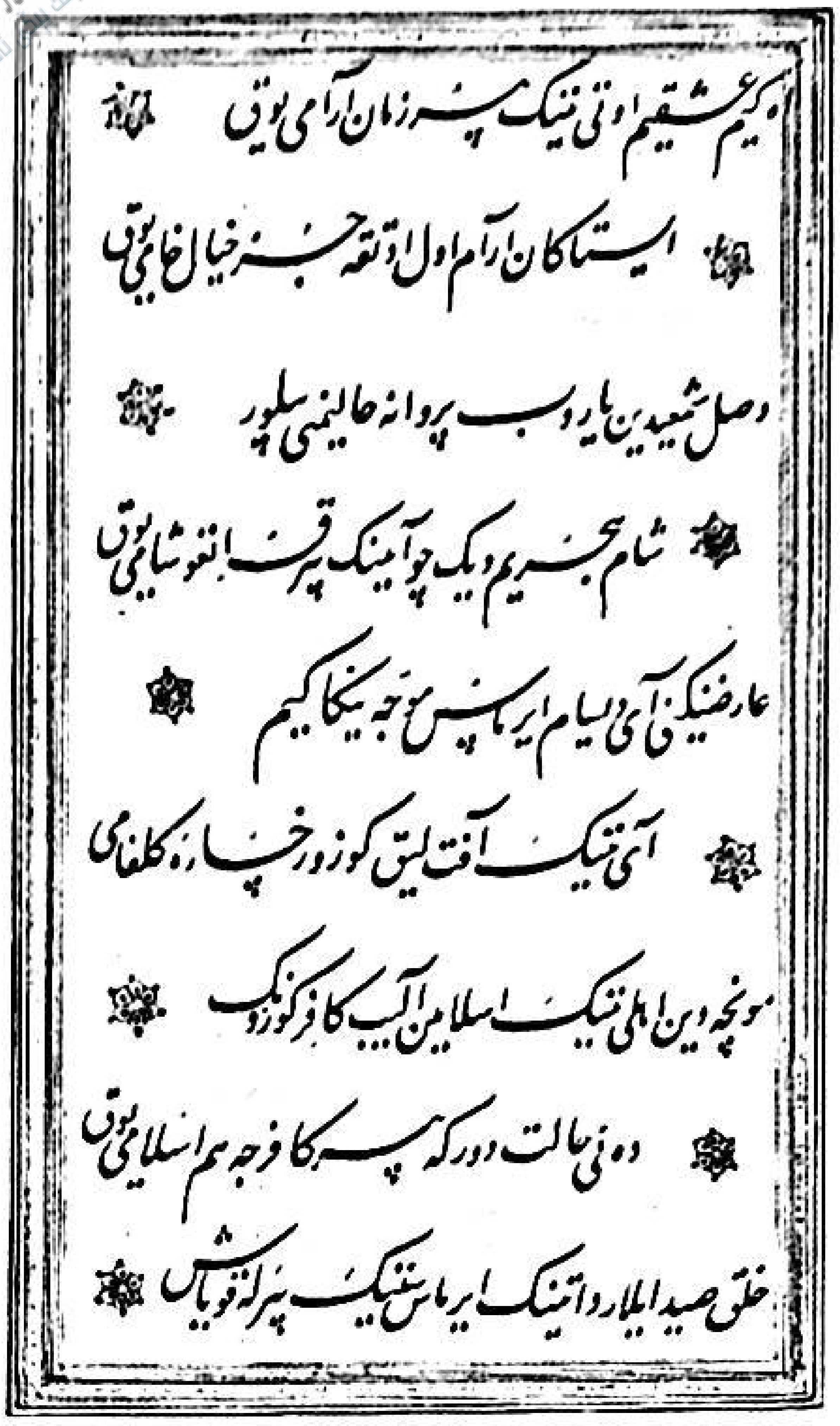

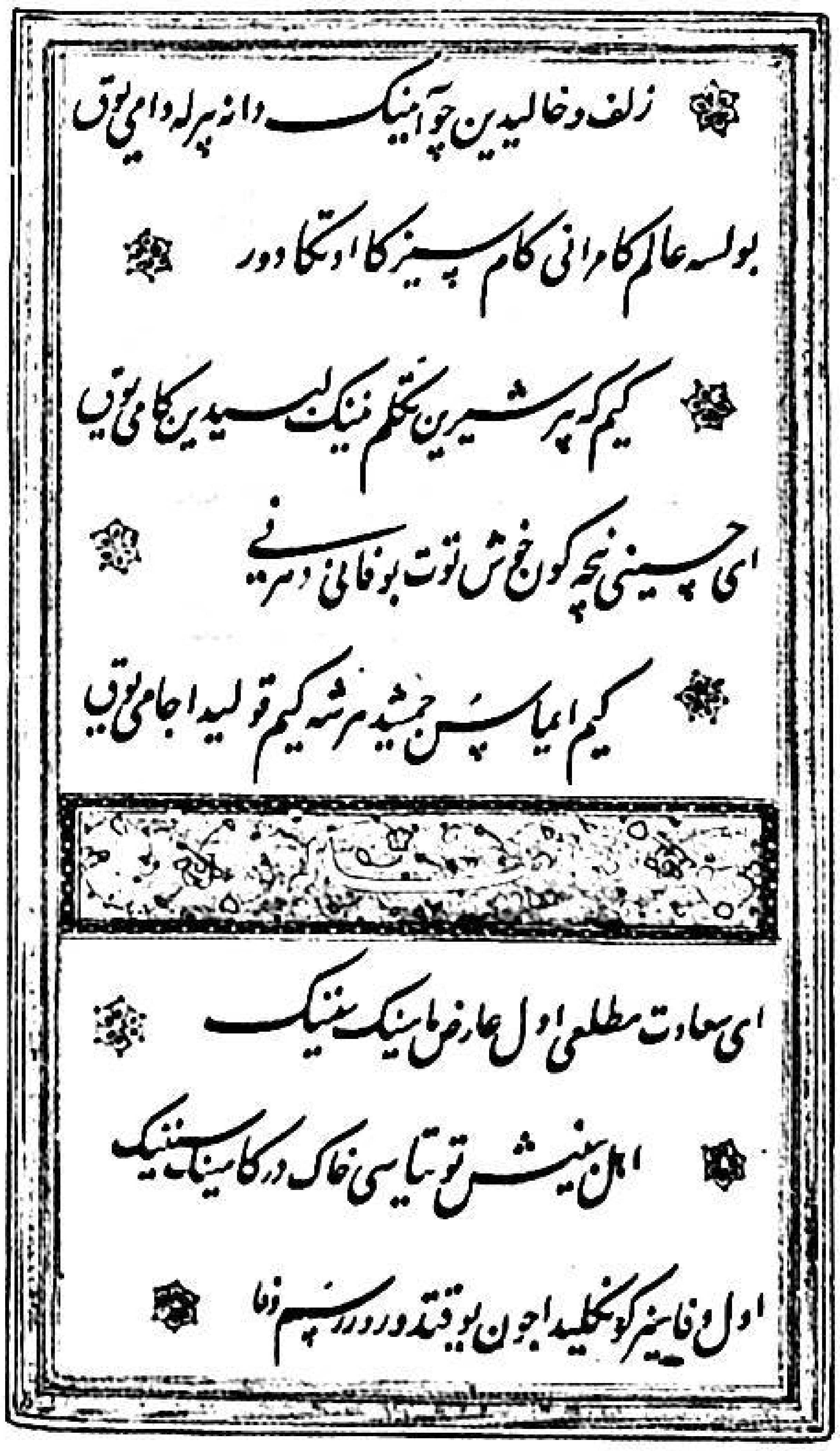

ئىستەگەن ئارام ئۇل ئۇتقا جۇز خەيالى خامى يوق.

ۋەسل شەمئىدىن يارۇپ، پەرۋانە ھالىمنى بىلۇر،

شامى ھەجرىمدەك چۇ ئانىڭ پۇر قارانغۇ شامى يوق.

ئارەزىڭنى ئاي دىسەم، ئەرمەس مۇۋەججەھ، نىگەكىم،

ئاينىڭ ئاپەتلىق كۆزۈ رۇخسارەئى گۇلفامى [يوق].

مۇنچە دىن ئەھلىنىڭ ئىسلامىن ئالىپ كافىر كۆزۈڭ،

ۋەھ نى ھالەتدۇركى بىر كافىرچە ھەم ئىسلامى يوق.

خەلق سەيد ئەيلەردە تەڭ ئەرمەس سىنىڭ بىرلە قۇياش،

زۇلفۇ خالىدىن چۇ ئانىڭ دانە بىرلە دامى يوق.

بولسا ئالەم كامرانى، كامسىزگە ئۆتكەرۇر،

كىمكى پۇر شىرىن تەكەللۇمنىڭ لەبىدىن كامى يوق.

ئەي ھۇسەينىي، نەچچە كۈن خۇش تۇت بۇ فانىي دەھرنى،

كىم ئەمەس جەمشىد، ھەر شەھكىم قولىدا جامى يوق.

ئەيزەن لەھۇ

ئەي، سائادەت مەتلەئى ئۇل ئارەزى ماھىڭ سىنىڭ،

ئەھلى بىنىش تۇتياسى خاكى دەرگاھىڭ سىنىڭ.

ئۇل ۋەفاسىز كۆڭلىدە چۇن يوقدۇرۇر رەسمى ۋەفا،

ئەي كۆڭۈل، نى يەرگە يەتكەي نالەۋۇ ئاھىڭ سىنىڭ.

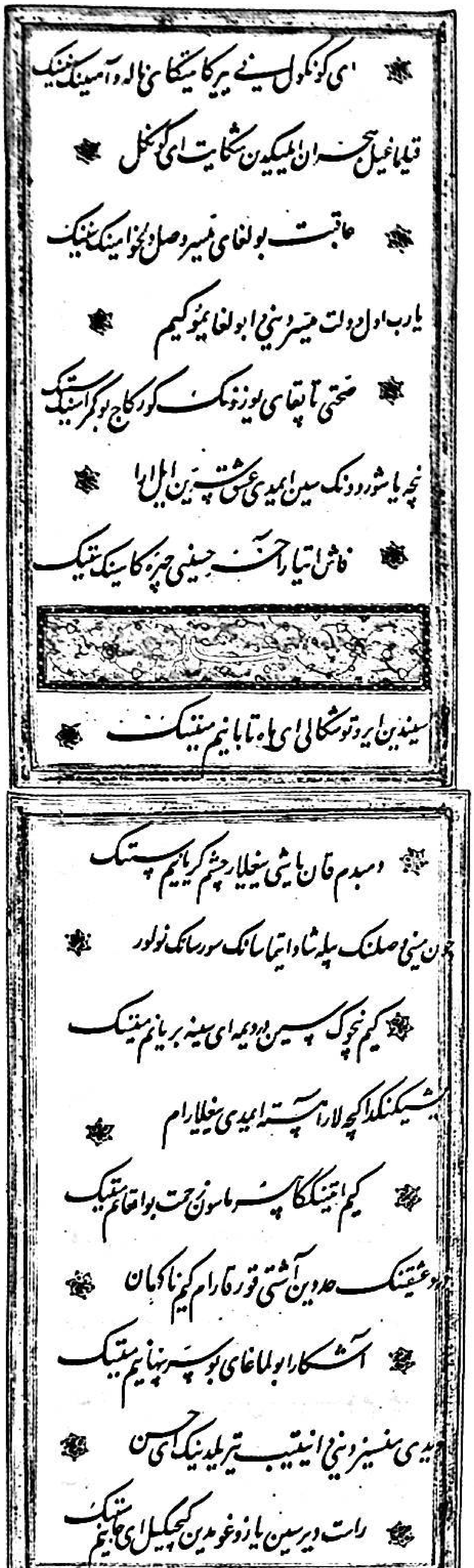
ای کونکول ییغنی یر کا تیکما ی نالهٔ آهینک نینک
قیلماغیل هجران ایلیکیدین شکایت ای کونکول
عاقبت بولغای میسر وصل دلخواهینکنینک
یارب اول دولت میسر دنیاده بولغایموکیم
صحتی تاپقای یوزونک کورکاچ بو کمراهینکنینک
نیچه یاشوردونک سین ای مهدی عشق سرین ایل آرا
فاش ایتیار آخر حسینی چهره کاهینکنینک

سیندین ایرو توشکالی ای ماه تابانیم مینینک
دمبدم قان یاشی یغلار چشم گریانیم مینینک
چون مینی وصلینک بیله شاد ایتماسانک سورساق نولور
کیم نیچوک سین دردیمه ای سینه بریانیم مینینک
عشقینکدا کیچه لار آهسته امدی یغلارام
کیم ایتینککا بیر ماسون زحمت بو افغانیم مینینک
دردی عشقینک حدیدین آشتی قورقارام کیم ناگهان
آشکارا بولماغای بو سری پنهانیم مینینک
دیدی منسیز دنیاده اینتیب تیرلیدینک ای حسین
راست دیر سین یازوغومدین کیچکیل ای جانیم مینینک

قىلماغىل ھىجران ئىلىكىدىن شكايەت، ئەي كۆڭۈل،
ئاقىبەت بولغاي مۇيەسسەر ۋەسلى دىلخاھىڭ سېنىڭ.
يا رەب، ئۇل دەۋلەت مۇيەسسەر دۇنيىدا بولغايمۇكىم،
سىھھەتنى تاپقاي يۈزۈڭ كۆرگەچ بۇ گۇمراھىڭ سېنىڭ.
نېچە ياشۇردۇڭ سەن ئەمدى ئىشق سىرىن ئەل ئارا،
فاش ئېتەر ئاخىر، ھۈسەينىي، چېھرەئى كاھىڭ سېنىڭ.

ئەيزەن لەھۇ

سەندىن ئايرۇ تۈشكەلى، ئەي ماھى تابانىم مېنىڭ،
دەمبەدەم قان ياشى يىغلار چەشمى گىريانىم مېنىڭ.
چۈن مېنى ۋەسلىڭ بىلە شاد ئەتمەسەڭ، سورساڭ نولۇر،
كىم نېچۈكسەن، دەردىمە ئەي سىينە بىريانىم مېنىڭ.
ئىشقىڭدە كېچەلەر ئاھىستە ئەمدى يىغلارام،
كىم ئىتىڭگە بەرمەسۇن زەھمەت بۇ ئەفغانىم مېنىڭ.
دەردى ئىشقىڭ ھەددىن ئاشتى، قورقارامكىم، ناگەھان
ئاشكارا بولماغاي بۇ سىررى پىنھانىم مېنىڭ.
دېدى: مەنسىز دۇنيىدا نېتىپ تىرىلدىڭ، ئەي ھۈسەين،
راست دەرسەن، يازۇغۇمدىن كەچكىل، ئەي جانىم مېنىڭ.

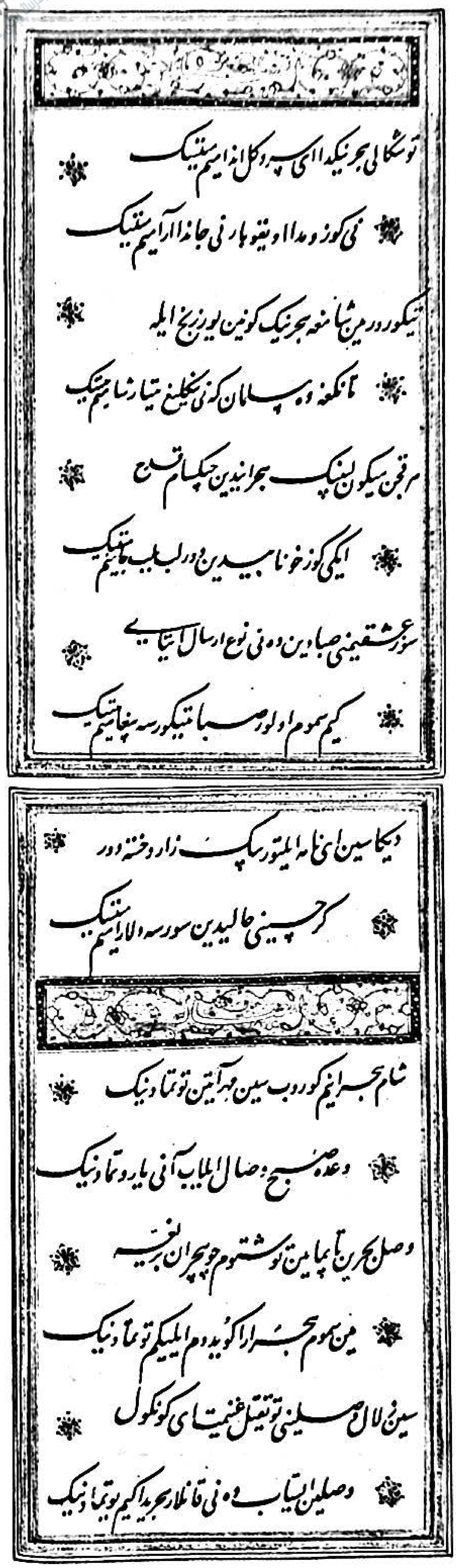

ئەيزەن لەھۇ

تۈشكەلى ھەجرىڭدە، ئەي سەرۋى گۈل ئەندامىم مېنىڭ،
ني كۆزۈمدە ئۇيقۇ بار، ني جاندا ئارامىم مېنىڭ.
يەتكۈرۈرمەن شامغا ھەجرىڭ كۈنىن يۈز رەنج ئىلە،
تاڭغا، ۋەھ، بىلمەنكى ني ياڭلىغ يېتەر شامىم مېنىڭ.
ھەر قاچان مەيگۈن لەبىڭ ھىجرانىدا چەكسەم قەدەھ،
ئىككى كۆز خۇنابىدىن دۇر لەبىەلەب جامىم مېنىڭ.
سۆزى ئىشقىمنى سەبادىن، ۋەھ، ني نەۋئ ئىرسال ئېتەي،
كىم سەمۇم ئۇلۇر سەبا يەتكۈرسە پەيغامىم مېنىڭ.
دېگەسەن، ئەي نامە، ئېلتۈرمەككە زارۇ خەستەدۇر،
گەر ھۈسەينىي ھالىدىن سورسا دىلئارامىم مېنىڭ.

ئەيزەن لەھۇ

شامى ھىجرانىم كۆرۈپ، سەن مېھر ئاتىن تۇتمادىڭ،
ۋەئدەئى سۇبھى ۋىسال ئەيلەپ، ئانى يارۇتمادىڭ.
ۋەسل بەھرىن تاپمايىن، تۈشتۈم چۇ ھىجران بەررىغە،
مەن سەمۇمى ھەجر ئارا كۆيدۈم، ئېلىكىم تۇتمادىڭ.
سەن زىلالى ۋەسلىنى تۇتقىل غەنىمەت، ئەي كۆڭۈل،

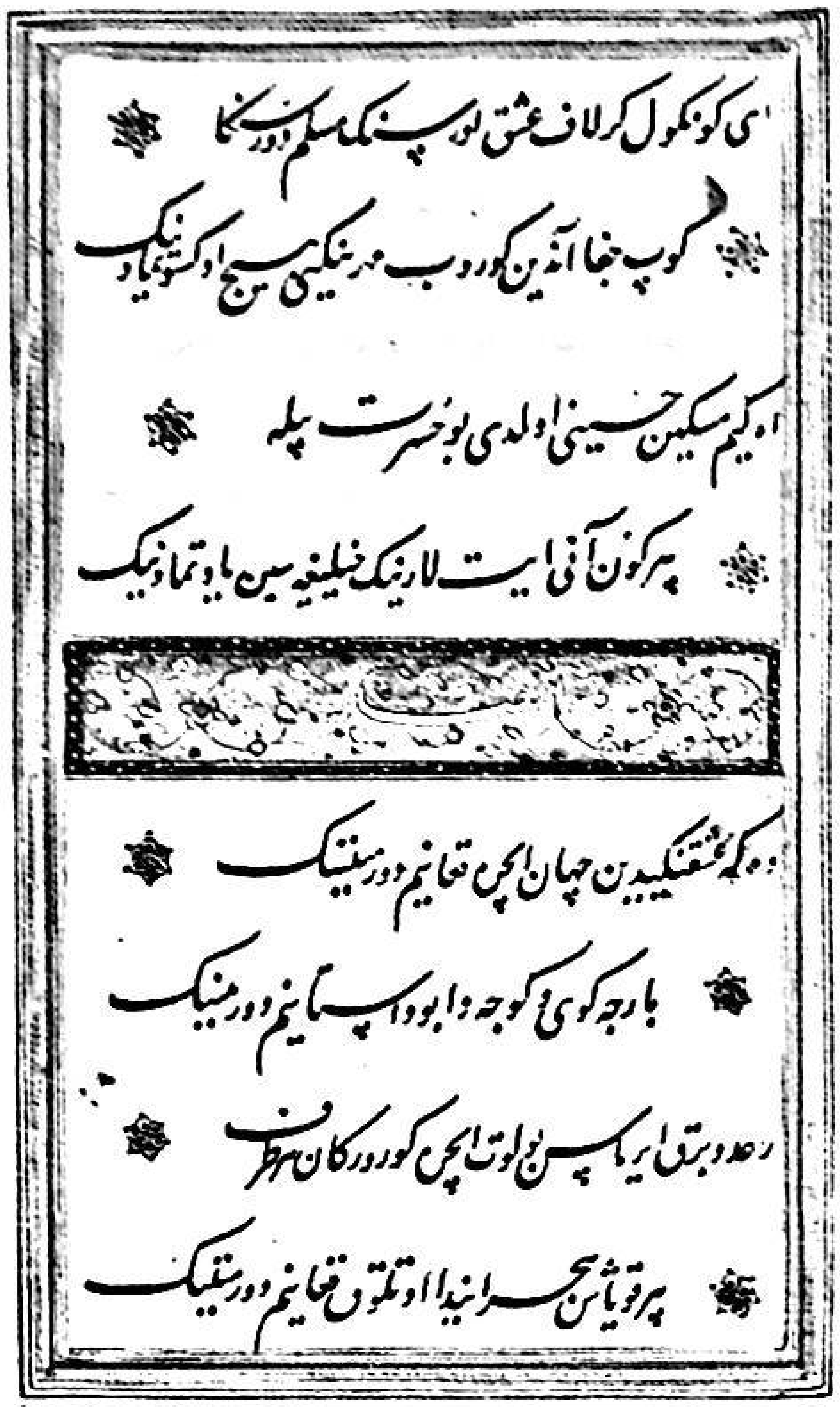

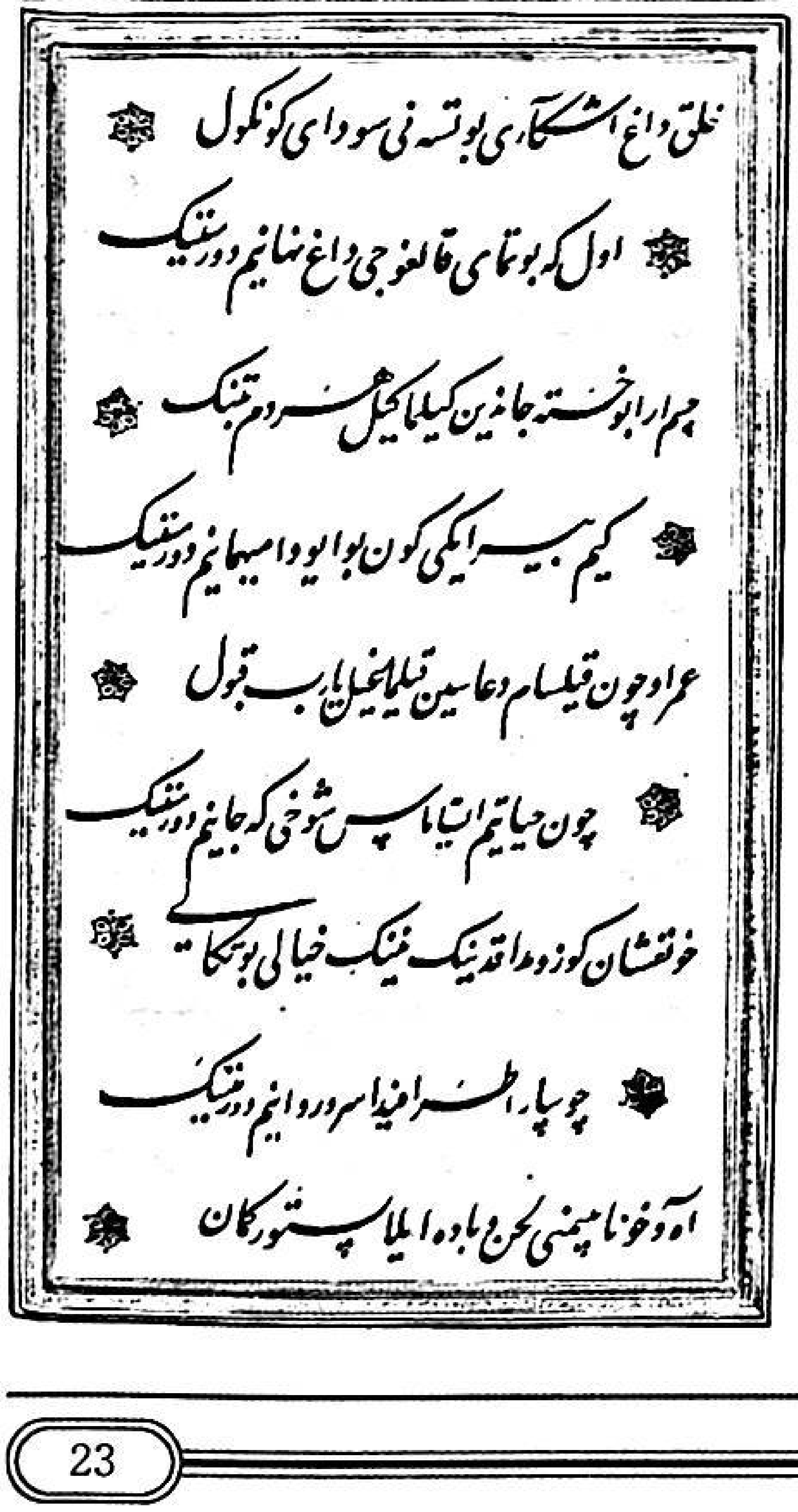

ۋەسلىن ئىستەپ، ۋەھ، نى قانلار ھەجرىدەكىم يۇتمادىڭ.

ئەي كۆڭۈل، گەر لافى ئىشق ئۇرساڭ مۇسەللەمدۇر ساڭا،

كۆپ جەفا ئاندىن كۆرۈپ، مېھرىڭنى ھېچ ئۇكسۇتمەدىڭ.

ئاھكىم، مىسكىن ھۈسەينىي ئۆلدى بۇ ھەسرەت بىلە،

بىر كۈن ئانى ئىتلارىڭ خەيلىغە سەن ياۋۇتمادىڭ.

ئەيزەدىن لەھۇ

ۋەھكى، ئىشقىڭدىن جەھان ئىچرە فىغانىمدۇر مېنىڭ،

بارچە كۈيۈ كۇچادا بۇ داستانىمدۇر مېنىڭ.

رەئدۇ بەرق ئەرمەس بۇلۇت ئىچرە كۆرۈنگەن ھەر تەرەف،

بىر قۇياش ھىجرانىدا ئۇتلۇق فىغانىمدۇر مېنىڭ.

خەلق داغى ئاشكارا بۇتسە، نې سۇد، ئەي كۆڭۈل،

ئۇلكى بۇتمەي قالغۇچى داغى نىھانىمدۇر مېنىڭ.

جىسم ئارا بۇ خەستە جاندىن كەلمەگىل ھەردەم بەتەڭ،

كىم بىر - ئىككى كۈن بۇ ئۆزدە مېھمانىمدۇر مېنىڭ.

ئۇمر ئۇچۇن قىلسام دۇئا، سەن قىلماغىل، يا رب، قەبۇل،

چۈن ھاياتىم ئىستەمەس شوخىكى جانىمدۇر مېنىڭ.

خۇنفىشان كۆزۈمدە قەددىڭنىڭ خەيالى بۇتكەلى،

جۇيبار ئەترافىدا سەرۋى رەۋانىمدۇر مېنىڭ.

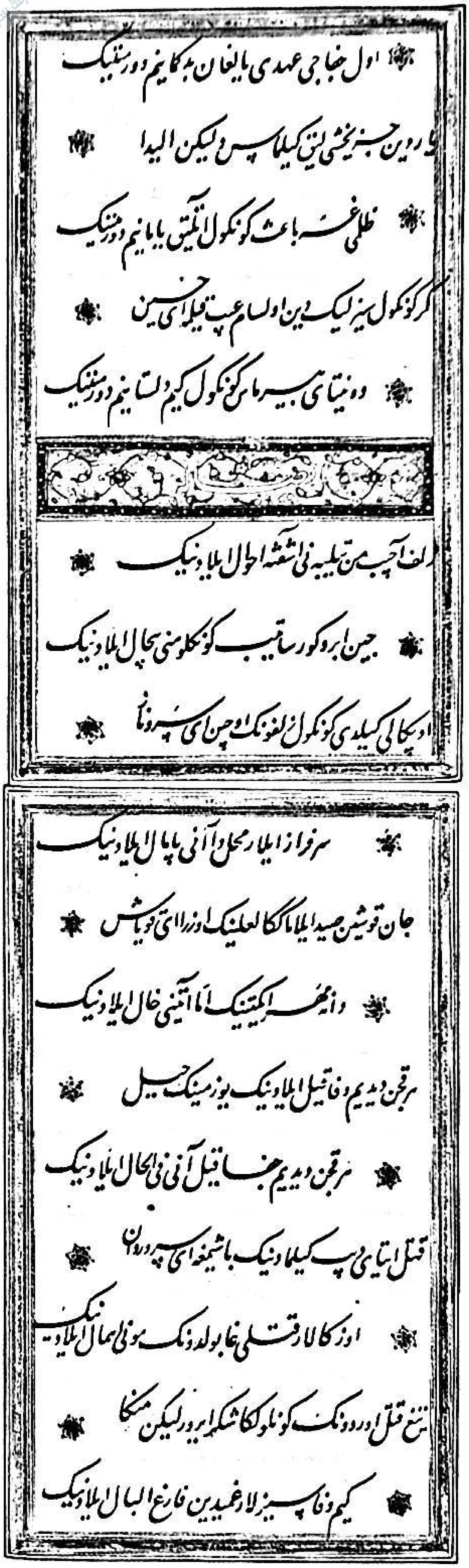

ئاھۇ خۇنابىمنى لەھنۇ بادە ئەيلەپتۇر گۇمان،

ئول جەفاچى ئەھدى يالغان بەدگۇمانىمدۇر مېنىڭ.

ياردىن جۇز ياخشىلىق كەلمەس، ۋە لېكىن ئاللىدا

زۇلمىغا بائىس كۆڭۈل ئاتلىق يامانىمدۇر مېنىڭ.

گەر كۆڭۈلسىزلىكدىن ئۆلسەم ئەيىب قىلما، ئەي ھۇسەين،

ۋەھ، نېتەي، بەرمەس كۆڭۈلكىم دىلىستانىمدۇر مېنىڭ.

ئەيزەن لەھۇ

زۇلف ئاچىپ مەن تەلبەنى ئاشۇفتە ئەھۋال ئەيلەدىڭ،

چىنى ئەبرۇ كۆرسەتىپ كۆڭلۇمنى بىھال ئەيلەدىڭ.

ئۆپكەلى كەلدى كۆڭۈل زۇلفۇڭ ئۇچۇن، ئەي سەرۋىناز،

سەرفەراز ئەيلەر مەھەلدە ئانى پامال ئەيلەدىڭ.

جان قۇشىن سەيد ئەيلەمەككە لەئلىڭ ئۇزرە، ئەي قوياش،

دانەئى مېھر ئەكتىڭ، ئەمما ئاتىنى خال ئەيلەدىڭ.

ھەر قاچان دېدىم ۋەفا قىل، ئەيلەدىڭ يۈزمىڭ ھەيەل،

ھەر قاچان دېدىم جەفا قىل، ئانى فىلھال ئەيلەدىڭ.

قەتل ئېتەي دەپ كەلمەدىڭ باشىمغا، ئەي سەرۋى رەۋان،

ئۆزگەلەر قەتلىغە بولدۇڭ مۇنى ئىھمال ئەيلەدىڭ.

تىغى قەتل ئۇردۇڭ كۆڭۈلگە، شۇكر ئېرۇر، لېكىن ماڭا

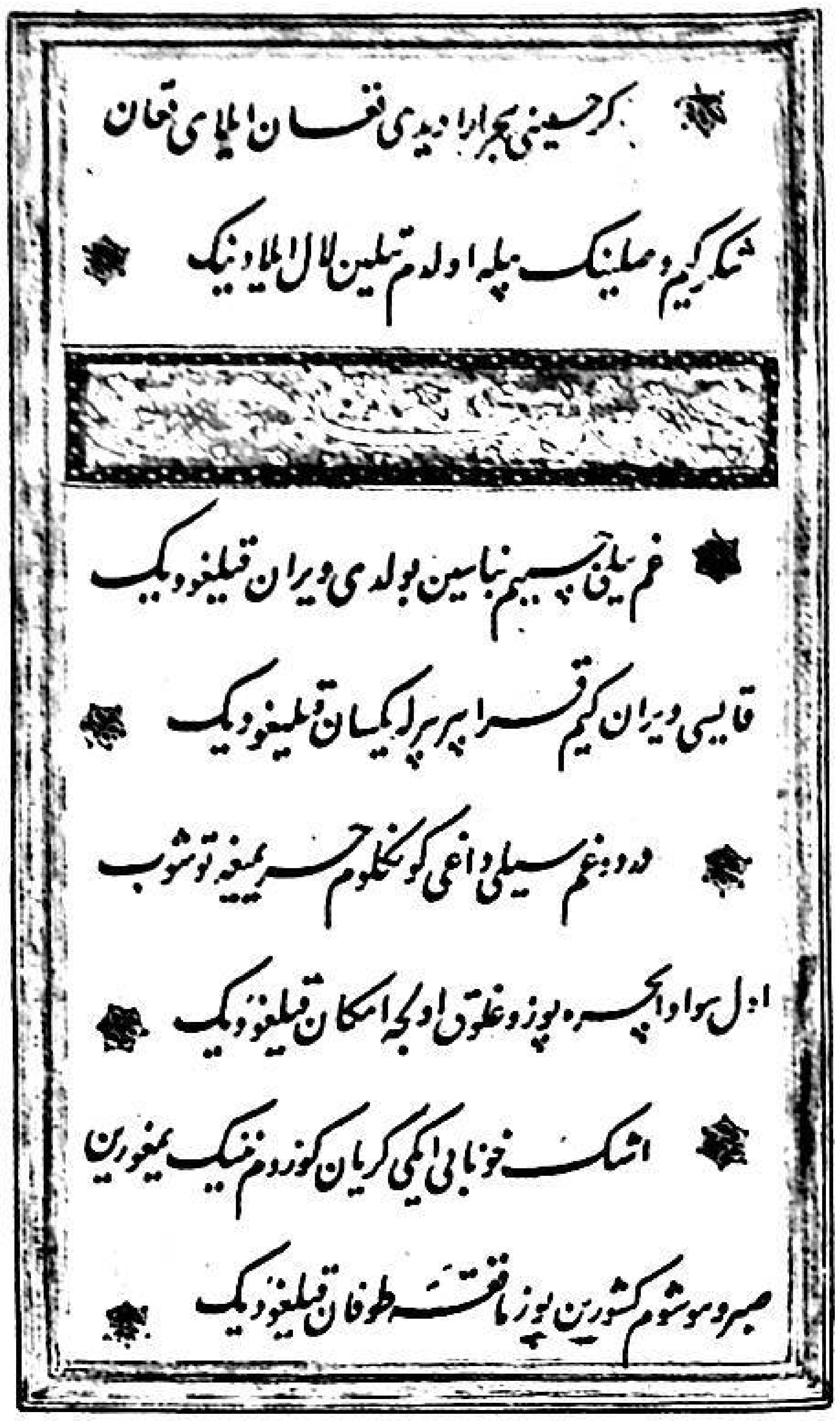

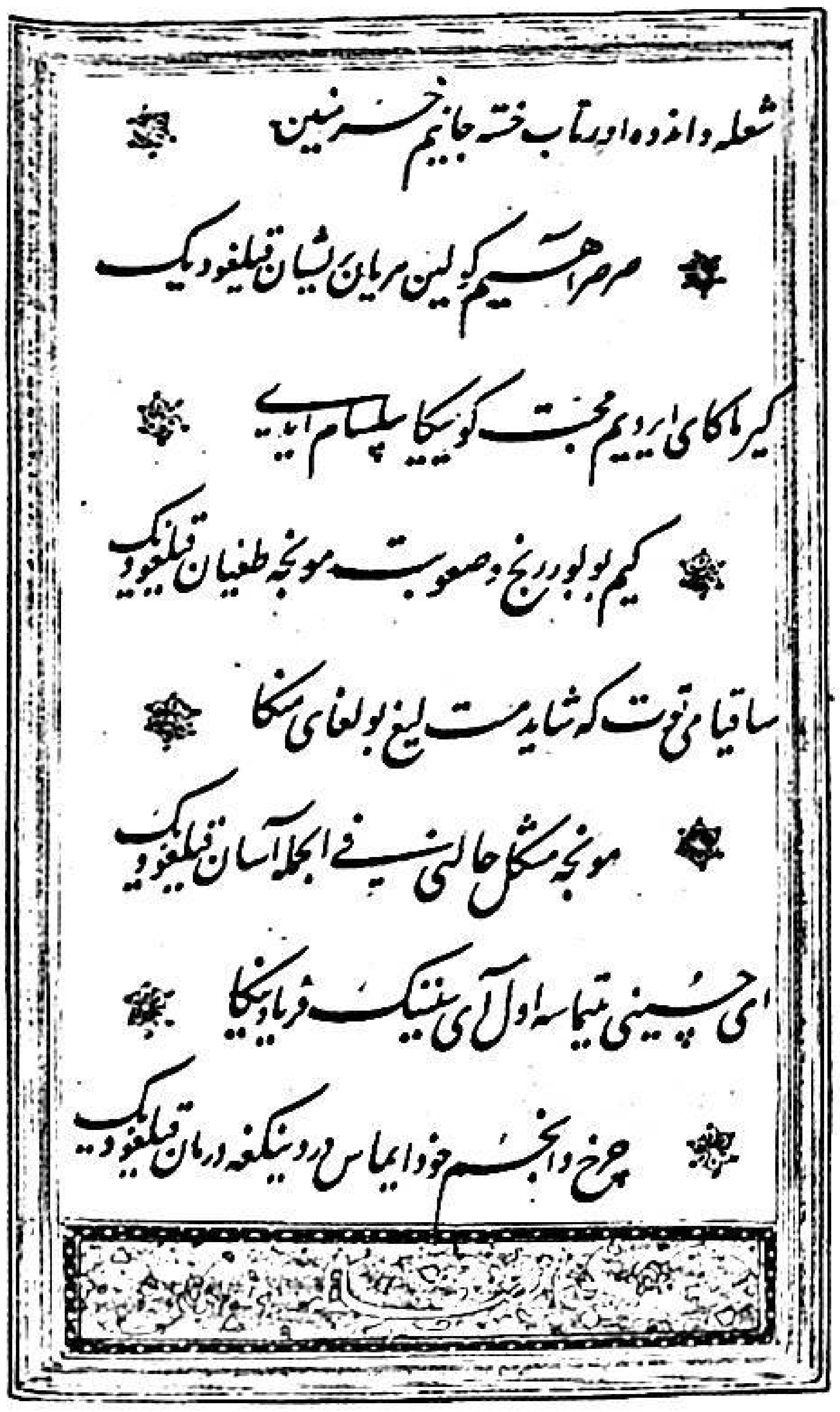

كىم ۋەفاسىزلار غەمىدىن فارىغۇل ـ بال ئەيلەدىڭ.

گەر ھۈسەينىي ھەجر ئارا دېدى فىغان ئەيلەي، فىغان،

شۈكركىم، ۋەسلىڭ بىلە ئول دەم تىلىن لال ئەيلەدىڭ.

ئەيزدىن لەھۇ

غەم يەلى جىسمىم بىناسىن بولدى ۋەيران قىلغۇدەك،

قايسى ۋەيران كىم، قارا يەر بىرلە يەكسان قىلغۇدەك.

دەردۇ غەم سەيلى داغى كۆڭلۈم ھەرىمىغە تۈشۈپ،

ئول سەۋاد ئىچرە بۇزۇغلۇق ئولچە ئىمكان قىلغۇدەك.

ئەشك خۇنابى ئىكى گىريان كۆزۈمنىڭ يامغۇرىن

سەبرۇ ھۇشۇم كىشۋەرىن بۇزماقغا تۇفان قىلغۇدەك.

شۇئلەۋۇ ئەندۇھ ئۆرتەپ خەستە جانىم خىرمەنىن،

سەرسەرى ئاھىم كۈلىن ھەريان پەرىشان قىلغۇدەك.

كىرمەگەي ئەردىم مۇھەببەت كۈيىگە بىلسەم ئىدى،

كىم بولۇر رەنجۇ سەئۇبەت مۇنچە تۇغيان قىلغۇدەك.

ساقىيا، مەي تۇتكى، شايەد مەستلىغ بولغاي ماڭا،

مۇنچە مۇشكىل ھالنى قىلجۇملە ئاسان قىلغۇدەك.

ئەي ھۈسەينىي، يەتمەسە ئول ئاي سېنىڭ فەريادىڭا،

چەرخۇ ئەنجۇم خۇد ئەمەس دەردىڭغە دەرمان قىلغۇدەك.

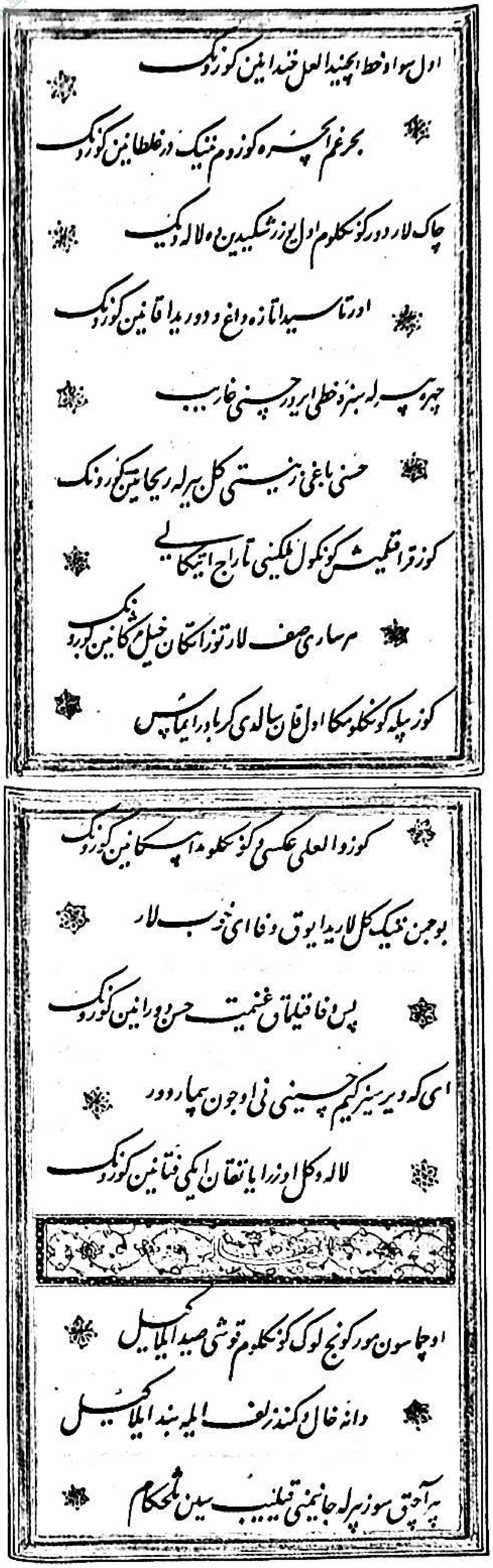

ئەيزەن لەھۇ

ئول سەۋادى خەت ئىچىندە لەئلى خەندانىن كۆرۈك،
بەھرى غەم ئىچرە كۆزۈمنىڭ دۇررى غەلتانىن كۆرۈڭ.
چاكلاردۇر كۆڭلۈم ئول يۈز رەشكىدىن، ۋەھ، لالەدەك
ئورتاسىدا تازى داغۇ دەۋرىدە قانىن كۆرۈڭ.
چېھرە بىرلە سەبزەئى خەتتى ئىبرۇر ھۆسنىغا رەيب،
ھۆسنى باغى زىينەتى گۈل بىرلە رەيھانىن كۆرۈڭ.
كۆز قارا قىلمىش كۆڭۈل مۈلكىنى تاراج ئەتكەلى،
ھەر سارى سەفلەر تۈزەتكەن خەيلى مىژگانىن كۆرۈڭ.
كۆز بىلە كۆڭلۈمگە ئول قان سالدى، گەر باۋەر ئەمەس،
كۆزۈ لەئلى ئەكسىيۇ كۆڭلۈمدە پەيكانىن كۆرۈڭ.
بۇ چەمەننىڭ گۈللارىدا يوق ۋەفا، ئەي خۇبلار،
بەس، ۋەفا قىلماق غەنىمەت ھۆسن دەۋرانىن كۆرۈڭ.
ئەيكى دەرسىزكىم: ھۆسەينىي نې ئۈچۈن بىماردۇر،
لالەۋۇ گۈل ئۈزرە ياتقان ئىككى فەتتانىن كۆرۈڭ.

ئەيزەن لەھۇ

ئۇچماسۇن مۇركۇنجلۇك كۆڭلۈم قۇشى، سەيد ئەيلەگىل،

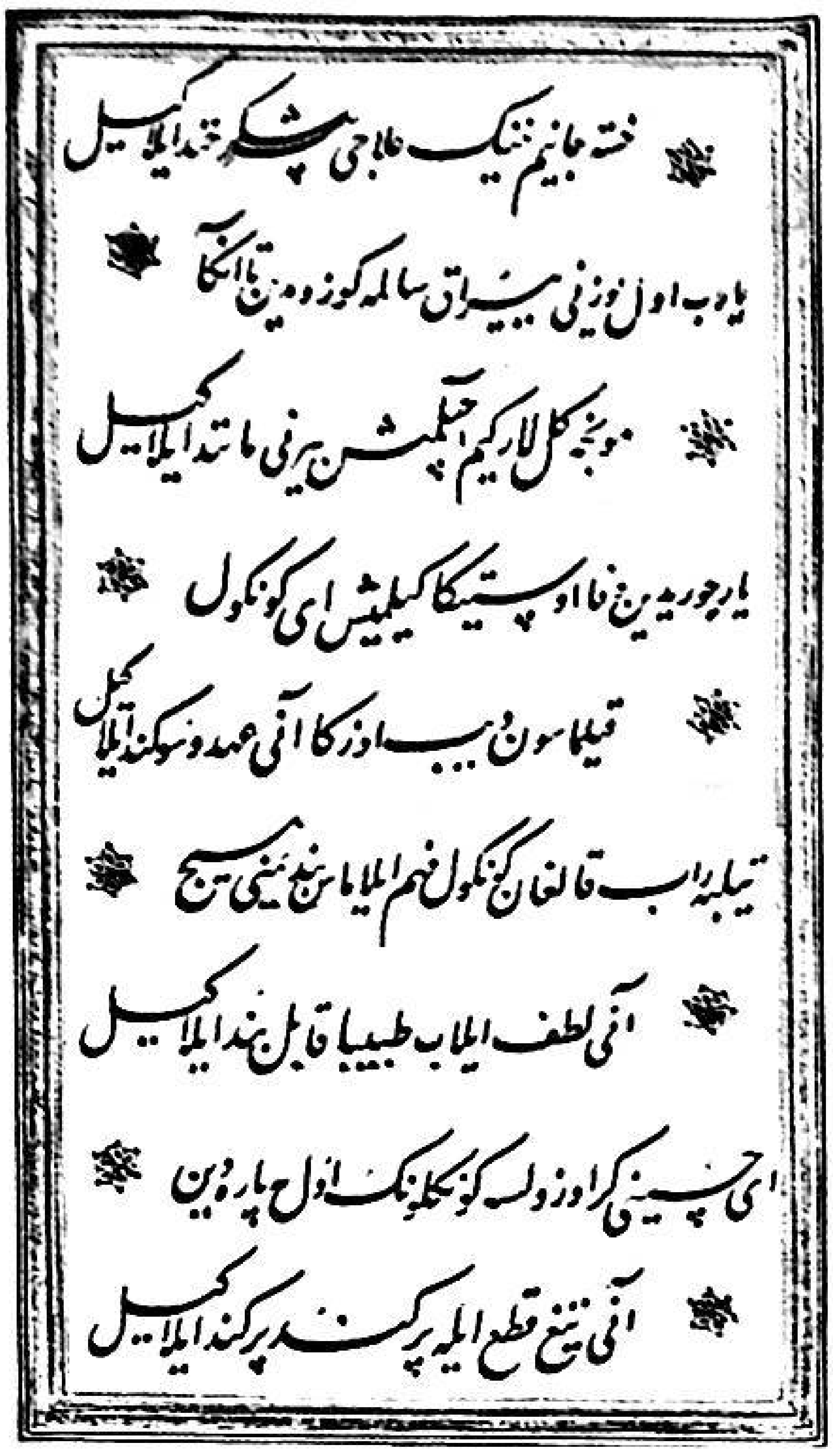
خسته جانیم ننینک علاجی بیر شکر خند ایلاکیل
یا رب اول یوزنی بیراق سالمه کوزومدین تا انکا
مونچه کل لارکیم آچیلمیش بیرنی ماند ایلاکیل
یار جوریدین وفا اوستیکا کیلمیش ای کونکول
قیلماسون دیب اوزکا آنی عهد و سوکند ایلاکیل
تیلبه راب قالغان کونکول فهم ایلیاس پندنی هیچ
آنی لطف ایلاب طبیبا قایل پند ایلاکیل
ای حسینی کر اوزولسه کونکلونک اول مه پاره دین
آنی تیغ قطع ایله پرکند پرکند ایلاکیل

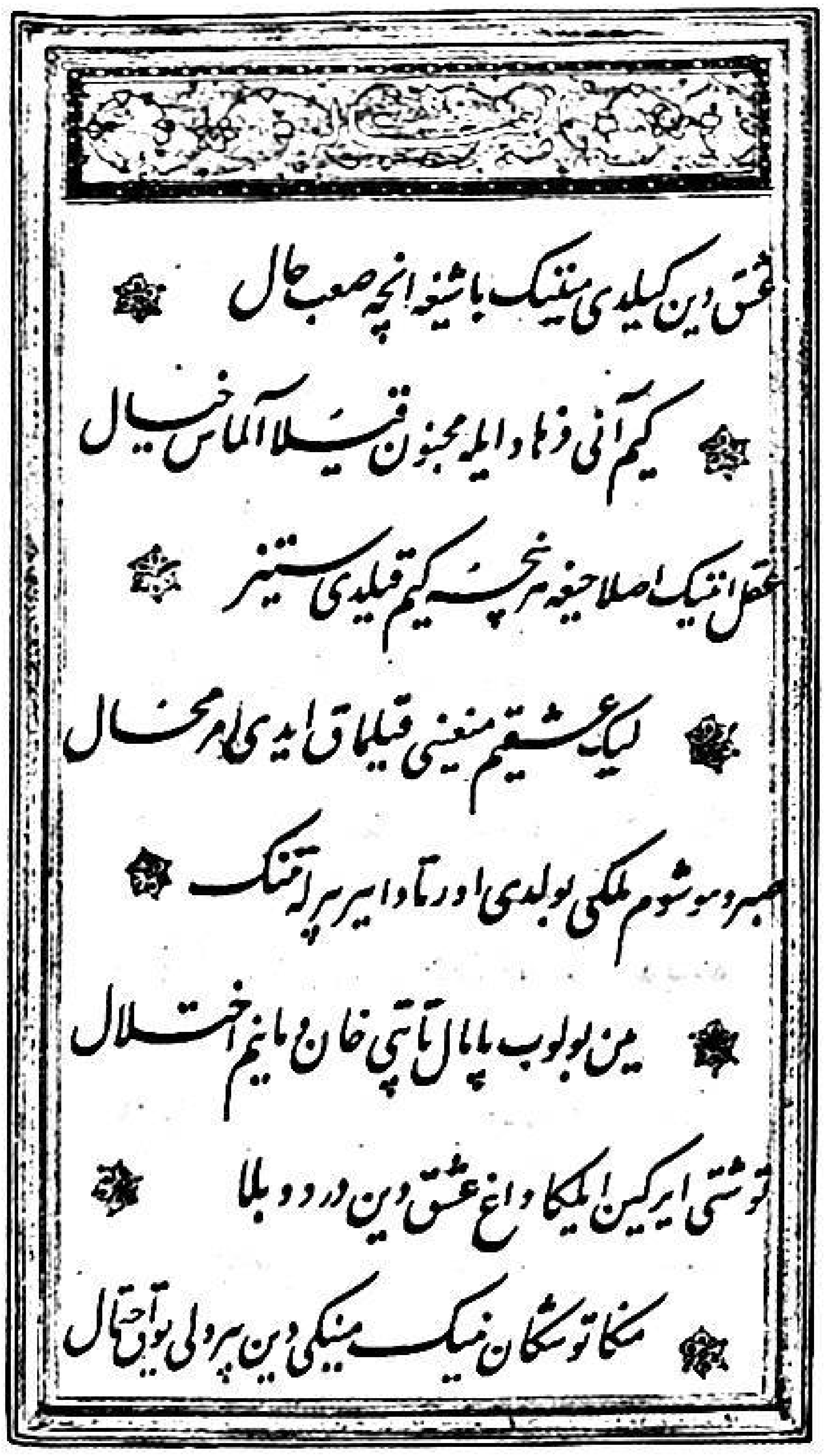
عشق دین کیلدی مینینک باشیمغا انچه صعب حال
کیم آنی فرهاد ایله مجنون قیلا آلماس خیال
عقل اننینک اصلاحیغه هر نیچه کیم قیلدی ستیز
لیک عشقیم معنینی قیلماق ایدی امر محال
صبر و هوشوم ملکی بولدی اورتادا یر بیرله تنک
مین بولوب پامال آپتی خانومانیم اختلال
توشتی ایرکین ایلکا داغ عشق دین درد و بلا
سکا توشکان ننیک مینکی دین بیر ولی یوق احتمال

دانەئى خالۇ كەمەندى زۇلفى ئىلە بەند ئەيلەگىل.

بىر ئاچىق سۆز بىرلە جانىمنى قىلىپسەن تەلخى كام،

خەستە جانىمنىڭ ئىلاجى بىر شەكەرخەند ئەيلەگىل.

يا رەب، ئول يۈزنى يىراق سالما كۆزۈمدىن، تا ئاڭا

مۇنچە گۈللاركىم ئاچىلمىش، بىرنى مانەند ئەيلەگىل.

يار جەۋرىدىن ۋەفا ئۈستىگە كەلمىش، ئەي كۆڭۈل،

قىلماسۇن دەپ ئۆزگە ئانى، ئەھدۇ سەۋگەند ئەيلەگىل.

تەلبەرەپ قالغان كۆڭۈل فەھم ئەيلەمەس پەندىمنى ھېچ،

ئانى لۇتۇف ئەيلەپ، تەبىبا، قايىلى پەند ئەيلەگىل.

ئەي ھۈسەينىي، گەر ئۈزۈلسە كۆڭلۈڭ ئول مەھپارەدىن،

ئانى تىغى قەتئ ئىلە پەركەندۇ پەركەند ئەيلەگىل.

ئەيزەن لەھۇ

ئىشقدىن كەلدى مېنىڭ باشىمغا ئانچە سەئب ھال،

كىم ئانى فەرھاد ئىلە مەجنۇن قىلا ئالماس خەيال.

ئەقل ئانىڭ ئىسلاھىغا ھەر نېچە كىم قىلدى سىتىز،

لېك ئىشقىم مەنئىنى قىلماق ئېدى ئەمرى مەھال.

سەبرۇ ھۇشۇم مۈلكى بولدى ئورتادا يەر بىرلە تەڭ،

مەن بولۇپ پامال، تاپتى خانۇمانىم ئىختىلال.

تۈشتى ئەركىن ئەلگە داغى ئىشقدىن دەردۇ بەلا،
ماڭا تۈشكەنىنىڭ مېڭىدىن بىر، ۋەلې، يوق ئېھتىمال.
ئۆتمەگىل ھۆسن ئەھلى كۈيى سارى زىنھار، ئەي رەفىق،
گەر ئىنانمايسەن مېنىڭ ھالىمغا باقىپ ئىبرەت ئال.
ئەي ھۈسەينىي، چۈن ئېرۇر نەۋمىدلىغ كۇفر، ئەيلە سەئيـ،
كىم نەسىبىڭ ئافىيەت كۈيىنى قىلغاي زۇلجەلال.

ئەيزەن لەھۇ

ھەجرىڭ ئوتى جىسمى زارىم قىلدى كۈل، ئەي يار، بىل
گەر بىنا قىلساڭ مەزارىم تەرھىن ئول كۈل بىرلە قىل.
قەتل ئېتىپ ئەۋۋارە كۆڭلۈمنى بۇزۇغ جىسمىم ئارا،
ۋەھ، بىلىپ بىلمەسكە سال، ئەي جان، كېلىپ نەززارە قىل.
ئول قەدۇ يۈز ھەجرىدىن ئۆلسەم، بىزەب گۈلبەرگ ئىلە،
تۇفراغىمنىڭ باشى ئۆزرە سەرۋ ئېكىپ، مىل ئەيلەگىل.
ئەيلەگەيلەر سەئب دەردىم شەرھىدىن ئىزھارى ئەجز،
بولسا ھەر زەخمىم ئاغىز، پەيكانىڭ ئول ئاغىزدا تىل.
گەر يۈزۈڭ بولسا مۇدەۋۋەر، سۈنبۈلۈڭ ئاسرۇ ئۇزۇن،
ھېچ ئەرمەستۇر ئەجەب، نېچۈنكىم، ئول ئايدۇر، بۇ يىل.
ئەي سەبا، يەتسەڭ مۇسافىر ئاھىمە، زىنھاركىم
ھەجر زىنداندا ئانسىز تىيرە ھالىمنى دېگىل.

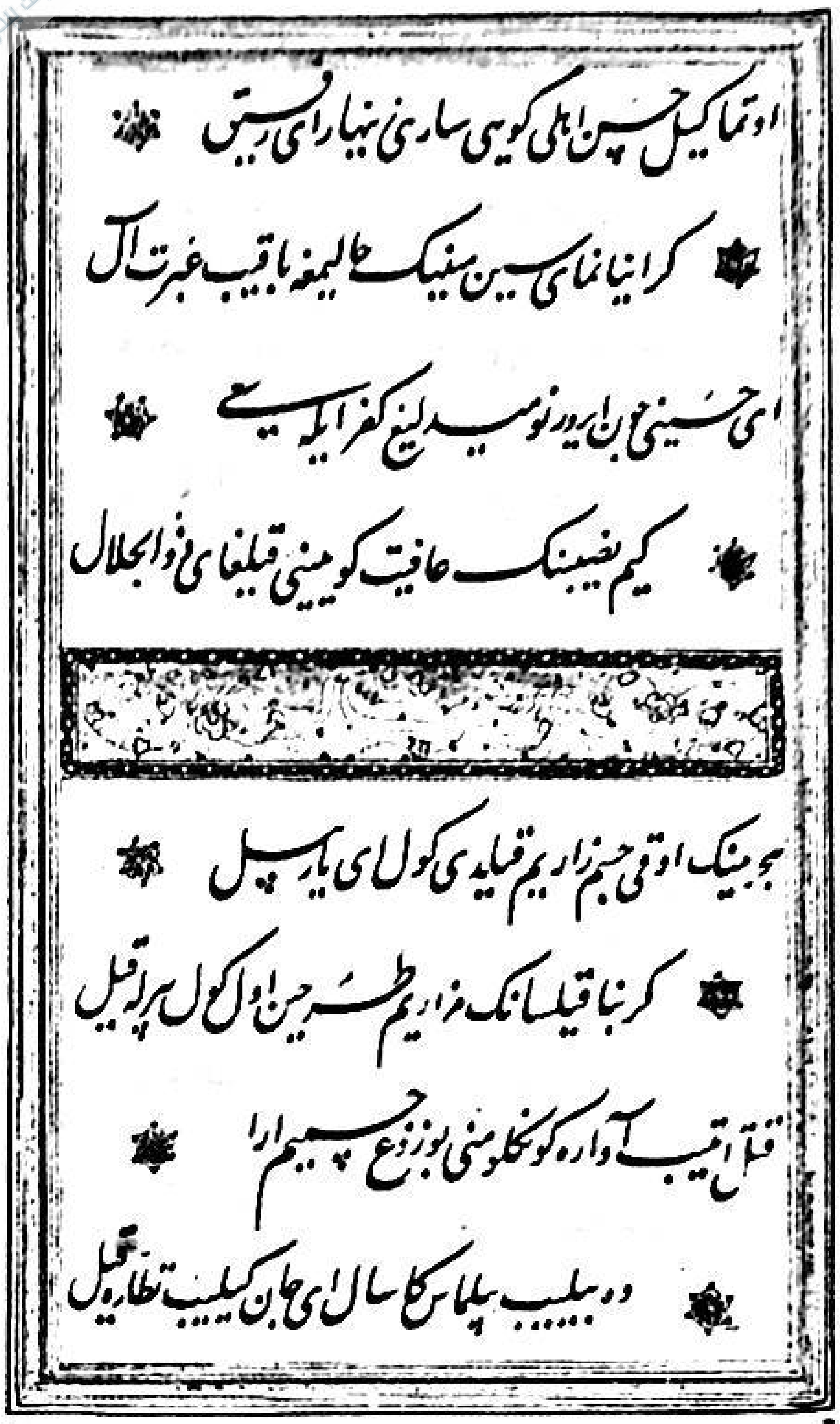
اوتماکیل حسن اهلی کویی ساری زینهار ای رفیق
گر اینانمایسین منینک حالیمغه باقیب عبرت آل
ای حسینی چون ایرور نومیدلیغ کفر ایله سعی
کیم نصیبینک عافیت کوینی قیلغای ذوالجلال
هجرینک اوتی جسم زاریم قیلدی کول ای یار بیل
گر بنا قیلسانک مزاریم طرحین اول کول برله قیل
قتل ایتیب آواره کونکلومنی بوزوغ جسمیم ارا
وه بیلیب بیلماسکا سال ای جان کیلیب نظاره قیل

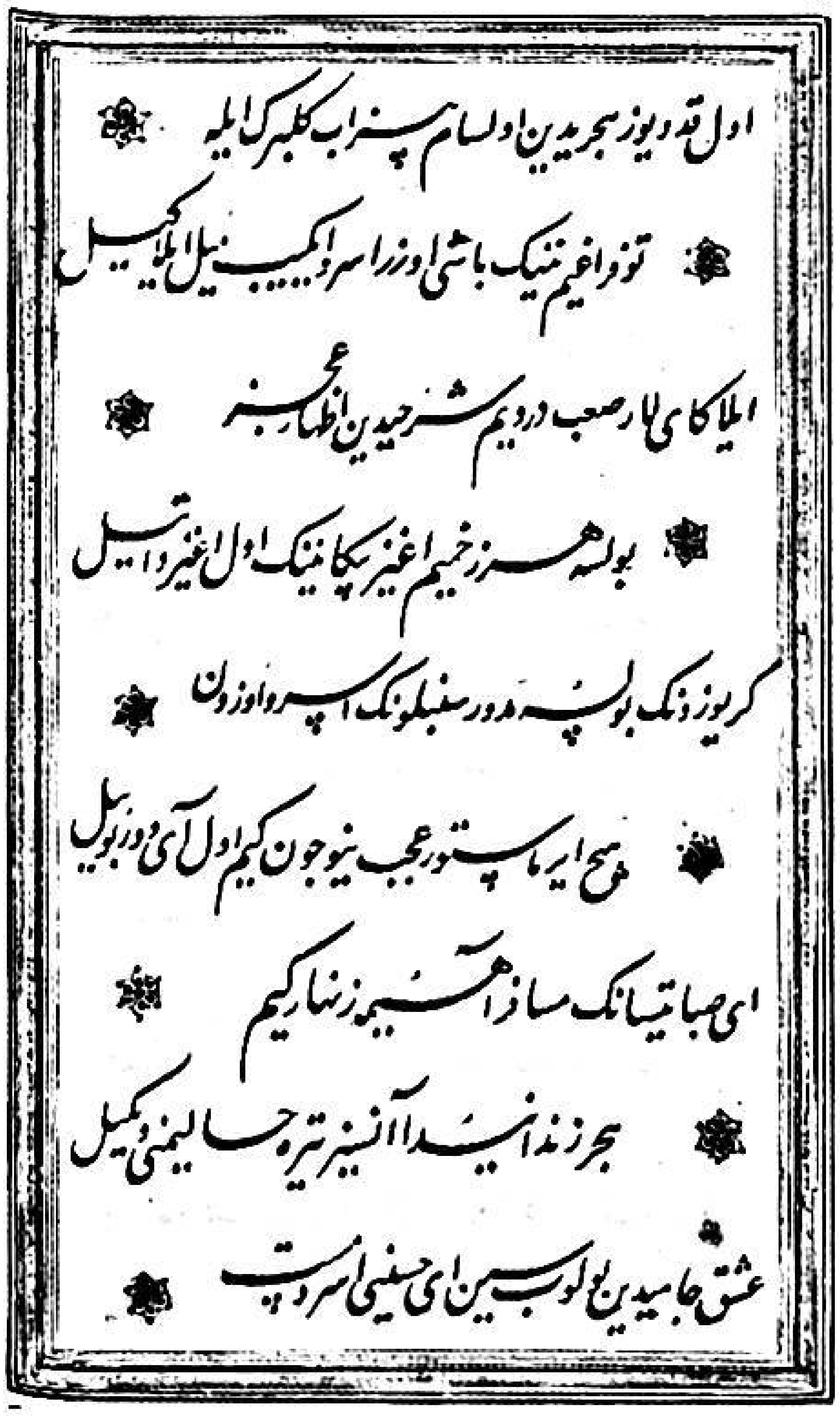
اول قد و یوز هجریدین اولسام بزاب کلبرک ایله
توفراغیمنینک باشی اوزرا سرو ایکیب میل ایله گیل
ایلاکای لار صعب دردیم شرحیدین اظهار عجز
بولسه هر زخمیم اغیز پیکانینک اول اغیزدا تیل
گر یوزونک بولسه مدور سنبلونک اسرو اوزون
هیچ ایرماستور عجب نیچون کیم اول آی دور بو ییل
ای صبا تیسانک مسافر آهیمه زنهار کیم
هجر زندانیدا آنسیز تیره حالیمنی دیگیل
عشق جامیدین بولوب سین ای حسینی اسروب

ئىشق جامىدىن بولۇپسەن، ئەي ھۆسنىدىن گەر بەھرە تاپماق ئىستەسەڭ بىردەم ئايىل.

ئەيزەن لەھۇ

گۈلشەنى كۈيۈڭدا، ئەي جان، رەۋزەئى رىزۋان خىجىل،
يۈزۈ خەتتىڭ رەشكىدىن ھەم لالەۋۇ رەيھان خىجىل.
ئەۋج ئەگەر تۇتتى، نېگە كىردى يانا تۇپراق ئارا،
بولماغان بولسا سىرىشكىم بەھرىدىن تۇفان خىجىل.
نېۋۈچۈن باشىن قويى سالىپ قىزارسۇن، بولماسا
گۈلىستانى ئارەزىڭدىن لالەئى نۇئمان خىجىل.
باغ ئارا نېچۈن گۈلى رەئنا قىزارۇر، سارغارۇر؟
گەر ئانى ئول يۈز گۈلىدىن قىلمىش دەۋران خىجىل.
ئىشق دەشتى ئۈزرە مەجنۇندىن ئۇياتسام، تاڭ ئەمەس،
گاھ ئولۇر ھۇش ئەھلىدىن دىۋانەئى ئۇريان خىجىل.
جاننى كۆپ شەۋقىدە ئۆرتەي، سەن ۋەلى فىكىر ئەيلەكىم،
بولماغايسەن يەتسە ناگەھ ۋەسلى، ئەي ھىجران، خىجىل.
سەدقەسى بولدى ھۆسەينىي، جان داغى قىلدى فىدا،
بولمادى يار ئالىدا بارى بۇ سەرگەردان خىجىل.

ئەيزەن لەھۇ

كىرپىكىمدىن، ئەي كۆڭۈل، ھەردەم قەناتلار ساز قىل،

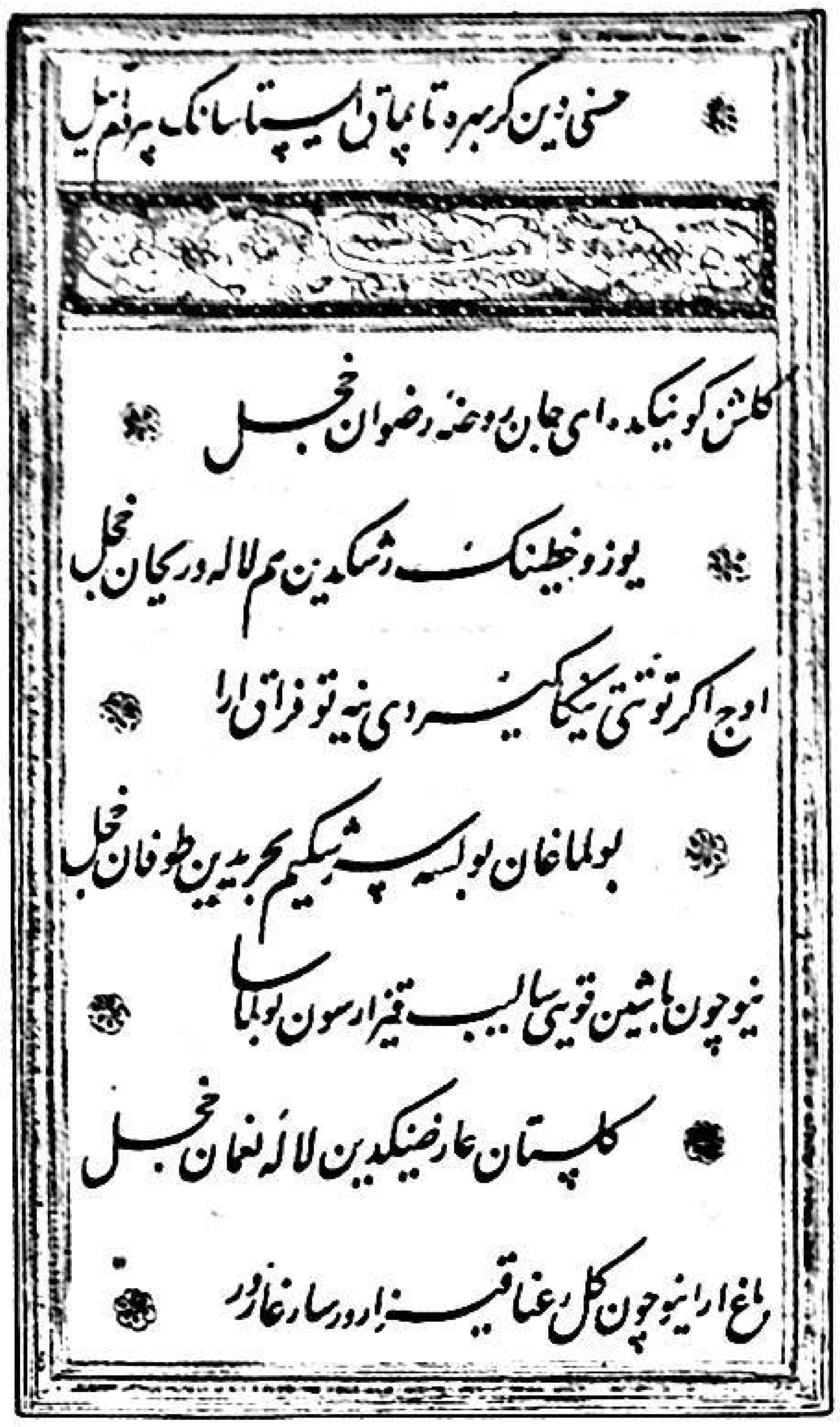
حسنی دین گر بهره تاپماق ایستاسانگ بیر دم ییل
گلشن کوینکده ای جان روضه رضوان خجل
یوزونگ خطینگ رشکیدین هم لاله و ریحان خجل
اوج اگر توتتی نیگه کیرسه یانه توپراق ارا
بولماغان بولسه سیرشکیم بحریدین طوفان خجل
نیوچون باشین قویی سالیب قیزارسون بولماسا
گلستان عارضینگدین لاله نعمان خجل
باغ ارا نیوچون گل رعنا قیزارور سارغارور

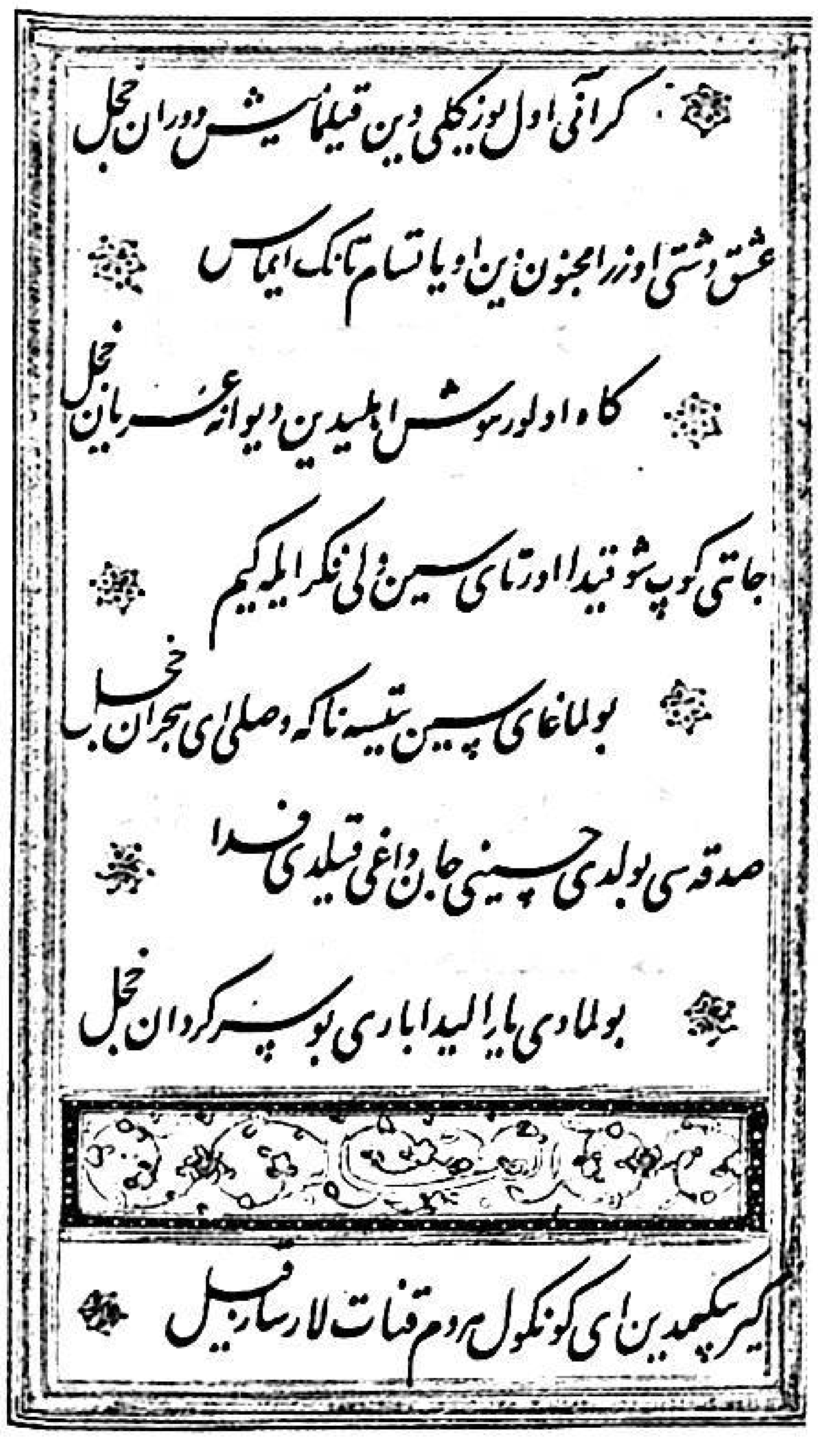
گر انی اول یوز گلیدین قیلمیش دوران خجل
عشق دشتی اوزره مجنوندین اویاتسام تانگ ایماس
گاه اولور هوش اهلیدین دیوانه عریان خجل
جانی کوپ شوقیدا اورتای سین ولی فکر ایلیکیم
بولماغای سین یتیسه ناگه وصلی ای هجران خجل
صدقه سی بولدی حسینی جان داغی قیلدی فدا
بولمادی یار الیدا باری بو سرگردان خجل
کیرپیکیمدین ای کونگول هردم قنات لار ساز قیل

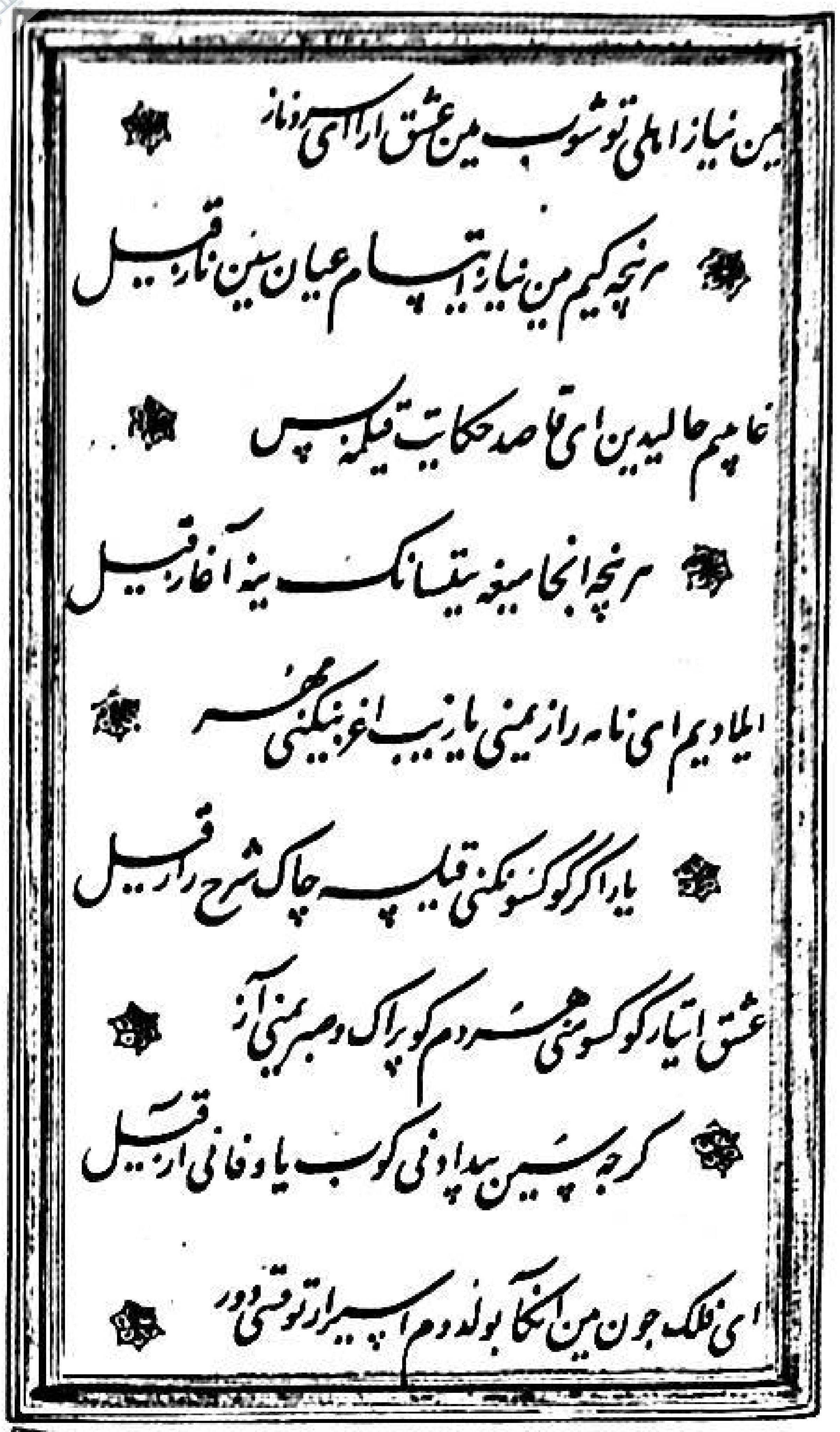

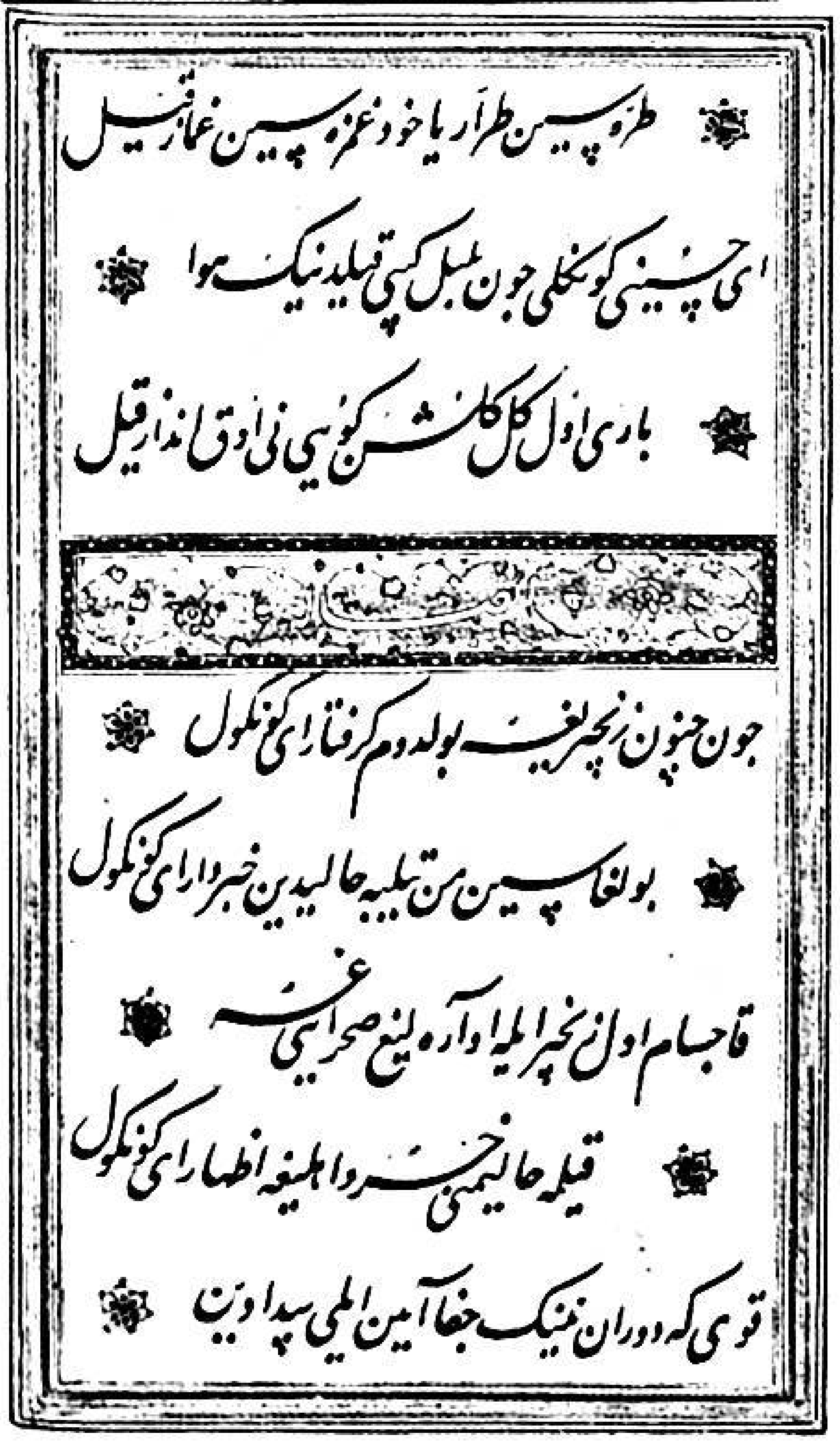

مەن نىياز ئەھلى تۇشۇپمەن، ئىشق ئارا، ئەي سەرۋىناز،
ھەرنىچەكىم مەن نىياز ئەتسەم ئەيان، سەن ناز قىل.
غايىبىم ھالىدىن، ئەي قاسىد، ھىكايەت قىلما، بەس،
ھەر نىچە ئەنجامىغا يەتسەڭ يانا ئاغاز قىل.
ئەيلەدىم، ئەي نامە، رازىمنى يازىپ، ئاغزىڭنى مۆھر،
يار ئەگەر كۆكسۈڭنى قىلسا چاك، شەرھى راز قىل.
ئىشق ئىتەر كۆكسۈمنى ھەردەم كۆپرەكۆ سەبرىمنى ئاز،
گەرچە سەن بىدادنى كۆپ يا ۋەفانى ئاز قىل.
ئەي فەلەك، چۇن مەن ئاڭا بولدۇم ئەسىر ئارتۇقسىدۇر،
تۇررەسىن تەررار ياخۇد غەمزەسىن غەمماز قىل.
ئەي ھۆسەينىي، كۆڭلى چۇن بۇلبۇل كەبى قىلدىڭ ھەۋا،
بارى ئۇل گۇل گۇلشەنى كۇيىنى ـ ئۇق ئەنداز قىل.

ئەيزەن لەھۇ

چۇن جۇنۇن زەنجىرىغە بولدۇم گىرىفتار، ئەي كۆڭۈل،
بولغاسەن مەن تەلبە ھالىدىن خەبەردار، ئەي كۆڭۈل.
قاچسام ئۇل زەنجىر ئىلە ئەۋۋارەلىغ سەھراسىغا،
قىلما ھالىمنى خىرەد ئەھلىغە ئىزھار، ئەي كۆڭۈل.
قويكى دەۋراننىڭ جەفا ئايىن ئىلى بىدادىنى،

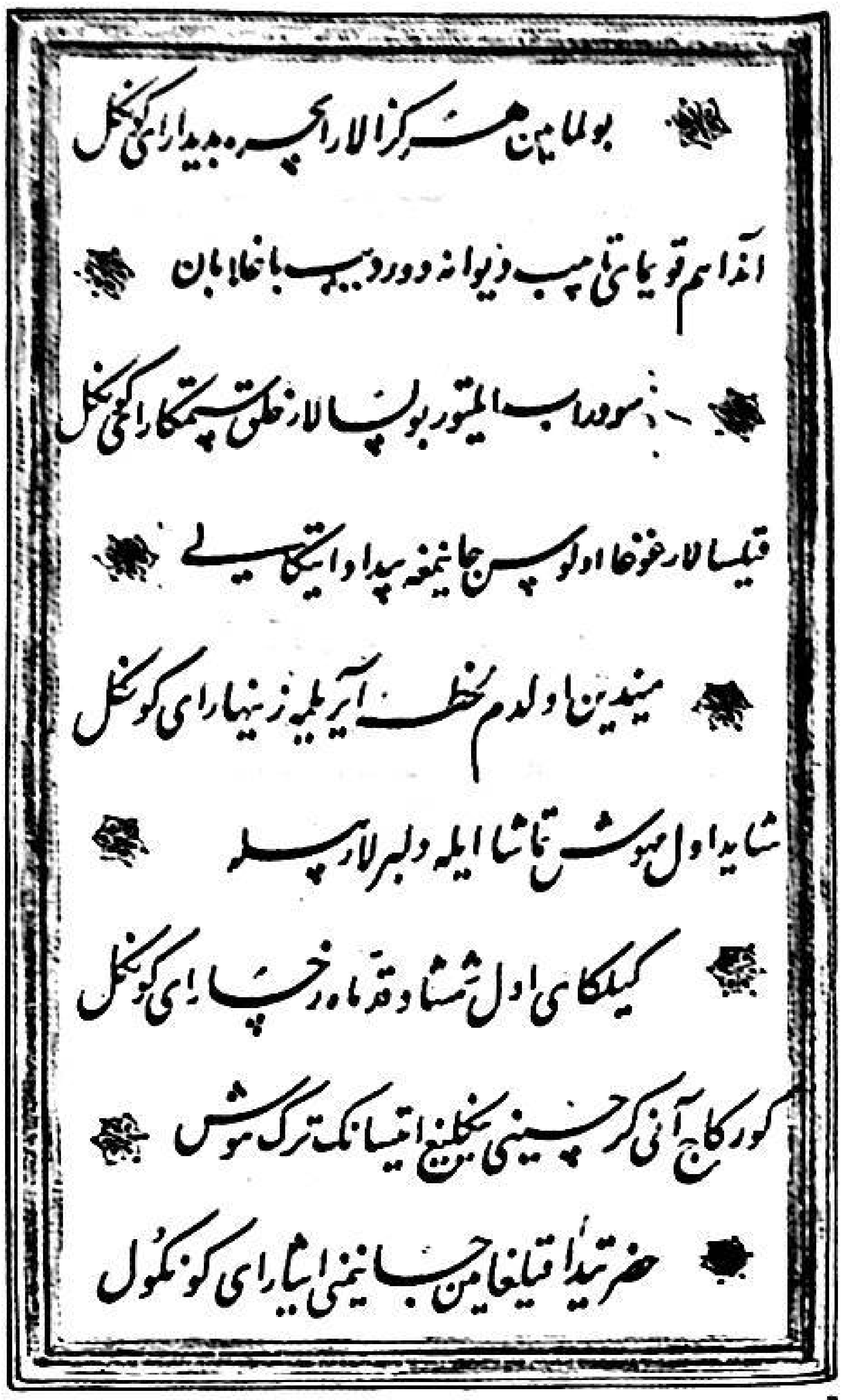
بولماين هرگز الار اچره بیداراى کونکل
انداهم قویاتی ایپ دیوانه ودردیب باغلابان
سودراب الیتور بولسالار خلق ستمکاراى کونکل
قیلسالار غوغا اولوس جانیمغه بیداد ایتکالی
مینیدین اولدم لحظه آیریلمه زینهاراى کونکل
شایداول مهوش تماشا ایله دلبرلار بیله
کیلکای اول شمشاد قد ماه رخساراى کونکل
کورکاچ آنی گر حسینینی یانکلیغ ایتسانک ترک هوش
حضرتیدا قیلغامین جانیمنی ایثاراى کونکل

بولمايىن ھەرگىز ئالار ئىچرە پەدىدار، ئەي كۆڭۈل.
ئاندا ھەم قويماي تاپىپ دىۋانەدۇر دەپ باغلابان،
سۆدرەپ ئېلتۇر بولسالار خەلقى ستەمكار، ئەي كۆڭۈل.
قىلسالار غەۋغا ئۇلۇس جانىمغا بىداد ئەتكەلى،
مەندىن ئول دەم لەھزەئى ئايرىلما زىنھار، ئەي كۆڭۈل.
شايەد ئول مەھۋەش تەماشا ئەيلە دىلبەرلەر بىلە،
كەلگەي ئول شەمشاد قەددۇ ماھ رۇخسار، ئەي كۆڭۈل.
كۆرگەچ ئانى گەر ھۇسەينىي ياڭلىغ ئەتسەڭ تەركى ھۇش،
ھەزرەتىدە قىلغامەن جانىمنى ئىيسار، ئەي كۆڭۈل.

ئەيزەن لەھۇ

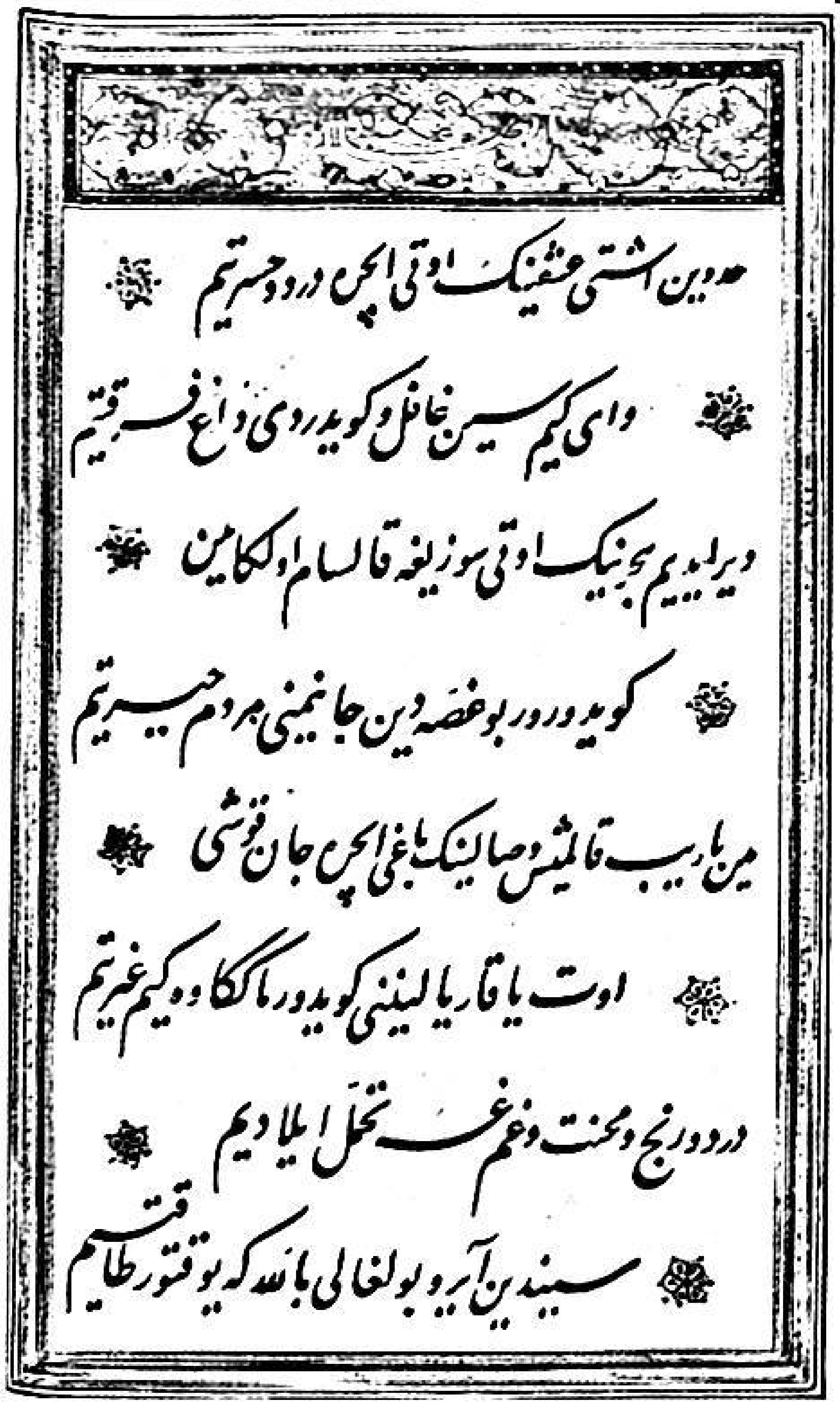
هدین اشتی عشقینک اوتی اچره دردو حسرتیم
وای کیم سین غافل و کویدوروی داغ فرقتیم
دیرایدیم هجرینک اوتی سوزیغه قالسام اولکامین
کویدورور بو غصه دین جانیمنی هردم حیرتیم
مین یارب قالمیش وصالینک باغی اچره جان قوشی
اوت یاقاریالیننی کویدورماککاوه کیم غیرتیم
دردو رنج و محنت و غم غه تحمل ایلادیم
سیندین آیرو بولغالی بالله کیم یوقتور طاقتیم

ھەددىن ئاشتى ئىشقىڭ ئوتى ئىچرە دەردۇ ھەسرەتىم،
ۋايكىم، سەن غافىلۇ كۆيدۈردى داغى فۇرقەتىم.
دەر ئىدىم ھەجرىڭ ئوتى سۇزىغا قالسام ئۆلگەمەن،
كۆيدۈرۈر بۇ غۇسسەدىن جانىمنى ھەردەم ھەيرەتىم.
مەن بارىپ، قالمىش ۋىسالىڭ باغى ئىچرە جان قۇشى،
ئوت ياقار يالىننى كۆيدۈرمەككە، ۋەھكىم، غەيرەتىم.
دەردۇ رەنجۇ مىھنەتۇ غەمغە تەھەممۇل ئەيلەدىم،
سەندىن ئايرۇ بولغالى، بىللاھكى، يوقتۇر تاقەتىم.

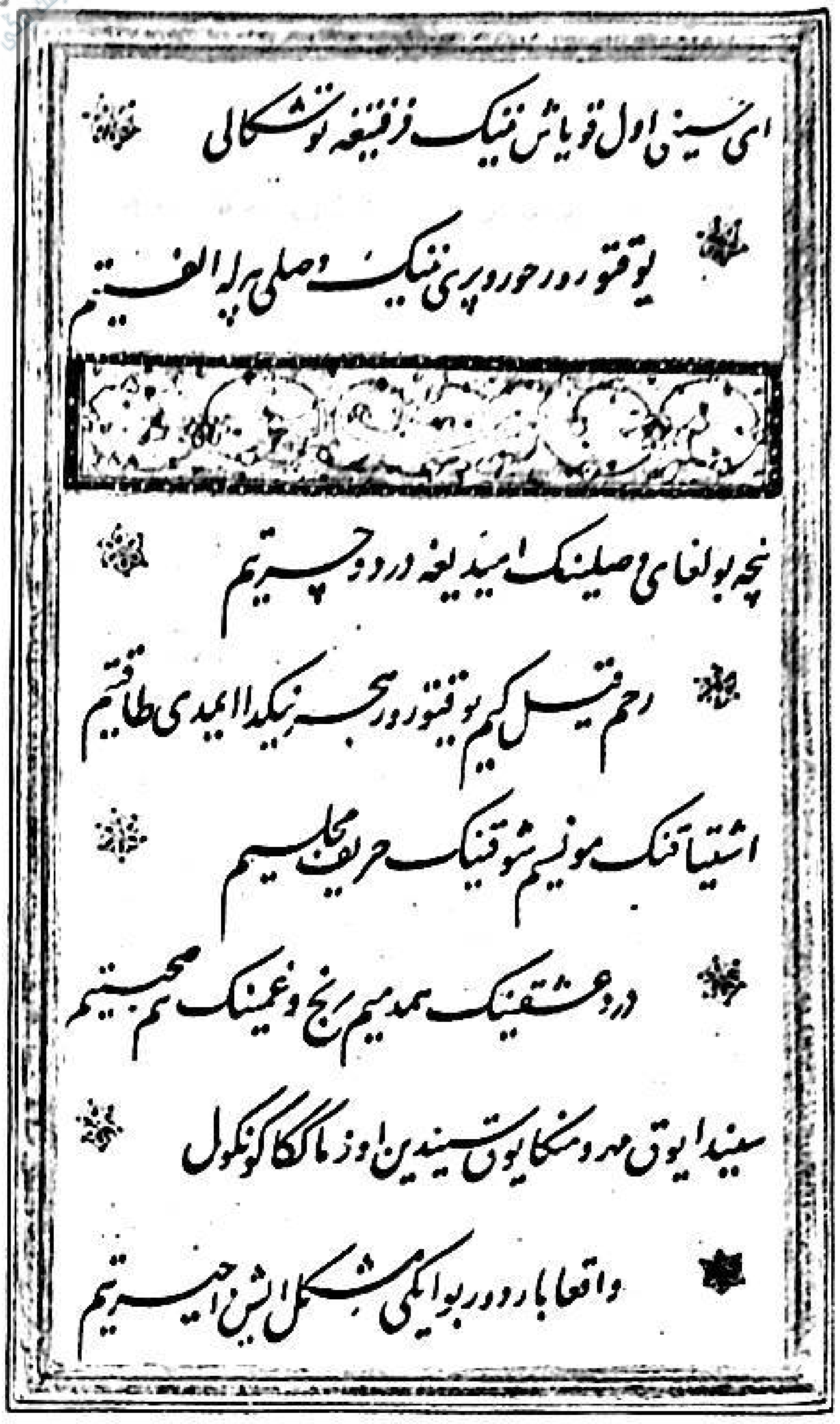
ای حسینی اول قویاش نینک فرقیغه توشکالی
یوقتورور حور و پری نینک وصلی برله الفتیم
نیچه بولغای وصلینک امیدیغه درد و حسرتیم
رحم قیلسل کیم یوقتورور هجرنکیدا امیدی طاقتیم
اشتیاقنک مونسیم شوقینک حریف مجلسیم
درد عشقینک همدمیم رنج و غمینک همصحبتیم
سینده یوق مهر و منکا یوق سیندین اوزماککا کونکول
واقعا باردور بو ایکی مشکل ایش ایچرا حیرتیم

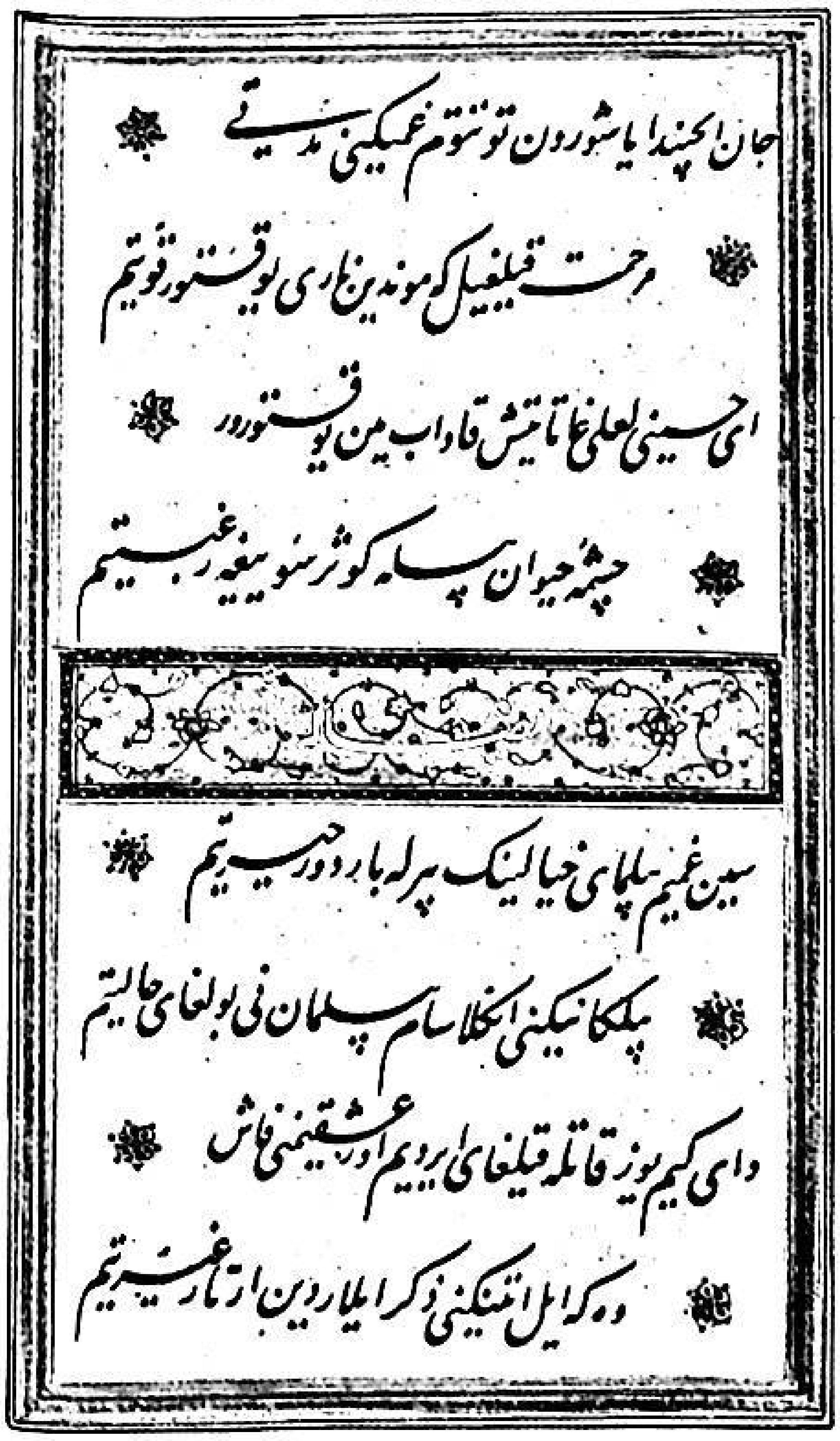
جان اچینده یاشورون توتتوم غمینکنی مدتی
مرحمت قیلغیل کی موندین ناری یوقتور قوتیم
ای حسینی لعلینکغه تا تیش قاداب مین یوقتورور
چشمهٔ حیوان بیله کوثر سویغه رغبتیم
سین غمیم بیلمای خیالینک برله باردور حیرتیم
بیلکانینکنی انکلاسام بیلمان نی بولغای حالتیم
وای کیم یوز قاتلا قیلغای اردیم اوز عشقینی فاش
وه کی ایل اتینکنی ذکر ایلاردین ارتار غیرتیم

ئەي ھۆسەينىي، ئۇل قۇياشنىڭ فۇرقەتىغە تۇشكەلى،
يوقتۇرۇر ھۆرۇ پەرىنىڭ ۋەسلى بىرلە ئۇلفەتىم.

ئەيزەن لەھۇ

نىچە بولغاي ۋەسلىڭ ئۇممىدىغە دەردۇ ھەسرەتىم،
رەھم قىلكىم، يوقتۇرۇر ھەجرىڭدە ئەمدى تاقەتىم.
ئىشتىياقىڭ مۇنىسىم، شەۋقىڭ ھەرىفى مەجلىسىم،
دەردى ئىشقىڭ ھەمدەمىم، رەنجۇ غەمىڭ ھەمسۆھبەتىم.
سەندە يوق مېھرۇ ماڭا يوق سەندىن ئۈزمەككە كۆڭۈل،
ۋاقىئەن باردۇر بۇ ئىككى مۇشكىل ئىشدا ھەيرەتىم.
جان ئىچىندە ياشۇرۇن تۇتتۇم غەمىڭنى مۇددەتى،
مەرھەمەت قىلغىلكى، مۇندىن نارى يوقتۇر قۇۋۋەتىم.
ئەي ھۆسەينىي، لەئلىغە تا تىش قاداپمەن، يوقتۇرۇر
چەشمەئى ھەيۋان بىلە كەۋسەر سۇيىغە رىغبەتىم.

ئەيزەن لەھۇ

سەن غەمىم بىلمەي، خەيالىڭ بىرلە باردۇر ھەيرەتىم،
بىلگەنىڭنى ئاڭلاسام، بىلمەن نې بولغاي ھالەتىم.
ۋايكىم، يۈز قاتلا قىلغاي ئەردىم ئۆز ئىشقىمنى فاش،
ۋەھكى، ئەل ئاتىڭنى زىكر ئەيلەردىن ئارتار غەيرەتىم.
ئەلگە مەزكۇر ئۇلغاي ئاتىڭ دەپ ھەسەد مانىئ بولۇر،

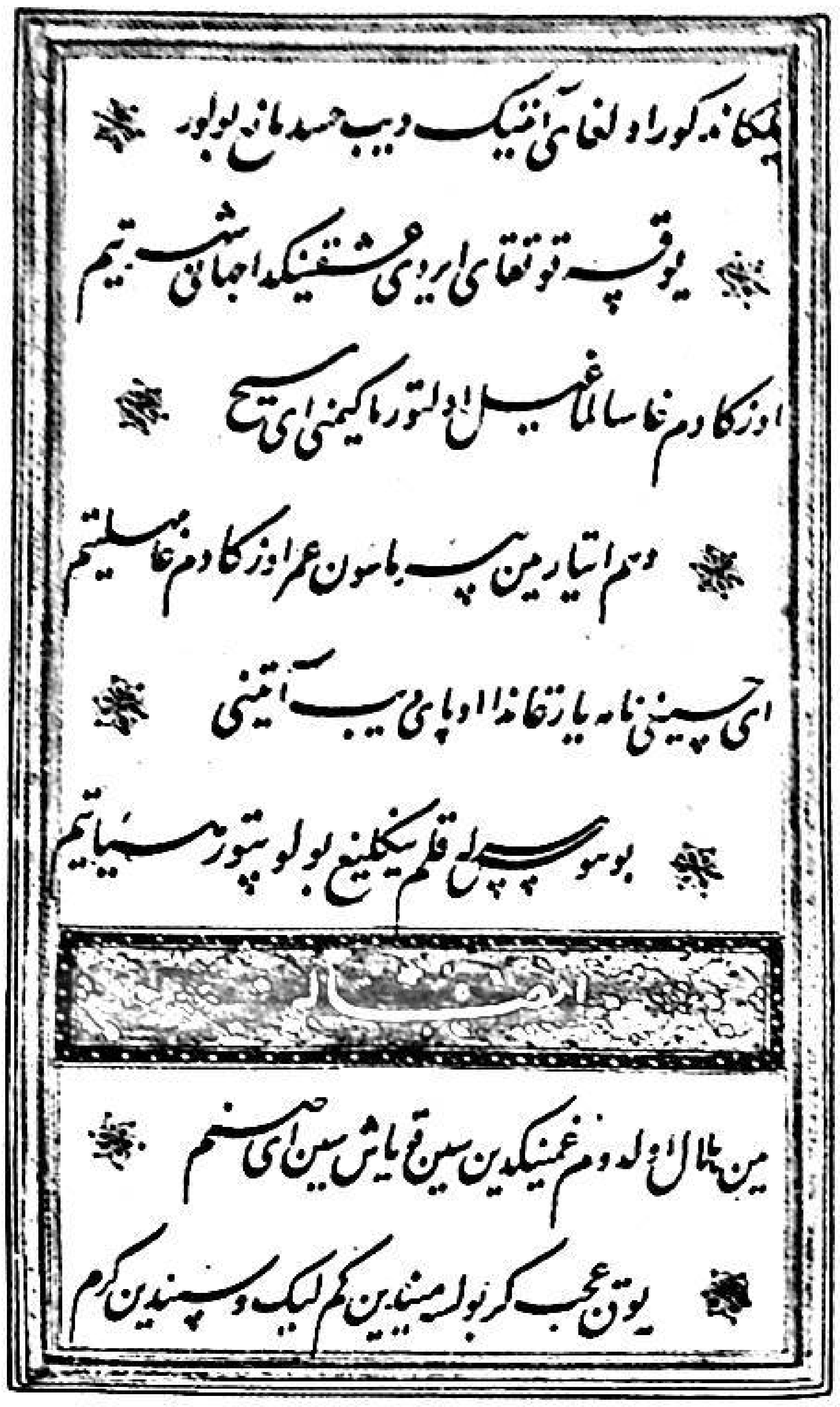

یکانه کورا ولغای تی انینک دیب حسد مان بولور
یوقسه توتقای اردی عشقینکده جهانی شهرتیم
اوزکا دمغه سالماغیل اولتورماکیمنی ای صنم
وهم اتیارمین پرسون عمر اوزکا دمغه مهلتیم
ای حسینی نامه یازغاندا اوپای دیب آتینی
بوهوس بیرله قلم یکلیغ بولوپتور هیئتیم
مین هلال اولدوم غمینکدین سین قویاش سین ای صنم
یوق عجب گر بولسه مندین کم لیک و سندین کرم

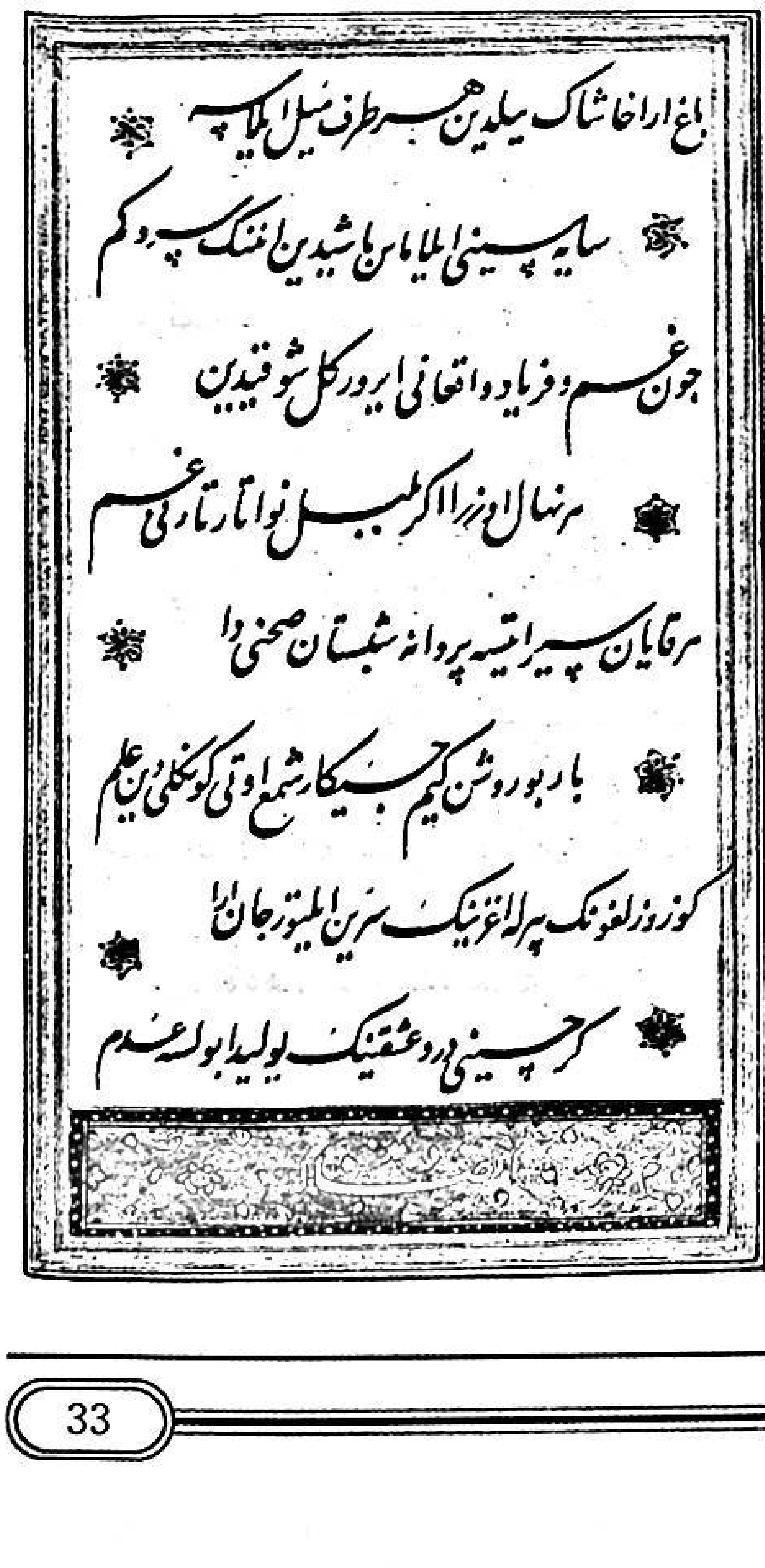

باغ ارا خاشاک یلدین هر طرف میل ایلاسه
سایه سینی ایلامس باشیدین انینک سرو کم
چون غم و فریاد و افغانی ایرور گل شوقیدین
هر نهال اوزره اگر بلبل نوا تار تاری غم
هر قایان سیر اتسه پروانه شبستان صحنیدا
بار بو روشن کیم چیکار شمع اوتی کونکلیدین علم
کوز و زلفونک بیرله اغزینک سرین ایلتور جان ارا
گر حسینی درد عشقینک یولیدا بولسه عدم

يوقسە تۇتقاي ئەردى ئىشقىڭدا جەھاننى شۆھرەتىم.
ئۆزگە دەمغە سالماغىل ئۆلتۈرمەكىمنى، ئەي مەنەم،
ۋەھم ئېتەرمەن بەرمەسۇن ئۆمر ئۆزگە دەمغە مۆھلەتىم.
ئەي ھۆسەينىي، نامە يازغاندا ئۆپەي دەپ ئاتىنى،
بۇ ھەۋەس بىرلە قەلەم ياڭلىغ بولۇپتۇر ھەيئەتىم.

ئەيزەن لەھۆ

مەن ھىلال ئولدۇم غەمىڭدىن، سەن قوياشسەن، ئەي سەنەم،
يوق ئەجەب، گەر بولسا مەندىن كەملىكۇ سەندىن كەرەم.
باغ ئارا خاشاك يەلدىن ھەر تەرەف مەيل ئەيلەسە،
سايەسىنى ئەيلەمەس باشىدىن ئانىڭ سەرۋ كەم.
چۇن غەمۇ فەريادۇ ئەفغانى ئېرۇر گۇل شەۋقىدىن،
ھەر نىھال ئۈزرە ئەگەر بۇلبۇل نەۋا تارتار، نى غەم.
ھەر قايان سەير ئەتسە پەرۋانە شەبىستان سەھنىدە،
بار بۇ رەۋشەنكىم چىكەر شەمئ ئوتى كۆڭلىدىن ئەلەم.
كۆزۈ زۇلفۇڭ بىرلە ئاغزىڭ سىررىن ئېلتۇر جان ئارا،
گەر ھۆسەينىي دەردى ئىشقىڭ يولىدا بولسا ئەدەم.

ئەيزەن لەھۆ

قەددۇ يۈزۈڭ ھەجرىدىن، ۋەھكىم، ماڭا بولمىش مۇدام،

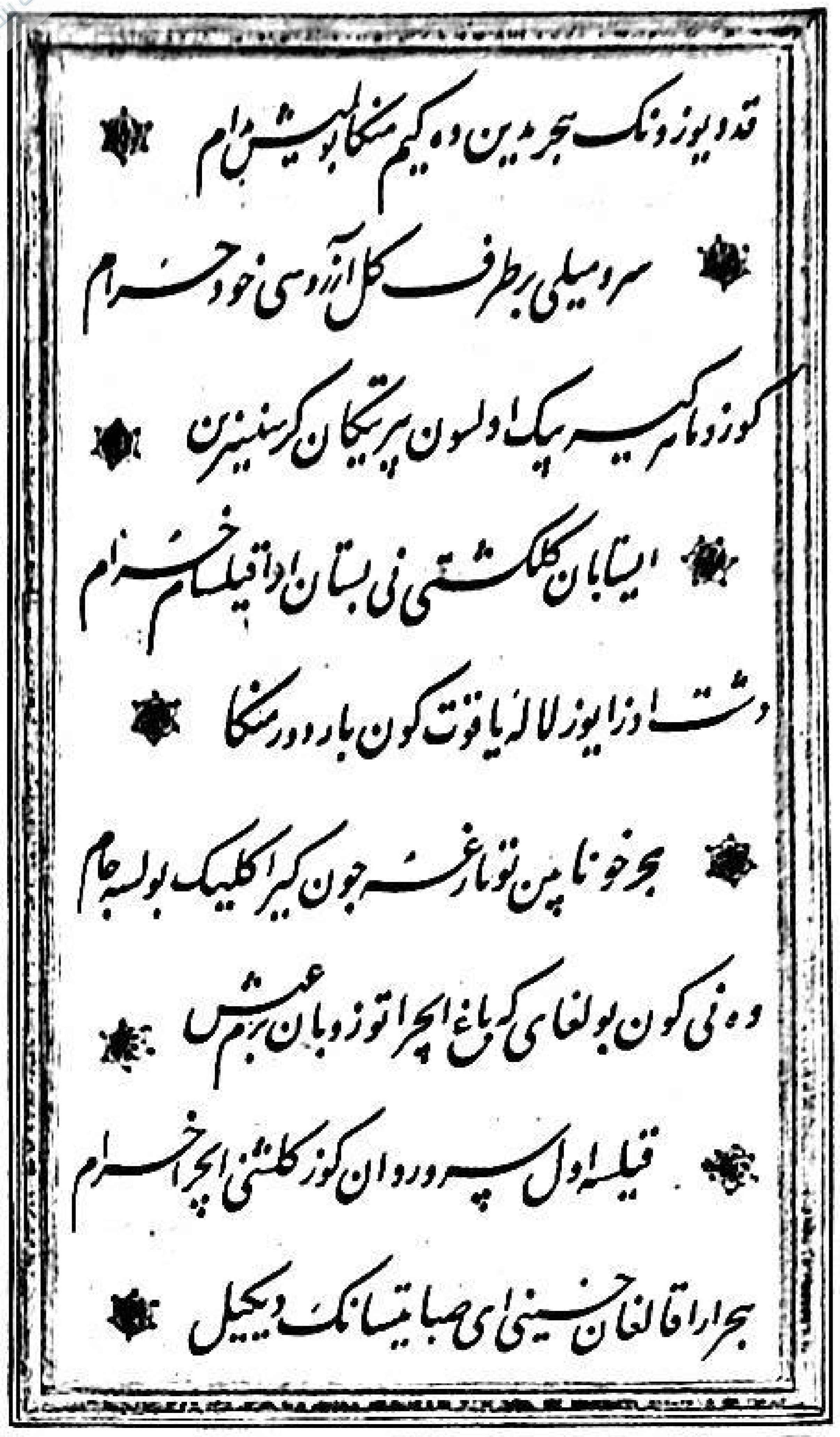

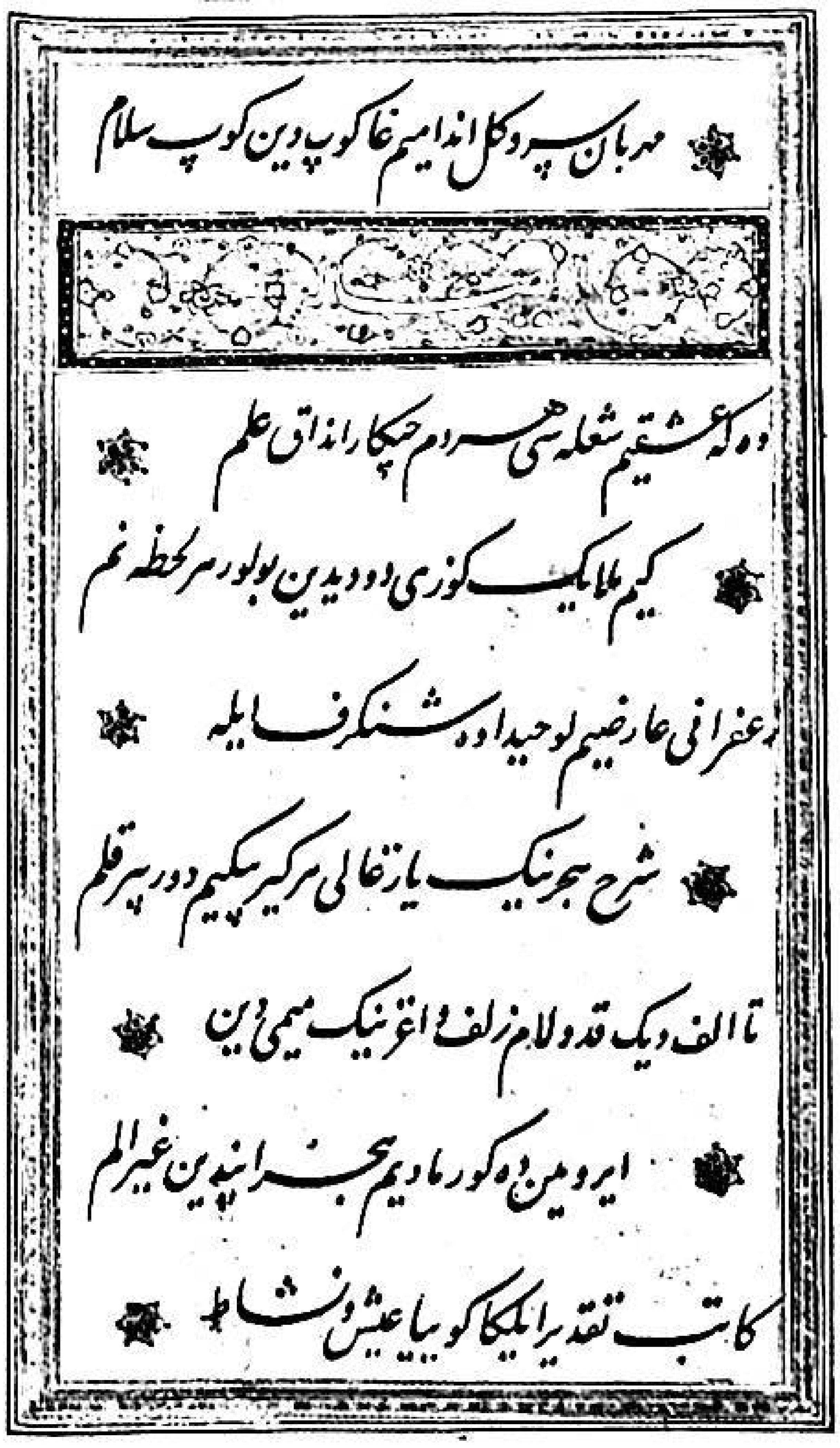

سەرۋ مەيلى بەرتەرەف، گۈل ئارزۇسى خۇد ھەرام.

كۆزۈمە ھەر كىرپىك ئۆلسۈن بىر تىكەن، گەر سەنسىزىن

ئىستەبان گۈلگەشتىنى بوستان ئارا قىلسام خىرام.

دەشت ئۇزە يۈز لالەئى ياقۇت گۈن باردۇر ماڭا،

ھەجر خۇنابىن يۇتارغا چۈن كەرەكلىك بولسا جام.

ۋەھ، نې كۈن بولغايكى باغ ئىچرە تۈزۈبان بەزمى ئەيش،

قىلسا ئول سەرۋى رەۋان كۆز گۈلشەنى ئىچرە خىرام.

ھەجر ئارا قالغان ھۈسەينىي، ئەي سەبا، يەتسەڭ دېگىل،

مېھرىبان سەرۋى گۈل ئەندامىمغا كۆپدىن كۆپ سەلام.

ئەيزەن لەھۇ

ۋەھكى، ئىشقىم شۇئلەسى ھەردەم چىكەر ئانداق ئەلەم،

كىم مەلائىك كۆزى دەردىدىن بولۇر ھەر لەھزە نەم.

زەئفەرانىي ئارەزىم لەۋھىدە، ۋەھ، شىنگەرف ئىلە

شەرھى ھەجرىڭ يازغالى ھەركىرپىكىمدۇر بىر قەلەم.

تا ئەلىفدەك قەددۇ لامى زۇلفۇ ئاغزىڭ مىمىدىن،

ئايرۇ مەن، ۋەھ، كۆرمەدىم ھىجرانىدىن غەيرى ئەلەم.

كاتىبى تەقدىر ئەلگە گۇيىيا ئەيشۇ نىشات،

قىسمەت ئەتكەندە ماڭا دەردۇ بەلا قىلدى رەقەم.

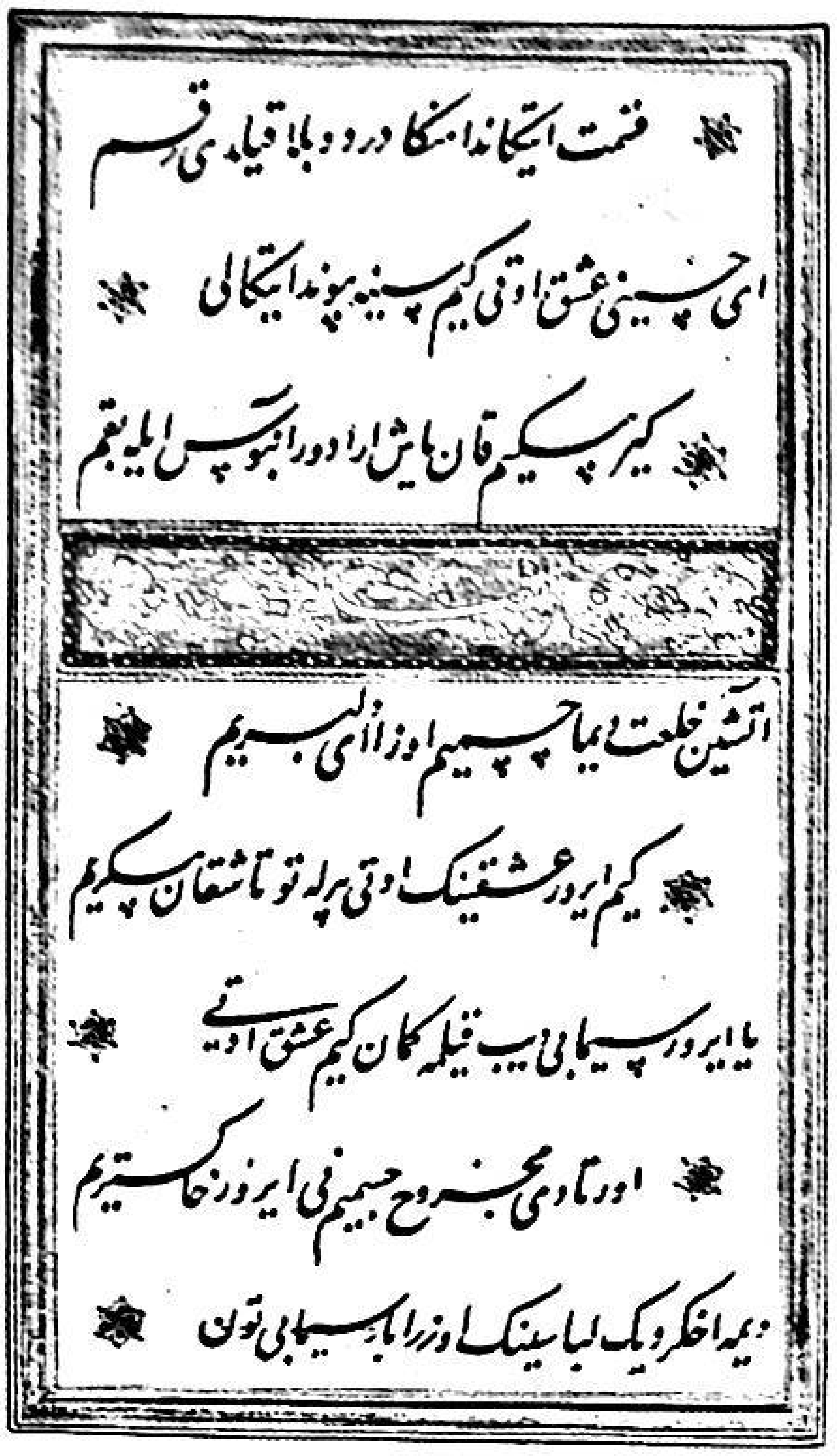
قسمت ایکاندا منکا درد و بلا قیلدی قسم
ای حسینی عشق اوقی کیم سینه پیوند ایکانلی
کیرپیکیم قان یاش ارادور آبنوس ایلیبقم

آتشین خلعت دیما جسمیم اوزا ای دلبریم
کیم ایرور عشقینک اوتی بیرله توتاشقان پیکریم
یا ایرور سیمابی دیب قیلما کمان کیم عشق اوتی
اورتادی مجروح جسمیمنی ایرور خاکستریم
دیما اخگر دیک لباسینک اوزرا بار سیمابی تون

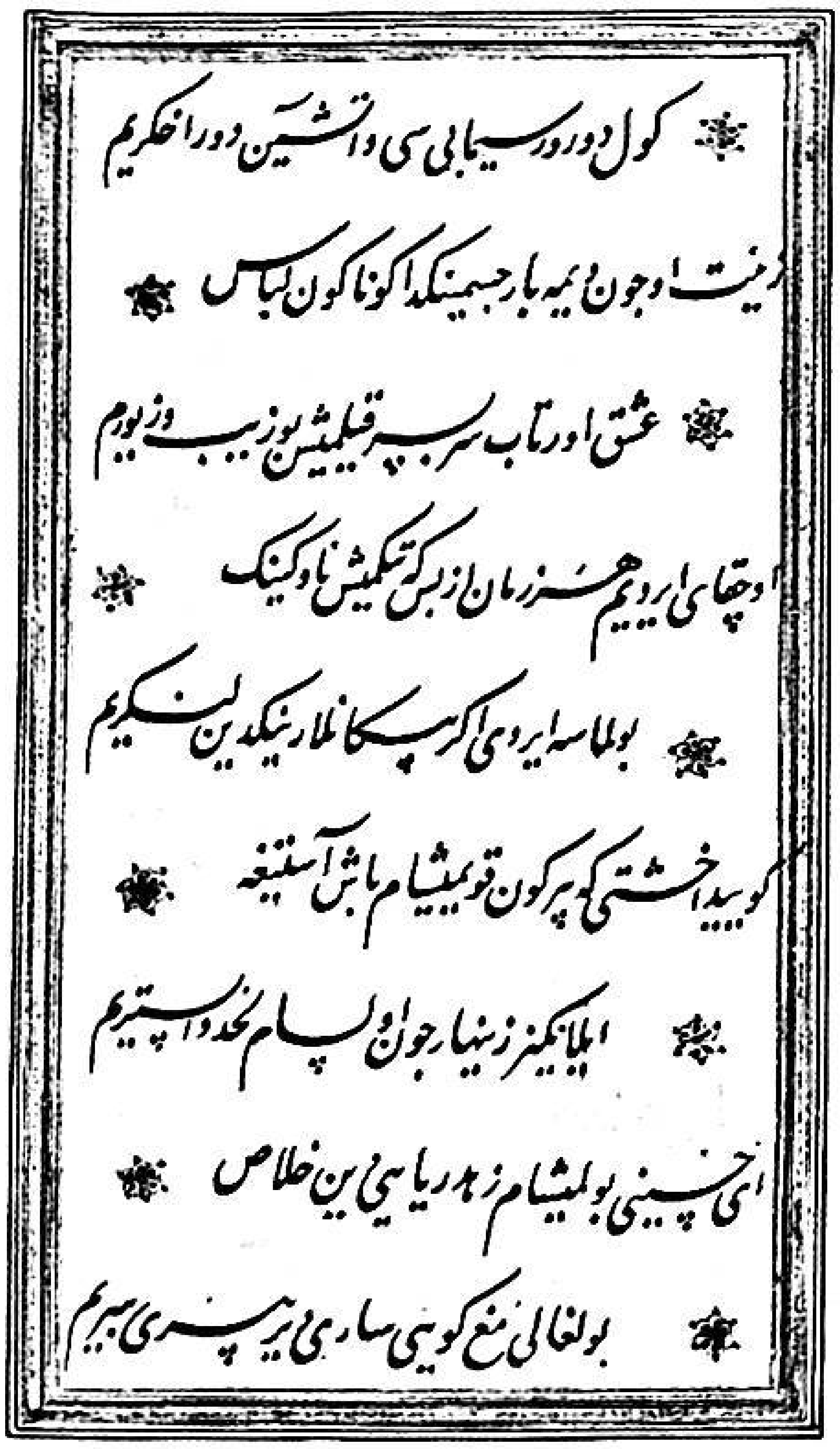
کولدورور سیمابی سی داتشین دور اخگریم
زینت اوچون دیما بار جسمینکدا کوناکون لباس
عشق اورتاب سربسر قیلمیش بو زیب و زیوریم
اوچقای ایردیم هر زمان از بس تکمیش ناوکینک
بولماسا ایردی اگر پیکانلارینکدین لنکریم
کویدا خشتی کبیر کون قویمیشام باش آستیغه
ایلاکیمز زینهار چون اولسام لحدد استریم
ای حسینی بولمیشام زهد ریاییدن خلاص
بولغالی مغ کویی ساری دیر پیری رهبریم

ئەي ھۈسەينىي، ئىشق ئوقىكىم سىنە پەيۋەند ئەتكەلى،

كىرپىكىم قان ياش ئارادۇر ئابنۇس ئىلە بەقەم.

ئەيزەن لەھۇ

ئاتەشىن خىلئەت دىمە جىسمىم ئۇزە، ئەي دىلبەرىم،

كىم ئېرۇر ئىشقىڭ ئوتى بىرلە تۇتاشقان پەيكەرىم.

يا ئېرۇر سىيمابىي دەپ قىلما گۇمانكىم، ئىشق ئوتى

ئۆرتەدى مەجرۇھ جىسمىمنى، ئېرۇر خاكىستەرىم.

دىمە ئەخگەردەك لىباسىڭ ئۈزرە بار سىمابىي تون،

كۆلدۇرۇر سىمابىسىدا ئاتەشىندۇر ئەخگەرىم.

زىينەت ئۈچۈن دىمە بار جىسمىڭدا گۇناگۇن لىباس،

ئىشق ئۆرتەپ سەربەسەر قىلمىش بۇ زىيبۇ زىيۋەرىم.

ئۇچقاي ئەردىم ھەر زەمان، ئەز بەسكى تەگمىش ناۋەكىڭ،

بولماسا ئەردى ئەگەر پەيكانلارىڭدىن لەنگەرىم.

كوّيىدا خىشتىكى بىر كۈن قويمىشام باش ئاستىغا،

ئەيلەگىز زىنھار چۈن ئۆلسەم لەھەددە بىستەرىم.

ئەي ھۈسەينىي، بولمىشام زۇھدى رىيايىدىن خەلاس،

بولغالى مۇغ كوّيى سارى دەير پىرى رەھبەرىم.

uyghurkitap.com

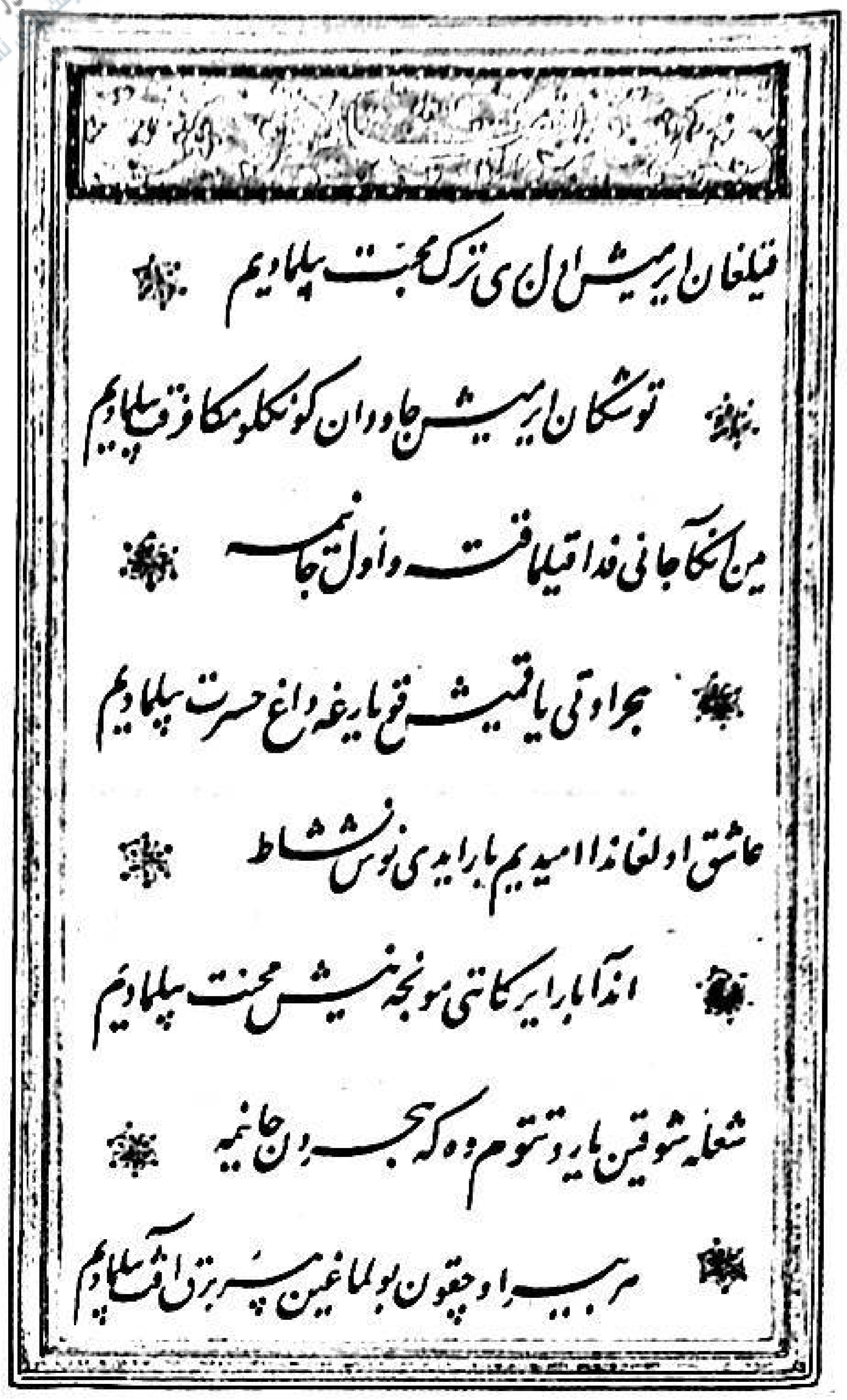
قیلغان ایرمیش اول پری ترک محبت بیلمادیم
توشکان ایرمیش جاودان کونکلوما فرقت بیلمادیم
مین انکا جانی فدا قیلماقتا و اول جانیمه
هجر اوتی یاقمیش قویاریغه داغ حسرت بیلمادیم
عاشق اولغاندا امیدیم بار ایدی نوش نشاط
اندا بار ایرکانی مونجه نیش محنت بیلمادیم
شعله شوقین یاروتتوم وه که هجرین جانیمه
هر بیر اوچقون بولماغین بیر برق آفت بیلمادیم

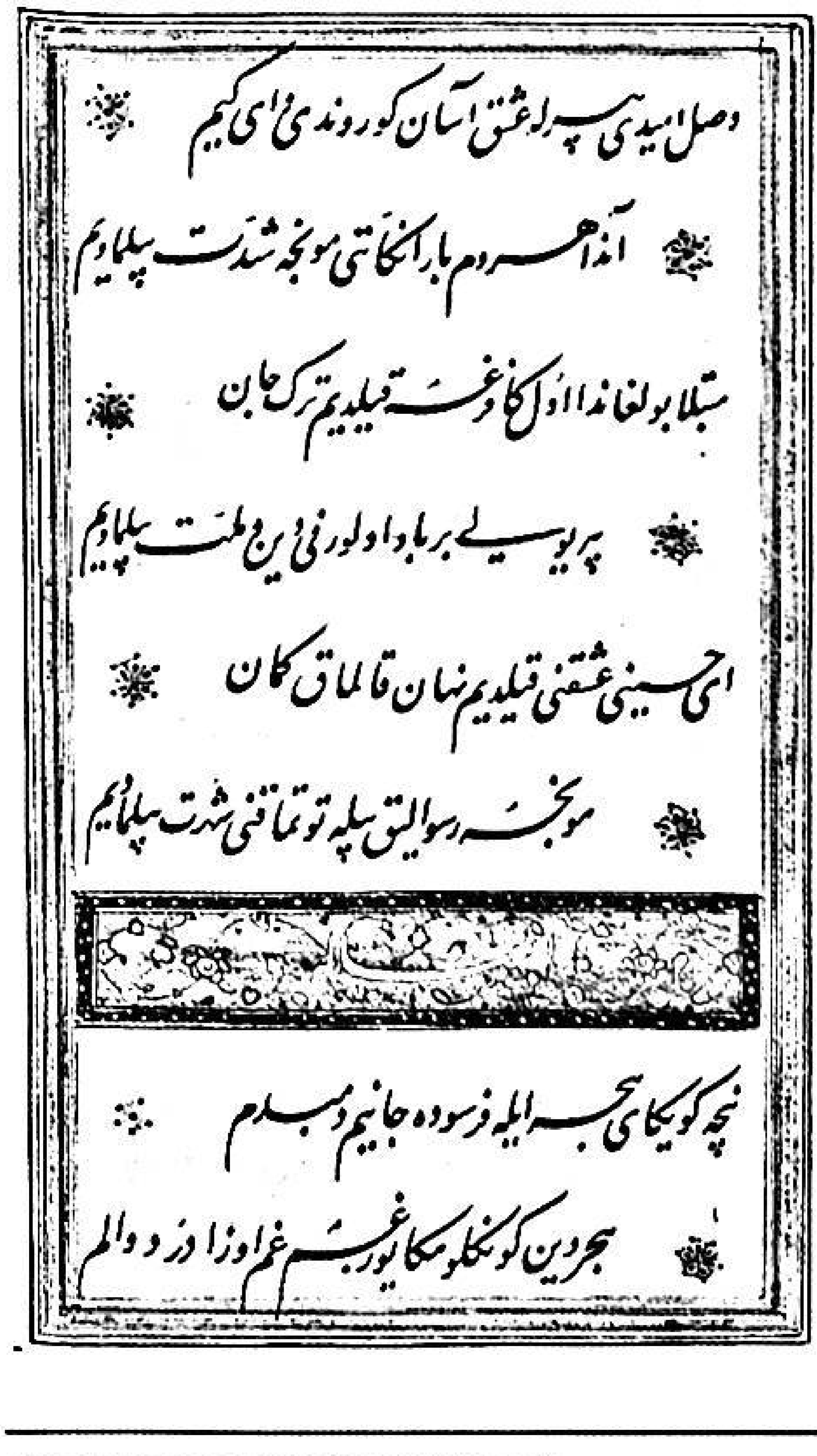
وصل امیدی بیرله عشق آسان کورونده وایکیم
اندا هر دم بار ایکانی مونجه شدت بیلمادیم
مبتلا بولغاندا اول کافرغه قیلدیم ترک جان
بیر یولی برباد اولورنی دین و ملت بیلمادیم
ای حسینی عشقنی قیلدیم نهان قالماق کمان
مونجه رسوالیق بیله توتماقنی شهرت بیلمادیم
نیچه کویکای هجر ایله فرسوده جانیم دمبدم
هجردین کونکلوما غیریم غم اوزا درد والم

ئەيزەن لەھۇ

قىلغان ئەرمىش ئۇل پەرى تەركى مۇھەببەت بىلمەدىم،
تۇشكەن ئەرمىش جاۋىدان كۆڭلۈمگە فۇرقەت بىلمەدىم.
مەن ئاڭا جاننى فىدا قىلماقتاۋۇ ئۇل جانىمە
ھەجر ئوتى ياقمىش قويارغا داغى ھەسرەت بىلمەدىم.
ئاشىق ئۇلغاندا ئۇمىدىم بار ئېدى نۇشى نىشات،
ئاندا بار ئەركەننى مۇنچە نىشى مىھنەت بىلمەدىم.
شۇئلەئى شەۋقىن يارۇتتۇم، ۋەھكى، ھەجرىن جانىما
ھەر بىر ئۇچقۇن بولماغىن بىر بەرقى ئافەت بىلمەدىم.
ۋەسل ئۇمىدى بىرلە ئىشق ئاسان كۆرۈندى، ۋايكىم،
ئاندا ھەردەم بار ئىكەننى مۇنچە شىددەت بىلمەدىم.
مۇبتەلا بولغاندا ئۇل كافىرغا قىلدىم تەركى جان،
بىر يولى بەرباد ئۇلۇرنى دىنۇ مىللەت بىلمەدىم.
ئەي ھۇسەينىي، ئىشقنى قىلدىم نىھان قىلماق گۇمان،
مۇنچە رەسۋالىق بىلە تۇتماقنى شۇھرەت بىلمەدىم.

ئەيزەن لەھۇ

نېچە كۆيگەي ھەجر ئىلە فەرسۇدە جانىم دەمبەدەم،

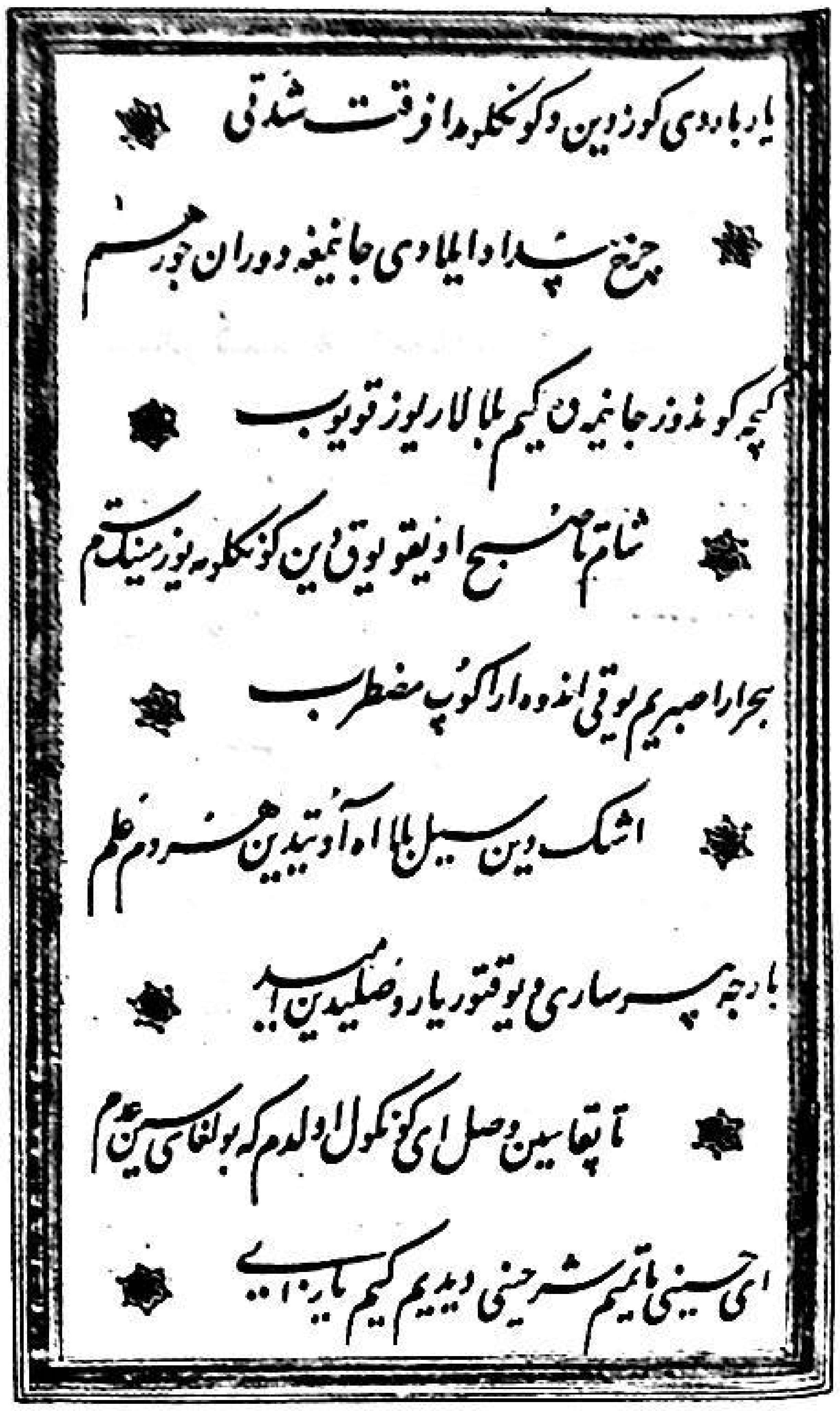

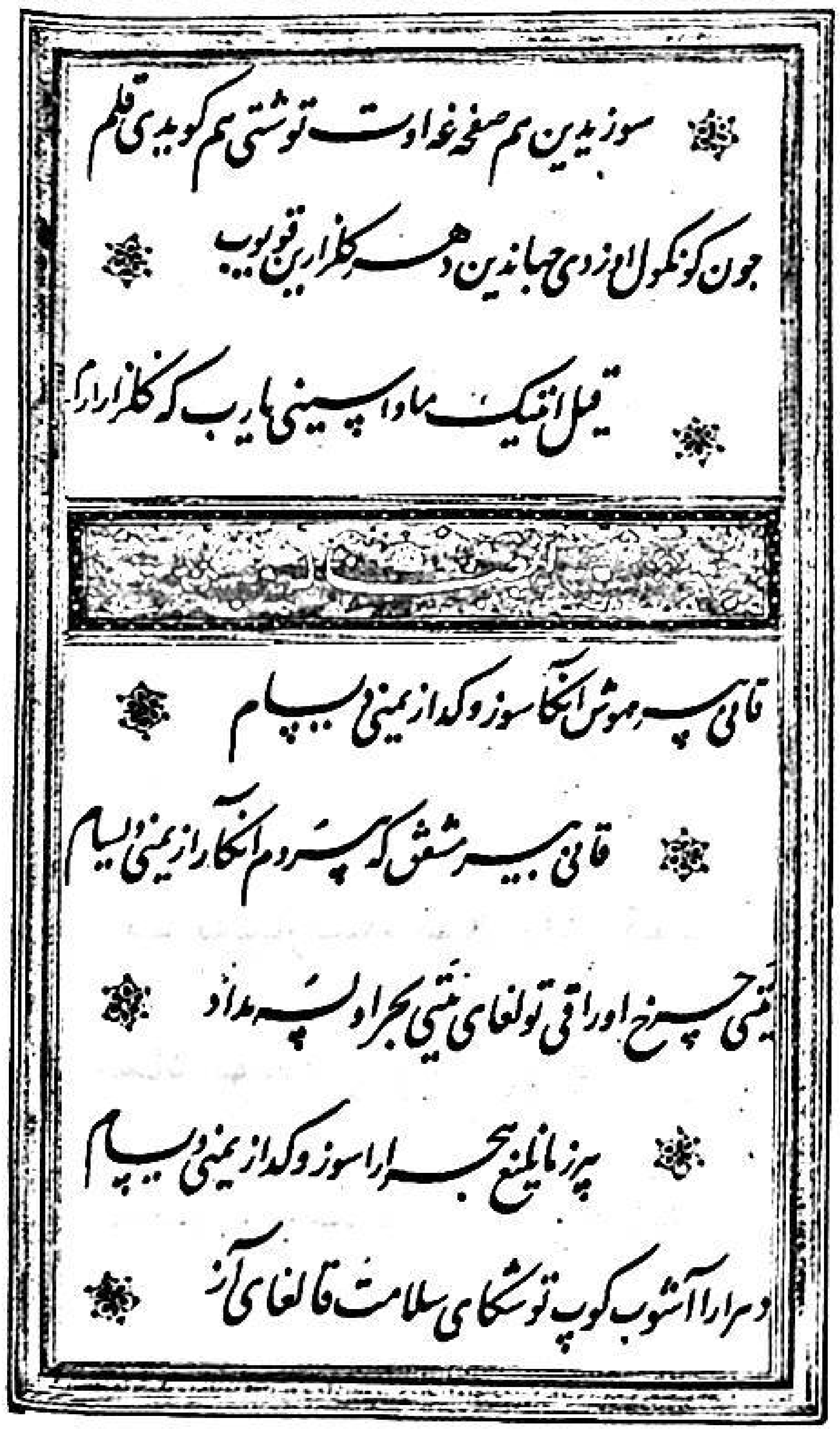

ھەجرىدىن كۆڭلۈمگە يۈز غەم، غەم ئۈزە دەردۇ ئەلەم.

يار باردى كۆزدىنۇ كۆڭلۈمدە فۇرقەت شىددەتى،

چەرخ بىداد ئەيلەدى جانىمغا، دەۋران جەۋر ھەم،

كېچە ـ كۈندۈز جانىما، ۋەھكىم، بەلالار يۈز قويۇپ،

شام تا سۇبھ ئۇيقۇ يوقدىن كۆڭلۈمە يۈزمىڭ سىتەم.

ھەجر ئارا سەبرىم يوقى ئەندۇھ ئارا كۆپ مۇزتەرىب،

ئەشكدىن سەيلى بەلا، ئاھ ئوتىدىن ھەردەم ئەلەم.

بارچە بىر سارىيۇ يوقتۇر يار ۋەسلىدىن ئۇمىد،

تاپقاسەن ۋەسل، ئەي كۆڭۈل، ئول دەمكى بولغايسەن ئەدەم.

ئەي ھۈسەينىي، ماتەمىم شەرھىنى دېدىمكىم يازاي،

سۆزىدىن ھەم سەفھەغە ئوت تۇشتى ھەم كۆيدى قەلەم.

چۈن كۆڭۈل ئۈزدى جەھاندىن دەھر گۈلزارىن قويۇپ،

قىل ئانىڭ مەئۋاسىنى، يا رەبكى، گۈلزارى ئىرەم.

ئەيزەن لەھۇ

قانى بىر مەھۋەش، ئاڭا سوزۇگۇدازىمنى دېسەم،

قانى بىر مۇشفىقكى، بىردەم ئاڭا رازىمنى دېسەم.

يەتتى چەرخ ئەۋراقى تولغاي يەتتى بەھر ئۇلسا مىداد،

بىر زەمانلىغ ھەجر ئارا سۆزۇ گۇدازىمنى دېسەم.

دەھر ئارا ئاشۇب كۆپ تۈشكەي، سەلامەت قالغاي ئاز،

دەردۇ سەبرىم شەرھى ئىچرە كۆپۈ ئازىمنى دېسەم.

ئاڭلاغايلاركىم ھەقىقەت سىررىدىن خالىي ئەمەس،

ئەل ئارا كەيفىييەتى ئىشقى مەجازىمنى دېسەم.

كۆزكى تەر دامەندۇر ئانى نې دەيىن ئەرزىر، ئەگەر

كۆڭۈل ئاتلىق سادە رىندى پاكبازىمنى دېسەم.

دەۋزەخ ئولسۇن مەسكەنىم، گەر تۇبىيۇ جەننەت سۆزى

ئۆتسە ئانىڭ ئۇترۇسىدا سەرۋى نازىمنى دېسەم.

ۋەھ، نېتەيكىم، نازۇ ئىستىغناسىن ئەيلەر، پۇركەنۇر،

ھەر نېچەكىم نۇكتەئى ئەجزۇ نىيازىمنى دېسەم.

كۆيمەگەن پەرۋانە مەندەك قالماغاي ھىجران تۈنى،*

بەزم ئارا گەر لەمئەئى شەمئى تەرازىمنى دېسەم.

ئەي ھۇسەينىي، ئەل سەلامەت كويىدىن بولغاي جىلا،

گەر نەۋائىي ياڭلىغ ئاھەنگى ھىجازىمنى دېسەم.

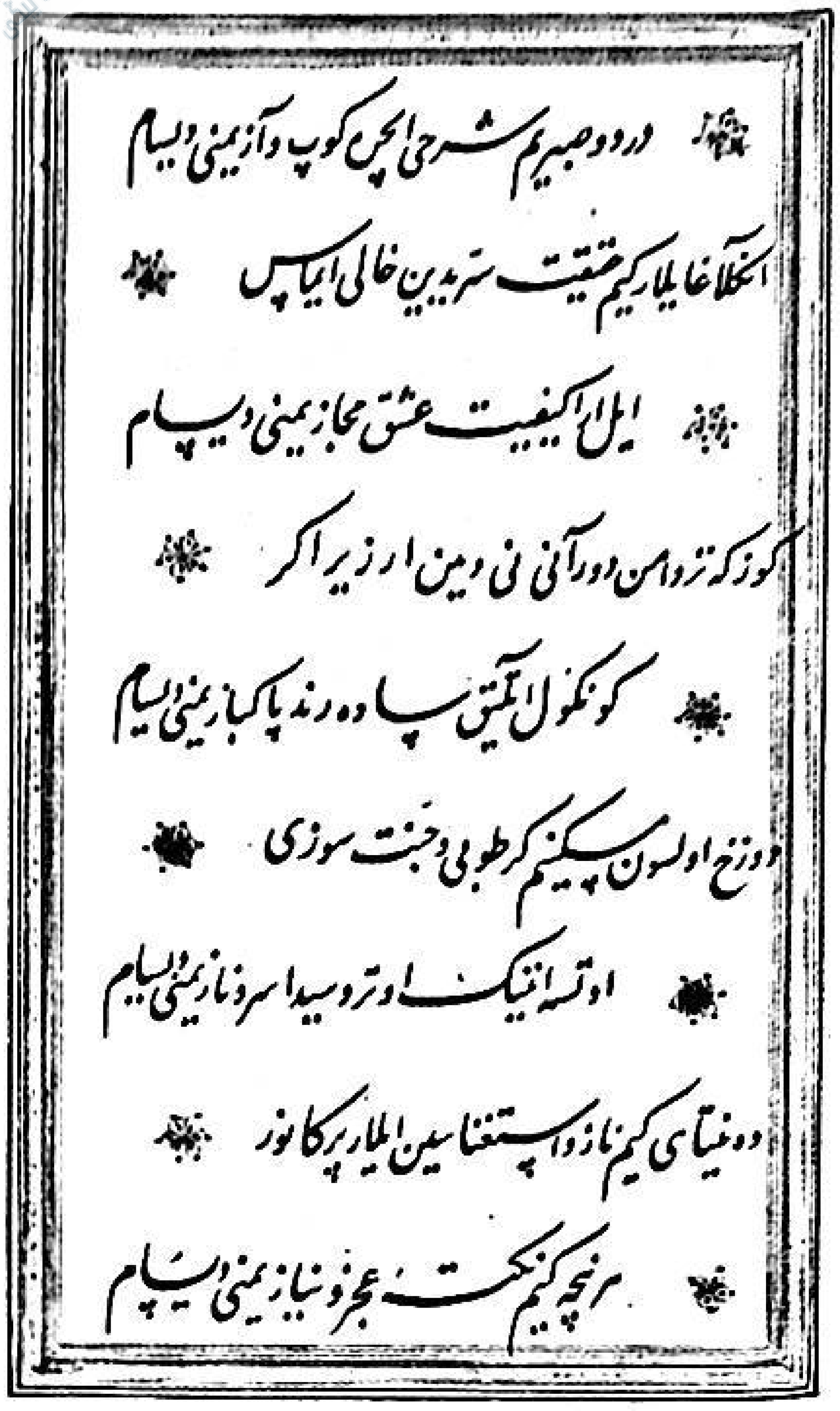

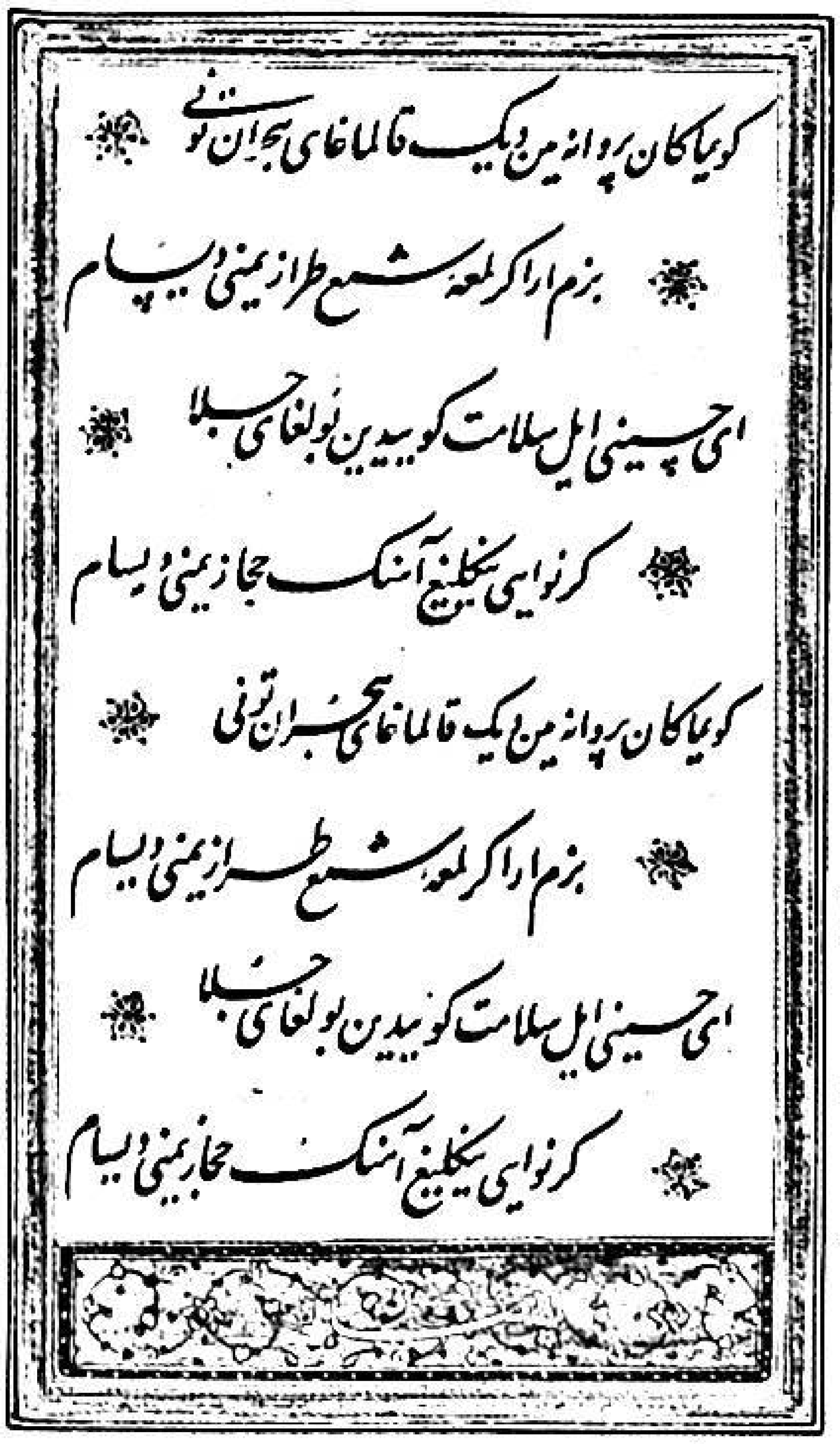

ئەيزەن لەھۇ

داۋامى كېيىنكى ساندا

(نەشرگە تەييارلىغۇچىلاردىن گۈلئايىم ياقۇپ: شىنجاڭ مالىيە ـ ئىقتىساد ئۇنىۋېرسىتېتى جۇڭگو تىللىرى فاكۇلتېتىدا، ئوبۇلقاسىم مەمەت: شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى تەرجىمە مەركىزىدە)

* مۇشۇ مىسرادىن باشلانغان تۆت مىسرا شېئىر ئەسلىي قول يازمىدا تەكرار يېزىلىپ قالغان.

كۆندىلىك تۇرمۇش ئادەتلىرى ۋە سەپەر ھەققىدىكى بايانلار

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابلىمىت قۇدرەت ھەمراھ

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن: «كۆندىلىك تۇرمۇش ئادەتلىرى ۋە سەپەر ھەققىدىكى بايانلار» ناملىق بۇ تېكىست «ئاياللارنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرى»، «ئۇخلىماقنىڭ بايانى»، «كىر يۇيۇشنىڭ بايانى» ۋە «سەپەرنىڭ بايانى»دىن ئىبارەت تۆت پارچە مەزمۇندىن تەركىب تاپقان. تېكىستلەردىن «ئاياللارنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرى»، «ئۇخلىماقنىڭ بايانى»، «كىر يۇيۇشنىڭ بايانى»نى مۇھەممەد ئەلى داموللا، «سەپەرنىڭ بايانى»نى ئابدۇۋەلى ئاخۇندلار شىۋېت مىسسىيونېرى گۇستاف رەكۋېتنىڭ ئالاھىدە تەشەببۇسى بىلەن خوتەن قەغىزى ۋە سىزىقلىق پەرەڭ قەغىزگە يازغان. تېكىستلەرنى قەشقەردىكى شىۋېت مىسسىيونېرلىرى يىغىپ ساقلىغان ۋە كېيىن ئۇلار قەشقەردىن ئايرىلغاندا «قەشقەر باسما بۇيۇملىرى» تەركىبىدە شىۋېتسىيەگە ئېلىپ كېتىپ، كېيىنكى كۈنلەردە لۇند ئۇنىۋېرسىتېتى «ياررىڭ يىغمىلىرى»غا تاپشۇرۇپ بەرگەن. بۇ تېكىستلەر ھازىر گۇننار ياررىڭ يىغىپ توپلىغان «ياررىڭ يىغمىلىرى» نامىدىكى 207 ـ نومۇرلۇق ئارخىپتا ساقلانماقتا.

بۇ تېكىستلەردە ئەينى دەۋردىكى جەنۇبىي شىنجاڭ كىشىلىرىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇش ئادەتلىرى ئىنتايىن ئىخچام بايان قىلىنغان. ئۇنىڭدىن باشقا، «سەپەرنىڭ بايانى» ناملىق تېكىستكە بىر پارچە ھېكايىمۇ قىستۇرۇلغان بولۇپ، بۇ ھېكايىدە تۆت سەپەرداشنىڭ سەپەر جەريانىدىكى قىزىقارلىق ئىشلىرى ناھايىتى چۈشىنىشلىك ۋە قىزىقارلىق ھالدا بايان قىلىنغان. بۇ ئەسەر ئەينى دەۋردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپ ـ ئادىتى، تىلى، يېمەك ـ ئىچمىكى قاتارلىق مەدەنىيەت قاتلاملىرىنى بەلگىلىك دەرىجىدە يورۇتۇپ بېرەلەيدۇ دەپ قاراپ، كەڭ ئوقۇرمەنلەرنىڭ ھوزۇرىغا سۇنۇلدى.

تېكىستلەرنى نەشرگە تەييارلاشتا مەتىنشۇناسلىق پىرىنسىپى بويىچە ئەينى دەۋر ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قالغان ئاساستا ئوقۇلغۇ قىلىندى ھەمدە بىر قىسىم كونا سۆز ـ ئاتالغۇلارغا ئىزاھ بېرىلدى.

(ھازىرقى زامان ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئوقۇلغۇسى)

مەزلۇم خەلقنىڭ قىلادۇرغان ئىشلارى

خەمىر ئېتىپ نان ياپادۇر. يەنە خەمىرنى يايىپ كېسىپ ئۆگرە ئاش، باشقا ھەر قىسمى غىزالارنى مەزلۇم خەلق قولىدىن چىقادۇر. كىيىملەرنى ھەم ئۆي ئىچىدە مەزلۇملار قىلادۇر. مەگەر[①] ئەغنىيالارنىڭ[②] خاتۇنلارى سەيفۇڭغا[③] بېرىپ تىكتۇرۇپ كىيەدۇر. ئاملار[④] ئىچىدە ئۆيىدە ئۆزى قىلادۇر. ئۆي سۈپۈرەدۇر، كىيە يۇيادۇر، باش باقادۇر[⑤] ۋە باش تارايدۇر[⑥]، ئوسما قويادۇر، ئۆپا ـ ئەڭلىك سۈرتەدۇر. بۇ مەزكۇرلار

ھەر مەزلۇمنىڭ قىلادۇرغان ئۆز ئىشىدۇر. ئەمدى ھۈنەر توغراسىدىن: دوپپا تىكەدۇر، ياغلىق، رومالارگە يىڭنە بىلەن گۈل كەلتۈرۈپ تىكەدۇر. بەئزى ھۈنەرمەند خاتۇنلار چاپان، كۆڭلەك تىكەدۇر. چەرخ ئېگىرىپ[7] يىپ قىلىپ ساتادۇر. سەھرا مەزلۇملارى دېھقانچىلىقىقا يارى بېرەشەدۇر[8]. زىرائەت قىلغاندىن كېيىن تەمام زىرائەتنى ئوتىدىن خەبەر ئالىپ ئوتاپ، كالا ساغىپ ھەم چەرخ ئېگىرىپ تەمام كىيىملەرنى ئۆز ئۆيىدىن چىقارادۇر. يېمەك ـ ئىچمەك پىشۇرماق، ياپماق، يۇماق، تىكمەك، ئوتاماق، ئېگىرمەك، قوناق سويماق، ئۆگۈت ئەتمەك، بۇلار ئاراسىدا قاشلىق ئەتمەك، ئوسما قويماق، ئۆپا ـ ئەڭلىك سۈرتمەك، ساچ سالماق، باش باقىشماق، ئۆزىگە زىننەت قىلىپ پەرداز قىلماق، ئولاغ باقماق، ئوران سالماق[9]، ئوران يىغماق، سۈپۈرمەك، سۇفرە[10]، تەختە، نوغۇچ، قاپاقتا سۇ كەلتۈرمەك سەھرا مەزلۇملارىنىڭ ئىشىدۇر. بەئزى مەزلۇم باش ئويۇپ بېرىپ[11]، شۇنىڭدىن كۈن ئۆتكۈزەدۇرغان مەزلۇم بار.

مظلوم خلق نینک قیلادورغان ایشلاری

خمیر ایتیب نان یا پادور بیه خمیرنی یاییب کسیب اوگره آش باشقه هر قسمی غذا
لارنی مظلوم خلق تولیدین چیقادور کییم لارنی هم اوی ایچیده مظلوم قیلادور مگر اغنیالار
نینک خاتونلاری سیفونک غریب تیکتوروب کیادور عام لار ایچیده اوییده
اوزی قیلادور اوی سپورادور کیه یو یادور باشنی باقادور و باشقه ترایده راوسم
تو یادور او یا انکلیک سورتادور بو مذکور لار هر مظلوم نینک قیلادورغان اوز ایشی دور
ایمدی هنر توغراسیدین دوپه تیکادور یاغلیق رومال لارکا یانکنه بیلان گل کلتوروب
تیکادور بعضی هنرمند خاتونلار چاپان کونکلاک تیکادور چرخ ایگیریب ییب قیلیب
ساتادور صحرا مظلوم لاری دهقانچیلیقه یاری براشادور زراعت قیلغاندین کین
تمام زراعتنی اوتیدین خبر الیب اوتاب کلاله غیب هم چرخ ایگیریب تمام کییم لارنی
اوز اوییدین چیقارادور ییماک ایچماک پشورماق یایماق یوماق تیکماک اوتاماق
ایگیرماک قوناق سویماق اوگوت اتماک بولار اراسیدا قاشلیق اتماک اوسمه قویماق
او یا انکلیک سورتماک ساج سالماق باش باقیشماق اوزیکا زینت قیلیب
پرداز قیلماق اولاغ باقماق اوران سالماق اوران یغماق سپورماک سفره
تخته نوغوج قپاقدا سو کلتورماک صحرا مظلوم لاری نینک ایشیدور بعضی
مظلوم باش اویاب بریب شونینکدین کون اوتکوزادورغان مظلوم بار

٥٠

ئۇخلاماقنىڭ بەيانى

ئادەم ئۇخلىغاندا ھەممە نەرسەلەردىن بىخەبەر بولادۇر. بۇنى قاتتىق ئۇيقۇ دەرلەر. قاتتىق ئۇيقۇنىڭ سەۋەبى شۇنداغ بولۇركى، ئاچ قورساققا جىق غىزا يەپ ئۇيقۇلىغان[1] ھالەتتە مەئىدەنىڭ[2] ئوتى ئۆرلەپ[3] ھەزىم قۇۋۋىتى قايناغاندا بىر نەرسە تۇيماي ئۇخلايدۇر. بەلكى ھەر تەرىقە[4] تۇشلەرنى[5] كۆرۈپ، تۇشىدە قورقۇپ، «مېنى قارا باستى» دەپ ئايتۇرلار. بەئزى كىشىلەر خورەك تارتىپ ئۇخلاسا، «قالتىس ياتىپ قالىپتۇرمەن» دەپ ئايتۇرلار. بەئزىلەر چۆرچۈپ[6] ئويغانادۇر. بۇ ھەم غىزانىڭ ھەزىم بولماغانىدىندۇر. خەلق ئاراسىدا رىۋايەت قىلۇرلاركى، ھەر ئادەمگە خۇدايى تەئالا ئىككى روھ بېرىپدۇر. بىرى روھى مۇقىم[7] ۋە يەنە بىرى روھى رەۋان[8]. روھى مۇقىم ئادەم بەدىنىدە ئۇخلىغاندا تۇرادۇر. ئەمما، روھى رەۋان ئادەم ئۇخلىغاندا بەدەندىن چىقىپ ھەر تەرەفكە سەير ـ تەماشاھ ئۈچۈن چىقىپ كىشىگە ۋاقىئە بولادۇرغان فائىدە ـ زىياننى كۆرەدۇر. ئۇخلىغان كىشىگە ئۇيقۇدا مەئلۇم بولادۇر، بەس. ئول كىشى قوپقاندا «مۇنداغ تۇش كۆرۈپدۇرمەن، ئانداغ تۇش كۆرۈپدۇرمەن» دەپ ئايتۇرلار. يەنە بەئزى كىشىلەرنىڭ ئۇيقۇسى سەرگەكدۇر. يىنىك ئۇيقۇ سەھل[9] بىر شەرفە[10] بولسا، ئانى تۇيارلار. زاھىرەن[11] مەئلۇم بولادۇركى، ئۇلار يېگەندە قورساقى ئاچىپ ئىشتىھاسى كەلگەندە، يەرلەر، يېگەندە تەخى يىگۈسى بار ۋەقتىدە غىزادىن قول يىغارلار. مۇنداغ كىشىلەر ھەمىشە ساقدۇر. ئۇخلىغان ئۇيقۇسى يېنىك، قاتتىق ئۇيقۇدا ئەمەسدۇرلار. ئانداغ كىشىلەر تۇش كۆرسە، تەئبىرى ئۇچۇق، كۆرگەن تۇشى ۋە ۋۇقۇئىغە[12] كېلۇر ۋە يەنە ئاچ قورساق ياتىپ ئۇخلىغانلار ئەۋۋەل ئۇيقۇسى كەلمەس، قاچانكى كەلسە، چۆرچۈپ ئويغانۇرلار. ئاچ قورساق ئۇخلاماقلىق قۇۋۋەتى ھازىمەنى[13] زەئىف[14] قىلۇرلار. بەئزى ئادەم ئۇيقۇدا بوغۇلۇپ قالۇرلار. سەبەب، قۇۋۋەتى ھازىمە زەئىف غىزانىڭ بۇخارەتى[15] دىماغ تەرەفكە سۇئۇد قىلىپ[16] ئۆرلەگەندە بوغۇلۇپ قالۇرلار، سەبەبى شۇدۇر. ئۇخلاغالى ياتقاندا ئەغنىيالار سىم چەھارپايە[17] ئۈستىدە يۇمشاق كۆرپە سالىپ باشىغا تەكيە ئۈچۈن پەرقۇ تەكيە[18] قويۇپ، ياستۇق ئۈستىگە پەردە يايىپ ياتادۇر. غەنىيلىقى ئوتراھال كىشىلەر چېگە چەھارپايە ۋەيا كارۋات ساندۇق ئۈستىدە كىگىز سالىپ، توزغاق سالغان تەكيە قويۇپ، كۆرپە سالىپ، يوتقان يايىپ ياتادۇر. كەمبەغەل بىچارەلەر يەردە ئۈستىدە كوھنە ـ يېڭى كىگىز تاپسا سالىپ، سامان تىققان تەكيە قويۇپ، كوھنە ـ يېڭى يوتقان بولسا يايىنىپ، بولماسا داق يەردە ئۈچاسىداكى كىيىملەر بىلەن ياتادۇر. ئۇلارنىڭ ياشلارى باشىغا خىشت ۋەيا يىغاچ ۋەيا ھېچنېمە قويماي داق يەردە ياتادۇر. ئۇلارنىڭ ئۇششاق بالالارى قۇملۇق، يۇمشاق يەرلەردە تەكىگە بىر نېمە سالماي ياتادۇر. قىش بولسا، تەكيەگە شال پاخالى يا زىغىر پاخالى ۋەيا يېكەن سالىپ ياتادۇر. ئۈيگە مەش ۋەيا سەندەل ۋەيا كاڭ قىلغالى كۈچى يەتمەگەنلەردۇر.

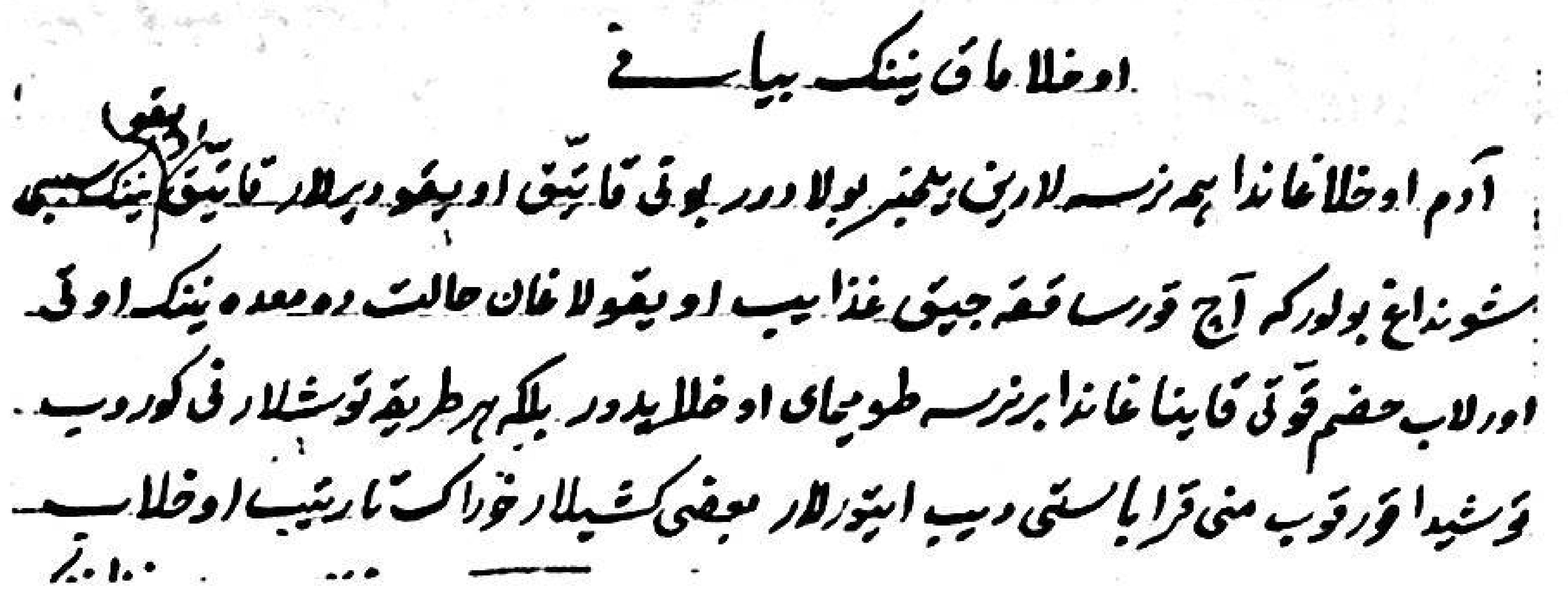
اوخلاماقنینک بیانی
آدم اوخلاغاندا همه نرسه لاردین بیخبر بولادور بونی قاتیق اویقو دیرلار قاتیق اویقونینک سببی
شونداغ بولورکه آچ قورساققه جیق غذا ییب اویقولاغان حالت ده معده نینک اوتی
اورلاب حضم قوتی قایناغاندا بر نرسه طوییماي اوخلایدور بلکه هر طریقه توشلارنی کوروب
توشیدا قورقوب منی قرا باستی دیب ایتورلار بعضی کشیلار خوراک تاریتیب اوخلاب

قالتوس یاتیب تالیب دورمن دیب ایتورلار بعضی لار چو رچوب اویغانامدد بو هم غذانینگ
حضم بولماغاندین دور. خلق ار اسیدا روایت قیلورلار که هر آدم که خدای تعالی ایکی روح بیریب دور
بری روح مقیم وینه بری روح روان روح مقیم آدم بدنیده [اوخلاغاندا] تورادور اما روح روان
آدم اوخلاغاندا بدندین چیقیب هر طرفکا سیر تماشا اوچون چیقیب کشیکا واقع
بولادورغان فائده زیان نی کورادور اوخلاغان کشیکا اویقودا معلوم بولادور پس
اول کشی توپتاندا موندا غ توش کوروب دورمن انداغ توش کوروب دورمن دیب
ایتورلار ینه بعضی کشیلارنینگ اویقوسی سرک دور ینینگ اویقوسی بر شرفه
انی طو یارلار ظاهراً معلوم بولادور که اولار ییکانده تورساقی اجیب اشتهاسی
کلمانده یرلار ییکانده تخی ییکوسی بار وقتیدا غذادین قول تیارلار موندا غ کشیلار
همیشه ساقی دور اوخلاغان اویقوسی ینینگ قاتیقی اویقودا احساس دورلار
انداغ کشیلار توش کورسه تعبیری اوچوق کورکان توشی وقوعغه کلمور وینه
آچ قورساقی یاتیب اوخلاغانلار اول اویقوسی کلماس قچانکه کلسه چورچوب
اویغانورلار آچ تورساقی اوخلاماقلیق قوت حاضمه نی ضعیف قیلورلار
بعضی آدم اویقودا بوغولوب قالورلار سبب قوت حاضمه ضعیف غذا نینگ
بخاراتی دماغ طرفکا صعود قیلیب اورلالکانده بوغولوب قالورلار سببی شو دور
اوخلاغالی یاتقاندا اغنیالار سیم چهار پایه اوستیده یومشاق کورپه سالیب
باشیغه تکیه اوچ برقو تکیه قو یوب یاستوق اوستیکا پرده یا پتیب یاتادور
غنیلیقی اوزا حال کشیلا چیکا چهار پایه ویا کاروات ویا کارت صندوق اوستیده
کیکیز سالیب توزغاق سالغان تکیه قو یوب کورپه سالیب یوتقان یا پتیب یاتادور
کمبغل بیچاره لار یرده اوستیده کهنه ئیکی کیکیز تاپسه سالیب سمان تیقلان
تکیه قو یوب کهنه ئیکی یوتقان بولسه یا پتیب بولماسه داق یرده اوچاسیدا کیم لار
بیلان یاتادور اولارنینگ یاش لاری باشیغه خشت ویا یغاچ ویا هیچ نمه قویماس
داق یرده یاتادور اولارنینگ اوشاق بلالاری قوملوق یومشاق یرلاردا تکیکا
برنمه سالمای یاتادور قیش بولسه تکیکا شال بخالی یا زغیر بخالی ویا یکن
سالیب یاتادور اویکامش ویا صندل ویا کانک قیلغالی کوچی یتما کانلار دور

كىيە يۇماقنىڭ بەيانى

كىيە[1] يۇغاندا، ھەر فاختەسىز لىباسنى يۇرۇرلار[2]. كىيە يۇرۇيدۇرغان لازىملىق ئەسباب تاشتەك ياكى تاڭلا[3]، كىيە يايغالى تەناب ياكى تەنا، بىر قازان، نوگاي، سابۇن[4]، سۇ لازىم بولۇرلار. قىش كۈنلەرى بولسا، سۇنى ئىسسىتىپ يۇرارلار. بو ئالتەشەھەردە كىيەنى خاتۇن كىشلەر يۇرۇرلار. باشقا شەھەرلەردە ئەر كىشى يۇرۇرلار. تاشتەك دەپ كىيە قاچاسىنى ئايتۇر. ئانى ساپالدىن تەييار قىلادۇر. تاڭلا ھەم يىغاچدىن قىلغان كىيە قاچاسىدۇر. كىيە يايادۇرغان تەناب ياكى تانا ئاغرامچى ياكى شوينادۇر. سۇ قويماق ئۇچۇن قارا قازان يا مىس قازان ياكى باشقا ئەسباب، سۇ ئۇسغالى نوگاي، يەئنى قاپاق يا چۆمۈچ ئىشلەتەدۇر. كىيەچى دازمال ئىشلەتمەيدۇر. لېكىن كىيە سۈيگە سۈزۈك سۇ ئىشلەتەدۇر. كىيەنى يۇپ بولۇپ تەنالارغا يايىپ قۇرۇتۇپ قاتلاپ بىرەدۇر.

كيه يوماق ينك بياني

كيه يوغاندا هر فاخته سز لباس ني يورورلار كيه يورويدورغان لازمليق اسباب
تاشتنك ياكه تانكلا كيه يايغالى طناب ياكه تنا بر قزان نوگاى صابون سو لازم
بولورلار قيش كونلارى بولسه سونى ايستيب يورارلار بو الته شهرده كيه نى خاتون
كشيلار يورورلار باشقه شهرلارده ايركشى يورورلار تاشتنك ديب كيه قاچاسنى
ايتور انى سپالدين طيار قيلادور تانكلا هم ينا چدين قيلغان كيه قاچاسيدور
كيه يايادورغان طناب ياكه تنا اغرامچى ياكه شوينادور سو قويماق اوچون قرا قزان
يا مس قزان ياكه باشقه اسباب سو اوسغالى نوگاى يعنى قپاق يا چوموچ
ايشلاتادور كيه چى دازمال ايشلاتمايدور ليكن كيه سويكا سوزوك سو
ايشلاتادور كيه نى يوب بولوب تنالارغه يايب قوروتوب قاتلاب برادور

سەفەرنىڭ بەيانى

سەفەر ئىنسانغا بەئىزى ۋەقت لازىم بولادۇر. بىر شەھردە ئۇرۇغ ـ قاياشلارى[4] بولسا بارماق لازىم بولسا سەفەر ھەم زەرۇر بولادۇر. سەۋداگەر خەلق تولاراق سەفەر قىلادۇر. بىر ئادەم بىر شەھردىن يەنە بىر شەھرگە، بىر ئىقلىمدىن يەنە بىر ئىقلىمغە سەفەر قىلماق لازىم بولسا، پىيادە ئادەمغە پۇلدىن باشقا يەتكۇدەك ئوزۇق، ئوبدان ئۇستەباش[5] لازىم بولادۇر. ئاتلىق بولسا، قەرارىغا يەتكۇدەك بوغۇز، ئوزۇق، يولغا لازىم بولادۇرغان چىنە ـ چۆگۈن، ئاتغا كېرەك بولادۇرغان ئامبۇر، بولقا، تاقا، مىخ لازىم بولادۇر.

كۈنلەردە بىر كۈن بىر زاھىد، بىر يىغاچچى، بىر زەرگەر، بىر سەيفۇڭ تۆرت كىشى سەفەر قىلىپ بىر نەچچە كۈن يول يۈرۈپ بىر ۋەھشەتلىك بەيابانغا كەلدىلەر. بۇلارنىڭ كۆزلەرى ئۇيقۇسىزلىقدىن ئاغىرلاشىپ ئەردى. ئۇيقۇلايلى دېسە، كېچەدە ۋەھشى ھەيۋانلاردىن قورقۇپ ۋەھشەت قىلۇر[6] ئەردىلەر. ئاخىر شۇنداغ مەسلەھەت قىلدىلاركى، كېچەنى تۆرت ھەسسە قىلىپ، ھەر ھەسسەدە بىر كىشى ئۇيقۇلۇماي خەبەردار بولغالى تەئىن قىلىپ، ئەۋۋەلقى ھەسسەدە يىغاچچى ئولتۇرۇپ خەبەر ئالۇر ئەردى. قالغان ئۈچۈلەن ئۇيقۇلار ئەردى. يىغاچچىنى ئۇيقۇ غەلبە قىلىپ مۈرگۈدەپ يىقىلغالى ئاز قالدى. دەرھال قولىغا كەركە ئالىپ، پەئمەل بولماق[7] ئۈچۈن ئاچ يىغاچچىدىن[8] ئۈن تۆرت ياشار بىر قىز بالانىڭ سۈرەتىنى چاپىپ، تەييار بولغاندا سەيفۇڭنى ئويغاتىپ قويۇپ ئۇيقۇغا مەيلە قىلدىلار. ئەمما سەيفۇڭ بىدار ئەردى[9]. ۋەھشەتدىن ھەر تەرەفكە قايىلار[10] ئەردى. ناگاھ[11] نەزەرىدە بىر قىز بالانىڭ ئۆرە تۇرغانىنى كۆرۈپ، تولا قورقۇپ ئۆرە تۇرۇپ قارالاغاندا، يىغاچدىن ئەتكەن سۈرەتلىكى مەئلۇم بولۇپ، دۇستىنىڭ ھۈنەرىنى ئاشكارا قىلغانىنى بىلدى. «دەرھال مەن ھەم بىر ھۈنەر ئاشكارا قىلاي» دەپ ئەسباب ساندۇقىنى ئاچىپ، تولا ئەجايىپ بىر كۆڭلەك ۋە زىينەتلىك بىر چەففان تىكىپ كەيدۈرۈپ قويۇپ زەرگەرنى ئويغاتىپ ئۇيقۇغا مەيلە قىلدىلار. زەرگەر ئاقىل بىر ئادەم ئەردى. دۇستلارىنىڭ ھۈنەرىنى كۆرگەندە، ئەسبابلارىنى ئالىپ ئوتنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ كىسسەسىدىن[12] ئىككى دانە ياقۇت چىقارىپ سۈرەتكە كۆز قويدى. بىر پارچە ئالتۇن چىقارىپ، ياخشى تەرتىپ بىرلە بىر جۈپ زىرىھ[13] ئېتىپ قۇلاقىغا سالىپ ھۈنچەدىن[14] تىش[15] ئاغزىغا قويۇپ، زاھىدنى ئويغاتىپ ئۇيقۇغا مەيلە قىلدىلار. زاھىد ھەرگىز خۇدادىن غافىل ئەمەس ئەردى. تىز پۈكۈپ دۇئا قىلىپ تۇرغاندا، نەزەرىدا تولا چىرايلىق بىر قىز بالانىڭ تۇرغانىنى كۆرۈپ قايىلاغاندا ھەمسەفەرلەرىنىڭ ھۈنەرلەرىنى تونۇپ، ئىبادەتدىن كېيىن قول كۆتەرىپ شۇنداغ دۇئا قىلدىكى: «ئەي كەرەملىك پادشاھ، مەن ھەمرالارىمنىڭ ئالدىدا بىھۈنەردۇرمەن. مېنىڭ ھۈنەرىم سېنىڭ ئۇلۇغ ئىرادەڭنى[16] ۋە خۇشنۇدلىقىڭنى[17] ئىستەپ، ساڭا ئىتائەت قىلماق تۇرۇر. بۇ كۈن بۇلارنىڭ ئالدىدا مىسكىن خىزمەتكارىڭدىن ھەم بىر ھۈنەر ئاشكارا قىلىپ، بۇ سۈرەتكە جان ئەتا قىلغايسەن» دەپ تەلەپ قىلىپ دۇئا قىلدى. دۇئالارى دەرگاھى ھەقدە ئىجابەت بولۇپ، سۈرەت تىرىلىپ زاھىدغا سەلام قىلىپ گەپلەشكەندە تاڭ يارۇپ ئەردى. ئۈچۈلەن ئۇيقۇدىن ئويغانىپ زاھىد بىرلە قىزنىڭ گەپلەشىپ تۇرغانىنى كۆردىلەر. بۇ قىز نىھايىتى خۇشروي ئەردى. بۇلار يولغا تەييار بولغاندا، يىغاچچى زىددە قوپۇپ[18]: «بۇ قىز ئەلبەتتە مەن بىرلە ھەمراھ بولۇپ بارۇر، مېنىڭ سەبەبىم بىرلە بولدى» دەپ ھۇسەد قىلدىلار. ئول ۋەقت سەيفۇڭ ئاغاز قىلىپ ئايتتى: «بۇ قىز مېنىڭكى بولۇر، قانچە خەرىت بىرلە زىينەت بەرگەندۇرمەن» دېدى. زەرگەر ئۈنلۈك ئاۋاز بىرلە تۇۋالاپ، سەيفۇڭنىڭ گەردەنىغە بىر مۇش ئۇرۇپ ئايتتى: «سېنىڭ خىزمەتىڭ

مېنىڭ خىزمەتىمنىڭ يۈزدىن بىرىگە بەرابەر كېلەمدۇر؟ ئەلبەتتە، بۇ قىز مېنىڭكى بولۇر» دەپ جېدەل قىلىپ قوپتىلار. بۇلار مۇنداغ ماجىرانى قىلغاندا، زاھىد ئاراغا تۈشۈپ ئايىتتى: «ئەي ئەھمەقلەر، مەن دۇئا قىلماسام كىمنىڭ ھەددى بولۇر ئەردىكى، بۇ قىزنىڭ سۇرەتىنى كۆتەرىپ ئالىپ كەتكەلى تاشلاپ كېتەر ئەردىڭلار. خۇدا كىمگە بۇيرۇسا شۇنىڭكى بولۇر» دەپ نەسىھەت قىلىپ تۇرغاندا، بىر سەيرچى كىشى ئات بىرلە كېلىپ بۇلارنىڭ ئاغزىدىن چىققان سۆزلەرنى ئاڭلاپ تۇرۇپ: «ئەي ئوغرىلار، بۇ مېنىڭ سىڭلىم ئەردى، يۈتتۇرۇپ ئەردىم. سىزلەر ئوغورلاپ بۇ جاڭگالغا كەلتۇرۇپىدۇرسىزلەر. ھازىر ئالىپ كېتەرمەن» دەپ زورلۇق قىلىپ تۇرغاندا، پادشاھنىڭ ياساۋۇلى بۇ يول بىرلە بىر خىزمەتكە بارۇر ئەردى، يېتىپ كېلىپ بۇ جەدەلنى باشدىن ـ ئاياغقىچە ئاڭلاپ، بۇ بەش دەئۋاگەرنى ئالدىغا سالىپ پادشاھنىڭ ھۇزۇرىغا ئالىپ باردىلار. پادشاھ بۇ قىزنى كۆرۈپ تولا خوش بولۇپ دەئۋاگەرلەرگە ئىنئام بېرىپ ئۆزۈم ئالۇرمەن دەپ بۇيرۇغاندا، جۇغلاشقان جۇمھۇرىيەتلەر: «ھەقىقەت قىلىپ ئالغىل» دەپ تۇۋالاشتىلار. پادشاھ: «ئانداغ بولسا شەجەرەتۇل ـ ھەكىمگە[⑫] ئېلتىڭلار[⑬]» دەپ بۇيرۇدى. ئول بىر توپ دەرەخت ئەردىكى، ھەزرەتى مۇسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ مۇئجىزەلەرى ئەردى. پەيغەمبەرنىڭ دۇئالارىنىڭ بەرەكاتىدىن ھەر نېمەگە راست ھۆكم ئول دەرەختدىن ئاۋاز بېرۇر ئەردىلەر. بۇلارنى ئول دەرەخت توبىگە ئالىپ بارغاندا، دەرەختدىن «قەۋلەھۇ تەئەلا ئىلا ئەسلەھۇ»[⑭] دەپ ئاۋاز كەلدى. ھەر نەرسە ئۆز ئەسلىگە يانار دېگەنگە مۇۋافىق، يىغاچ ئۆز ئەسلىگە يانىپ دەرەخت تەرەفىگە يۈگۈردى. دەرەخت يارىلىپ سۇرەت يارۇقغا كىرىپ ناپەيدا بولدىلار. ياقۇت، ھۈنچە، زىرىھ زەرگەرگە يانىدى. كۆڭلەك بىلەن چاپپان سەيفۇڭغا يانىدى. قالغانلارى نەۋمىد بولۇپ ياندىلار، زاھىد پادشاھنىڭ خىزمەتىدە قالدىلار.

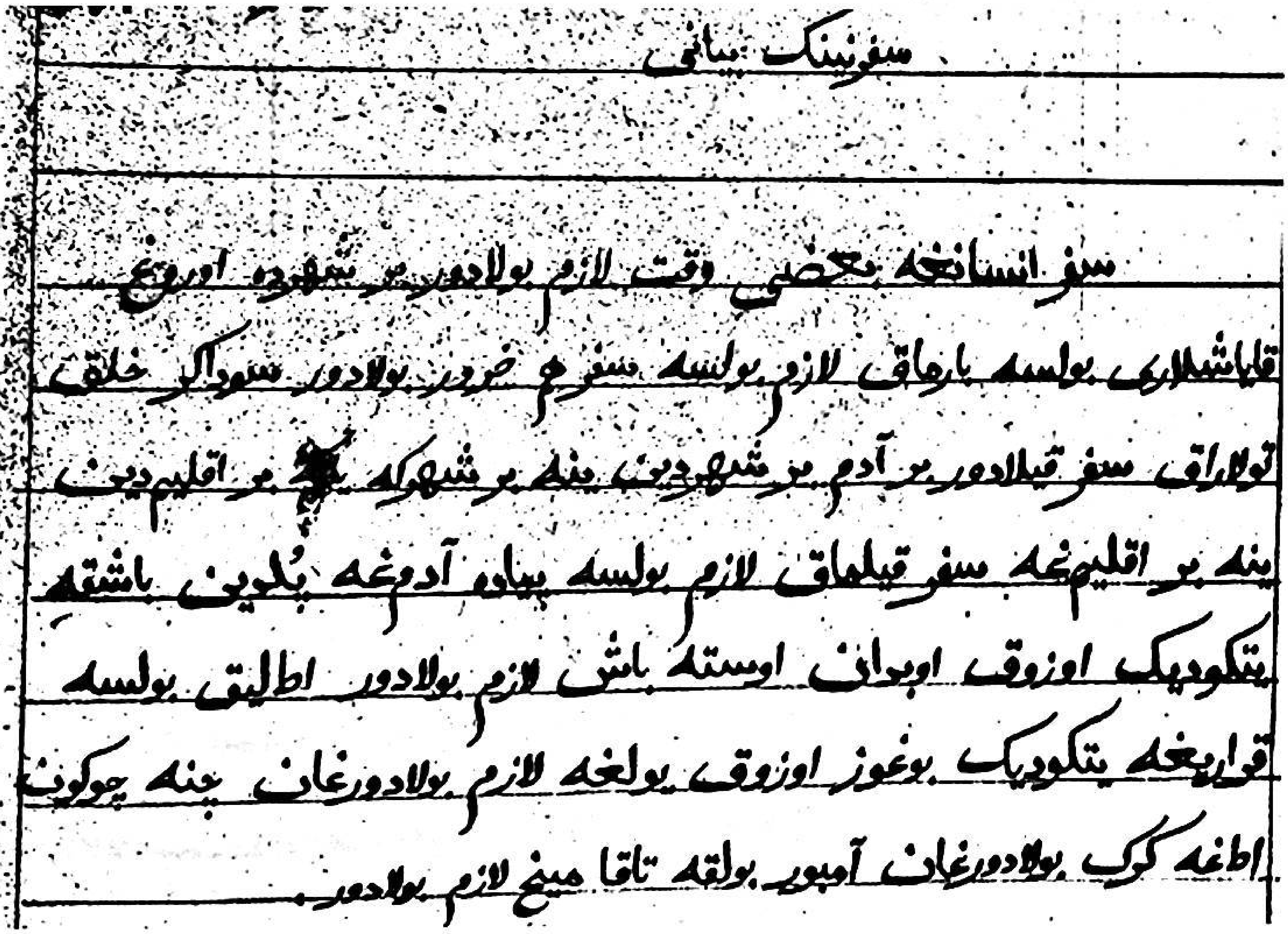
سفرنینک بیانی

سفر انسانغه بعضی وقت لازم بولادور بر شهردە اوروغ
قاياشلارى بولسه بارماق لازم بولسه سفرهم ضرور بولادور سفرداکی خلق
تولاراق سفر قیلادور بر آدم بر شهردین ینه بر شهرکه یا بر اقلیمدین
ینه بر اقلیمغه سفر قیلماق لازم بولسه پیاده آدمغه یُلدین باشقه
یتکودیک اوزوق اوبدان اوسته باش لازم بولادور اطلیق بولسه
قوارىغه یتکودیک بوغوز اوزوق بولغه لازم بولادورغان جنه چوکون
اطغه کرک بولادورغان آمبور بولقه تاقا مینغ لازم بولادور.

كىتاب تورى بىلقىنى

کونلاردین بر کون بر ذاهید بر یغاچی بر زرگر بر سیفونک تورت کیشی
سفر قیلیب بر نیچه کون یول یوروب بر وحشت لیک بیابانغه کلدیلار
بولارنینک کوزلاری اویقوسیزلیقدین لغیرلاشیب ایردی اویقولاری دیسه
کیچه ده وحشی حیوانلاردین قورقوب وحشت قیلور ایدیلار آخر شوغا
مصلحت قیلدیلارکه کیچه نی تورت حصه قیلیب هر حصه ده بر کیشی
اویقولماسی خبردار بولغالی تعین قیلیب اولقی حصه ده یغاچی اولتوروب
خبردار ایردی قالغان اوچولان اویقولار ایردی یغاچی نی اویقو غلبه
قیلیب موکودیب یقیلغالی از قالدی درحال قولیغه کوکی الیب
بعمل بولماق اوچون آچ یغاچیدین اون تورت یاشار بر قیز بلانینک
صورتی نی چاپیب طیار بولغاندا سیفونک نی اویغاتیب قویوب اویقوغه
میله قیلدیلار اما سیفونک بیدار ایردی وحشت دین هر طرف که قابلار
ایردی ناگاه نظری ده بر قیز بلانینک اوره تورغانی نی کوروب قورقوب
اوره توروب قارالاغاندا یغاچیدین اتکان صورت لیکی معلوم بولوب
دوستی نینک هنرینی آشکارا قیلغانی نی بیلدی درحال من هم بر
هنر آشکارا قیلای دیب اسباب صندوقی نی اچیب تولا عجایب بر

٥٢١. ١٤٢ ٥

کونکلاک و زینت لیک بر حقان تیکیب کیدوروب قویوب زرگرنی
اویغاتیب اویقوغه میله قیلدیلار زرگر عاقیل بر آدم ایردی دوستلارینینک

هُنری نی کورگاندە اسباب لاری نی الیب اوت نینک الیدا اولتوروب
کیسه سیدین ایکی دانه یاقوت چیقاریب صورت که کوز قویدیکی بو پارچه
التون چیقاریب نقشنی توقوب بیله یوجوب غره ایتیب قولاقیغه
سلیب هونه دین تیشی اغزیغه تیزیب قویوب زاهیدنی اویغاتیب
اویقوغه میله قیلدیلار زاهید هرگیز خوادین غافیل ایماس ایردی
تیز یوکوب دعا قیلیب تورغاندا نزدیده تولا چیرایلیق بو قیز بالانینک تورغانی نی
کوروب قایللاغاندا همسفرلاری نینک هُنرلاری نی تونوب عبادت دین کیین
تعل کوتاریب شوق دوغ دعا قیلدی که ای کریم لیک پادشاه هن همراهلاریم
نینک الیدا بو هُنر دورمن منینک هُنریم سنینک اولوغ اراده نینک نی
و خوشنودلیقینینک نی ایستاب سنکا اطاعت قیلماق تور بو کوین
بولارنینک الیدا میسکین خزمت کارینک دین هم بو هُنر اشکارا قیلیب
بو صورت که جان عطا قیلغای سن دیب طلب قیلیب دعا
قیلدی دعالاری درگاهی حق ده ایجابت بولوب صورت تیریلیب
زاهیدغه سلام قیلیب گپ لاشقاندە ناتک یاروب ایردی اوجولان اویقو
دین اویغانیب زاهید بیله قیزنینک گپ لاشیب تورغانی نی کوزدیلار
بو قیز نهایتی خوش روی ایردی بولار بولغه طیار بولغاندا یغاچی
ضد قویوب بو قیز البتّه منی بیله همراه بولوب بارور منینک نصیبیم
بیله بولدی دیب حسد قیلدیلار اول وقت سیفونک آغاز قیلیب ایتّی
بو قیز منینک کمی بولور تانچه خزمت بیله زینت بیرگان دورمن دیدی نجار اونوک

آواز بوله توولاب سیوزنک نینک گوزینیغه مو موش اوروب ایتی بهینینک
غرتینینک مننینک غریتیم نینک یوزدین بیرکا موای کیلام دور الیته بو قیزمنینک کی
بولور دیب جلال قیلیب قوپتی لار بولار هونواغ هاجیرانی قیلغانیدا زاهید

ارالغه توشوب ایتّی ای احمق لار من دعا قیلماسام کیم نینک حدّی
بولور ایردی که بو قیزنینک صورتی نی کوتاریب الیب کاتکالی تاشلاب
کیتار ایرونینک لار خدا کیم غه بومروسه شونینک کی بولور دیب نصیحت
قیلیب تورغانیدا بو سیریجی کشی اط بوله کلیب بولارنینک اغزیدین
چیقان سوزلارنی الکلاب توروب ای اوغری لار بو منینک سیونکنیم
ایردی یوتوروب ایردیم سیزلار اوغورلاب بو جنکل غه کلتوروب دور سیزلار
حاضر الیب کیتار من دیب زورلوق قیلیب تورغانیدا پادشاه نینک یاسوُلی
بو یول بوله بو خزمت که بارور ایردی یتیب کلیب بو جدل نی باشدین
ایاغقه چه الکلاب بو بش دعواگیرنی الدیغه سالیب پادشاه نینک حوزو
ریغه الیب باردیلار پادشاه بو قیزنی کوروب تولا خوش بولوب دعواگیرلارگه
انعام بیریب اوزوم الور من دیب بویوروغانیدا جوغلاشقان جمهوریت لار
حقیقت قیلیب الخیل دیب توولاشتی لار پادشاه انزاغ بولسه شَیْءٌ رَجَتِ
الْحَکِیْمُ غه ایلتینک لار دیب بویوردی اول مر توب درخت ایری که
حضرت موسی علیه السلام نینک معجزلاری ایردی پیغمبر نینک دعا

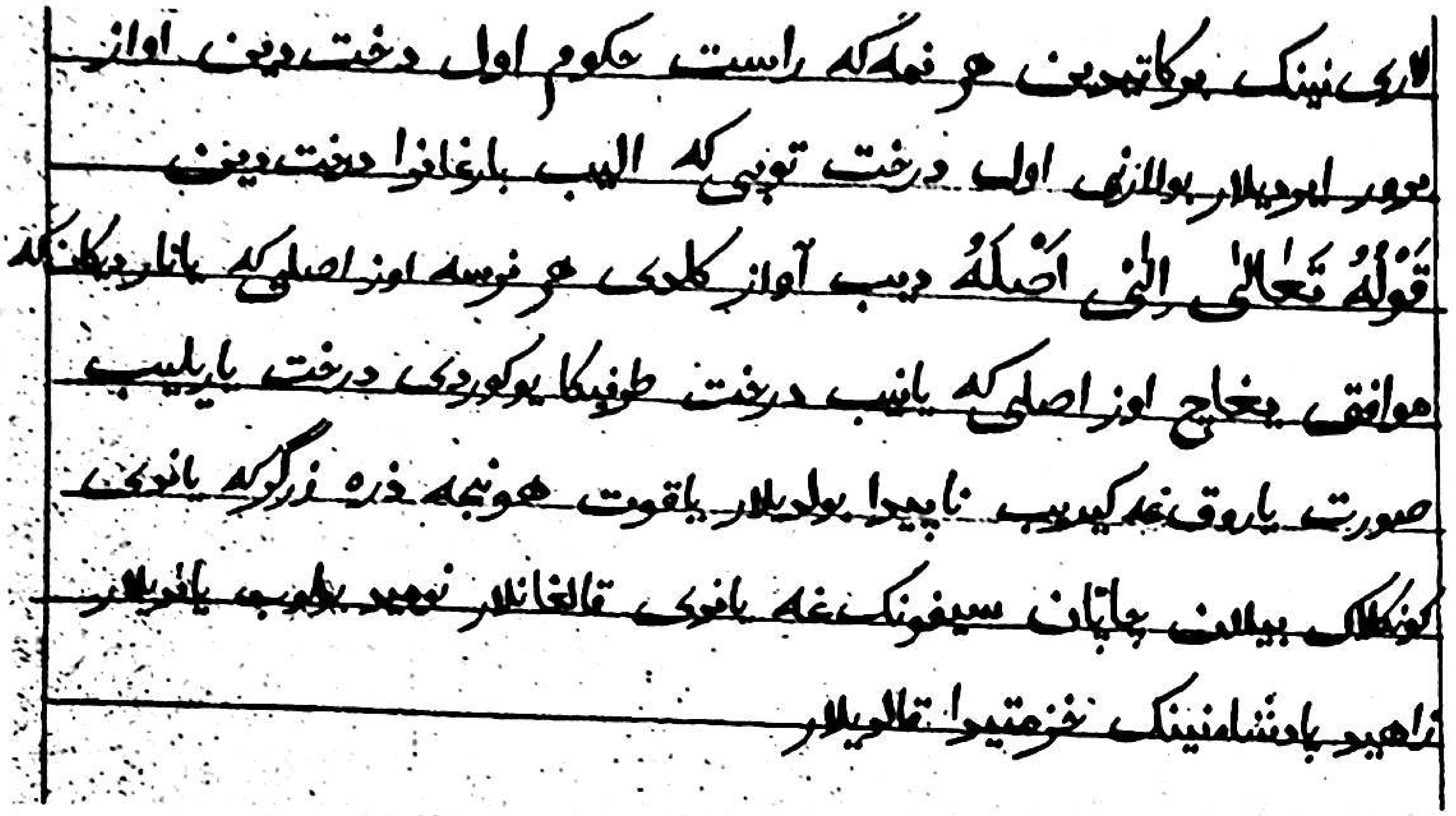
لاری نینک هر کاتیدین هر نیمه که راست حکوم اول درخت دین آواز
چوور اول ییلار بولانی اول درخت توپی که الیب بارغانزا درخت دین
قوله تعالی الذی اصله دیب آواز کلدی هر نرسه اوز اصلی که باتارینکا که
موافق یغاچ اوز اصلی که یانیب درخت طرفیکا یوکوریدی درخت یاپلیب
صورت یاروق [illegible] ناپیدا بولدیلار یاقوت هونیه ذره زرکرکه یانیدی
کونکلیک بیلان چاپان سیفونک نغه یانیدی قالغانلار [illegible] بولوب یانیدیلار
زاهید بادشاهنینک نغزمتیدا قالدیلار

هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى يەشمىسى
ئاياللارنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرى

خېمىر ئېتىپ نان ياقىدۇ. يەنە خېمىرنى يېيىپ كېسىپ ئۇگرە ۋە باشقا ھەر خىل غىزالار ئاياللارنىڭ قولىدىن چىقىدۇ. كىيىملەرنىمۇ ئۆي ئىچىدە ئاياللار قىلىدۇ. بىراق، بايلارنىڭ خوتۇنلىرى تىككۈچىگە بېرىپ تىكتۈرۈپ كىيىدۇ. ئاۋاملار ئارىسىدا ئۆيىدە ئۆزلىرى قىلىدىغانلىرىمۇ بار. ئاياللار ئۆي سۈپۈرىدۇ، كىر يۇيىدۇ، باش باقىدۇ ۋە باش تېرىدۇ، ئوسما قويىدۇ، ئۇپا ـ ئەڭلىك سۈرتىدۇ. مانا بۇلار ئاياللارنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرىدۇر؛ ئەمدى ھۈنەرۋەنلەردىن: دوپپا تىكىدۇ، ياغلىق، روماللارغا يىڭنە بىلەن گۈل كەلتۈرۈپ تىكىدۇ. بەزى ھۈنەرۋەن ئاياللار چاپان، كۆڭلەك تىكىدۇ. چاق ئېگىرىپ يىپ قىلىپ ساتىدۇ. سەھرا ئاياللىرى دېھقانچىلىققا ياردەملىشىدۇ. زىرائەت تېرىغاندىن كېيىن، بارلىق زىرائەتنى ئوت ـ چۆپلەردىن خەۋەر ئېلىپ ئوتاپ، كالا سېغىپ ھەممە چاق ئېگىرىپ، پۈتۈن كىيىملەرنى ئۆز ئۆيىدىن چىقىرىدۇ. تاماق ئېتىش، نان يېقىش، كىر يۇيۇش، كىيىم ـ كېچەك تىكىش، زىرائەت ئوتاش، چاق ئېگىرىش، قوناق سويۇش، ئۇگۇت ئېتىش دېگەندەك ئىشلار (نى قىلىدۇ. يەنە) قاشلىق ئېتىش، ئوسما قويۇش، ئۇپا ـ ئەڭلىك سۈرتۈش، چاچ سېلىش، باش بېقىش، ئۆزىگە زىننەت قىلىپ پەرداز قىلىش، ئۇلاغ بېقىش، ئورۇن سېلىش، ئورۇن يىغىش، سۈپۈرۈش، سۇپىرا، تاختا، نوغۇچ، قاپاقتا سۇ ئەكېلىش قاتارلىق بىرقاتار سەھرا ئاياللىرىنىڭ ئىشلىرىدۇر. بەزى ئاياللارنىڭ ئارىسىدا بۇغداي باشىقى تېرىپ بېرىپ، شۇنىڭدىن كۈن ئۆتكۈزىدىغانلىرىمۇ بار.

ئۇخلىماقنىڭ بايانى

ئادەم ئۇخلىغاندا ھەممە نەرسىدىن بىخەۋەر بولىدۇ، بۇنى قاتتىق ئۇيقۇ دەيدۇ. قاتتىق ئۇيقۇنىڭ

سەۋەبى شۇنداق بولىدۇكى، ئاچ قورساققا جىق غىزا يەپ ئۇخلىغان ھالەتتە مەيدىنىڭ ئوتى ئۆرلەپ ھەزىم قۇۋۋىتى قايىنىغاندا ھېچنېمىنى تۇيماي ئۇخلايدۇ. بەلكى ھەر خىل چۈشلەرنى كۆرۈپ چۈشىدە قورقۇپ «مېنى قارا باستى» دەپ ئېيتىدۇ. بەزى كىشىلەر خورەك تارتىپ ئۇخلىسا «قالتىس يېتىپ قاپتىمەن» دەپ ئېيتىدۇ. بەزىلەر چۆچۈپ ئويغىنىدۇ. مانا بۇ غىزانىڭ ھەزىم بولمىغانلىقىدىندۇر. خەلق ئارىسىدا رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ھەربىر ئادەمگە ئاللاتائالا ئىككى روھ بېرىپتۇ. بىرى، مۇقىم روھ ۋە يەنە بىرى، راۋان روھتۇر. مۇقىم روھ ئادەم بەدىنىدە ئۇخلىغاندىمۇ بىللە بولىدۇ. ئەمما، راۋان روھ ئادەم ئۇخلىغاندا بەدەندىن چىقىپ ھەر تەرەپكە سەيلە ـ تاماشا قىلغىلى كەتكەنلىكى ئۈچۈن، كىشىگە بولىدىغان ياخشى ـ يامانىنى كۆرىدۇ. ئۇخلىغان كىشىگە ئۇيقۇدا مەلۇم بولىدۇ، بەس. ئۇنداق كىشى قوپقاندا مۇنداق چۈش كۆرۈپتىمەن، ئۇنداق چۈش كۆرۈپتىمەن دەپ ئېيتىدۇ. يەنە بەزى كىشىلەرنىڭ ئۇيقۇسى سەگەك بولىدۇ. يېنىك ئۇيقۇ سەللا بىر شەپە بولسا ئۇنى تۇيىدۇ. سىرتتىن شۇنى كۆرگىلى بولىدۇكى، ئۇلار يېگەندە قورسىقى ئېچىپ، ئىشتىھاسى كەلگەندە يەيدۇ، يېگەندە يېگۈسى بار بولسىمۇ، غىزادىن قول يىغىدۇ. مۇنداق كىشىلەر ھەمىشە ساق ـ سالامەت تۇرىدۇ. قاتتىق ئۇيقۇدا ئۇخلىمايدۇ. ئۇنداق كىشىلەر چۈش كۆرسە تەبىرى ئوچۇق، كۆرگەن چۈشى ئەمەلىيەتكە ئايلىنىدۇ. يەنە ئاچ قورساق يېتىپ ئۇخلىغانلار دەسلەپتە ئۇيقۇسى كەلمەيدۇ، قاچانكى ئويغانغۇسى كەلسە چۆچۈپ ئويغىنىدۇ. ئاچ قورساق ئۇخلىغاندا ھەزىم قۇۋۋىتىنى ئاجىزلاشتۇرۇۋېتىدۇ. بەزى ئادەملەر ئۇخلىغاندا بوغۇلۇپ قالىدۇ، بۇنىڭ سەۋەبى ھەزىم قۇۋۋىتى ئاجىز بولغاچقا، غىزانىڭ پۇرىقى دىماق تەرەپكە ئۆرلەپ بوغۇلۇپ قالىدۇ، سەۋەبى شۇدۇر.

ئۇخلىغىلى ياتقاندا بايلار سىم كارىۋات ئۈستىگە يۇمشاق كۆرپە سېلىپ، بېشىغا پەيدىن تەكىيە قويۇپ، ياستۇق ئۈستىگە پەردە يېپىپ ياتىدۇ. ئىقتىسادى ئوتتۇراھال كىشىلەر چىگە كارىۋات ۋەياكى كات، ۋەياكى كاتاندۇق ئۈستىگە كىگىز سېلىپ، بېشىغا توزغاق سالغان تەكىيە قويۇپ، كۆرپە سېلىپ، يوتقان يېپىنىپ ياتىدۇ. كەمبەغەل بىچارىلەر يەرنىڭ ئۈستىدە كونا ـ يېڭى كىگىز تاپسا سېلىپ، بېشىغا سامان تىققان تەكىيە قويۇپ، كونا ـ يېڭى يوتقان بولسا يېپىنىپ، بولمىسا داق يەردە ئۈچىسىدىكى كىيىملەر بىلەنلا ياتىدۇ. ئۇلارنىڭ ياشلىرى بېشىغا خىش ۋە ياغاچ ۋەياكى ھېچنېمە قويماي داق يەردە ياتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۇششاق باللىرى قوملۇق، يۇمشاق يەرلەردە تەكىيەگە بىر نېمە سالماي ياتىدۇ. قىش بولسا تەكىيەگە شال پاخلى يا زىغىر پاخلى ۋەياكى يېكەن سېلىپ ياتىدۇ. بۇلار ئۆيىگە مەش ۋەياكى سەندەل، ۋەياكى كاك قىلىشقا كۈچى يەتمىگەنلەردۇر.

كىر يۇيۇشنىڭ بايانى

كىر يۇغاندا پاختىسىز كىيىمنى يۇيىدۇ. كىر يۇيۇشقا ئىشلىتىدىغان لازىملىق ئەسۋابلار بولسا تەشتەك ياكى تەڭنە (داس)، كىر يايىدىغان تاناب، بىر قازان، نوگاي، سوپۇن، سۇ قاتارلىقلاردۇر. قىش كۈنلىرى بولسا سۇنى ئىسسىتىپ يۇيىدۇ. بۇ ئالتەشەھەردە كىرنى خوتۇن كىشىلەر يۇيىدۇ. باشقا شەھەرلەردە ئەر كىشى يۇيىدۇ. تەشتەك دەپ كىر قاچىسىنى ئېيتىدۇ. ئۇنى ساپالدىن تەييار قىلىدۇ. تەڭنىمۇ ياغاچتىن ياسالغان كىر قاچىسىدۇر. كىر يېيىشقا ئىشلىتىدىغىنى تاناب ياكى تانا ئارغامچا ياكى شوينىدۇر. سۇ قويۇش ئۈچۈن قارا قازان ياكى مىس قازان، ياكى باشقا ئەسۋاب، سۇ ئۇسقىلى نوگاي، يەنى قاپاق ياكى چۆمۈچ ئىشلىتىدۇ. كىرچى دەزمال ئىشلەتمەيدۇ. لېكىن، كىر سۈيىگە سۆزۈك سۇ ئىشلىتىدۇ. كىرنى يۇيۇپ بولۇپ تانىلارغا يېيىپ قۇرۇتۇپ قاتلاپ بېرىدۇ.

سەپەرنىڭ بايانى

ئىنسانغا بەزىدە سەپەر لازىم بولىدۇ. بىر شەھەردە ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بولسا، بېرىش زۆرۈر بولۇپ قالسا، سەپەرمۇ زۆرۈر بولۇپ قالىدۇ. سودىگەرلەر كۆپرەك سەپەر قىلىدۇ. بىر ئادەم بىر شەھەردىن يەنە بىر شەھەرگە، بىر ئېقلىمدىن يەنە بىر ئېقلىمغا سەپەر قىلماقچى بولسا، پىيادە ئادەمگە پۇلدىن باشقا يەتكۈدەك ئوزۇق ـ تۈلۈك، ياخشى كىيىم ـ كېچەك لازىم بولىدۇ. ئاتلىق بولسا مەنزىلگە يەتكۈدەك بوغۇز، ئوزۇق، يولغا كېرەكلىك چىنە ـ چۆگۈن، ئاتقا كېرەكلىك ئابزۇر، بولقا، تاقا، مىخ لازىم بولىدۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر زاھىد، بىر ياغاچچى، بىر زەرگەر، بىر تىككۈچىدىن تەركىب تاپقان تۆت كىشى سەپەر قىلىپ بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ بىر قورقۇنچلۇق باياۋانغا كەلدى. بۇلارنىڭ كۆزلىرى ئۇيقۇسىزلىقتىن ئېغىرلاشتى. ئۇخلايلى دېسە، كېچىدە ۋەھشىي ھايۋانلاردىن قورقۇپ ۋەھىمە ھېس قىلىشتى. ئاخىر شۇنداق مەسلىھەت قىلدىلەركى، كېچىنى تۆتكە بۆلۈپ ھەر بۆلىكىدە بىر كىشىنى ئۇخلىماي خەۋەر ئالغىلى تەيىنلىدى. دەسلەپكى بۆلەكتە ياغاچچى ئولتۇرۇپ خەۋەر ئالىدىغان، قالغان ئۈچەيلەن ئۇخلايدىغان بولدى. ئۇيقۇ ياغاچچىنىڭ ئۈستىدىن غالىب كېلىپ مۈگدەپ يىقىلغىلى تاس قالدى. ياغاچچى دەرھال قولىغا كەركە ئېلىپ بىر ئىش قىلىش ئۈچۈن ئارچا ياغىچىدىن ئون تۆت ياشلىق بىر قىز بالىنىڭ سۈرىتىنى يونۇپ، تەييار بولغاندا تىككۈچىنى ئويغىتىپ قويۇپ ئۇيقۇغا راۋان بولدى. ئەمما، تىككۈچى ئويغاق ئولتۇرۇپ، قورققىنىدىن ھەر تەرەپكە قارىدى. ئۇ تۇيۇقسىز كۆز ئالدىدا بىر قىز بالىنىڭ ئۆرە تۇرغىنىنى كۆرۈپ، قاتتىق قورقۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ قاراپ، ياغاچتىن ياسالغانلىقى مەلۇم بولۇپ، دوستىنىڭ ھۈنىرىنى ئاشكارا قىلغىنىنى بىلدى. «مەنمۇ دەرھال بىر ھۈنەر ئاشكارا قىلاي» دەپ ئەسۋاب ساندۇقىنى ئېچىپ، ئاجايىپ بىر كۆڭلەك ۋە زىننەتلىك بىر چاپان تىكىپ كىيدۈرۈپ قويۇپ، زەرگەرنى ئويغىتىپ ئۇيقۇغا كەتتى. زەرگەر ئەقىللىك بىر ئادەم ئىدى. ئۇ دوستلىرىنىڭ ھۈنىرىنى كۆرگەندە، ئەسۋابلارنى ئېلىپ ئوتنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ، خالتىسىدىن ئىككى دانە ياقۇت چىقىرىپ سۈرەتكە كۆز قويدى. بىر پارچە ئالتۇن چىقىرىپ تەرتىپ بىلەن بىر جۈپ زىرە ئېتىپ قۇلىقىغا سېلىپ، ئېغىزىغا ئۈنچىدىن چىش قويۇپ، زاھىدنى ئويغىتىپ، ئۇيقۇغا كەتتى. زاھىد ھەرگىز خۇدادىن بىخەۋەر ئەمەس ئىدى. يۈكۈنۈپ دۇئا قىلىپ تۇرغاندا، كۆز ئالدىدا ئىنتايىن چىرايلىق بىر قىز بالىنىڭ تۇرغىنىنى كۆرۈپ، سەپەرداشلىرىنىڭ ھۈنەرلىرىنى تونۇپ، ئىبادەتتىن كېيىن قول كۆتۈرۈپ شۇنداق دۇئا قىلدىكى، «ئەي كەرەملىك پادىشاھ، مەن ھەمراھلىرىمنىڭ ئالدىدا ھۈنەرسىزدۇرمەن. مېنىڭ ھۈنىرىم سېنىڭ ئۇلۇغ ئىرادەڭنى ۋە مىننەتدارلىقىڭنى ئىزدەپ ساڭا ئىتائەت قىلىشتۇر. بۈگۈن بۇلارنىڭ ئالدىدا مىسكىن خىزمەتكارىڭدىنمۇ بىر ھۈنەر ئاشكارا قىلىپ، بۇ سۈرەتكە جان ئاتا قىلغايسەن» دەپ تەلەپ قىلىپ دۇئا قىلدى. دۇئالىرى ھەق دەرگاھىدا ئىجابەت بولۇپ، سۈرەت تىرىلىپ زاھىدقا سالام قىلىپ گەپلەشكەندە تاڭ يورۇدى. ئۈچەيلەن ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ زاھىد بىلەن قىزنىڭ گەپلىشىپ تۇرغىنىنى كۆردى. بۇ قىز ناھايىتى چىرايلىق ئىدى. بۇلار يولغا تەييار بولغاندا، ياغاچچى جېدەلگە تەييارلىنىپ، «بۇ قىز ئەلۋەتتە مەن بىلەن ھەمراھ بولۇپ ماڭىدۇ، مېنىڭ سەۋەبىم بىلەن بولدى» دەپ ھەسەت قىلدى. بۇ ۋاقىتتا تىككۈچى ئېغىز ئېچىپ ئېيتتى: «بۇ قىز مېنىڭكى، نۇرغۇن ئىش بىلەن ئۇنىڭغا زىننەت بەردىم» دېدى. زەرگەر ئۈنلۈك ئاۋاز بىلەن توۋلاپ، تىككۈچىنىڭ گەدىنىگە بىر مۇشت ئۇرۇپ ئېيتتى: «سېنىڭ خىزمىتىڭ مېنىڭ خىزمىتىمنىڭ يۈزدىن بىرىگە باراۋەر كېلەمدۇ؟! ئەلۋەتتە، بۇ قىز مېنىڭكى بولىدۇ» دەپ جېدەل قىلىپ قوپتى. بۇلار مۇشۇنداق ماجىرا قىلىشىپ

تۇرغاندا، زاھىد ئارىغا چۈشۈپ ئېيتتى: «ھەي ئەخمەقلەر، مەن دۇئا قىلمىسام بۇ قىزنىڭ سۈرىتىنى كۆتۈرۈپ ئېلىپ كەتكىلى كىمنىڭ ھەددى بولاتتى، كېتەتتىڭلار. خۇدا كىمگە بۇيرۇسا، شۇنىڭكى بولىدۇ» دەپ نەسىھەت قىلىپ تۇرغاندا، بىر سەيلە قىلغۇچى كىشى ئات بىلەن كېلىپ، بۇلارنىڭ ئاغزىدىن چىققان سۆزلەرنى ئاڭلاپ، «ئەي ئوغرىلار، بۇ مېنىڭ سىڭلىمدۇر، يىتتۈرۈۋەتكەنىدىم. سىلەر ئوغرىلاپ بۇ جاڭگالغا ئەكەپسىلەر. ھازىر بۇنى ئېلىپ كېتىمەن» دەپ زورلۇق قىلىپ تۇرغاندا، پادىشاھنىڭ ياساۋۇلى بۇ يولنى بويلاپ بىر خىزمەتكە مېڭىۋاتقانىدى، يېتىپ كېلىپ بۇ جېدەلنى بېشىدىن - ئاياغقىچە ئاڭلاپ، بۇ بەش دەۋاگەرنى ئالدىغا سېلىپ پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ باردى. پادىشاھ بۇ قىزنى كۆرۈپ قاتتىق خۇش بولۇپ دەۋاگەرلەرگە ئىنئام بېرىپ، «ئۆزۈم ئالىمەن» دەپ بۇيرۇغاندا، جۇغلاشقان ئەل - جامائەتلەر: «ھەقىقەتنى ئايرىپ، ئالغىن» دەپ تۇۋلاشتى. پادىشاھ: «ئۇنداق بولسا ھۆكۈم چىقارغۇچى دەرەخنىڭ قېشىغا ئاپىرىڭلار» دەپ بۇيرۇدى. ئۇ بىر تۈپ دەرەخ بولۇپ، ھەزرىتى مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مۆجىزىلىرىدىن ئىدى. پەيغەمبەرنىڭ دۇئالىرىنىڭ بەرىكىتىدىن ھەرقانداق نەرسىگە راست ھۆكۈم مۇشۇ دەرەختىن ئاڭلىناتتى. بۇلارنى ئاشۇ دەرەخ تۈۋىگە ئېلىپ بارغاندا، دەرەختىن «قەۋلەھۇ تەئەلا ئىلاھ ئەسلەھۇ» (ئاللا ئېيتىدۇكى: «ئەسلىگە قايتسۇن») دەپ ئاۋاز كەلدى. «ھەممە نەرسە ئۆز ئەسلىگە يانىدۇ» دېگەندەك، ياغاچ ئۆز ئەسلىگە يېنىپ دەرەخ تەرەپكە يۈگۈردى. دەرەخ يېرىلىپ سۈرەت يورۇقتا كىرىپ كۆزدىن غايىب بولدى. ياقۇت، ئۈنچە، زىرە، زەرگەرگە ياندى. كۆڭلەك بىلەن چاپان تىككۈچىگە ياندى. قالغانلىرى نائۈمىد بولۇپياندى، زاھىد پادىشاھنىڭ خىزمىتىدە قالدى.

ئىزاھلار:

① مەگەر — ئەمما، بىراق. ② ئەغنىيا — باي. ③ سەيفۇلۇك — تىككۈچى، ماشىنىچى. ئاملار — ئاۋاملار، خەلقلەر. ④ ئام — ئاۋام، خەلق. ⑤ باش باقماق — چاچتىكى پىت، سىركىلەرنى تېپىپ ئۆلتۈرۈش. ⑥ باش تارىماق — چاچ تاراش. ⑦ چەرخ ئېگىرمەك — چاق ئېگىرىش، يىپ ئېگىرىش. ⑧ يارى بەرمەك — ياردەم بەرمەك. ⑨ ئوران سالماق — ئورۇن - كۆرپە سالماق، يوتقان - كۆرپە سالماق. ⑩ سۇفرە — سۇپرا. ⑪ باش ئوياش — بۇغداي ئورۇش ياكى بۇغداي باشاقلىرىنى تېرىش. ⑫ ئويقولىماق — ئۇخلىماق. ⑬ مەئىدە — مەيدە. ⑭ ئوتى ئۆرلەش — ئۆتى ئۆلەرش، مەيدىسى ئېچىشىش. ⑮ ھەر تەرىقە — ھەر خىل. ⑯ تۇش — چۈش. ⑰ چۆرچۈپ — چۆچۈپ. ⑱ روھى مۇقىم — مۇقىم روھ. ⑲ روھى رەۋان — يۈتكىلىشچان روھ ياكى راۋان روھ. ⑳ سەھل — سەل، ئازراق. ㉑ شەرفە — شەپە. ㉒ زاھىرەن — تاشقى كۆرۈنۈشتىن، سىرتتىن. ㉓ ۋۇقۇئ — بارلىققا كەلمەك، يۈز بەرمەك. ㉔ قۇۋۋەتى ھازىمە — ھەزىم قۇۋۋىتى. ㉕ زەئىف — زەئىپ، ئاجىز ㉖ بۇخارەت — بۇس، ئىس، گاز. ㉗ سۇئۇد قىلىپ — كۆتۈرۈلۈپ، ئۆرلەپ. ㉘ چەھارپايە — 1) كارىۋات، كات، 2) ئورۇندۇق. ㉙ پەرقۇ تەكىيە — پەي ياستۇق. ㉚ كىيە — كىر. ㉛ يۇرۇر — «يۇماق» سۆزىنىڭ بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى. ㉜ تاغلا — تەڭنە، داس. ㉝ سابۇن — سوپۇن. ㉞ ئورۇق قاياش — ئورۇق - تۇغقان، دوست - بۇرادەر. ㉟ ئۇستىباش — ئۇستىباش. ㊱ ۋەھشەت — قورقۇش، ۋەھىمىگە چۈشۈش. ㊲ پەئەل بولماق — بۇ سۆز مەتىندە خاتا يېزىلغان، ئەسلىي «پەيئەمەل» بولۇشى كېرەك، مۇنداق بولغاندا «بىر ئىش قىلماق، بىر ئىشنى جۈندىمەك» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ㊳ ئاچ يىغاچى — ئارچا، ئارتۇچ ياغىچى. ㊴ بىدار — ئويغاق. ㊵ قايلار ئەردى — قارايتتى. ㊶ ناگاھ — تۇيۇقسىز، تاسادىپىي. ㊷ كىسسە — خالتا، خۇرجۇن. ㊸ زىرىھ — زىرە. ㊹ ھۇنچەدىن — ئۈنچەدىن. ㊺ تىش — چىش. ㊻ ئىرادە — ئىرادە، ئارزۇ، ئىستەك. ㊼ خۇشنۇد — رازى، مىننەتدار. ㊽ زىددە قوپۇپ — قارشى قوپۇپ، ئورۇشقا ھازىر بولۇپ، جېدەلگە تەييارلىنىپ. ㊾ شەجەرەتۇل — ھەكىم — ھۆكۈم قىلغۇچى ㊿ ئىلتىڭلار — ئاپىرىڭلار. (51) قەۋلەھۇ تەئەلا ئىلاھ ئەسلەھۇ — ئاللا ئېيتىدۇكى: «ئەسلىگە قايتسۇن».

(نەشرگە تەييارلىغۇچى: جۇڭگو ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە مۇقام ئىلمىي جەمئىيىتىدە)

ھۈسەيىنخان تەجەللىي

شېئىرلار

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقادىر سادىر

تەجەللىي خاتىرىسى تەزكىرىلەردە

شائىر، ئۇيغۇر تېبابىتى ئالىمى ۋە مەدەنىيەت ـ مائارىپچىسى سەئىد ھۈسەيىنخان ئەكبەر (تەجەللىي) نىڭ نام ـ شۆھرىتى پۈتكۈل ئوتتۇرا ئاسىياغا مەشھۇردۇر. خوسۇسەن ئۇنىڭ تۈركىي، ئەرەبىي، فارسىي تىللىرىدا يېزىلىپ قالدۇرۇپ كەتكەن ئېستېتىك زوق، بەدىئىي، پەلسەپىۋى مەزمۇنلارغا تويۇنغان چوڭقۇر مەنىلىك نادىر شېئىر، قەسىدە، رۇبائىيلىرى پۈتكۈل ئوتتۇرا ئاسىيادا كەڭ شۆھرەت تاپقان بولۇپ، ئەرەب تىلىدىكى «بەرقى يەجەللىي ـ سەبەقە مۇجەللىي» ناملىق توپلىمىدىن باشقا يەنە نۇرغۇنلىغان ئەسەرلىرى ھەر خىل تاش باسما نۇسخىدىكى «باياز» ۋە مەجمۇئەلەرگە كىرگۈزۈلگەن. شېئىرلىرى زوق ـ شوق بىلەن ئوقۇلغان. بىر تۈركۈم يۇقىرى ـ يۇقىرى ئابرۇيلۇق شائىر ـ ئەللامىلەرنىڭ تەخمىس ۋە مۇشائىرە باغلاشلىرىغا نائىل بولغان. نامى، شۆھرىتى خېلىلا ئىناۋەتلىك تەزكىرىلەرگە كىرگۈزۈلگەن.

يېقىندا مەن شۇنداق تەزكىرىلەردىن بىرىنى كۆرۈشكە مۇۋەپپەق بولۇپ قالدىم. تارىخ ـ تەزكىرىچىسى ئەللامە پولاتجان داموللا قەييۇمىي يازغان 3 جىلدلىق «تەزكىرەئى قەييۇمىي» ناملىق كىتابلار ئىدى. مانا شۇ تەزكىرىنى كۆرۈۋېتىپ، ئۆيلىمىغان يەردىن ئۇيغۇر كىلاسسىكلىرىمىزدىن تەجەللىي، ئەرشىي، غەرىبىي (قايسى غەرىبىيلىكىنى تېخى دەلىللىمىدىم)، زەلىلىي، خىسلىتىي قاتارلىقلارنىڭمۇ ئورۇن ئالغانلىقىنى، بىز تېخى كۆرۈپ باقمىغان بىرنەچچە پارچىدىن شېئىرلىرىنىمۇ بايقىدىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە شىنجاڭدا ياشاپ ئىجاد ئەتكەن فۇرقەت قاتارلىق بىرنەچچە ئۆزبېك شائىرلىرىنىڭ ئىجادىي پائالىيەتلىرى بىلەنمۇ تونۇشتۇم.

«تەزكىرەئى قەييۇمىي»دا جۇغراپىيەلىك ئورۇن چەكلەنمىگەن. ئومۇمىي تۈركىي ئەدەبىياتىنىڭ ئۇلۇغ نامايەندىلىرى بولغان مەھمۇد كاشغەرىي، يۈسۈف خاس ھاجىپ، نەۋائىي، ئەھمەد يۈكنەكىيدىن تارتىپ 20 ـ ئەسىرنىڭ 60 ـ يىللىرىغىچە بولغان ئارلىقتا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان 324 نەپەر تۈركىي تىللىق شائىرنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى، شائىرلار ئارا ئالاقە مۇناسىۋەتلىرى، شۇ ئەدىبكە ئالاقىدار مۇھىم تارىخىي ۋەقەلەر ۋە ئەسەرلىرىدىن نەمۇنىلەر كۆرسىتىلگەندى. مەن بۇلارنى ئالاھىدە خاتىرىلەپ قويدۇم ۋە كەڭ ئەدەبىيات ئاشنالىرى ــ شائىرلىرىمىزغىمۇ يەتكۈزۈپ قويۇش نىيىتىدە ئۇلارنى تونۇشتۇرۇش ئويى بىلەن دەسلەپكى قەدەمدە ھۈسەيىنخان تەجەللىي ھەزرەتلىرىنىڭ «تەزكىرەئى قەييۇمىي»نىڭ 1998 ـ يىلى تاشكەنت نەشرىدىكى تەرجىمىھالى بىلەن شۇ تەزكىرىگە كىرگۈزۈلگەن بىر

نەچچە غەزىلىنى ئوقۇرمەنلەر ھوزۇرىغا سۇندۇم.

«تەزكىرەئى قەييۇمىي»دا تەجەللىينىڭ تەزكىرىسى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىنغان:

«بۇ كىشى شىنجاڭنىڭ ياركەنت شەھىرىدە خوجا ئېرىق ناملىق يەردە تۇغۇلغان. ياركەنتتە ئوقۇپ ئۆسكەن ۋە شۇ يەردە مۇدەررىسلىك قىلغان ۋە شۆھرەت تاپقان. ئۇنىڭ ئىسمى نەبىرەئى ھوسەينخان بولۇپ، ئاتىسى دېھلىدىن شىنجاڭغا كاشغەر خانى بولغان ياقۇپ بەگنىڭ زامانى سەلتەنەتى ۋاقتىدا كەلگەن ھەزرەتلەردىن ئىدى. ئاتىسىدىن كېيىن ئۆزى مۆلكىگە خوجا ۋە ۋارىس بولۇپ تۇرغان. ئۇنىڭ تەسەۋۋۇپ روھىدا بولىسمۇ، ئەمما بەدىئىي كۈچكە ئىگە راۋان شېئىرلىرى فەرغانە ۋادىسى فازىللىرى ئارىسىدا زوق بىلەن ئوقۇلاتتى. ئۇنىڭ قوقەند ھەزرەتلىرىگە مۇناسىپ ئالاقىلىرى بولۇپ، ئالاھىدە مەرتىۋىسى بار ئىدى. شائىر مۇقىمىي ۋە فۇرقەتنىڭ تەجەللىينىڭ غەزەللىرىگە ئېيتقان تۈركىي ۋە تاجىكىي مۇخەممەس ۋە مۇشائىرەلىرىمۇ بار ئىدى.

ئەدائىي ھەج قىلىش ئۈچۈن كەشمىر ئارقىلىق ھىجازغا بارغاندا فۇرقەت بىلەن كۆرۈشكەن. مۇساھەبەت ئېيتىپ (ھەمسۆھبەت بولۇپ)، فۇرقەتنى بومباي، دېھلى ۋە كەشمىر ئارقىلىق ياركەنتكە ئېلىپ ئۆتۈپ كەتكەن. فۇرقەت ياركەنتتە تۇرغاندىن كېيىن تەجەللىينىڭ قوقەنددىكى فازىللار ۋە شائىرلار بىلەن خەت ۋاستىسى ئارقىلىق قىلىدىغان ئالاقىسى قويۇقلاشقان. ئۇنىڭ مۇھىمىگە يازغان رۇبائىيسى مەشھۇر بولۇپ، مۇھىيمۇ ئۇنىڭغا جاۋاب يازغان.

قوقەند فازىللىرىدىن مەۋلەۋىينىڭ تەجەللىينى قوقەندكە تەكلىپ ئېيتىپ يازغان رۇبائىيسىغا جاۋابەن تەجەللىينىڭ تۆۋەندىكى مەزمۇندا يازغان بىر رۇبائىيسى بار: «ئۇل ئۇنداق كاتتا گەۋجۇم شەھەرلەرگە مەن ئۆزۈم سىغقىنىم بىلەن، مېنى ھەر كۈنى ئاھۇ ۋاھ، نالە قىغانلىرىم سىغمايدۇر. بىزدەك مەجنۇنىۋارلارغا خوتەن سەھراسىلا ئىمكان بېرىدۇر». فۇرقەت ۋاپات بولغاندا شائىر تەجەللىي ھايات ئىدى. ئۇنىڭ تەخمىنەن 1918 ـ يىلىدا ۋاپات بولغانلىقى سۆزلىنىدۇ. (تەييارلىغۇچىدىن ئىزاھ: تەزكىرىدىكى تەجەللىينىڭ ۋاپات يىلنامىسى تەخمىنەن ھېسابىدا بولۇپ، ئەمەلىيەتتە ھەزرىتىم 1927 ـ يىلى رامىزاننىڭ 12 ـ كۈنى 79 يېشىدا قاغىلىق ناھىيەسىنىڭ كاسكى دېگەن يېزىسىدا ئۆز ھويلىسىدا ۋاپات بولغان).

تۆۋەندىكى شېئىرلار مەۋلانا تەجەللىي ساھىبىنىڭ تەبئىي ئىقتىدارىنىڭ نەتىجىسىدۇر.

1

رەھم قىل جانىمغا جانىم زەخم ئۈچۈن بول مەرھەمىم،
كىم كۆزۈمدىن ياش قۇرۇپ قالدى يۈرەك ھەم بىر تەمىم.
تاپسام ئەردى سوڭ مەيدىن شەربەتى يۈھىيل ـ ئىزام،
لەئلى جانبەخشىڭ ئەمەسكىم، ئەينى بولغاي ھەمدەمىم.
مەي كەبى سوزى دىلى ئەشكىم قىلۇر سەرمەست مېنى،
ئوتدا كۆيسۇن، سۇدا ئاقسۇن بارچە ئالەم يوق غەمىم.
تەلئەتى ساقى سۆزۈڭ مەي بىرلە دۆلەت بەس ماڭا،
ئول ئېرۇر مىرئاتى ئىسكەندەر، بۇدۇر جامى جەمىم.
مۇرمەن، ئەمما سۇلايمان نەشئەسى باشىمە بار،

كىم يۈرەك داغى نىھان زىكرىڭدۇر ئىسمى ئەئزەمىم.
ئارەزىڭ يادىدا ياش تۆكسەم مۆكەددەر بولمەكىم،
تاڭ ئەمەس ھۆسنىڭ گۈلىگە تۆشسە دەرمان شەبنەمىم.
توز قوغلاپ، زۇلفى باغلاپ ئۆلتۈرۈر كافىر كۆزۈڭ،
بۇزدىلار ئالەمنى، داد، ئەي پادشاھى ئالەمىم.
يەتتە دەۋزەخنى ئەيان كۆرسەتە ئىشقىڭ كۆڭلۈمە،
قورقماس ئول ھەفت جۆۋازىدىن بولالمايدۇر سەمىم.
ئىشق ئەترافىدە دىل سىررىغە تىل ۋاقىف ئەمەس،
خامە سىزمارى نىچۈك بولغاي تەجەللىي مەھرەمىم.

2

مەۋلانا تەجەللىيدىن يەنە بىر غەزەل

كۆڭلۈم قەددىن ئافەتۇ ساچدىن شكەن ئىستەر،
مەنسۇر بولۇپدۇرمۇكى دارۇ رەسەن ئىستەر.
كۆڭلۈم ئىپتەر ئول ھەلقەئى گىسۇنى تەسەۋۋۇر،
دىۋانە جۇنۇن دەشتىدە بەيتۇل ھەزەن ئىستەر.
باغرىنى باسىپ تاشقا يۈتار قاننى مەندەك،
ھەركىم سەنەمى سەنگدىلى گۈلبەدەن ئىستەر.
ئىستەر ھەرەمى ئىشقنى مەجنۇن كەبي، مەھدي،
بۇ ئەقل ئىلە گۇمراھ ئۇلانلار قاچان ئىستەر.
نوشىن لەبىغە جانۇ دىلىم مەيل قىلۇرلار،
شىرىننى بەلى خىلانلاررەۋ ئىلە كوھكەن ئىستەر.
بۇ تەلبە كۆڭۈل تەۋبە بىلە باغلاسا پەيمان،
كۆرگەچ سىنى پەيمانەئى پەيمان شكەن ئىستەر.
كۆڭلۈم يەنە مەستانە ئۇقۇر سۇرەئى يۇسۇف،
يەئنى سىنى، ئەي ساقىئى، گۈل پىرەھەن ئىستەر.
زىبا سەنەمۇ بادەئى گۈل رەڭسىز ئۇلماس،
ھەر كىمسەكىم لۇتفۇ كەرەم زۇلمەتەن ئىستەر.
مەستانە نەۋا بىرلە قوياي كەئبە سەرى يۈز،
كىم يولدا مىنى مۇغبەچەئى راھزەن ئىستەر.
مەھۋ ئۇلدى مىيانىڭدا خەيالىم بۇ سەبەبدىن،
دىققەت قىلىبان قىل كەبى نازۇك سۇخەن ئىستەر.
سوردىڭكى، نە ئىستەر سەرى كۆيىندا تەجەللىي،

مىننەت كۆزىغە، ئەي گۈلى رەئنا، تىكەن ئىستەر.

3

يەنە بىر غەزەل

تىغى ھىلالە ئوخشار، ئەي دىل، ساكا مۇبارەك،
ئىيدى شەھادەتىڭنى قىلسۇن خۇدا مۇبارەك.
سەن شەيخ زۇھدشىيۋە مەن رىندى ئىشق پىيشە،
كەۋسەر ساڭا مۇسەللەم، سەھبا ماڭا مۇبارەك.
مەيخانە ئەھلى بولكىم، مۇتلەق سەئادەت ئاندا،
كىم زۇھد مۇختەمىلدۇر، يا شەرمھا مۇبارەك.
گۈلگىنە قويمىش ئولما، سەن قانە پاتدىڭ، ئەي كۆز،
مۇجگانىڭ ئىلگى ئۈزرە رەنگى ھىنا مۇبارەك.
ئالدىغا چىقتى ئۇل ماھ بولدى رەقىب ھايىنىل،
گۇيا خۇسۇفدۇر بۇ يۈزى قارا مۇبارەك.
بۇ رەنگ بىرلە چىقساڭ ئالەمغە ئوت ياقارسەن،
ئەي شوخ، سەرۋى قامەت گۈلگۈن قەبا مۇبارەك.
سەن شوخ مەست قاتىل، مەن ئاشىقى رىزاجۇي،
سەندىن جەفا مۇناسىب مەندىن ۋەفا مۇبارەك.
ئۇششاقە زۇلفى چەشمىڭ بولسا بەلايۇ فىتنە،
بول فىتنە ھەم ھۇمايۇن ھەم ئۇل بەلا مۇبارەك.
بۇ رەسمى نامۇبارەك تەئلىمى كىمدىن ئالدىڭ؟
مەندىن يۈزۈن ياشۇردىڭ، ئەي گۈل، ھەيا مۇبارەك.
سەرمايەئى خىرەدغە زۇلفىڭ جۇنۇنىن ئالدىم،
يارەبكى، بولماسۇن بۇ سەۋدائى نامۇبارەك.
ساچىڭغا خوش ئاسىلمىش كۆڭلۇم بەلانى ئىستەر،
دامانىدە سۇنۇپتۇ دەستى گەدا مۇبارەك.
يۈز قويدى خانەقەھىن مەيخانەغە تەجەللى،
جامۇ شەراب بىرلەن تەركى رىيا مۇبارەك.

4

بۇ غەزەلمۇ مەۋلانا تەجەللىيدىندۇر:

سەنسىز ئولسام باغ ئارا ئول باغ مىھنەت تاغىدۇر،
سەن بىلەن تاغ ئىچرە يۈرسەم تاغ جەننەت باغىدۇر.

ئەي نىھالى ھۆسن لۇتفىڭ سايەسىن باشىمغا سال،
كىم يۈزۈم ئىشقىڭ سەمۇمىدىن خەزان ياپراغىدۇر.
يۈز تۈمەن ئارمان زەمىنىكىم، مېنىڭ كۆڭلۈم ئېرۇر،
دەرد ئاڭا ساھىب تەسەررۇف غەم ئاڭا ئورتاغىدۇر.
گەر جەھانى ئىشق ئىچرە بولسا سۇبھ ياكى ئافتاب،
ئول مېنىڭ چاكى گىرىبانىم، بۇ كۆڭلۈم داغىدۇر.
دەۋلەتى ھۆسنۇ شەرابى ناز ئىلە خۇشۋەقت سەن،
ئىلتىفات ئەت بۇ گەداغاكىم سەخاۋەت چاغىدۇر.
ئىشقى ھۆسنىڭ بەزمىدە بىر شەمئى ياقمىشدۇركىم ئول،
رىشتەئى جانىم بىلەن بۇ ئىككى كۆزلەر ياغىدۇر.
ئىشق ئەفسۇنساز بىر ئەييار لۇئبەتباز ئېرۇر،
كىم مەلامەت سول قولى رەسۋالىغ ئانى ساغىدۇر.
غەمزە بىرلە باغلادى ئەل ئۇيقۇسىن ساھىر كۆزۈڭ،
بىخۇد ئەتكەن ھەم مېنى ئۇشبۇ ئانىڭ ئۇرپاغىدۇر
سەنسىز ئاچىلمىش تەجەللىي خاتىرىدىن ئۇقدەلەر،
كىم ھىلالى ئىيد ئانىڭ زەخمىنى غەم تىرناغىدۇر.

(نەشرگە تەييارلىغۇچى: گۇما ناھىيەلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىدىن پېنسىيەگە چىققان)

مەقتۇلنامە

قول يازمىنى ساقلىغۇچى: نۇرنىسا مۇھەممەد
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇتەللىپ ئىسمايىل

مۇھەررىردىن: «مەقتۇلنامە» ناملىق بۇ داستاننىڭ قاچان، كىم تەرىپىدىن يېزىلغانلىقى ئېنىق ئەمەس. داستاننىڭ تىل ئالاھىدىلىكىدىن قارىغاندا، 19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا يېزىلغانلىقىنى تەخمىن قىلىشقا بولىدۇ. بۇ داستاننىڭ دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن بۇ قول يازمىسى ھىجرىيە 1380 ـ يىلى، مىلادىيەنىڭ 1963 ـ يىلى 5 ـ ئايدا بىرقانچە ئەسىر بىلەن بىللە بىر خاتىرە دەپتەرگە كۆچۈرۈلگەن بولۇپ، بۇ قول يازمىنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىنىڭ پېنسىيونېرى نۇرنىسا مۇھەممەد ساقلىغان. قول يازمىنىڭ فورماتى 18.2cm × 12.5cm

بۇ قول يازمىغا كىرگۈزۈلگەن «مەقتۇلنامە» ناملىق داستاننىڭ تولۇق ماۋزۇسى «مەقتۇلنامەئى ھەزرەئى ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ». بۇ داستاندا 7 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا مۇسۇلمانلار ئارىسىدا باش كۆتۈرگەن ئىچكى بۆلۈنۈش، ھاكىمىيەت تالىشىش، تەپرىقىچىلىق، مەزھەپچىلىك ئۇرۇشلىرى تەسۋىرلەنگەن بولۇپ، ئىمام ھۇسەين دەل ئاشۇ ئىچكى ئۇرۇشتا ھاياتىدىن ئايرىلغان. داستاندا ئىمام ھۇسەيىننىڭ كەربالاغا بېرىشى ۋە ئۇ يەردە يەزىد تەرەپدارلىرى تەرىپىدىن قەتل قىلىنىش ئەھۋالى بايان قىلىنغان. بۇ ۋەقەنىڭ تارىخى ئارقا كۆرۈنۈشى مۇنداق:

مىلادىيە 666 ـ يىلى خەلىپە ئۇسمان ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ھەزرىتى ئەلى خەلىپە دەپ ئېلان قىلىنغان. ئەمما ساھابىلەردىن تەلھە، زۇبەير، ھەزرىتى ئائىشە قاتارلىقلار ئۇنىڭغا قارشى تۇرغان. ھەزرىتى ئۇسماننىڭ قېرىندىشى، سۇرىيە ھاكىمى ھەزرىتى مۇئاۋىيەمۇ ئەلىگە قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلغان. مىلادىيەنىڭ 657 ـ يىلى فىرات دەرياسىنىڭ ئوڭ قىرغىقىدىكى فىففىن دېگەن يەردە يۈز بەرگەن جەڭدە گەرچە ھەزرىتى ئەلى غەلىبە قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ رەقىبلىرى بىلەن كېلىشىشكە كۆنگەن. ئەلى ئەسكەرلىرىدىن ئون ئىككى مىڭ كىشى بۇنىڭدىن نارازى بولۇپ، ئەلىنىڭ قوشۇنىدىن بۆلۈنۈپ چىققان. ئۇلار «خارىجىيلار» ياكى «خاۋارىجلار» (بۆلۈنمىلەر) دەپ ئاتالغان. خاۋارىجلار رەقىبلىرىنى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈش ئۇسۇلىنى قوللىنىشقا باشلىغان. مىلادىيەنىڭ 661 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى ھەزرىتى ئەلى كۇفە مەسچىتىدىن چىقىۋاتقان پەيتتە خاۋارىجلاردىن ئەبدۇرەھمان ئىبنى مۇلجەم ئەسسارىمىي دېگەن كىشى تەرىپىدىن ئېغىر يارىلاندۇرۇلۇپ، ئىككى كۈندىن كېيىن ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ جەسىتى ئاشۇ مەسچىتنىڭ قېشىغا دەپنە قىلىنغان بولسىمۇ، كېيىن نەجەب شەھىرىگە كۆچۈرۈلگەن. ھەزرىتى ئەلى ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئەلى تەرەپدارلىرى ھەزرىتى ئەلىنىڭ ئوغلى ھەسەن ئىبنى ئەلى

(مىلادىيە 625 ــ 669)نى خەلىپە دەپ ئېلان قىلغان ۋە مۇئاۋىيە ھاكىمىيىتىگە قارشى كۈرەشنى يېتەكچىلەشتىن باشلاشقا دەۋەت قىلغان. لېكىن ھەسەن ئىبنى ئەلى مۇئاۋىيە بىلەن مۇزاكىرىلىشىپ، ئۇنىڭ بىلەن كېلىشكەن. مۇئاۋىيە تەرىپىدىن ئۆزىگە ئىنئام قىلىنغان زور مەبلەغنى قوبۇل قىلىپ، ھاكىمىيەت داۋاسى قىلىشتىن ۋاز كېچىپ ھەمدە مەدىنىگە كۆچۈپ بېرىپ، مىلادىيەنىڭ 669 ـ يىلى شۇ يەردە ۋاپات بولغان (شىئەلەرنىڭ رىۋايىتىدە زەھەرلىنىپ ئالەمدىن ئۆتكەن دېيىلىدۇ). ھەسەن ئىبنى ئەلى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، خەلىپە ئەلى تەرەپدارلىرى ھەزرىتى ئەلىنىڭ كىچىك ئوغلى ھۈسەيىن ئىبنى ئەلىنى ئۆز رەھبىرىمىز دەپ ئېلان قىلغان. مىلادىيە 680 ـ يىلى ھەزرىتى مۇئاۋىيە ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ھەزرىتى ئەلى تەرەپدارلىرى ئىراقتا مۇئاۋىيە ھاكىمىيىتىگە قارشى كۈرەشنى كۈچەيتكەن. ھۈسەيىن ئىبنى ئەلى مۇئاۋىيەنىڭ ۋارىسى يەزىدكە بەيئەت قىلىشتىن باش تارتقان. كۇفە شەھىرىدىكى شىئە قۇۋملىرى ھۈسەيىن ئىبنى ئەلىنى ئۆزلىرىگە ئىمام قىلىپ تىكلەپ، ئۇنى كۇفەگە تەكلىپ قىلغان ھەمدە يەزىدكە قارشى قوزغىلاڭغا باش بولۇشنى سورىغان. ھۈسەيىن ئىبنى ئەلى بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلىپ، مەككىدىن كۇفەگە قاراپ يولغا چىققان. ئۇ يەتمىش نەپەر جەڭچىسى بىلەن كۇفە شەھىرىگە يېقىن جايدىكى كەربالا چۆلىگە يېتىپ كەلگەندە، خەلىپە يەزىدنىڭ تۆت مىڭ كىشىلىك قوشۇنى ئۇنىڭ ئالدىنى توسقان. مىلادىيە 680 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىكى بۇ جەڭدە ھۈسەيىن ئىبنى ئەلى بارلىق جەڭچىلىرى بىلەن بىللە ئۆلتۈرۈلگەن. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن كەربالا شىئە مەزھەپىدىكىلەرنىڭ مۇقەددەس زىيارەتگاھلىرىدىن بىرىگە ئايلانغان. ھۈسەيىن ئىبنى ئەلى ئۆلتۈرۈلگەن مۇشۇ كۈن (مۇھەررەم ئېيىنىڭ 10 ـ كۈنى)نى شىئەلەر ماتەم كۈنى سۈپىتىدە خاتىرىلەيدۇ.

«مەقتۇلنامە» داستانىدا ئەنە شۇ تارىخىي ۋەقە ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنىپ، مۇسۇلمانلار ئىچىدىكى مەزھەپچىلىك، تەپرىقىچىلىق، گۇرۇھۋازلىق، ھوقۇق تالىشىش، ئىچكى پاراكەندىچىلىكنىڭ تىپىك قۇربانى بولغان ھۈسەيىن ئىبنى ئەلىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈش جەريانى تەپسىلىي تەسۋىرلەنگەن.

داستاننى ئوقۇغىنىمىزدا ئىناقلىق، ئىتتىپاقلىقنىڭ نەقەدەر قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى، پىتنە ـ پاساتنىڭ، گۇرۇھۋازلىقنىڭ، مەزھەپچىلىكنىڭ، ھوقۇق تالىشىشنىڭ ئىنسانلارنىڭ ھاياتى ۋە پاراۋانلىقىغا نەقەدەر ئېغىر پاراكەندىچىلىكلەرنى ۋە دەھشەتلىك پاجىئەلەرنى ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ھېس قىلماي قالمايمىز.

بۇ داستاندا يەنە ئۇيغۇر تىلىنىڭ 19 ـ ئەسىرگە خاس بەزى تىپىك ئالاھىدىلىكلىرى ساقلانغان بولۇپ، بۇلار تىل تەتقىقاتى ئۈچۈنمۇ قىممەتلىك. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، بۇ داستاندا ئۆز دەۋرىنىڭ بەزى توغرا بولمىغان ئىدىيەۋى خاھىشلىرىمۇ ساقلانغان. بۇنداق تەرەپلىرىگە تەنقىدىي مۇئامىلە قىلىشقا، مېغىزىنى قوبۇل قىلىپ، شاكىلىنى تاشلاشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ داستاننىڭ بەدىئىي سەنئەت جەھەتتىكى نۇقسانلىرىمۇ خېلى كۆپ. بۇ داستاننىڭ شېئىرىي سەنئەت جەھەتتە، ۋەزىن ۋە قاپىيە جەھەتتە نۇقسانلىرى خېلى بار. بۇلار ئاپتورنىڭ ئەدەبىي تەربىيەلىنىشىنىڭ ۋە بەدىئىي ئىستېداتىنىڭ ئانچە يۇقىرى ئەمەسلىكىدىن بولسا كېرەك. ۋە ياكى كۆچۈرگۈچى كاتىپ داستاننى كۆچۈرۈش جەريانىدا كېتىپ قالغان نۇقسانلار بولۇشى مۇمكىن. ئوقۇرمەنلەر داستاننى مۇلاھىزە قىلىش جەريانىدا داستاننىڭ ئىدىيەۋى ۋە بەدىئىي جەھەتتىكى نۇقسانلىرىنى نەزەردىن ساقىت قىلمىغان ھالدا، ئۇنىڭ پايدىلىق تەرەپلىرىدىن بەھر ئېلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

بىسمىللاھىر - رەھمانىر - رەھىم

ئەي يارانلار، بۇ دۇنيا دەۋرى ئاخىر بولدىيا،
مۇئمىن ئەھلىگە ھەر كۈندە تۈرلۈك بەلالار كەلدىيا.
فانى دۇنيا كىمگە باقى قالدىيا مال - مۈلك زەر،
بۇ ئەجەل كىم سىنەسىنى يەرگە چالماي قويدىيا.
ئەنبىياۋۇ ئەۋلىيا، شاھۇ گەداۋۇ بارچەنى
بۇ ئۆلۈمنىڭ ئاپەتى يەر بىلە يەكسان قىلدىيا.
نە ئاتاۋۇ نە ئاناۋۇ پىرۇۋۇ ئۇستازىنى،
نە قارىنداش زەنۇ فەرزەند ئۆلمەيىن كىم قالدىيا.
قىزنى ئانادىن ئايرىپ ھەم ئوغۇلنى ئاتادىن
ھېچ ئادەم بۇ جەھاندا، فىكر قىلكىم، قالدىيا.
دۇنيا بىر ماتەم سەراي، نە ئەجەب غەددارىدۇر،
قايسى خۇبانلارنى قەزا غەم تاشى ئۇرماي قويدىيا.
مۇستافا خەدىجەدىن جۇدا ھەم فاتىمە
ئايرىلىپ ئانداغ ئاتادىن باغرى بىريان بولدىيا.
ئۆتتى ئالەمدىن ئۇلا قالدى ھۇسەين
بىۋەفا ئۇممەت قولىدا نە جەفالار كۆردىيا.

ھەزرەتى ئىمام جەئفەرى سادىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەككەگە كەلگۈنچە بىر ئادەمدىن بۇ قىسسەنى ئىشتكەنى

راۋى ئايتۇر: بىر كۈنى ئول جەئفەرى سادىق ئىمام
مەككەگە باردى ئۇشۇل كۈن ئىيدى قۇربان ئەردىيا.
خاسلار يەتمىش ئەردى جەمئى ئۇشۇل كۈن مەككەدە،
تەۋاف ئۇچۇن مەككە ئىشىكىگە يىغىلىپ كەلدىيا.
پا بەرەھنە، سەر بەرەھنە، لۇنگە تارتىغلىغ ھەممە،
جەئفەرى سادىقنى كۆرۈپ، قاشلارىغا كەلدىيا.
ھاجىلار يىغلاپ دېدى: ئەي جەئفەرى سادىق ئىمام،
بىزنى باشلاپ كىرسىلەر مەككە ئىچىگە دېدىيا.
جەئفەر ئايدى: مۇستافا يارانلارىدىن ئىلگىرى
كىرمەس ئەردى مەككەگە مۇندا كەلسە دېدىيا.
تاڭلا ھەم كىرمەس بىھىشتكە ئۇممەتدىن ئىلگىرى،
تا تەمام كىرگەزمەگۈنچە ئۇممەتىنى دېدىيا.
مەن ھەم ئانىڭ نەبىرەسى، مەن كىرمەگەيمەن ئىلگىرى،
تا ھەممە مەككە ئىچىگە كىرگۈزمەگۈنچە دېدىيا.
چارە تاپالماي ھاجىلار بۇ سۆزگە ئافغان يىغلاشىپ،
بىر - بىرىن قولىن تۇتۇپ جان ئەللاھ ئايتىپ كىردىيا.
كۆردى جەئفەر ھاجىلار مەككە ئىچىگە كىرگۈنچە
تاكى شۇل سائەت قۇلاقىغا بىر ئۈن ئىشىتىلدىيا.
ئاڭلاسا ئايتۇر بىراۋ: ئەي پادىشاھى زۇلجەلال،
مەن بىلۇرمەن بارچەگە رەھمەت قىلۇرسەن دېدىيا.
جەئفەرى سادىق سوراپ كەلدى بۇ ئۈنىنىڭ قاشىغە،
مەككەنىڭ دەرۋازە باشىدا بىر ئادەم كۆردىيا.
ئولتۇرۇپدۇر سەرۋى بوي تۈكلۈك، قارا يۈزلىك كىشى،
ماڭلايدە يەتمىش ئىككى داغى قارت بەلگۈردىيا.
كۆزى كور، ساچى قارا ھەم ساقالى ئاق ئىكەن،
ئولتۇرۇپ ئۆزى ئۆزىگە لەئنەت ئوقۇرلار دېدىيا.
جەئفەرى سادىق: نە ئادەم سەن؟ دېبان سوردى كېلىپ،
داغى لەئنەتلەر بىلە مۇنداغ يۇرۇرسەن دېدىيا.
ھەقتەئالا رەھمەتىدىن ھېچكىم نەۋمىد ئەمەس،
سەن ئۆزەڭ ئۆزۈڭگە لەئنەت ئوقۇرسەن دېدىيا.
جەئفەر ئۈنىدىن تونۇپ بۇ ئادەم كۆپ يىغلادى،
يۈزىنى جەئفەر ئاياغىغا قويۇپ يىغلادىيا.
يىغلاپ ئايدى: ئەي ئىمام، پىشۋايى پاك دىن
مەن ئۆزۈم ئۆزۈمگە لەئنەت نې ئوقۇرمەن دېدىيا.
جەئفەر ئايدى: نە سەبەبدىن تەڭرىدىن نەۋمىدسەن؟
نە كىشى سەن، نە قىلىپ مۇنداق يۇرۇرسەن؟ دېدىيا.
دېدى: مەن ئەردىم ھۇسەيىننىڭ خىدمەتىدە نەچچە يىل،
تا يىگىرمە يىل جىلاۋىدا يۈردۈم دېدىيا.
دېدى: بىر كۈن ئەردى ھۇسەين بىرلە يەزىد بولدى يىغى،
ھەم يەزىددىن بۇ مەدىنە خەلقىغە نامە كەلدىيا.
نامەنىڭ مەزمۇنى بۇ ئەردىكىم: مەدىنە چوڭلارى
چىقارساڭ ئىمام ھۇسەيىننى شەھرىڭىزدىن دېدىيا.
بۇ مەدىنە خەلقى يەزىد لەشكەرىدىن قورقتىلار،
بۇ مەدىنە شەھرى كىچىك، بەلكى تەڭلىك ئەردىيا.
ھەزرەتى ئىمام ھۇسەيىننى ئەھلى ئەۋلادى بىلەن
ئۆزىتىپ ئىمام ھۇسەيىننى شەھرىدىن چىقاردىيا.
چىقتى ناچار مەدىنە شەھرىدىن بۇ كۇفەغە،
كۇفە خەلقى ئىمام ھۇسەينغە دەرۋازە باغلادىيا.
ئىمام ھۇسەين مۇندىن يانىپ كۆككە باقىپ يىغلادىيا،
ئەسقىلانغا بارغالى كەربالاغە كىردىيا.

كەلدى ئۇشۇل سائەت ئىمام ئالدىغە ناگاھ بىر خەبەر،
لەشكەرىغە بۇ فىرات دەريايى ئۇزرە كەلدىيا.
بۇ خەبەرنى ئىشتىپ ئىمام كۆككە باقىپ كۆپ يىغلادى،
ئەھلى ئەۋلادى بىلەن چەندان كېڭەشلەر قىلدىيا.
پادشاھى بۇ مەدىنە بىر جەۋھەر قۇر توقۇپ ئەردىلەر،
ھەزرەتى ئىمام ھۇسەينغە تۇھفە ئەيلەپ ئەردىيا.
ھەزرەتى ئىمام ئانى پايجامە باغى قىلدىلار،
مەن ھەمان تۈن - كۈن بۇ قۇر فىكر ئەردىم دېدىيا.
تاپالماي ھېچ چارۇ ناچارۇ بەسى بىر تەدبىر بولسىلار،
بەس، قەزاغا سۇند بويۇن كەربەلاغا كىردىيا.
كەلدى ناگەھ كەربەلاغا ئەھلى ئەۋلادى ھۇسەين،
بەس، ئىمامغا چۈن قەزايى ئاسماندىن كەلدىيا.
چۈن خەۋارىج بەرمەدى بىر قەترە سۇ، لۇقمە تەئام،
ئەھلى ئەۋلادى ھۇسەيندە سۇ، تەئام يوق ئەردىيا.
تەشنەئى ئۈن كېچە - كۈندۈز ئاچ - زار جەڭ قىلدىلار،
چۈن خەۋارىجلار باشى سايىنىڭ تاشىدەك ياتتىيا.
قانچە ئۆلتۈرسە تولادۇر بۇ خەۋارىج لەشكەرى،
ئات ئاياغىدا قېنى دەريا سۇۋىدەك ئاقتىيا.
يەتمىش ئىككى تەن ئىدى ئەۋلادى ئەسھابى ئىمام،
چۈن خەۋارىج ئىلكىدە بىر - بىر شەھادەت تاپتىيا.
بۇ ئىمام ئوغۇللارى يىغلاپ دېدى: ماڭا بىر قەترە سۇ،
ئىمام ئايدى: ئۇشۇل سۇنى تاپىپ بېرەيىن دېدىيا.
ئۇشبۇ سائەت ئاسماندىن ئاۋازىي: ھۇسەين،
يۇقارى باقساڭ ئىچەرسەن بۇ شەربەتنى دېدىيا.
باقتى ناگەھ ئاسمانغا ھۇر قولىدا جامەلەر،
سەبرى قىلكىم مۇنتەزىردۇرمىز سېنىڭ ئۈچۈن دېدىيا.
دۇنيا سۆيىدىن ئىچمەگىل، كەلگىن باباڭنىڭ قاشىغا،
گەر باباڭ يۈزىن كۆرۈپ، شۇكرانە قىلغىل دېدىيا.
بەس، مەھەل قىسسە مۇھەررەم ئاينىڭ سەككىزى ئەردى،
ئول ئىمام ئوغلى ئەكبەر شەھادەت تاپتىيا.
توققۇزى ئەردى ئەلى نۇرىنى قىلدىلار شەھىد،
ئىككى ئوغلىدىن، كۆرۈڭ، ئاخىر ئىمام ئايرىلدىيا.
ئونى ئەردى تاڭ نامازىنى ئۆتەپ يالغۇز ئىمام،
ئوڭ قولىغە چەپ قولىن بەردى سەلام يىغلادىيا.
چۈنكى يوق ئەردى ئىمامنىڭ خىدمەتىدە ھېچ كىشى
بارچە سەھابىلار شەھىد بولۇپ تۈگەپ ئەردىيا.

دېدى: مەندىن باشقا يەنە ھېچ ئەر كىشى قالغانى يوق،
مۇستەفا قەۋلى بۇ كۈن نەۋبەت ماڭا ھەم كەلدىيا.
قول ئاچىپ كۆككە باقىپ قىلدىلار پارەئى دۇئا،
كۆزىنىڭ ياشى دۇئا ئۈچۈن بۇلاقدەك ئاقتىيا.
بەس، مەھەل دۇئاسىنى تەمام ئەتتىلەر ئىمام،
قوپتى بۇبى شەھرىبانۇ چادىرىغە كىردىيا.
چادىر ئىچرە شەھرىبانۇ بىرلە زەينۇلئابىدىن
بىر - بىرىن قولىن تۇتۇپ ئانچۇنان يىغلاشتىيا.
ئوغلى ئايدى: ئەي ئانا، مەن ئوغلۇڭىزغە رەھىم ئېتىڭ،
تاقەتىم ھېچ قالمىدى بۇ تەشنەلىككە دېدىيا.
نە بولۇر بىر قەترەۋۇ سۇ ماڭا تاپىپ بەرسەڭىز،
تەشنەلىك تەڭلىكىگە جانىم چىققالى ئاز قالدىيا.
شەھرىبانۇ تىلىن شۇراتىپ يىغلاشىپ،
ئەي كۆزۈمنىڭ يورۇغى، جانىم سۆيۈندۈم دېدىيا.
دېدىلەر: سۇلتانى ئالەم، بەرسەڭىز رۇخسەت ماڭا،
مەن بۇ كۈن مەردانە بولۇپ، جەڭ قىلايىن دېدىيا.
ئايرىلىپ سىزدىن كۈن كۆرگەنىمىز، يا ئىمام،
ئالدىڭىزدا جەڭ قىلىپمەن ئۆلگەي ئەردىم دېدىيا.
مەن قالىپ سىزدىن كېيىن نېتكۈم خەۋارىج ئىلكىدە،
تاڭلا بابام يۈزىگە نېچۈك باقارمەن دېدىيا.
شەھرىبانۇ بۇ ھۇسەين يۈزىگە يۈزىنى قويۇپ،
مېھرىبان ئەي رۇزگارىم، يىغلاماڭ كۆپ دېدىيا.
كىم بابامنىڭ شانىدە مەزلۇم كىشىگە يوقتۇر جەڭ،
جەڭ ئەرەنلەرگە كېلىپدۇر ھۆكمى ھەقدىن دېدىيا.
مەن تىرىك، سىزنى ئۇرۇشقا قويماغايمەن چىققالى،
ھۆكمى ھەق قايداغ بولۇر، ئانداغ بولۇرمىز دېدىيا.
چۈنكى تەقدىرى ئىلاھىيغا نېچۈككىم چارە يوق،
ھەق تەئالانىڭ قەزاسىغا رىزالار بەردىيا.
سىزنى كۆرسەم مۇستەفا يۈزىنى كۆرگەن ئىدىم،
سىز مېنى مۇندا نېچۈك تاشلاپ كېتەرسىز دېدىيا.
شەھرىبانۇ يىغلاپ ئايدى: ئەي ئىمامى پاك دىن،
ھەم ئەلىيى مۇرتەزا سىزدىن نەمۇدار ئەردىيا.
فاتىمەنىڭ يادگارى سىز ئەردىڭىز، يا ئىمام،
ئالدىڭىزدا جەڭ قىلىپ مەن ئۆلگەي ئەردىم دېدىيا.
كاشكى ئايرىلغۇچە سىزدىن بۇ جاندىن ئايرىلىپ
سىزدىن ئايرىلىپ مېنىڭ جانىم نې كەچكەي دېدىيا.

بىر ـ بىرىن بوينىن قوچاقلاپ ئانچۇنان يىغلاشىپ،
تەئنە گەر ئايتىپ خەۋارىج قويمادى موڭداشقالى،
ئول زەمان كەلدى خەۋارىجلار ئىشكىنىڭ ئالدىغا،
يا جەناب، ئەمدى ئەر بولساڭ بۇيان چىغ دېدىيا.
تەئنەگە تاقەت تۇتالماي جەڭ يەراغىن قىلدىيا،
مۇستەفا دەستارىنى قويدى باشىغە شۇل زەمان،
زۇلفىقار ئىلكىگە ئالىپ دۇلدۇل ئاتىغە مىندىيا.
شەھرىبانۇ ئوغلى بىرلە «ۋا ھۇسەين» دەپ قالدىيا.
نەئرە ئۇرۇپ بۇ خەۋارىجلارگە يۈز كەلتۇردىيا،
ئول كۈن جەڭ قىلدى ئانداغ شىرى باراندەك ئىمام،
دەريا بولۇپ ئاقتى قانى، باشى سايدەك ياتتىيا.
قۆم ـ تۇفراغدىن تولا بولدى خەۋارىج لەشكەرى،
ئاغزى ـ تىلى ئىمامنىڭ تەشنەلىككە قاتتىيا.
بىلمىنىڭ يوقارىسىدا قالمادى بىر زەررە نەم،
ئۇشبۇ سائەت خەۋارىجلارنى بىھەد قىردىيا.
ئول كۈن جەڭ قىلدى ئانداغ تۇشغىچە دەم ئالالماي،
كۈن تېخى ئەردى ئول كۈن تا فىشىندىن ئاشتىيا.
قالمادى تاقەت ئىمامدا فايلايالماي يىغلادىيا،
تەشنەلىك، ئاچلىغغە باشى ھەر تەرەف ئايلاندىيا.
بۇ خەۋارىجلار ئىمامنى تىرباران قىلدىيا،
قار ـ يامغۇردەك ئىمامنىڭ باشىغە ئوق ياغدىيا.
يەتمىش ئىككى يەرگە ئوق تەگدى ئىمام ئەئزاسىغا،
گۇل تەنىدىن قان ئىمامنىڭ ھەر تەرەفگە ئاقتىيا.
تەشنەلىككە ھال سوراپ بولدى بار ئەئزاسى قان،
زۇلفىقار ئىلكىدىن ئاجراپ نەچچە يەرگە تۈشتىيا.
ھالى يوق قوپۇپ قىلىچ ئىلكىگە تۇتۇپ ئالغالى،
شەھرىبانۇ كۆردى بارىپ ئاتدىن ئىمام ئايرىلدىيا.
نەئرە ئۇرۇپ يۈز ـ كۆزىنى يىرتىبان ساچىن يايىپ،
«ۋا ھۇسەينا، ۋا غەرىبا، ۋا يەتىما» دېدىيا.
دېدىلەر ئاتدىن يىقىلدى ئول ھۇسەين ئىبنى ئەلى،
ئەھلى ئەۋلادى كۆرۈپ، فەريادلار ئۇردىيا.
ئەمرۇۋلەئىن ئايدى: «كىمسىڭ قولىدىن ئىش كېلۇر؟!»
ۋەئدەلەر بىلە مۇنادىيۇ مۇنادى قىلدىيا.
كىم ھۇسەين باشىنى كەسسە، مەن ئانى دەر خانى قىلاي،
نە تىلەسە مەن بېرەيىن دەپ، ۋەئدەلەر كۆپ قىلدىيا.
تاقەتى ھېچ يوق خەۋارىجلار قاشىغە كەلگەلى،
چۈن ھۇسەيىنىڭ ھەيبەتىدىن يەرۇ كۆك تىترەدىيا.
چۈن ھۇسەين مەيداندا قالدى، قوپغالى ئىمكانى يوق،
بۇ خەۋارىج لەشكەرى چۆرىنى قورشاپ ئالدىيا.
چۈنكى ئاخىر بىر خەۋارىجنى بويرۇدى ئەمرۇ سەئدنى:
«سەن بارىپ ھۇسەين باشىنى كېسىپ ئالغىل» دېدىيا.
بۇ خەۋارىج كېلىپ ئايدى: ئەي ھۇسەين ئىبنى ئەلى،
مەن باشىڭنى كەسكەلى كەلدىم، نە دەرسەن؟ دېدىيا.
دېدىلەر «كۆكسۈڭنى ئاچغىل»، ئاچتى، كۆكسىنى كۆرۈپ،
باشىن ئىرغاتىپ، يۈز ئۇرۇپ: «سەن ئەمەس» دېدىيا.
«بۇ باشىمنى كەسكۈچىدە نەچچە نىشانەلەر بولۇر،
ئول نىشانە ھېچ قايسى سەندە يوقتۇر دېدىيا».
بىر خەۋارىج كەلدى ھۇسەين يۈزىگە باقىپ كۆپ يىغلادىيا،
«بىلگەي ئەردىم بۇ خەۋارىجلارنىڭ ئىشىنى» دېدىيا.
«قالماس ئەردىم مۇندا مەن، ئەي يادگارى مۇستەفا،
تاڭلا باباڭنىڭ يۈزىگە نېچۈك باقارمەن» دېدىيا.
«بۇ خەۋارىجلار ئىشىدىن مەن بۇ كۈن بىزارمەن»،
تىغىنى تاشلاپ قولىدىن، نالە ئەيلەپ ياندىيا.
ئەمر سەئد كۆردى بارىپ، ھۇسەين باشىنى كەسمەدى،
كىم يەنە بىرىنى يىبەردى، «سەن كېسىپ كەل!» دېدىيا.
ئولما كەلدى، دېدى: «مەن كەلدىم باشىڭنى كەسكەلى»،
ئاڭا ھەم: «كۆكسۈڭنى ئاچغىل، مەن كۆرەيىن» دېدىيا.
ئولما ھەم ئاچتى كۆكسۈنى، كۆرۈپ باشىن ئىرغاتىپ،
كىم «باشىمنى كەسكۈچى سەن ھەم ئەمەسسەن» دېدىيا.
ئولما ھەم يىغلادى ياندى، كەلدى تا سەككىز كىشى،
كەسكەلى تاقەت تۇتالماي بارچە يىغلاپ ياندىيا.
ئەمر سەئد ئايدى: «بۇلارنىڭ قولىدىن ئىش كەلمەدى،
ۋەئدەلەر بىلە مۇنادى دەر مۇنادى قىلدىيا.
«كىم ھۇسەين باشىنى كەسسە، مەن ئانى دەر خانى قىلاي،
نە تىلەسە مەن بېرەي!» دەپ، ۋەئدەلەر كۆپ قىلدىيا.
ئول ئارا بار ئىدى سۆزى لەئىن دەپ بىر جۇھۇد،
ئەبدۇرەھمان ئىبنى مۇلجەمنىڭكى ئوغلى ئەردىيا.
بۇ نىدانى ئىشىتىپ كەلدى سەئدنىڭ قاشىغا،
«ئول ماڭا مىراسدۇر، مەن ئۆلتۇرەيىن دېدىيا».
ۋەئدەلەر قىلدى، مۇزگە، كەلدى ئىمامنىڭ قاشىغە،
«مەن باشىڭ كەسكەلى كەلدىم، ھۇسەينا» دېدىيا.
دېدى: «ئاتىڭ نە تۇرۇر؟ كۆكسۈڭ ئاچغىل، مەن كۆرەي»،

«ئەبدۇرەھمان ئوغلى، ئاتىم شەمرۇلئىن» دېدىيا.
بۇ خەۋارىجنى كۆرۈپ، ئىمامغا تىترەك باشلادى،
ئىككى قەترە قان ئىمامنىڭ كۆزىدىن ئاقتىيا.
دېدى ئىشتىپ يۈرەكى، ئاغزى تىترەك باشلادى،
كۆزىنى ئاچتى ئىمام تەلقىن شەھادەت قىلدىيا.
يۈزىنى قىلدى مەدىنە سارىغە فەرياد ئېتىپ،
سەدەقە بابامدىن، يا رەسۇلىللاھ، دېدىيا.
شىبىر ئايتۇر: «ئەي ھۈسەين، يەتمەس باباڭغا بۇ ئۈنۈڭ،
نېمە چىرلارسەن، تىرىلىپ مۇندا كەلمەس» دېدىيا.
«مەن بابام يادلاناقىم، نەچچە نىشانە دەپ ئىدى،
ئول نىشانە بارچەسىنى سەندە كۆردۈم» دېدىيا.
«كۆكسۇڭ ئىت ئىمچەكىدەك سەككىز ئىمچەكلىك بولۇر،
يۈزۈڭدە دەۋزەخ نىشانەسى بولۇرلار دېدىيا.
ئىلگەرى كەلگەندە مەن ھېچ نىشانە كۆرمەدىم،
ئول نىشانە بارچەسىنى سەندە كۆردۈم» دېدىيا.
«راست كەلدى بۇ نىشانە، بۇ بابامنىڭ سۆزلەرى،
ئول سەبەبدىن بابامنى يادلانۇرمەن» دېدىيا.
«نە بولۇر سەبرى ئەيلەسەڭ بىر سائەت قىلسام نەماز،
چۈن سەلام بەرسەم تېخى ئىشىڭنى قىلساڭ» دېدىيا.
شىبىر ئايتۇر: «مۇندا سۇ يوقتۇر تەھارەت قىلغالى»،
دېدىلەر: «سۇ بولماسە جايىز تەيەممۇم» دېدىيا.
چۈن تەۋەققۇف قىلدى بىر سائەت تەيەممۇم قىلدىلار،
ئولتۇرۇپ ئىمام ئىشارەتدە نەمازىن قىلدىيا.
چۈن سەلام بەردى خەۋارىج كەلدى ئىمامنىڭ قاشىغە،
تولۇن ئايدەك يۈزىنى يەرگە ياقىپ ياتتىيا.
شىبىر مەلئۇن ھەزرەتى ئىمام ھۈسەيىننىڭ ھەلقىغە
تىزۇ ئەيلەپ خەنجەرىنى بوغزىغا ئاستە قويدىيا.
ئۆتمەدى بوغزىغا خەنجەر، نەچچە قاتلا سۈركەدىيا،
ئۆچى بىرلە ئانچە تىقتى ھەلقە بولۇپ تۇردىيا.
شىبىر ئايتۇر: «ئەي ھۈسەين، سىھر قىلدىڭ خەنجەرىم،
نەچچە قىلدىم ئۆتمەدى بوغزىڭغە خەنجەر» دېدىيا.
«تا باشىڭنى بەرمەگۈنچە بولماغايسەن ئەمان،
تا باشىڭ بەرگىل، ئىمام، بولغىل ئەماندا» دېدىيا.
«ئەھلى ئەۋلادىڭ بارى ئۆلدى، قالدى سىيلەرسىز،
ئەمدى سەن يالغۇز قالىپسەن، نە قىلۇرسەن؟» دېدىيا.
«كۆزىنى ئاچتى ئىمام، دېدى: ئەي ناپاكى سەگ،
نېچۈك ئۆتسۇن بۇ مېنىڭ بوغزىمغە خەنجەر» دېدىيا.
«بۇ مېنىڭ بوغزىمغە دائىم سۆيەر ئەردى مۇستەفا،
لەبلەرى بوغزىمغە تەگكەن، تىغىڭ ئۆتمەس» دېدىيا.
«مەن نېچۈك قىلسام باشىڭنى كېسىپ ئالغۇم، يا ئىمام،
بۇ باشىڭنى ماڭا بەرگىل، بولغىل ئەماندا» دېدىيا.
دېدى: «مېنى ئۆڭدا قىلغىل، تىزىڭنى كىتفىمگە قوي،
ئوقەكىمدىن تىلىپ، گەجگەمدىن كەسكىل» دېدىيا.
بۇ خەۋارىج ئانداغ ئېدى، تىغىنى گەجگەدىن كەستى،
تېنى مۇندا قالدىيۇ، باشىن ئالىپ كەتتىيا.
نۇرى دىيدەئى مۇستەفا، جىگەر بەندەئى ئەلى مۇرتەزا،
دىن چەراغى ئۆچتى، ئالەم قاراڭغۇ بولدىيا.
ئاي ـ كۈن، تاغ ـتۈزلەر ئول كۈن ماتەم تۇتۇپ،
كىم ھۈسەين ھالىغە يىغلاپ تىترەشۇرلەر دېدىيا.
ئول كۈن ئىمام ھۈسەين شەھادەت تاپتى چىقتى كۆپ فىغان،
ئول فىرات دەريايى بارى قان بولۇپ ئاقتىيا.
ئەرشى كۈرسى لەۋھۇ قەلەم ھەفتە ئاسمان ھەم زەمىن
فىرى ـ جىن، كوھى قاف، تاغۇ تاش بارچەسى ماتەم تۇتۇپ،
يىغلاشىپ فەرياد ئۇرۇپ، ماتەم قىيامەت بولدىيا.
چۈن ئىمام ئالەمدىن ئۆتتى، كەتتى ئىسلام يورۇغى،
ھەم قاراڭغۇلۇق باسىپ، ئالەم قارا تۇتۇلدىيا.
شۇل زەمان ئالەم قاراڭغۇ بولدى، چىقتى كۆپ فىغان،
تاغۇ تاش، يەرۇ كۆك بارچەسى «ھۈسەينا» دېدىيا.
«ۋا غەرىبا، ۋا يەتىما، ۋا شەھىدا» نەئرەسى،
كەربەلا گۇيا بۇ ئۈنلەر مۇسىبەتىدىن كۆچتىيا.
مەن ئول ئۈننى ئىشىتىپ، قاچار ـ تۇرارنى بىلمەدىم،
چۈن ئۈلۈكلەر ئاراسىغا يۈگۈردۈم دېدىيا.
بىس، يىنە ھۇشىمغا كەلدىم، كۆرسىم بولۇپدۇر تۈن كېچە،
مەن بۇ شورىشنى كۆرۈپ، ھەيران بولۇپمەن دېدىيا.
ئول زەمان قوفتىم، يۈرەكىم توختاپ، كەلدىم يەقىن،
ئۈشبۇ فەريادۇ فىغانلار ھەددىن ئاشمىش دېدىيا.
چۈن كۆرەرمەنكىم ھۈسەيىننىڭ تەنى يالغۇز ياتادۇر،
يۈزىنىڭ رەۋشەنلىكى ئالەمنى تۇتمىش دېدىيا.
مەن ئانىڭ پايجام باغىنى ئالغالى كەلدىم يەقىن،
ئىتەكىنى تۇتتىم ئىرسە، ناگاھ ئوڭ قولى بىرلە تۇتتىيا.
ئانچە قىلدىم قولىنى ئاجراتقالى ھەرگىز بولمادى،
نەفسى شەيتان مېنى ۋەسۋەس قىلغالى باشلادىيا.

دېدى شەيتان: ئەي بىغەيرەت، كەس قولىنى قورقماغىل،
باشى يوق تەندىن ساڭا نە بولغۇسىدۇر دېدىيا.
ناگەھان كەستىم قولىنى جەينەكىدىن تاشلادىم،
شۇل زەمان كۆكدىن ماڭا ھەيبەتلىك ئۈن ئىشىتىلدىيا.
بىخۇد بولۇپ مەن يىقىلىپ قالدىم ئۇل ئۈننى ئىشىتىپ،
ۋاي ئۇل ئۈن ھەيبەتىدىن يەرۇ كۆك تىترەدىيا.
سائەتىيدىن كېيىن ھوشىمغا كەلدىم مەن يەنە،
يان بەلەن، ھېچ نېمە يوق، يۈرەكىم توختادىيا.
قوفۇپ ئورنىمدىن تېخى ئەمدى ئالۇرمەن قۇرنى،
چەپ قولى بىلەن يەنە مەھكەم قۇرنى تۇتتىيا.
يەنە ئانچە جەھد قىلدىم، ئاجراتغالى ھەرگىز بولمادى،
جەينەكىدىن كەستىم ئەرسە، يەنە بىر ئۈن كەلدىيا.
يىقىلىپ قالدىم ئۇل ئۈننىڭ ھەيبەتىدىن بىخۇد بولۇپ،
سائەتي ياتتىم يەنە ھوشىمغا كەلدىم دېدىيا،
كەستىم ئەرسە يۇتاسىدىن، يەنە بىر ئۈن كەلدىيا.
كەلدى كۆكدىن شۇل زەمان قاتىغ ئاغىر ھەيبەتلىك ئۈن،
كەربەلا گوييا بۇ ئۈنلەر مۇسىبەتىدىن كۆچتىيا.
مەن تۇرالماي ئىستەپ كىردىم ئۆلۈكلەر سارىغە،
ئۇل ئۈن مۇسىبەتىدىن يەرۇ كۆك تىترەدىيا.
چۈن كۆرەرمەن ئاسماننىڭ ئاچىلۇر ئىشىكلەرى،
ئەرش ساقىدىن كېلۇر بىر ئاق بۇلۇت بىلەن،
ئۇل بۇلۇتنىڭ ئىچىدىن ئادەم سەفىيۇللا كېلىپ بولدىيا.
چۆرەسىدە كۆپ فەرىشتەلەر كېلۇر ھەيبەت نەۋھى بىلەن،
قىچقىرۇرلار بارچە ئادەمنىڭ ئاتاسى كەلدىيا.
ئۇل بۇلۇت كەلدى ھۇسەين ئۈستىگە تۈشتى ئۇل زەمان
ئىچىدىن ئادەم سەفىيۇللا يىغلاپ تۈشتىيا.
ياشىن تۆكۈپ، يۈزىن يىرتىپ، يەقاسىن چاك ئېتىپ،
چۈن ھۇسەين ئۈستىگە تۈشۈپ يىغلادىيا.
ئەي بوتامنىڭ بوتاسى، يەك جەھان سەرمايەسى،
بىۋەفا ئىتلار سىزگە نە جەفالار قىلدىيا؟
خارۇ زار، تەشنەلىك ـ ئاچلىق، بولدۇڭ شەھىد،
ئەي كۆزۈمنىڭ يورۇغى، جانىم ھۇسەينىم، دېدىيا.
ئانچۇنان يىغلادى ئادەم، مەندە تاقەت قالمادى،
نالەئى فەريادىسى ھەددىن ئاشمىش دېدىيا.
يەنە كەلدى ئاسماندىن بىر بۇلۇت نۇھ بىلەن،
نۇھ پەيغەمبەر ئىكەن، يىغلاپ ئىچىدىن تۈشتىيا.
ھەددىن ئاشتى ئادەم، نۇھ نەبىينىڭ زارىسى،
«ۋا غەرىبا، ۋا يەتىما، ۋا شەھىدا» دېدىيا.
بىر بۇلۇت كەلدى ئەجەب ھەيبەت بىلەن فەرياد ئېتىپ،
ئۇل خەلىلۇللاھ ئىكەن، يىغلاپ ئىچىدىن تۈشتىيا.
يەنە كەلدى بىر بۇلۇت، داۋۇد، سۇلەيمان، بەس،
ئۇلما ماتەمدار بولۇپ، يىغلاپ ئىچىدىن تۈشتىيا.
بىر بۇلۇت ئىچىدىن چىقتى پىرى پەيغامبەرى،
نالە ئەيلەپكىم ھۇسەين ئۈستىگە يىغلاپ تۈشتىيا.
سالىھ، يەئقۇب، يۈسۈف بىرلە ئىسمائىل، ھۇد،
لۇت، يۇنىس بىرلە ئەييۇب بارچە بىر ـ بىر كەلدىيا.
كەربەلادا يىغلاشىپ، فەرياد ـ ئەفغانلار تۈزۈپ،
نالەئى ئەفغانلارىغە كەربەلاسى كۆچتىيا.
بىر بۇلۇت كەلدى يەنە كۆكدىن ئەجەب ھەيبەت بىلەن،
ئۈننىڭ فەرياد ـ زارىغە بۇ ئالەم كۆچتىيا.
ئىلگەرى كەلگەن بۇلۇتلاردىن ئەجەب ھەيبەتلىك ئۈنى،
ئۇل بۇلۇتنىڭ يۈزىدىن ئالەم مۇنەۋۋەر بولدىيا.
ئالدىدا نەچچە فەرىشتەلەر كېلۇرلەر قىچقىرىپ،
مۇستەفاۋۇ مۇجتەبا، يەئنى مۇھەممەد... كەلدىيا.
بارچە پەيغەمبەر يىغىسى بىر سارى بۇ بىر سارى،
«ۋا ھۇسەينا، ۋا غەرىبا» دەپ يىقىلىپ تۈشتىيا.
باش ـ ئاياغ كەسمىش قىلا زۇلفىن يىلىپ، كۆكسىن ئاچىپ،
ئەي مېنىڭ كۆڭلۈم خوشى، ئارامى جانىم، دېدىيا.
بىر بۇلۇت كەلدى ئەجەب ھەيبەت بىلەن فەرياد ئېتىپ،
سەيىد تارتىپ ئۇ سەلام دەپ بىخۇد بولۇپ يىقىلدىيا.
نە جەفالار بىلە يۈرەكلەرىنى قىلدى شەيد،
بارچە ئادەمنىڭ ئاتاسى بۇبى ھەۋۋا كەلدىيا.
كەلدى بىلقىس سارۇ بارچە پەيغەمبەر كۆچى،
بۇ كېچە ئانداغ ئىمامنىڭ ماتەمىنى تۇتتىيا.
بىر بۇلۇت كەلدى خەلىچە بىرلە چىقتى ئايشە،
ۋە ئۈننىڭ ھەيبەتىدىن بۇ ئالەم كۆچتىيا.
چىقتى ناگەھ بىر بۇلۇت ئىچىدىن نەئرە ئۈنى،
نەئرەسىدىن يەرۇ كۆك تاغلار تىترەدىيا.
مەئلۇم ئولدى بۇلۇتنىڭ نالەئى زار ئۈنى،
فاتىمە ساچىن يايىپ يىغلاپ ئىچىدىن تۈشتىيا.
قاننى ئالىپ باشىغا ھەم يۈزىگە سۈركەدىيا،
ئەي كۆزۈمنىڭ نۇرى، قالدىڭ يالغۇز دېدىيا.

ئەي غېرىب، مىسكىن، بىچارە ئىمكان بوتام،
قانىڭىز بۇ كەربەلانى لالىرەڭ رەڭ قىلدىيا.
تەشنەلىك، ئاچلىق بىلە خار ـ زار بولدۇڭ شەھىد،
سىزگە بۇ يەتىملىك بۇ زەمان بىلگۈردىيا.
نە ئەجەب بىچارەلىك، ئىتلار سىنى قىلدى شەھىد،
ئاچ ـ زار بۇ دەشتدە قالغان يەتىم دېدىيا.
قالمادى كۆك تاقەتى بۇ نالە ـ زار فىغانىغە،
فايلاماي قالىپ رەسۇلنىڭ ئىتىگىنى تۇتتىيا.
دېدىلەر: ئايتىڭ بابام ئوغلۇم گۇناھىنى ماڭا،
بىۋەفا ئۇممەت قولدا نە جەفالار كۆردىيا.
فاتىمە بويىنىن قوچۇپ، يۈزىنى يۈزىگە قويۇپ،
ئەي كۆزۈمنىڭ يورۇغى، جانىم ھۇسەينىم، دېدىيا.
سەبرى ئېتىڭ تاڭلا بۇ ئوغلۇمنىڭ ھەربىر قانىغا
جۇملەئى ئاسىي ئۇممەتىم ئوتدىن قۇتۇلۇر دېدىيا.
كىم ۋەفا قىلسا ھۇسەينگە تاپسا ئول ھەقدىن ۋەفاكىم،
جەفالار كۆرەر ئاخىرەن جەزاسىن، دېدىيا.
مۇستەفا بويىنىن قۇچۇپ، فاتىمە يىغلاپ ئايدىلار،
يا تىرىك مەن ئۆلغاي ئەردىم ماتەمىنى دېدىيا.
كاشكى بولغاي ئېدىڭىز بۇ جەھاندا سىز تىرىك،
تۇتغاي ئېدىڭىز بۇ ئوغلۇم ماتەمىنى دېدىيا.
دەشت ـ سەھرا، كوھمۇ كوھ، كەنتمۇ كەنت، شەھرمۇ شەھر
«يا ھۇسەينىم» دەپ يۈرۈپ يىغلاغاي ئەردىم دېدىيا.
مۇستەفا ئايدى: ئەي جانىم قىزىم، سىز غەم يېمەڭ،
ئۇممەتىم ئاراسىدا باردۇر مولla دېدىيا.
ئۇشبۇ «مەقتەل نامە»نى ئايتىپ يۈرۈگەيلەر ئۆيمۇ ئۆي،
تا قىيامەت بولغۇچە ئەھلگە ئوقۇغايلار، دېدىيا.
كىم ھۇسەيىننىڭ ماتەمىنى تۇتسا كۆزدىن چىقسا ياش،
مەن ئانىڭسىز كىرمەگەيمەن جەننەت ئىچرە، دېدىيا.
بەئدازان بۇ بارچە پەيغەمبەرلەر كېلىپ ئادەم بىلەن
مۇستەفا ئالدىغە كېلىپ تەئزىيەت يەتكۈزدىيا.
بۇبى ھەۋۋا بارچە مەزلۇملار بىلەن فاتىمەغە
بارچە ئەسھابلار ئەلىيغە تەئزىيەت يەتكۈردىيا.
مۇستەفا ھۇسەين تەنىنى قوچۇقىغە ئالىپ
قانىنى گەردى غۇبارىنى زۈلفى بىرلە سۈردىيا.

گۈل تەنىنى ئەيلەدى پاك مۇستەفا،
زار يىغلاپ نالە ئەيلەپ سورىدىيا.
چۇن بىشارەت قىلدى ئول كېسۈك قولى بىلە ماڭا
قول ـ فۇتۇمنى ئول يەتىم مېنىڭكى كەستىيا.
مۇستەفا ئايدى مېنى: ئەي لەئنەتى، يۈزى قارا،
دېدىلەر، كۆرسەم يۈزۈم، مۇنداغ قارادۇر، دېدىيا.
بۇ غەرىب ئوغلۇم(غا) سەن رەھم ئەتمەسەڭ، ھەقتەئالا
(ساڭا) رەھم ئەتمەي، لەئنەت ئەتكەي دېدىيا.
مەن بۇ ئۈننى ئىشىتىپ، قاچار يەرنى بىلمەدىم،
سائەتىيدىنكىم كېيىن ھۇشىمغە كەلدىم دېدىيا.
كۆرسەم ئاش ۋەقت بولۇپدۇر، ھېچ كىشى قالغانى يوق،
كۆپ فەرىشتەلەرنى كۆردۈم، كۆككە ئۇچۇپ كەتتىيا.
چۇن ھۇسەيىننىڭ تەنى بىلە ئۆزگە شەھىدلەر تەنىنى
يەرگە كۆمۈپ تاشدا قافلاپ قويدىيا.
ئول فەرىشتەلەر مېنى «ئەي لەئنەتى يۈزى قارا» دېدىلەر،
كۆرسەم، يۈزۈم مۇنداغ قارادۇر، دېدىيا.
يەتمىش ئىككى داغى لەئنەت ئۈستىگە ھەم يەنە
تا قىيامەت بولغۇچە لەئنەت ئوقۇرلار، دېدىيا.
سۈرەتى بۇيى مۇبەددەل شىبىر مەلئۇن ھەم يەنە سەئىد
تا قىيامەت دەشت ـ دەشتدە قوغلاپ يۈرۈرلەر، دېدىيا.
قىينالىپ ھەم جانى چىقماس، بىر زەمان بىرمەس ئىمان،
بىر فەرىشتەدۇر مۇئەككەل ھېچ قۇتۇلماس، دېدىيا.
بىلگەنىمچە نەزم قىلدىم «ئۇشبۇ مەقتەلنامە»نى،
خانىدانى مۇستەفانىڭكى رىزاسى دېدىيا.
ھەر كىشى بەرسە ئىگىنلەر بۇ شەھىدلەر ھەققىدە،
تاڭلا مەھشەر كۈنىدە شۇل سايە بولغاي، دېدىيا.
ھەر كىشى ئوقۇپ تەمامىن ئەيلەپ پارەئى دۇئا،
ياد قىلغايلار شەھىدلەر ئول كۈنىدە دېدىيا.
ھەر كىشى ياش ئاقىزىپ كۆزلەرىدىن چىقسا ياش،
مۇستەفا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىدا ئۇلار رىزا دېدىيا.
بىرەھمەتىكە....

تەئرىخ 1380 قوي يىلى ماھى زۇلقەئدە 28 ـ 29 نىڭ شەنبە تەمام.

فىتكەن خەتا يەرى ئۇچرىسا، تۈزەپ ئوقۇرلار.
مىلادىيە 1961 ـ يىل 5 ـ ئاي 13 ـ كۈن شەنبە

مقتل نامهٔ حضرت امام حسین رضی الله عنه

بسم الله الرحمن الرحیم

ای یاران بو دنیا دوری آخر بولدیلار

مؤمین اهل کا هر کونده تورلوک بلالار کیلدیلار

خالی دنیا کیم کا باقی قالدیلار

مال ملکدین بو جهان کیم سینه یرگه جالمای قویدیلار

انبیا و اولیا نیتالکدا و بار چه نی

بو اولوم نینگ تغتی بیله یکسان قیل دیدیلار

نه آتا و نه آنا و برادر و استادینی

نه فرزندانی نه فرزندا و لمایین کیم قالدیلار

قیزلی آنادین آیریلیم و اوغولنی آنادین

هیچ آدم بو جهاندا اخکر قیلکیم قالدیمه

دنیا بر ماتم سرای نه عجب غدار ایدور

قایسی خوبانلارنی فضائم تاشلی او رنکی قویدیلار

مصطفی خدیجه دین جدا هم فاطمه آیریلیب

آنداغ آتادین باغری بریان بولدیلار

اوته عالمدین اولا قالدی حسین

بی وفا امت قولیدا نه جفالر کوردیلار

حضرت امام جعفر صادق رضی الله عنه مکه گه کلکونجه بر آدمدین بو قصه نی ایشتیکا

راوی تو یوربر کونی اول جعفر صادق امام

مکه گه باردیلار او شول کونی عید قربان ایردیلار

خاص لار تمیش لیک ایردی جمع اوشول کونی مکه ده

طواف و حج مکه نی گه کیعلیب کیلدیلار

یا برهنه سر برهنه لوبکی تا دتیغلیغ ...

جعفر صادق نی توروب قاشلاریغه کلدیلار

حاجیلار یغلاب دیدیلار ای جعفر صادق امام

بیر نیمه یا نشلاب کیر بسیلار مکه گه جیگه دیدیلار

جعفر ایدی مصطفی یا رنلار ایدین ایلگری کیرماس

ایردی مکه گه کرموندا کیلسه دیدیلار

تا کلا هم کیرماس بهشتیگا مهتدین ایلگری

تا هم کیرکو رماکونجه مهتینی دیدیلار

من هم نینگ بیره سی من کیرمکا یمن ایلگیری

تا هم مکه گه جیکا کیرکو رماکونجه دیدیلار

جاره تاپا المای حاجیلار بو سوزگا اعفان

یغلاشیب بر بر قولین توتوب جا انشد بهتیب کیر دیدیلار

توبدی جعفر حاجیلار مکه گه جیکا کیرکونجه

ناگه کلسا غیبت ولا قیغه بر اول شیتیلدیلار

آنگلا سه تویوربر اوی پادشاهی ذو الجلال

من بیلورمن بار چه گه رحمت قیلورمن دیدیلار

جعفر صادق نی سوزلرکلدی بو اول نینگ قاتیغه

مکه نینگ دروازه سیدا بر آدم کوردیلار

اولتوروب دور سر بوی توکلوک قرا یوزلیک کیشی

ماتکلا یده تمیش بیگ داغ قارت بیلگو ردیلار

کوزی گو رساجی قرا هم ستقالی آق وا یلان

اولتوروب اوز اوزیگه لعنت او قورلار دیدیلار

جعفر صادق نه آدم سن دیبان سوز کلیب

داغ لعنت لاربیله موندغ یورورسن دیدیلار

حقتعالی حشمتیدین هیچ کیم نومید ایماس

سن اوزه نیگا اوزونگ لعنت اوقوپ تورسن دیدیا
جعفر اوزیدین تونوپ آدم کوب یغلادی
یوزینی جعفر ایاغیغه قویوب یغلادی یا
یغلاب ایدی ای امام پیشوای پاک دین
من اوزوم اوزوما لعنت اوقورمن دیدیا
جعفر ایدی نه سببدین تنگریدین نومیدسن
نه کشی سن نه سبب بونداغ یورورسن دیدیا
دیدی من ای امام حسین نینگ خدمتیدا الجبیل
تابیگومدیل جفا اوییدا یوردوم دیدیا
دیدی بر کونی ایردی حسین برلا یزید بولدی رفیقی
هم سببدین بو مدینه خلقیغه نامه کلدیا
نامه نینگ مضمونی بو ایردی کیم مدینه چونگلاری

اهل اولاد رسولی چندان کینگاشنی که قیلدیلا
پادشاهی بو مدینه ایر جوم قورتولوب قویدیلار
حضرت امام حسین غه تحفه ایلیب ایلیر دیا
حضرت امام انگا یچا مهمانی قیلدیلار
من یمانه کونی بو قوزغور ایردیم دیدیا
تا امامنی هیچ چاره و ناچاره سیز قیلدیلار بو لشکرلار
شو قضا نه سویدی بولکو کربلاغه کلدیا
کلدی ناگاه کربلاغه اهل اولادی حسین
بس امام غه چون قضای آسمانیدین کلدیا
چون خوارج برمیدی بر قطره سو لقمه طعام
اهل اولادی حسین دا سو طعام یوقتایردیا
تشنه اولوب کیجه کوندوز آج ... قیلدیلار

چقارسینگا امام حسین شهریکیزدین دیدیا
بو مدینه خلقی یزید لشکریدین قورقیلار
بو مدینه شهریچیک بلکه تنگلیکلار ایردیا
حضرت امام حسینی اهل اولادی بیلا
اوزر ستیب امام حسینی شهریدین چقاردیا
چقیپ ناچار مدینه شهریدین بو کوفه غه
کوفه خلقی امام حسین غه دروازه باغلادیا
امام حسین مونداغ یانیب کوککا باقیب کوب یغلادیا
سو غه تاپارغالی کربلاغه کردیا
کلدی اول شوم عشقیا امام آلدیغه نلکا بر خبر
لشکریغه بو فرات دریای اوزره کلدیاه
بو خبرنی اشتیب امام کوککا باقیب کوب یغلادی

چون خوارج لار باشنی سانینگ تلشیدیکیا تیا
قالمجا اولتورستو لادور ...
قطارا یغید الیب دریا سویکا آقتیا
تیمسل ایکیتی ایدی اولادی صحابه امام
چون خوارج ایلکیه بیر شهادت تاپتیا
بو امام اوغلاری یغلاب ایدی منکا قطره سو
امام ایدی اول سوتا فیض بریلدی دیدیا
او شوروغ عشق سماویدین اوازی حسین
بو غاری باقسانگیز بسن بو شربتنی دیدیا
باقتی ناگاه آسمانغه جور قولیدا جاملار
صبر قیلیکیم منتظر دور مین سینگا اول دیدیا
دنیا صویدین الچماکیل ...

گر بیانگیوزدین کوروب شکر از فیلفیل دیدیا
بس محل قصه‌ء محرم آی نینگ سیگیزی ایردی
اول امام اوغلی اکبر شهادت تاپتیا
توقوزی ایردی علی نورینی قیلدیلار شهید
اینه اوغولیدین کوروننگ نحر امام آیریلدیا
اونی ایردی تانگ غاری اوتبا لیغوز امام
اونگ‌تولیو جبرئیل ایردی سلام ییغلادیا
چونکه یوق ایردی امام نینگ خدمتیغه ایچ کیشی
یار و صحابه‌لار شهید بولوب تورغان ایردیا
دیدی منده یاشوینه هیچ ایرکی قالغانی یوق
مصطفی توقوزی بو کون نوبت منگا هم کلدیا
قول حبیب کوکلانا قیبت قیلدیلار پاره دعا

من بوکون مردانه بولوب جنگ قیلای دیدیا
ایریلیب سیزدین کوزونگ کورگانیم یا امام
المدینگیزدا جنگ قیلیب من اولگان ایردیم دیدیا
من قالیب سیزدین کیین نتکوم خوارج الیکیدا
تاکلا بیام یوزیگه نچوک باقارمن دیدیا
شهربانو بو چیس یوزیگه یوزینی قویوب
مهربان ای روزگاریم ییغلامانگا کوب دیدیا
کیم بیام نینگ شاینه مظلوم کیتکای یوقتور جنگ
جنگ ایرلار گر کلیب ور حکمی حق دین دیدیا
من تیریک بیر نه اورو شعه قویماغایمن حقتعالی
حکم حق قایداغ بولور اندا غ بولور سیز دیدیا
چونکه تقدیری الهی نچوک کیم چاره یوق

کوزی نینگ یاشی دعا اوچون بولاقدیک قتیا
بس محل علیه نیم تمام تنها ایلار امام
توبنی بوی شهربانو چادیر یغه کردیا
چادیرا ایچره شهربانو ایردی زین العابدین
بر ایرین توشین تو توب اچیبان ییغلاشتیا
اوغلی ایدی ای نامی اوغلونگیزنی رحم تنهانگ
طاقتیم هیچ قالمیدی توشتانیگگه دیدیا
ییغلابر قطرانگ وسو منگا تاپیب سانگیز
تشنه لیک تشنه لیکیگه جانیم جعالی ازغالدیا
شهربانو تلیکی شور تیپ ییغلاشیب
ای کوزوم نیدی یوروغی جانیم سیودیم دیدیا
دیدیلار و سلطان عالم بیسانگیز رخصت منگا

حقتعالی نینگ قضاسیغه رضالار بردیا
سیز نی کورسام مصطفی یوزینی کورگان ایدیم
سیز مینی موندا نچوک تاشلاب کیتار سیز دیدیا
شهربانو ییغلاب ایدی ای امام پاک دین
هم علی مرتضی سیزدین یادگار ایردیا
فاطمه نینگ یادگاری سیز ایدینگیز یا امام
الدینگیزدا جنگ قیلیب من اولگان ایردیم دیدیا
کاشکی ایریلمو سیزدین بو جانیدنیم آیریلیب
سیزدین آیریلیب مینگ جانیم نیچوک کای دیدیا
شهربانو چیس یوزیگه یوزینی قویوب
بیر بیرینی بوینین قوچاقلاب اچیبان ییغلاشیب
طعنه کار تهتیز ایچ قویماس موننگدا تعالی

اول زمان کلدی خوارج لار شهید قیلغالی دیو
باخبا بلیبدی ایدی بولشگا بو یا جیغ دیدیا
طعنه گه طاقت توتالمای جنگ گیر اغین قیلدیا
مصطفی دستاریغنی قویدی باشیغه شول زمان
ذو الفقار ایلکیگه کیبی لدل آتیغه مندیا
شهربانو اوغلی لار و حسین دیب آلدیا
نعره اوروب بو خوارج لارگه یوز کلتوردیا
امام
اولکون جنگ قیلدی لار انداغ شیر یار نیدیک
دریا بولوب آقتی قانی باشی سایدیک یاتیا
قوم تنغراغدیغنی توکا بولدی خوارج لشکری
اغزی قیلا امام نیدغ تشنه لیکگه قاتیا
بیلا نیدغ بو قاریسید اقالمادی یرذره غم

شهربانو کوردی بار یبدا طهرین امام آیریلدیا
نعره اوروب بوز کوزینی ینتیبا سیچان [illegible]
وحسینا و غریبا و یتیما دیلدیا
دیدیلار قایتیب یتیلدی ال الحسین ابن علی
اهل اولار کوروب فریاد لار اوردیا [illegible]
عمر لعین ایدی کیم بیزنینگ قولیدیب اسیر کیلور
وعده لار بیله منا بو دستار قیلدیا
کیم حسین باشینی کیسه من انه زرخانه قیلای
نه تیلاسه من بر ایین دیب وعده لر کوب قیلدیا
طاقتی هیچ یوق خوارج لار تشنه کاملالی
چون حسین نینگ هیبتیدین یرگه کیتر یدیا
یوق
چون حسین میداندا اتالمای توغلالی [illegible]

اوشبو عشت خوارج لارنه بحد قیردیا
اولکون جنگ قیلدی انداغ توشنیجه دم الالام
کون تنجرا ایرکر اولکون تا قنیش دیغنی شهتیا
قالمادی طاقت امام دا قایدا یالماس نعلا دیا
تشنه لیک حلقیغه باشی هر طرف قا یلاندیا
بو خوارج لار امامنی تیربارانی قیلدیا
قاریا معو [illegible] امام نیدغ باشیغا اوق یاغدیا
یتمیش ایکی یرگه اوق تکدی امام اعضاسیغه
کلتسیدین قان امام نینگ هر طرفیگه تمنیا
تشنه لیکگه حال سوروب [illegible] یار اعضاسیغه قالی
ذو الفقار ایلکیدین [illegible] یرگه توشتیا
حالی یوق قویوب قیلیچ ایلکیگه توتوب الغالی

بو خوارج لشکری چوریبنی قورشاب آلدیا
چونگه [illegible] خوارج نی بویوردی عمر سعد
الفعل
سین بار حسین باشینی کیسیب کیل [illegible] دیدیا
بو خوارج کلیب ایدی ای حسین ابن علی
من باشینگنی کیسگالی کلدیم [illegible] دیدیا
دیدیلار کوکسینگنی آچیل حسین کوکسینی [illegible]
باشینی ایرغا تیب [illegible] اوروب سین [illegible] دیدیا
بو باشیمنی کیسگوچی دا ایچ نشانه لار بولور
اول نشانه هیچ [illegible] دیدیا
دیا
بر خوارج کلدی حسین یوزیگه باقیب کوکسیگه [illegible]
بیلگالی [illegible] بو خوارج لار نیدغ [illegible] دیدیا
[illegible] امین [illegible] یادکار مصطفی

282

كتاب نور بېكتى
www.uyghurkitap.com

ناگاه بیانیدا یوزیدا جوک نقار من دیدیا
بو خوارج لار شهید ی من بوکون بیز ارمن
تیغ نتاماشه ی بعلیدینم مالا ایاغ بیاندیا
عمر سعد کوردی یاریب حسین باشینی کسمادی
کیم بیزه برینی بیاردی سن کسیب کیل دیدیا
اول ملکلاری دیدی من کلام باشینگه کسکالی
آناغم کوکسونگنی خنجیل مکورایین دیدیا
اول امام جتی کوکسوکوروب باشین اریغا تیب
کیم باشیم کسکوچ سن هم ایمانی سین دیدیا
اول امام نعلاری یاندی ظالم تا سینگر کیش
کسکالی طاقت تونالمار یار جنعلاب یاندیا
عمر سعد ایدی بو لار بیزغه قولیدینم ایش کلمادی

وعده لار بیله منادی ی هنادی قیلدیا
کیم حسین باشینی کسته بین اندر فانه قیلادی
شمر لعین برا ایدی بیع وعده لار کور قیلدیا
اول آرابلار ایدی سوزی لعین دیشله جقوب
عبدالرحمن ابن ملجم نینغ که اوغلی ایردیا
بو لار اشهیدلاری سعدنینگ قاشیغه
اول منکا میراث دورمن اولتورایین دیدیا
وعده لار قیلدی دیو کالدر امام نینغ قاشیغه
من باشینگ کلدیم حساد دیدیا
دیدی حضرتینگه نه تورور کوکسونگه خنجیل من کورای
عبدالرحمن اوغلی ملجم شمر لعین دور دیدیا
بو خوارج نی کوروب امام عسکری باشینیگه

ایکی قطره قان امام نینغ کوزیدین قیتیا
دیدی شیشه یوروکی آغری تیر کی باشلادی
کوزنی آچتی امام تلقین شهادت قیلدیا
یوزینی قیلدی مدینی سماری غه زیاده تهیب
صدقه بابام دین یار رسول شهید دیدیا
شمر هم توراری حسین یتما سن سه بانگه بوا دوتونگ
نیمه حکم لارسی تربه ندا کلماس دیدیا
من بابام یادلا نماقیم بچه نشانه دیکیلیدری
اول نشانه بار جبینی سنده کورورم دیدیا
کوکسوغا اجیگیدیکیسیگیر اجیکلیکالولور
کوریه ودوزخ نشانه سی بولور کوردیدیا
ایلکیری کالگاندا من هیچ نشانه کورمادیم

اولنشانه بار جبینی سنده کوردم دیدیا
دستکلدا اول نشانه بو بابام نینغ سوزلاری
اول سبب دین من بابام نی یاد لار نورمن دیدیا
نه بولور جیری ایلا سانگ برشت قیلسام نماز
چون سلام بو سلام نحر شینگه قیلسنگ دیدیا
شمر تعیر هو ندا سویو قتور طهارت قیلغالی
دیدیلار سو بوله جایز تیمم دیدیا
چون تو قتو قیلدی بر غیبت تیمم قیلدیلار
اولتوروب امام شهادت ده نمازین قیلدیا
چون سلام بردی خوارج کالدر امام نینغ قاشیغه
تولون آیدیک یوزینی برگه تیقیب یاتیا
شمر ملعون حضرت امام حسین نینغ حلقیغه

تیغ و ایلاب خنجرینی بوغزیغه ایلتیب قویدیلا
اول زمانی بوغزیغه خنجر نیچه قیلماسون کار دیدیلا
اوچ یرا نیچه تیغه حلقوم بولوب تیغ دیدیلا
شمر ایتور ای حسین سحر قیلدینگ خنجریم
نیچه قیلدیم او زمانی بوغزینگغه خنجر دیدیلا
تا باشینگنی بهاگو نیچه بولماغاسین امام
تا باشینگنی کیل امام بولغیل امان دیدیلا
اهل اولادینگ بارینی اولدی قالدی سیلایر
ایمدی سین یالغوز قالیبسان تیلوب دیدیلا
کوزینی اچتی امام دیدی ای ناپاک سگ
نیچوک اولتوروب سینگ بوغزیمغه خنجر دیدیلا
بو منینگ بوغزیمغه دایم سوییب ایردی مصطفی

اول غلط دنیانی بار یعنی جان بولوب تیتیا
عرش کرسی لوح قلم هفت تهام هم زمین
قیزی حسین کوره قان تاغ تاش یار جهانی ماتم توتوب
یغلاشیب فریاد اوروب ماتم قیامت بولدیلا
چون امام عالمین اوغلی اسلام نوری علی
هم قرانگغولوق باسیبتی عالم قرانغو بولدیلا
شول زمان عالم قرانغو بولدی چیقتی کوب فغان
تاغ تاش کوک بارچه سی حسینا دیدیلا
وا غریبا و یتیما و شهیدا
کربلا کیبی بوا ولی لا شهید توتیب حسینا
من اول اولی نی شهید قیلدیلار تورت یاندیم
چون اول لوک لار ... بو کردیم دیدیلا

لعنتلار بولغای تا تنینگغا ... دیدیلا
من نیچوک قیلسام باشینگنی کیسیب الغوم یا امام
بو باشینگنی منکا بر کیل بولغیل امان دیدیلا
دیدی منی اونگدا قیلغیل تیز تیغینگنی کیتیم کوکی
او قیدین تیلیب نیچه کیسکیل دیدیلا
بو خوارج انداغ ایدی تیغ نیچه کیسته
تینی موندا قالدی باشین ...
نوری دیده مصطفی جگربنده علی مرتضی
دین چراغی وچتی عالم قرانغو بولدیلا
ای کوز تاغ تورلار اولکون ماتم توتوب
کیم حسین حالیغه یغلاب تیز اشوار دیدیلا
کوب فغان
اولکون امام حسین شهادت تاپتی چیقتی

سین نیچه توشیمغه کلدیم کورسام بولوبدو تورلی کیچه
من بو شور سیتیغ کوروب حیران بولوب دیدیلا
اولماغیم قوفیتیم بوریکیم توختا کلدیم یقین
اشک او فریاد فغانلار ... دیدیلا
چون کورارمن کیم حسین نیدیغ تنی یالغوز یتیا دور
نوری یندیغ روشنلیکی عالم توتمیش دیدیلا
من نهنگ یا ایچام باغی ... کلدیم یقین
ایتا کیتی تو ... تیا
نیچه قیلدیم تولینی ... بولادی
نفس شیطان مینی ... باشلادیلا
دیو شیطان ای بی غیرت کیشی ... تو ...
... باشی یوق تنیدین ... دیدیلا

ناگهان کیتیم تولیب جنگیدین تاشلادیم
شو زمان کوکدین منگا هیبتلیک اون شیلدیا
بیخود بولوبان یقیلیب قالدیم اول اون هیبتیب
ولی اول اون هیبتیدین یرکوک تیتردیدیا
عقلیم کیتیب کیم کیلیب هوشیمغه کلدیم من ینه
بار بلالار بیچ بیخ یوق یوراکیم توختادیا
توقوب بولوب یدین تنگری ایدی آلورمن قورینی
جب ئولی بلالار ینه حکم قوریدی توقتیا
ینه جهد قیلدیم اجز تعالی هرگز بولمادی
جنگیدین کیتیم ایر ینه ایر اول کلدیتا
یقیلیب قالدیم اول اوشینگ هیبتیدین بیخود بولوب
عقلیم کیتیم ینه هوشیمغه کلدیم دیدیا

یا نبی توکوب یا یوزینی ترتیب بقاسین جالکهیب
جون حسین اهلیغا توشتو اوداباد دو یغلادیا
ای بوتام نینگ بو نسی ینه جهان سرمایه سی
بولماها یطلامیسن کا نهر غالار قیلدیا
خار زار تشنه لیک آه چلیق ریزای بولدونک شهید
ای کوزوم نینگ یوروغی جانیم حسینیم دیدیا
آنچنان یغلادی کی آدم منده طاقت قالمادی
نالائه غریبانه سی حیدرینی شهیدی دیدیا
ینه کلدی تهمانیدین بر بولوت نوح بیلان
نوح پیغمبر دایمکان یغلاب کیچیدیب توشتیا
حدیدین بیخ آدم نوح نبی نینگ زاریسی
وا غریبا و یتیما و شهیدا دیدیا

هکیم ایر بو تامیدین ینه بر اول کلدیتا
کلدی کوکدین شول زمان قاتیغ هیبتلیک اون
کربلا کویا بولار اوا هیبتیدین کوچتیا
من توراکه تیب کریدیم اول کوکلار سا یورغ
اول اون هیبتیدین یرکوک تیترادیتا
جون کورارمن آسمانینگ جهلو انگیکلاری
عرش ساقیدین کیلور برآق بلوت بیلان
اول بلوت نینگ ایچیدین آدم صفی شهید دیدیا
بو ره سیمیه کو فرشته لار کلور هیبتلی نوح بیلان
قحقوزلار بارچه آدم نینگ آتاسی کلدی یا
اول بلوت کلدی حسین اوستیغا توشتی
اول زمان کیچیدین آدم صفی شهیدغا توشتیا

پیغامبری
بر بلوت کلدی عجب هیبتلیک دیا رتیب
بولدی خلیل شهدایکان یغلاب کیچیدین توشتیا
ینه کلدی بر بلوت داود سلیمان ایس
اول اماملار ابراهیم بولوب یغلاب کیچیدین توشتیا
بر بلوت کیچیدین چقتی بر پیغامبری
نالالار بیلکیم حسین اوستیغا یغلاب توشتیا
صالح یعقوب یوسف بر اسماعیل جود
لوط یونس هم ایوب بارچه بر بر کلدیتا
کربلادا یغلاشیب فریاد و فغانلار توزب
ناله فغانلار بیرکربلاسی کوچتیا
بر بلوت کلدی ینه کوکدین عجب هیبتلیک
اونینگ فریادوزاری بوعالم کوچتیا

ايلگرى كلكان بولوتا ايرى عجب هيبت ليكا اوى
اولبولوت تينكيوزيدى عالم منور بولديبا
الديدا انجه خوشته لار كيلو ولار تجقريب
مصطفى و مجتبى يعنى محمد عرم كلديا
بارچه پيغمبر يغمبرسى بو سرى لار سرى
وحبيبا وعزيبا ديب تعليب توتتيا
باش اياغ كسميش قرار اولغان بابيكس حبيب
اى منينگ كوكلوم خوشى ارام جانيم ديديا
بلوت كلدى عجب هيبتلك فرياد بتيب
صبح تلوتيب وسلام ديب بولوتب يحود يتقليديا
نه جفالار سالابور كلارينه قيلدى شهيد
بارچه آدم بيلا آناسى بولوبى صحرا كلديا

ستنه ليك جلبوق بيله خار زار بولدونك شهيد
سيز كا بو يتيم ليك بو زمان بيلكوردتيا
نه عجب بيچاره ليكده بيلا كورين قيلدى شهيد
آچ زار بو كسته قالغان يتيم ديديا
قالما دى كوكرجا قتى بوناله زار فغانى غ
قايا عرماى قاليب سول بيلا تكچه توتتيا
دعه يالو ريتنيك جبام او علوم كناهينى منكا
بى وفا امت قوليدا نه جفالار كورديا
فاطم بو نين قو جوب بو زيني يوز بيكا توتوب
اى كوزوم بيلا يو رو غى جانيم حسينيم ديديا
صبرى يتنيك تا كلابو او علوم بيلا هر بر قانى غ
جمله عاصى متيم اوندين قوتولور ديديا

كلدى بلقيس بيلارو بارچه بيغمبر كوچى
بو كيچه انداغ امام بيلا ماتمينى توتتياه
بر بلوت كلدى خديجه بر حقيقى عايشه
واو تينك هيبتيدين بو عالم كوچتياه
حقيقتا كاه بلوت ايچيدين نعره اورى
نعره كهيدين بركوك تاغ لار تترادى ياه
معلوم اولدى بولوت بيلا نالا ذار اورى
فاطمه ساجين يا ييب غولا ايچيدين توتتيا
قانيغا ليب تا بنغهم بو ريكه سوكاديا
اى كوزوم بيلا نورى قالدينك يا لغوز ديديا
اى غريب مسكين بى چاره مهكان بوتام
تا نيكز بو كربا غلا الار ديك زينكه قيلديا

كيم وفا قيلسه حسين كه تا فلد ول حقيدين وفا كيم
جفا كوردار اجزا اجزا اسين ديديا
مصطفى بو نين قوچوب فاطم سغلدا بيعلار
با تر بيكدين اولغالى يردم ماتمنى ديديا
كاشكى بولغاى ايدينكيز بو جهاندين سيز تيريك
توتغاى ايدينكيز بو او علوم ماتمينى ديديا
دشت صحرا كوه موكو كنت بو كنت شهر شهر
يا حسينم ديب يور بو غلو غا كا ايتويم ديديا
مصطفى ايدى اى جانيم قرزم سيز غم يمانك
امتيم بيلا اراميدا با زدور وهامديا
او شبو مقتل نامينى ليب رو كا يا لا راو يوا يولاى
تا قيامت جلغوچا ابلكه اوتغايا لار ديديا

بیلم حسین بیله ماتمنی تونسته کوزدین چقیبیایش

من نهنگ سیز کیمیلمین جنتنی ديديا

بعد ازان بو بارچه سیغزلار کلیب آدم بیلان

مصطفی آلدیغه کلیب تعزیت تیگوزدیلا

بوبی جوابارچه نظلوملار بیلا خاطریغ

بارچه صحابه لار عليغه تعزیت تیگوزدیلا

مصطفی حسین تنی توقوز قیبوللیب

قانینی کوزی غبارینی ذلفینی آرسودیلا

کلتنی ایلادی بارلیک مصطفی

زار یغلاب بالا ایلاب بسور دیا

چون بشارت قیلدی یا اولکه حسرل قولیا منکا

قول قوتوم نه اول یتیم حسینگه کیستیا

241

بیتیش ایکه داغ لعنت اوستیکا هم بیته

تا قیامت بو یغوچه لعنت اوقوزلار دیدیا

صورتی بولدی بشر ملکلر هم بیته

تا قیامت دشته دشته قوغلاتوبدورلار دیدیا

قینالیبهم جانی چقماس بر زمان بر ماس آمان

بر فرشته دورموکل ییچ قوتولماس دیدیا

بیلکانیچه نظم قیلدیم او غریب مقتل نامنی

خاندان مصطفی نیلیغ کچماسی دیدیا

هرکشی رسا ایکنلار بو شهیدلارغه یغلا

تا کلا محشر کونیدا اشو انسانیه بولغای دیدیا

هرکشی اوقوب تمامین ایلاب بارچه دعا

یاد قیلغا یلار شهیدلار اولکونیده دیدیا

مصطفی ایدی خدای لعنت یوزی قرا

دیدیلار کورسم یوزوم موندا غ قرا دور دیدیا

بوغریبلغ علوم سن رحیم تهایه نگه تعالی

رحیم تهای لعنت تیکای دیدیا

من بو اولوغ شهیب چارارنی بیلادیم

سبا محمد بن کیم کیلین حوشیغه کلدیم دیدیا

کورسم آنی وقت بو لو بولوبیچ کشی قالغانی یوق

کون فرشته لار کوزوم کوکا اوچوب کیتیا

جون حسین نیغ تنین بیلا اوزگا شهیدلار تینی

یرکا کوموب تاشدا قاقلاب قویدیا

اول فرشته لار ایکی ای لعنت یوزی قرا دیدیلار

کورسم یوزوم موندا غ قرا دور دیدیا

هرکشی یایش آقریب کوزلاریدین چقیبیایش

مصطفی غم نیلیغ الدیدا اولادرضادیدیا

برحمتک الخ

تاریخ ۱۳۸۰ قوی سیچ ماه ذو القعده ۲۸ — دوشنبه تمام یا. کاتبه

متکانی خطالاریلا و جو رسانی تو زوب اوقوریلار

میلادیه 1961 - ژیل 5 - ای 13 ئنه شنبه

هرکه خواند دعا طمع دارم — زانکه من بنده گنه کارم

داموللا ئابدۇلقادىر بىننى ئابدۇلۋارىس كاشغەرىي ئەلئارتۇجىي

«شەۋقى گۈلىستان»غا تەقرىز

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئەھمەدجان ئابدۇرەھىم

پەخىرلىك ئالىمىمىز، پەن - مائارىپ ۋە مەدەنىيەت بايراقدارىمىز، قەلىمى كۈچلۈك ئەدىب، شائىر ۋە ئەدەبىي تەرجىمان ئابدۇلقادىر داموللام ھەزرەتلىرى نەمۇنىلىك ھاياتى ۋە مەنپەئەتلىك ئەسەرلىرى بىلەن بىزنىڭ ھۆرمەت تەختىمىزدىدۇر. ئۇنىڭ بىزگىچە ئاز بولمىغان ئەسەرلىرى يېتىپ كەلگەن. «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 2015 - يىللىق 5 - سانىدا ئۇ كىشىنىڭ ئەرەبچىدىن تەرجىمە قىلغان ئەدەبىي مىراسلىرىدىن «تەھسىلۇل ئامالى» ناملىق شېئىرى ئېلان قىلىنغانىدى. بۇ قېتىم ئۇنىڭ يەنە بىر پارچە شېئىرى تونۇشتۇرۇلىدۇ. بۇ شېئىر شەيخ سەئدىنىڭ گۈلىستان ناملىق ئەسىرىنىڭ چاغاتايچە تەرجىمىسى بولغان «شەۋقى گۈلىستان» ناملىق ئەسەرگە يېزىلغان تەقرىزدۇر.

مەزكۇر تەقرىز يېزىلغان «شەۋقى گۈلىستان» ناملىق ئەسەر ھىجرىيە 1327 - يىلى تاشكەنتلىك موللا مۇراد خوجا ئىشانىنىڭ بۈيۈك پارس مۇتەپەككۇر شائىرى شەيخ سەئدىنىڭ گۈلىستان ناملىق ئەسەرگە ئىشلىگەن چاغاتايچە تەرجىمىسى بولۇپ، تاشكەنت غۇلامىيە مەتبەئەسىدە بېسىلغان تاش باسما نۇسخىسىدۇر. ئۇنىڭ بەت يۈزىنىڭ كەڭلىكى 18.5 سانتىمېتىر، ئۇزۇنلۇقى 26 سانتىمېتىر؛ خەت يېزىلغان يۈزىنىڭ كەڭلىكى 15 سانتىمېتىر، ئۇزۇنلۇقى 19 سانتىمېتىر بولۇپ، جەمئىي 320 بەت. ئەسەر بىر مۇقەددىمە، سەككىز باب مەزمۇن، بىر خاتىمە ۋە ئاخىرقى ئۈچ بېتىدىكى تۆت نەپەر ئۆلىمانىڭ تەقرىزى بىلەن كاتىپ ھاشىيەگە يازغان بىر ساقىينامىدىن تەركىب تاپقان.

كىتابنى كۆچۈرگۈچى كاتىپ سىراجىددىن مەخدۇم بىننى موللا مىرزاھىد ئاخۇند ھەم ئۇستا خەتتاتلىق، ھەم رەسساملىق ماھارىتى بىلەن ئەسەرگە 72 پارچە رەڭسىز قىستۇرما رەسىم ۋە ھەرخىل نەقىشلەرنى سىزىپ بېزىگەن.

بۇ تەرجىمە پارسچىدىن رۇبائىي، مەسنەۋىي، قىتئە، فەرد، بېيىت قاتارلىق شېئىرلارنى ئوخشاش شېئىر پېتى قاپىيەسى بىلەن، ھېكايەت ۋە نەسىھەتلەرنى نەسر پېتى قورمۇقۇر، ناھايىتى راۋان ۋە يۇقىرى بەدىئىي ئىستېدات بىلەن تەرجىمە قىلىنغان. شۇنداقلا، بەت ئەتراپىغا گىرامماتىكىلىق بىلىملەرنى ئاساس قىلغان ئىزاھلىق ھاشىيەسى بېرىلگەن بولۇپ، ئوقۇغان كىشى راۋان شېئىرىي مەزمۇندىن ھۆزۈرلىنىدىغان، گۈزەل ۋە قاپىيەلىك تەرجىمىسىدىن پارسچە ئۆگىنەلەيدىغان ھەم ئەسلىي ئاپتور شەيخ سەئدىنىڭ ئىلمىگە ھەم ئىجادكار تەرجىمان موللا مۇرادخوجا ئىشانىنىڭ ئىستېداتىغا قايىل بولىدىغان دەرىجىدە مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققاچقا، ئەينى دەۋرنىڭ مۆتىۋەرلىرى ئەسەرگە بېغىشلاپ تەقرىز يېزىپ بەرگەن.

كىتابقا تەقرىز يازغانلاردىن: مۇدەررىس، دىۋان تۈزگەن شائىر، ئۆلىما سەيىد ئەھمەد ۋەسلىي سەمەرقەندىي؛ دامولla ئابدۇلقادىر بىننى ئابدۇلۋارىس كاشغەرىي ئەلئارتۇجىي؛ مەۋلانا مۇفتى دامولla تۇرسۇن مۇھەممەد ئەئلەم ھەزرەت سۇلتانىي؛ مەۋلانا يۈسۈف سەريامىي بەيزاۋىي ھەزرەتلىرى قاتارلىقلار بار. سەي-

يىد ئەھمەد ۋەسلىي سەمەرقەندىينىڭ پارسچە تەقرىزىدىن كېيىنلا ئابدۇلقادىر داموللامىنىڭ چاغاتاي ئۇيغۇرچە يېزىلغان تەقرىزى كېيىنكى ئىككىيلەننىڭ چاغاتايچە تەقرىزىنىڭ ئالدىغا تىزىلغان. بۇنىڭدىن ئابدۇلقادىر دامولامىنىڭ ئەينى دەۋردىكى تاشكەنتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئىلىم ئەھلى ئارىسىدا ئۆز تىللىق ئۆلىمالاردىنمۇ ھەرجەھەتتە ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى، شۇ سەۋەبتىن «شەۋقى گۈلىستان»نىڭ ئاپتورى موللا مۇراد خوجا تاشكەنتتە تورۇۋاتقان ئابدۇلقادىر دامولامنى ئەزىزلەپ، ئۆز ئەسىرىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، ئۇيغۇرچە تەقرىز يېزىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلغانلىقىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ.

ئابدۇلقادىر دامولامنىڭ بۇ تەقرىزى تۆۋەندىكىچە:

زەھى مۇژدەكى دىل ئائىينەسىنى،
مۇسەففا قىلدى بۇ شەرھى گۈلىستان،
دىماغى ئەھلى مەئنى بولدى ئاندىن
سەراسەر ئەترزارۇ سۈنبۈلىستان.
مەئارىف مەتلەئى ئەۋراقى ئانىڭ،
كېلىپ ئەلفازى گويا بۇلبۇلىستان.
سەۋادى خەتلەرى چۈن زۇلفى دىلدار،
قىلۇر تالىب خەيالىنى شەبىستان①.
نۇقاتى دەستەگاھى زىيبۇ ـ زىينەت،
مەزامىنى سەراپا شەككەرىستان.
ئەجەب گۈلشەنكى دائىمدۇر بەھارى،
تومۇز ئولسۇن، كۈز ئولسۇن يا زىمىستان.
تەئەججۇب قىلما بۇ گۈلشەن مۇرادى،
ئىلاجى دەردى مەخمۇرانۇ مەستان.
ئەگەر شەھبازى فىكرى قىلسا جەۋلان،
بولۇر شەرراھىلار تىفلى دەبىستان.
مۇرادى بۇلبۇلان دېسەم سەزادۇر،
بەلى لايىق ئاڭا «شەۋقى گۈلىستان».
ۋەلې مەدھىيدە قاسىردۇر ئىبارەت،
گۈلى تەئرىخىنى قىل مەتلۇبىستان.
بۇ مەسرۇئ غۇنچەدىن ئاچىلدى تەئرىخ،
«مۇرادى بۇلبۇلان شەۋقى گۈلىستان».

ھىجرىيە 1327 ـ يىلى يېزىلغان.

① بۇ يەردە شەيخ سەئدىينىڭ «شەبىستان» كىتابىغا ئىشارەت قىلىنغان (ئەسلىي تاش باسمىدىكى ئەزاھات). لېكىن، «شەبىستان» دېگەن بۇ سۆزنى «كېچە قاراڭغۇلۇقى» دېگەن ئەسلىي مەنىسىدە تەھلىل قىلساق، بۇ مىسرانىڭ مەنىسى ئاندىن توغرا چىقىدۇ.

(نەشرگە تەييارلىغۇچى: قەشقەر شەھەرلىك شىنجىڭ ـ قەشقەر تولۇق 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى)

ئابدۇقەييۇم سايىم

قەدىمكى ئەسەرلەرنى تەھرىرلەشتە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بىرقانچە نۇقتا

قەدىمكى ئەسەرلەر ئەجدادلىرىمىزنىڭ بىزگە قالدۇرغان قىممەتلىك مەدەنىيەت مىراسى. بۇ ئەسەرلەرنى رەتلەپ نەشر قىلىش قەدىمكى مەدەنىيەت بايلىقلىرىمىزنى قېزىپ، ئۇلارنى ھازىرقى مەدەنىيەت تەرەققىياتىمىز ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشتا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇ تۈردىكى كىتابلار رەتلەپ نەشر قىلىنسا، بازارلىق كىتابلار قاتارىدىن ئورۇن ئالىدۇ. يېقىنقى بىرقانچە يىللاردىن بۇيان نەشرىياتىمىز تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «قۇتادغۇ بىلىك»، «دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك» بۇنىڭ جانلىق پاكىتى بولالايدۇ. دۆلىتىمىز ۋە ئاپتونوم رايونىمىز قەدىمكى ئەسەرلەرنى رەتلەش ۋە نەشر قىلىش خىزمىتىگە ناھايىتى كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدى. ئاپتونوم رايونىمىزدا مەخسۇس «شىنجاڭ مەدەنىيەت خەزىنىسى» نامىدا قەدىمكى ئەسەرلەرنى نەشر قىلىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ۋە تەھرىر ھەيئىتى قۇرۇلۇپ، قەدىمكى مەدەنىيەت مىراسلىرىنى قېزىش ئىشلىرى تېخىمۇ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن «شىنجاڭ مەدەنىيەت خەزىنىسى» تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن «ئابدۇقادىر داموللا ئەسەرلىرى» ناملىق كىتابنى نەشر قىلىش خىزمىتى نەشرىياتىمىزغا تەقسىملەندى. ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى بۇ خىزمەتنى ماڭا تاپشۇردى. بۇ كىتابقا ئاتاقلىق مەرىپەتپەرۋەر ئالىم ئابدۇقادىر داموللىنىڭ «تەسھىلۇل ـ ھىساب» (ئاسانلاشتۇرۇش)، «نەسىھەتى ئاما»، «مىقتاھۇل ـ ئەدەب» (ئەدەپ ئاچقۇچى)، «مۇخەممەس»، «مېۋىلەر ۋەسفى»، «گۈلىستانغا بېغىشلىما» قاتارلىق ئەسەرلىرى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، بۇ ئەسەرلەرنى تاللاش، رەتلەش، تەھرىرلەش جەريانىدا ھېس قىلغان قەدىمكى ئەسەرلەرنى تەھرىرلەشتە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بىرقانچە نۇقتا توغرىسىدا كەسپداشلار بىلەن ئورتاقلاشماقچىمەن:

1. قەدىمكى ئەسەرلەرنى تەھرىرلەيدىغان مۇھەررىرلەر قەدىمكى تىللاردىن خەۋەردار بولۇشى كېرەك

قەدىمكى ئەسەرلەر ئەينى دەۋردە ئەجدادلىرىمىز ئىشلەتكەن يېزىقتا يېزىلغان بولغاچقا، بۇ ئەسەرلەرنى ھازىر بىز ئىشلىتىۋاتقان يېزىق بويىچە يەشمىسىنى ۋە فاكسىمىلىنى نەشر قىلىشتا، بۇ ئەسەرلەرنى نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن باشقا، بۇ ئەسەرلەرنى تەھرىرلەيدىغان مۇھەررىرلەرمۇ قەدىمكى تىللارنى بەلگىلىك دەرىجىدە بىلىشى كېرەك. ئۇنداق بولمىغاندا، قەدىمكى ئەسەرلەرنىڭ توغرا، ئىشەنچلىك ھالدا نەشر قىلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدۇ. بىزنىڭ يېقىندا نەشر قىلغان كىتابلار ئىچىدە قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى، چاغاتاي ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان قەدىمكى كىتابلار بىر قەدەر كۆپ. بولۇپمۇ 14 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن تارتىپ 20 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى دەۋردە قوللىنىلغان چاغاتاي ئۇيغۇر يېزىقىدا خاتىرىلەنگەن قەدىمكى ئەسەرلەر زور سالماقنى ئىگىلەيدۇ. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يىرىك ۋەكىللىرىدىن نەۋائىي، نەۋبەتىي، زەلىلىي، نىزارىي قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرى مۇشۇ تىلدا يېزىلغان، ئەرەب تىلى ۋە پارس تىلىدىن تۈرلۈك ژانىردىكى ئەسەرلەر مۇشۇ دەۋر تىلىغا تەرجىمە

قىلىنغان. شۇڭا، قەدىمكى كىتابلارنى تەھرىرلەيدىغان مۇھەررىرلەر ھېچبولمىغاندا چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىنى پىششىق بىلىشى كېرەك.

2. نەشرگە تەييارلاشتا ئاساس قىلىدىغان نۇسخىنى تاللاش ئىنتايىن مۇھىم

قەدىمكى ئەسەرلەرنى نەشر قىلىش خىزمىتىدە، ئالدى بىلەن قايسى نۇسخىنى ئاساس قىلىشنى تاللاش ئەڭ ھەل قىلغۇچ ئامىل ھېسابلىنىدۇ. بىزنىڭ قەدىمكى ئەسەرلىرىمىزنىڭ كۆپ قىسمى ھەرخىل سەۋەب بىلەن چەت ئەل كۇتۇپخانىلىرى ۋە چەت ئەل مۇزېيلىرىدا ساقلانماقتا. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر قەدىمكى ئەسەرنىڭ بىرقانچە خىل نۇسخىسى مەۋجۇت بولغاچقا، نەشرگە تەييارلىغاندا زادى قايسى نۇسخىسىنى ئاساس قىلىش كېرەك، دېگەن مەسىلە بىز ئالدى بىلەن ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم ئىش ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، بىز نەشرگە تەييارلاشتا ئاساس قىلىدىغان نۇسخا بىرىنچىدىن، ئەڭ تولۇق، ئىشەنچلىك نۇسخا بولۇشى كېرەك. ئىككىنچىدىن، ئامال بار ياخشى ساقلانغان قەدىمىي نۇسخا بولۇشى كېرەك. نۇسخىنى بېكىتىپ، باشقا نۇسخىلار بىلەن سېلىشتۇرۇپ، ئارتۇقچىلىقىنى قوبۇل قىلىپ، كەمچىلىكىنى تولۇقلاپ، قەدىمكى ئەسەرلەرنىڭ نەشر قىلىنىش سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىش كېرەك.

3. تاللانغان نۇسخىنى مۇتەخەسسىسلەر گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ بېكىتىش كېرەك

قەدىمكى ئەسەرلەرنى نەشرگە تەييارلاشتا ئاساس قىلىدىغان نۇسخىنى تاللاپ بولغاندىن كېيىن، چوقۇم مۇتەخەسسىسلەر يىغىنى ئېچىپ، مۇتەخەسسىسلەرنىڭ بېكىتىشىدىن ئۆتكۈزۈش كېرەك. قەدىمكى ئەسەرلەر مىللىتىمىزنىڭلا مەدەنىيەت بايلىقى بولۇپ قالماستىن، پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى قىممەتلىك بايلىق، شۇڭا قەدىمكى ئەسەرلەرنى نەشر قىلغاندا، يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئەڭ ئىشەنچلىك، ئەڭ توغرا بولغان نۇسخىسىنى تاللاپ بېكىتىپ، بۇ ئەسەرلەرنى ئىنسانىيەتكە، شۇنداقلا كەلگۈسى ئەۋلادلارغا ئەينەن، تولۇق، مۇكەممەل يەتكۈزۈش ئۈچۈن، تاللانغان نۇسخىغا نىسبەتەن مۇشۇ ساھەدە ئىشلەۋاتقان پېشقەدەملەر، تەتقىقاتچىلار ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پىكرىنى ئېلىش ناھايىتى مۇھىم.

4. ئەسلىي نۇسخىغا بىرمۇبىر سېلىشتۇرۇپ، خاتالىققا يول قويماسلىق كېرەك

ئادەتتىكى ئەھۋالدا، مۇھەررىر قولىغا ئالغان نۇسخا نەشرگە تەييارلىغۇچى نەشرگە تەييارلاش جەريانىدا ئەسلىي نۇسخا بىلەن سېلىشتۇرۇپ بولغان نۇسخا بولسىمۇ، مۇھەررىر تەھرىرلەش جەريانىدا قايتىدىن ئەسلىي نۇسخا بىلەن بىرمۇبىر سېلىشتۇرۇپ چىقىشى كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا، مۇھەررىر كوررېكتورغىمۇ ئەسەرنى ئەسلىي نۇسخىغا سېلىشتۇرۇپ كۆرۈشنى تاپشۇرۇشى كېرەك. شۇنداق بولغاندا، بىر قەدىمكى ئەسەر نەشر قىلىنىشتىن بۇرۇن ئۈچ ئادەمنىڭ ئەسلىي نۇسخىغا بىرمۇبىر سېلىشتۇرۇشىدىن ئۆتكەن بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئەسلىي نۇسخا بىلەن نەشر نۇسخىنىڭ مەزمۇن جەھەتتە بىردەكلىكىگە كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ.

5. قول يازمىلاردىكى بەلگە، شەكىل ۋە قۇرۇلمىلارغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك

چاغاتاي ئۇيغۇر يېزىقىدىكى قول يازمىلاردا خەتنىڭ گۈزەل، كۆركەملىكى ئېتىبارى بىلەن بەزى ھەرپلەر ھەرخىل شەكىلدە يېزىلغاندىن تاشقىرى، يەنە سۆز تەركىبىدىكى چېكىتلەرنىڭمۇ ئۆز جايىغا

قويۇلمىغانلىقىنى ئۇچرىتىشقا بولىدۇ. بولۇپمۇ «ب» بىلەن «چ» ئۆلىنىپ كەلگەن جايلاردا، بۇ ھەرپلەرنىڭ چېكىتلىرى بىرلا يەرگە قويۇلۇپ، «ب» نىڭ ھەم «چ» نىڭ چېكىتىگە تەۋە قىلىنىدىغان ئەھۋاللار كۆپ ئۇچرايدۇ. شۇڭا، قول يازمىلارنى نەشرگە تەييارلىغاندا، مەزكۇر چېكىتلەرنىڭ قايسى ھەرپكە تەۋە ئىكەنلىكىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا، قەدىمكى نەزمىي ئەسەرلەر ئۆزىنىڭ قاپىيە ئالاھىدىلىكى ۋە قۇرۇلمىسىغا ئاساسەن كۆپلىتقا توغرا ئايرىلىشى كېرەك. مەسىلەن، ئەسەرنىڭ ئەسلىي شەكلى، ژانىر تۈرىگە دىققەت قىلماستىن، خالىغان يەردىن ئارىلىق تاشلاپ، كۇپلېتقا ئايرىپ قويۇلسا توغرا بولمايدۇ.

6. ئىزاھاتنى بىرلىككە كەلتۈرۈش كېرەك

قەدىمكى ئەسەرلەرنى ئەسلىي نۇسخىغا ئاساسەن ھازىرقى زامان تىلى بويىچە يەشمىسىنى ئىشلىگەندە، بەزى نەشرگە تەييارلىغۇچىلار ئىزاھات بېرىشكە تېگىشلىك سۆزلەرگە تېكىست ئىچىدە شۇ سۆزنىڭ كەينىگە تىرناق ئېچىپلا تىرناق ئىچىگە ئىزاھ بېرىدۇ. بەزىلەر شۇ بەتنىڭ ئاستىغا ئىزاھ بېرىدۇ. يەنە بەزى نەشرگە تەييارلىغۇچىلار بىر خىل مەزمۇن ئاخىرلاشقاندا، ئىزاھات بېرىشكە تېگىشلىك سۆزلەرنى بىريەرگە يىغىپ ئاخىرىدا ئىزاھ بېرىدۇ. شۇڭا، مۇھەررىرلەر قەدىمكى ئەسەرلەرنى تەھرىرلىگەندە، ئىزاھاتنى قايسى ئۇرۇندا قانداق ئۇسۇلدا بېرىشنى بىرلىككە كەلتۈرسە مۇۋاپىق دەپ قارايمىز. ئامال بار ئىزاھاتنى شۇ بەتنىڭ ئاستى تەرىپىگە بېرىشنى ئويلاشقان ياخشىراق. چۈنكى، قەدىمكى ئەسەرلەرنىڭ قىيىنلىق دەرىجىسى بىرقەدەر يۇقىرى بولغاچقا، ئىزاھ شۇ بەتنىڭ ئۆزىدە بەتنىڭ ئاستى قىسمىغا بېرىلسە، ئوقۇرمەنلەرنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن قولاي بولىدۇ.

ئومۇملاشتۇرغاندا، قەدىمكى ئەسەرلەرنى تەھرىرلەپ نەشر قىلىش ھەم شەرەپلىك، ھەم قىيىن بولغان جاپالىق خىزمەت. بۇ خىزمەت مۇھەررىرلەردىن توختىماي قەدىمكى تىللارنى ئۆگىنىشنى، شۇنداقلا ھازىرقى ئىشلىتىلىۋاتقان تىلنى پۇختا ئىگىلەشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇڭا، بىز مۇھەررىرلەر تىل سەۋىيەمىزنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈپ، ئەجدادلىرىمىز قالدۇرۇپ كەتكەن قىممەتلىك مەدەنىيەت مىراسلىرىمىزنى كەلگۈسى ئەۋلادلارغا تولۇق يەتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز كېرەك.

(ئاپتورى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشخانىسىدا)

قەدىمكى ئەسەرلەر مۇھەررىرلىرىنىڭ قەدىمكى تىل ئۆتكىلىدىن ئۆتۈشىنىڭ مۇھىملىقى ھەققىدە ئويلىغانلىرىم

مۇنەۋۋەرە ھەبىبۇللاھ نۇر

ئىلىم ـ پەننىڭ بۈگۈنكى تەرەققىيات نەتىجىلىرىنى ئىنسانلارنىڭ قەدىمكىگە ۋارىسلىق قىلىشى، ئۇنى ئۈزلۈكسىز راۋاجلاندۇرۇشى ۋە قەدەممۇقەدەم يېڭىلىق يارىتىشىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. قەدىمكى ئىلىم ـ پەن ھازىرقى ئىلىم ـ پەننى ئىلگىرى سۈرىدۇ، ھازىرقى ئىلىم ـ پەن بولسا كەلگۈسىدىكى ئىلىم ـ پەننى ئالغا سىلجىتىدۇ. ئىنسانىيەت پەن ـ مەدەنىيىتىنىڭ ئۆتمۈشىنى بىلىش ئۇنىڭ كەلگۈسى پارلاق ئىستىقبالىنى يارىتىشتا ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇنداق ئىكەن، بىز قەدىمكى پەن ۋە مەدەنىيەتنى بىلىش ئۈچۈن قەدىمكى ئەسەرلەرگە مۇراجىئەت قىلماي تۇرالمايمىز.

مەملىكىتىمىز مىقياسىدا قەدىمكى ئەسەرلەر دېگىنىمىزدە، يىراق قەدىمدىن تاكى 1949 ـ يىلىغىچە بولغان ۋاقىتقىچە ھەرقايسى مىللەتلەر ئۆزلىرىنىڭ مەدەنىيەت تارىخىدا قوللانغان ھەرخىل تىل ـ يېزىقلاردا ئىجاد قىلغان ۋە باشقا مىللەتلەر تىل ـ يېزىقىدىن تەرجىمە قىلغان قول يازمىلار، ۋەسىقىلەر؛ تاش باسما ۋە مىخ مەتبەئەدە بېسىلغان ئەسەرلەر، پۈتۈكلەر، تاش، ياغاچ، مېتال ۋە باشقا بۇيۇم ھەم ئەسلىھەلەرگە ئويۇلغان ئويما ئابىدىلەر؛ چەت ئەللەردە ساقلىنىۋاتقان بىزگە مەنسۇپ بولغان قەدىمكى كىتابلار، ۋەسىقىلەر ۋە ئويما ئابىدىلەر؛ قەدىمدىن تاكى بۈگۈنكى كۈنگىچە يازما خاتىرىگە ئېلىنغان خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى نەمۇنىلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ قەدىمكى ئەسەرلىرى ئۇلارنىڭ ئۇزۇن تارىخىي مۇساپىسى ۋە شانلىق مەدەنىيىتىنىڭ تارىخىي ئىسپاتى. ناۋادا دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قەدىمكى ئەسەرلىرى تولۇق قۇتقۇزۇۋېلىنىپ توپلانسا ۋە نەشر قىلىنسا، ھەر مىللەت خەلقى ئۆز ئەجدادلىرىنىڭ ئەقىل ـ پاراستى ۋە قان ـ تەرى سىڭگەن يادىكارلىقلارنى كۆرۈپ شەرەپ ۋە غۇرۇر ھېس قىلىدۇ. بۇ يادىكارلىقلار مەدەنىيەت، مائارىپ، تارىخ، جۇغراپىيە، پەلسەپە، ئېتىكا، دىن، ئەدەبىيات، سەنئەت، سىياسىي، قانۇن، ھەربىي ئىشلار، مېدىتسىنا ـ سەھىيە، ئاسترونومىيە، كالېندارچىلىق، ماتېماتىكا، خىمىيە، بىناكارلىق، مېمارچىلىق، گۈزەل سەنئەت، سانائەت تېخنىكىلىرى، ھۈنەر ـ كەسىپ، شۇنداقلا يېزا ئىگىلىك پەنلىرى قاتارلىق پەنلەر تەتقىقاتى ئۈچۈن مۇھىم مەنبە سۈپىتىدە پايدىلىنىلىدۇ. بۇ يادىكارلىقلارنى شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە ئەۋلادلارنى تەربىيەلەشتىكى زۆرۈر دەستۇر دەپ ھېسابلايدۇ.

1984 ـ يىلى گوۋۇيۈەن بەنگۇڭتىڭى دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىغا چۈشۈرگەن «ئاز سانلىق مىللەتلەر قەدىمكى ئەسەرلىرىنى قۇتقۇزۇش، رەتلەش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە»سىدە: «ئاز سانلىق

مىللەتلەر قەدىمكى ئەسەرلىرى ۋەتىنىمىز مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى قىممەتلىك بايلىقلارنىڭ بىر قىسمى، ئۇلارنى قۇتقۇزۇش ۋە رەتلەش ئىنتايىن مۇھىم خىزمەت. ھەرقايسى جايلار ۋە ھەرقايسى مۇناسىۋەتلىك تارماقلار بۇ خىزمەتكە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش بىلەن بىللە ئادەم كۈچى، مالىيە كۈچى ۋە ماددىي كۈچ بىلەن قوللىشى، مەخسۇس قەدىمكى ئەسەرلەر خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچى كەسپىي خادىملارنى يېتىشتۈرۈپ چىقىپ، ئۇلار ئۈچۈن زۆرۈر بولغان خىزمەت شارائىتى ۋە تۇرمۇش شارائىتى يارىتىپ بېرىشى كېرەك» دەپ كۆرسەتكەندى.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەن، دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ مىللىي مەدەنىيەت تارىخىدىكى مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى بولغان قەدىمكى ئەسەرلىرىنى قۇتقۇزۇش خىزمىتىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ، مۇناسىۋەتلىك سىياسەت ـ فاڭجېنلارنى تۈزۈپ، قولايلىق چارە ـ تەدبىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، زور دەرىجىدە مەبلەغ ئاجرىتىپ، ھەر جەھەتتىن قوللاپ، بۇ خىزمەتنىڭ ئۈزلۈكسىز ياخشى ئىشلىنىشىگە تۈرتكە بولۇشى ئارقىسىدا، قۇتقۇزۇۋېلىنىپ ئارخىپلاشتۇرۇلغان قەدىمكى ئەسەرلىرىمىز ئىچىدىكى بىر تۈركۈم ئەڭ نادىر ئەسەرلىرىمىز رەتلىنىپ ۋە نەشر قىلىنىپ جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتى. بىز بۇ جەھەتتىكى كۆپ قېتىملاپ تىلغا ئالغان، ئاللىقاچان مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەن ۋە مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە تېگىشلىك بولغان، مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان خۇشاللىنارلىق نەتىجىلىرىمىزدىن پەخىرلىنىمىز ۋە ئىپتىخارلىنىمىز. شۇنداقلا، بىز بۇ خىزمەتنى ھەر جەھەتتىن قوللىغان ھەر دەرىجىلىك پارتكوم، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىغا، قەدىمكى ئەسەرلەر خىزمىتى ۋە تەھرىرلىكى خىزمىتىدە ئۈزلۈكسىز تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتقان، مېھنەت سىڭدۈرۈۋاتقان ئۇستازلىرىمىزغا، كەسىپداش دوستلىرىمىزغا، مۇھەررىرلەرگە ئالىي ئېھتىرام بىلدۈرىمىز ۋە ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىمىز.

قەدىمكى ئەسەرلەر خىزمىتى دەۋر ئالاھىدىلىكى، ئىدىيەۋىلىكى، سىياسىيۋىلىكى، ئىلمىيلىكى، تېخنىكىلىقى، مەسئۇلىيىتىنىڭ ناھايىتى كۈچلۈك بولۇشى، شۇنداقلا سۈپىتىگە قويۇلغان تەلەپنىڭ زىيادە يۇقىرىلىقى بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ. قەدىمكى ئەسەرلەر تەھرىرلىكى بولسا، قەدىمكى ئەسەرلەر خىزمىتى جەريانىدىكى مۇھىم بولغان كەسپىي ھالقا. بۇ ھالقىنىڭ چىڭ تۇتۇلۇپ، ياخشى ئىشلىنىش ـ ئىشلەنمەسلىكى، قەدىمكى ئەسەرلەر خىزمىتىنىڭ سۈپىتى، سۈرئىتى ۋە نەتىجىسىگە ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، قەدىمكى ئەسەرلەر مۇھەررىرلىرى سۈپەتكە ئالاھىدە ئېتىبار بېرىپ، ھەسسىلەپ ئەستايىدىل بولۇش بىلەن بىللە، كۈچلۈك سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتچانلىق ئېڭىنى تۇرغۇزۇپ، «قەدىمكىنى ھازىرقى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، شاكىلىنى چىقىرىپ تاشلاپ مېغىزىنى قوبۇل قىلىش» پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، پارتىيەنىڭ سىياسىتىگە، دۆلەتنىڭ مەنپەئەتىگە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە جەمئىيەت مۇقىملىقىغا ماسلىشىدىغان، ئىلىم ـ پەننىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تۈرتكىلىك رول ئوينايدىغان «سەرخىل ئەسەر» كۆزقارىشىنى تىكلەش بىلەن بىللە، تەبىئىي پەن، ئىجتىمائىي پەن ۋە تەھرىرلىك ئىلمىي بىلىملىرىنى پۇختا ئىگىلىشى، قەدىمكى تىل ـ يېزىق بىلىملىرىنى ئۆگىنىشى ۋە پۇختا يېزىقچىلىق قابىلىيىتىگە ئىگە بولۇشى، بۇ خىزمەتكە مۇناسىۋەتلىك نەزەرىيەۋى ئەسەرلەر ۋە قورال كىتابلارنى داۋاملىق توپلاپ كۆرۈپ تۇرۇشى، يولۇققان مەسىلىلەرنى ئۆز قىياسى، خاھىشى، شەخسىي كۆزقارىشى بويىچە ئەمەس، بەلكى مۇناسىۋەتلىك كەسپىي قوللانمىلار، قورال كىتابلار ئاساسىدا ھەل قىلىش ئارقىلىق بىلىم قۇرۇلمىسىنى كۈچەيتىپ، بىلىم زاپىسىنى بېيىتىپ،

ئەجدادلارنىڭ نەمۇنىلىك ئەسەرلىرىنى ئەۋلادلارغا توغرا، ئەينەن يەتكۈزۈپ بېرىشى، قەدىمكى ئەسەرلەر نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن كېتىپ قالغان ئەسلىي ئەسەرنىڭ مەزمۇنىغا، قىممىتىگە ۋە سۈپىتىگە نۇقسان يەتكۈزىدىغان ھەرقانداق چوڭ - كىچىك سەۋەنلىكلەرنىڭ سادىر بولۇشىغا قەتئىي يول قويماسلىقى كېرەك.

ھەممىمىزگە مەلۇمكى، خەلقىمىز شانلىق تىل ۋە يېزىق مەدەنىيىتىگە ئىگە، ئىجادكارلىق روھىغا باي قەدىمكى مەدەنىيەتلىك مىللەتلەردىندۇر. ئۇلار مەدەنىيەت تارىخىدا كۆپ قېتىم يېزىق ئىسلاھاتى ئېلىپ بارغان ۋە ھەرخىل تىل - يېزىقلاردا پەن - مەدەنىيەتنىڭ ھەرقايسى تۈر ۋە ساھەلىرىگە مەنسۇپ بولغان نادىر ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىپ، بىزگە مىراس قالدۇرغان. بولۇپمۇ ئوتتۇرا ئەسىرگە قەدەم قويغاندىن كېيىن ئۆزلىرى ياشىغان جايلارنىڭ مەركىزىي شەھەرلىرىگە مەدرىسە، كۇتۇپخانا ۋە رەسەتخانىلارنى قۇرغان. شۇنىڭ بىلەن دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئالىملار، ئىجادكارلار ۋە ئىلىم تەلەپكارلىرى بۇ خىلدىكى ئىلىم مەركەزلىرىگە كېلىپ توپلىنىپ، ئىجاد قىلىش، ئۆگىتىش ۋە ئۆگىنىش بىلەن مەشغۇل بولغان. نەتىجىدە بۇ ئىلىم مەركەزلىرىدە پەن - مەدەنىيەت تەرەققىي قىلىپ، ئىلىم - پەننىڭ گۈللىنىش دەۋرىنى بارلىققا كەلتۈرگەن. بۇ دەۋردە مەشھۇر تەبىئىي پەن ۋە ئىجتىمائىي پەن ئالىملىرى، كەشپىياتچىلار، پەيلاسوپلار، ئاسترونوملار، سەنئەتكارلار، رەسساملار، مۇزىكانتلار، تارىخشۇناسلار، ئەدەبىياتشۇناسلار، يازغۇچىلار، شائىرلار، مېمارلار، تېۋىپلار ۋە باشقا ئۇستازلار يېتىشىپ چىقىپ، ھەر ساھەگە مەنسۇپ يېتۈك ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلغان.

شۇنى كۆرۈپ يېتىشكە بولىدۇكى، بىز ئەينى دەۋردە ھەرخىل پەنلەر ۋە ھەر تۈرلۈك ھۈنەر - كەسىپلەر توغرىسىدا، يۇقىرى سەۋىيەدە يېزىلىپ ۋە تەرجىمە قىلىنىپ تاكى بۈگۈنگىچە قىممىتى ئېشىپ بېرىۋاتقان؛ مەدرىسە، كۇتۇپخانا، رەسەتخانا، ئوردا مىرزىخانىلىرىدا ماھىر خەتتاتلار ۋە تالانتلىق كاتىپلار تەرىپىدىن قولدا كۆچۈرۈلۈپ، ئۇستىكارلار تەرىپىدىن ئەپچىللىك بىلەن تۈپلەنگەن؛ ئەقىلنى لال قىلغۇدەك قىستۇرما رەسىملەر، فورمۇلالار، دائىرىلەر سىزىلىپ، جان كىرگۈزۈلگەن؛ بەتلىرىگە ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن رەڭلىك نەقىشلەر ئىشلەنگەن؛ نەقىشلىك مۇقاۋا ۋە تىتۇل ئىشلىنىپ نازۇك نەشرىياتچىلىق تېخنىكىسىنىڭ دۇنياۋى سەۋىيەسىنى يارىتالىغىنىنى ئىسپاتلاپ تۇرىدىغان ھەربىر پارچە قەدىمكى ئەسەرنى ئىپتىخارلىق بىلەن قولىمىزغا ئېلىپ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ يۈكسەك دەرىجىدىكى ئەقىل - پاراستى ۋە جاسارىتىدىن سۆيۈنۈپ، چەكسىز ھەيرانلىق ئىچىدە بۇ ئابىدىلەرنىڭ بەتلىرىنى ئاۋايلاپ تۇرۇپ ئۆرۈگىنىمىزدە، ئالدى بىلەن يولۇقىدىغىنىمىز دەل تىل جەھەتتىكى قىيىنچىلىق بولىدۇ. بىز تىل ئۆتكىلىدىن ئۆتمەي تۇرۇپ، بۇ بۈيۈك ئابىدىلەر توغرۇلۇق مەلۇماتقا ئىگە بولۇشىمىز ۋە باشقىلارنى توغرا مەلۇماتقا ئىگە قىلالىشىمىز مۇمكىن ئەمەس، شۇنداقلا نەشرگە تەييارلانغان قەدىمكى ئەسەرلەرنى تەلەپكە لايىق تەھرىرلەپ، لاياقەتلىك مۇھەررىر بولالىشىمىزمۇ مۇمكىن ئەمەس، ئەلۋەتتە. يۇقىرىقى پىكرىمىزنىڭ دەلىلى سۈپىتىدە، مەن تۆۋەندە 1997 - يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «باياز (2)» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى ئوقۇش جەريانىدا ھېس قىلغانلىرىمنىڭ ئاز بىر قىسمىنى كەسىپداشلىرىم بىلەن ئورتاقلىشىشنى لايىق تاپتىم.

كىلاسسىك شېئىرىيىتىمىزدە كۆپچىلىك شائىرلارنىڭ شېئىرلىرى جەملىنىپ شېئىرلار توپلىمى قىلىنىپ، ئەرەب تىلىدىن قوبۇل قىلىنغان «ئاق، ئالبوم، شېئىرلار توپلىمى» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدىغان «بەياز» نامى بىلەن ئاتالغان. شۇنىڭغا ئاساسلانغاندا، مەزكۇر «باياز (2)» ناملىق كىتابنىڭ

ئىسمى «باياز» ئەمەس، «بەياز» بولسا توغرا بولغان بولاتتى. ئۆزبېك كلاسسىك شېئىرىيىتىدە تۇراقلىق ھالدا ئومۇملاشقان، «ئۇنىڭ ناز - كەرەشمىلىرى ئۆزگىچە بولۇپلا قالماي، شۇ ئارقىلىق ئېلىپ كېلىدىغان زۇلۇم ۋە ئازابلىرى تېخىمۇ باشقىچە» مەنىسىنى بىلدۈرىدىغان «نازى ئۆزگىچەيۇ سىتەمى بۆلەكچە» ۋە «ناز ئۆزگىچەۋۇ سىتەم بۆلەكچە» مىسرالىرى بىلەن قاپىيەلەنگەن مۇخەممەسنى كۆپ ئۇچرىتىمىز. كلاسسىك شائىر ھاجى ھەمدەمىينىڭ يۇقىرىدىكى مىسرا بىلەن قاپىيەلەنگەن مۇخەممەسگە «باياز (2)»دا مەسئۇلىيەتسىزلىك بىلەن «بولكىچى ھاجى (ھەجۋىي)» نامى قويۇلغاندىن سىرت، مۇخەممەسنىڭ ھەربىر كۇپلېتىنىڭ قاپىيەلىنىدىغان ئاخىرقى مىسراسى «نام ئۆزگىچەۋۇ سىتەم بۆلەكچە» باشتىن - ئاخىرغىچە «ناز ئۆزگىچەيۇ سىتەم بولكىچى» دەپ ئېلىنغان. مۇخەممەستىكى «ياراتقۇچى، ياسىغۇچى، بارلىققا كەلتۈرگۈچى» مەنىسىدە كەلگەن «خەللاق» سۆزى «خەلاق» سۆزى بىلەن؛ «ئاشىقلار» مەنىسىدە كەلگەن «ئۇششاق» سۆزى، «كىچىك» مەنىسىدىكى «ئۇششاق» سۆزى بىلەن؛ «پەرى، پەرىزات، گۈزەل» مەنىسىدە كەلگەن «پەرى» سۆزى «ئاقساقال، پېشقەدەم، ياشانغان، ئۇستاز، ماھىر» مەنىسىدىكى «پىر» سۆزى بىلەن؛ «يوقىتىش، قايتۇرۇش، كۆتۈرۈۋېتىش» مەنىسىدە كەلگەن «دەفئى» سۆزى «دەخئى» سۆزى بىلەن؛ «چاچ» مەنىسىدە كەلگەن «گىسۇ» سۆزى مەنىسى ئېنىقسىز «كىسۋە» سۆزى بىلەن؛ «تىلسىز، گاچا، كېكەچ» مەنىسىدە كەلگەن «گۇڭ» سۆزى «كەڭ، ئازادە» مەنىسىدىكى «كەڭ» سۆزى بىلەن؛ «قەلبىنىڭ سىرى» مەنىسىدە كەلگەن «رازى دىل» بىرىكمىسى «سىر قەلب» مەنىسىنى بىلدۈرگەن «رازدىل» سۆزلىرى بىلەن؛ «نازاكەت بېغى» مەنىسىدە كەلگەن «باغى نەزاكەت» بىرىكمىسى «باغ نازاكەت» سۆزلىرى بىلەن ئېلىنغان. بەخت قۇشى — قۇمرى تارىختىن بۇيان ئۆزبېكلەرنىڭ قۇت نىشانى قىلىنىپ، بۇلبۇل بىلەن ئوخشاش سۈپەتلىنىپ كېلىنىۋاتقاندى. كلاسسىك شائىر مۇقىمىينىڭ مۇرەببەسىدىمۇ «قۇمرى، سايرىغۇچى، نالە قىلغۇچى» مەنىسىدە كەلگەن «قۇمرى» سۆزى «ئاي» مەنىسىدىكى «قەمەر» سۆزى بىلەن؛ «ئادەممۇ، ئىنسانمۇ» مەنىسىدە كەلگەن «بەشەرمۇ» سۆزى «ھاياسىز ۋە نومۇسسىز» مەنىسىدىكى «بىشەرمۇ» سۆزى بىلەن؛ «ياش، يىگىت» مەنىسىدە كەلگەن «جەۋان» سۆزى «روھ، جان» مەنىسىدىكى «جان» سۆزى بىلەن؛ مۇقىمىينىڭ ھەجۋىيسىدىكى «نىشانسىز، خەۋەرسىز» مەنىسىدە كەلگەن «بىدەرەك» سۆزى «نىشانغا، خەۋەرگە» مەنىسىدىكى «بەدەرەك» سۆزى بىلەن؛ «نېسىۋە، بەھرە، ئۈلۈش، لەززەت، بەخت» مەنىسىدە كەلگەن «ھەز» سۆزى «ئاياللارنىڭ ئادەت كۆرۈشى» مەنىسىدىكى «ھەيز» سۆزى بىلەن؛ «بولغانغان، كىر» مەنىسىدە كەلگەن «كىر» سۆزى «ئەگەر، مۇبادا» مەنىسىدىكى «ـ گەر» سۆزى بىلەن ئېلىنغان. كلاسسىك شائىر خىسلەت كاشغەرىينىڭ غەزىلىدىكى «چەۋگان ئويۇنىدا ئوينىلىدىغان توپ» مەنىسىدە كەلگەن «گۆي» سۆزى ناخشا، مۇزىكا، ئاھاڭ، مەدھىيە» مەنىسىدىكى «كۆي» سۆزى بىلەن؛ «ھازىرغىچە، ھېلىغىچە» مەنىسىدە كەلگەن «تابۇكەي، تابەكەي» سۆزى «ئەي تاپقىنىكى» مەنىسىدىكى «تابكى ئەي» سۆزى بىلەن؛ «يۈزى، رۇخسارى، جامالى» مەنىسىدە كەلگەن «ئارەزى» سۆزى «ئەۋلىيا، پىر، پەرىشتە، خىزىر» مەنىسىدىكى «ئارزى» سۆزى بىلەن؛ «بەدەخشاننىڭ ياقۇتى» مەنىسىدە كەلگەن «لەئلى بەدەخشان» بىرىكمىسى «لەئىل بەدەخشان» سۆزلىرى بىلەن؛ «جىگەرنىڭ قېنىدىن» مەنىسىدە كەلگەن «خۇنى جىگەردىن» بىرىكمىسى «قان جىگەردىن» مەنىسىدىكى «خۇن جىگەردىن» سۆزلىرى بىلەن؛ «جەننەتنىڭ بېغى» مەنىسىدە كەلگەن «باغى رىزۋان» بىرىكمىسى «باغ

جەننەت» مەنىسىدىكى «باغ رىزۋان» سۆزلىرى بىلەن ئىپلىنغان.

سۆزلەرنىڭ توغرا تەلەپپۇزدا ترانسكرىپسىيە قىلىنماسلىقى، ئاددىيغىنا بىر ئىزافەتنىڭ چۈشۈپ قېلىشى ياكى قوشۇلۇپ قېلىشى سەۋەبىدىن پۈتۈن بىر جۈملىنىڭ مەنىسىنىڭ ئۆزگىرىپ كېتىۋاتقانلىقى، شېئىر ۋەزنىنىڭ بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراۋاتقانلىقى قەدىمكى ئەسەرلەرنى نەشرگە تەييارلاش ۋە تەھرىرلەش خىزمىتىنىڭ بىزدىن تىل ئۆتكىلىدىن ئۆتۈش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا، ئەستايىدىللىقنى ۋە سەۋرچانلىقنى، ئىنچىكىلىكنى تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ. مەن ئاخىرىدا، قەدىمكى ئەسەرلەرنى نەشرگە تەييارلاش ۋە تەھرىرلەش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنىڭ ئەجداد بىلەن ئەۋلادلارنى ئۇلاش، قەدىمكى ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت بىلەن ھازىرقى زامانىۋى مەدەنىيەتنى تۇتاشتۇرۇشتىن ئىبارەت كۆۋرۈكلۈك رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، سەۋەنلىكلەردىن ئىمكانقەدەر ساقلىنىپ، يۇقىرى سۈپەتلىك نادىر ئەسەرلەرنى خەلقىمىزگە سۇنۇشىنى چىن دىلىمدىن ئۈمىد قىلىمەن.

(ئاپتورى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر ـ دىن ئىشلىرى كومىتېتى ئاز سانلىق مىللەتلەر قەدىمكى ئەسەرلىرى ئىشخانىسىدا)

مۇھەممەد ئىبراھىمجان

ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنى ئۆگىنىش جەريانىدا ھېس قىلغانلىرىم

ئۇيغۇر مۇقاملىرى — ئۇيغۇر مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى بىباھا گۆھەر، مەرھۇم ئۇستاز ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ تەبىرى بويىچە ئالغاندا «ئۇيغۇر مۇقاملىرى — ئۇيغۇر خەلقى ۋە ئۇنىڭ ئەجدادلىرىنىڭ مىڭلىغان يىللاردىن بېرى داۋاملىق تاۋلىنىپ كەلگەن بەدىئىي تەپەككۇر كىرىستالى، ئېستېتىك ھېسسىياتىنىڭ مۇزىكىلىق چەشمىسى»، «ئۇيغۇر خەلقىنى دۇنياغا، كەلگۈسىگە تۇتاشتۇرىدىغان مۆجىزىدار ھېكمەتنامە».

بالا ۋاقىتلىرىمدىن باشلاپ خەلق ئىچىدىكى ناخشا - مۇزىكىلارغا ۋە مۇقام ئاھاڭلىرىغا قىزغىن ئىشتىياق باغلاپ، ئون ئىككى مۇقامنىڭ قىسمەن بۆلەك ئاھاڭلىرىنى مەشرەپ - سورۇنلاردا پېشقەدەملەردىن، شۇنداقلا رادىيو، ئۈنئالغۇ، تېلېۋىزور قاتارلىق تارقىتىش ۋاسىتىلىرىدىن ئاڭلاپ ئۆگەنگەن بولساممۇ، مۇنتىزىم ئۆگىنىش شەرىپىگە ئېرىشەلمىگەنىدىم.

2005 - يىلى مۇقام ئانسامبىلىنىڭ تەكلىپى بىلەن چوڭ تىپتىكى كېچىلىك — «مۇقام باھارى»غا قاتناشتىم، مۇشۇ پۇرسەتتە ئوسمان ئەمەت، چىمەنگۈل قادىر، داۋۇت ماموت، ھېكىم ھەسەن، مەخمۇت ئابلىز قاتارلىق ئۇستازلارنىڭ ئەستايىدىل ئۆگىتىشى بىلەن ئۇششاق مۇقامى، دولان مۇقامى، قومۇل مۇقامى، تۇرپان مۇقامى قاتارلىق مۇقاملارنى مەخسۇس ئۆگىنىپ، سەھنىلەشتۈرۈش جەريانىدا ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئۆزگىچە بىباھا خەزىنە ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتىم. ھەربىر مۇقامنىڭ ئۆزگىچە جەلپكارلىقى، قۇرۇلمىسىنىڭ مۇكەممەللىكى، ئاھاڭلىرىنىڭ رەڭدارلىقى، تېكىستلىرىنىڭ قەدىمىيلىكى ئادەمنى تولىمۇ مەپتۇن قىلىدۇ. ئۇيغۇر خەلقى ئۆز مەشرەپلىرىنى، ئۆز مۇقاملىرىنى مىللەت گەۋدىسىدىكى «ھاياتىي ئىقتىدار»، «روھىي ئىقتىدار»، «تەپەككۇر ئىقتىدارى» ئۇنچە - مەرۋايىتلىرىنى تۇتاشتۇرىدىغان «جان رىشتىسى» دەپ مۇقەددەس بىلىدى، بۇ خىل قاراش بابارەھىم مەشرەپنىڭ «راك مۇقامى» مۇقەددىمىسىگە سېلىنغان مۇنۇ غەزىلىدەك ناھايىتى روشەن نامايان بولىدۇ:

سېتارىم تارىغا جان رىشتەسىدىن تار ئېشىپ سالسام،
ئانىڭكىم نالەسىدىن بىنەۋانىڭ كۆڭلىنى ئالسام.
مۇقام چالىپ مۇقام ئىچرە مۇقامنى دىلگە جا قىلساق،
مۇھەببەت كويىغا سالسا ئانىڭ ئالدىدا مەن چالسام.
مۇقاملارنىڭ ئاتاسىنى ھۇسەينىيۇ ئەجەم دەرلەر،
بۇلاردىن يۇقارىكىم پەردەئى باياتنى چالسام.
مۇھەببەت مەيدىن نوش ئەيلەگەچ چالسام پەيا پەيكىم،
كى كۆڭۈل بىناۋا بولغانىنى بىلسەم نەۋا چالسام.
ئارالاپ چالسام ئۇششاقنى غەزەلنى راكقا يەتكۈزسەم،
شەببستانۇ سەھەرلەردە، مۇشاۋىرەك، پەنجگاھ چالسام.

كىتاب نۇرى www.kitabnurkitap.com

ئىراقۇ چەببايات ئۆزھالدا پەيزىكىم يېتەر بولسا،
تىلەپ خورشىدى ۋەسلىن سۇبھى دەمدە چارگاھ چالسام.
يېتىپ ۋەسلىگە ھىممەتىنىڭ جۇدالىق تاغىدىن ئۆتسەم،
ئىچىپ ۋەسلىڭ شەرابىدىن قىلىپ تەڭكەش سىگاھ چالسام.
كەل، ئەي مەشرەب، قەدەھ سۇنغىل، بولايىن مەستۇ مۇستەغرەق
بىر ئىلكىمگە ساتارۇ بىر ئىلكىمگە جامى مەي ئالسام.

مانا بۇ مىسرالاردا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تەقدىر ـ قىسمەتلىرى، بولۇپمۇ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ تەقدىر ـ قىسمەتلىرى، جۈملىدىن ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ تەقدىر ـ قىسمەتلىرى شېئىر ۋە مۇزىكا ۋاسىتىسىدە ئىنتايىن ئوبرازلىق ۋە ھېسسىياتلىق ئىپادىلەپ بېرىلگەن.

مۇقام ھەققىدىكى تەبىرلەردە: ھەر بىر مۇقامنىڭ مۇقەددىمە قىسمى پۈتۈن بىر مۇقامنىڭ ئاھاڭ قۇرۇلمىسىنى ۋە مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، دېيىلىدۇ. دەرۋەقە ئون ئىككى مۇقامنىڭ بىرىنچىسى بولغان راك مۇقامىنىڭ مۇقەددىمە، تېكىستىدىمۇ ئون ئىككى مۇقامنىڭ ئىسمى بىر ـ بىرلەپ تولۇق بايان قىلىنغان.

2008 ـ يىلىدىن بېرى مۇقام ئانسامبىلىدا ئىشلەش جەريانىدا ئۇستازلارنىڭ يېتەكلىشى بىلەن ئون ئىككى مۇقامنى بىر ـ بىرلەپ ئۆگىنىپ، تەلەپكە لايىق مۇقامچى بولۇش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ كەلدىم. مۇقام بىلەن ئۆتكەن هايات ماڭا نۇرغۇن يېڭى ھېس ـ تۇيغۇلارنى بەخش ئەتتى، ناھايىتى كۆپ يېڭى چۈشەنچىلەرنى، ئەمەلىي بىلىملەرنى ئۆگەتتى. ئۇزاق مەزگىللىك كەسپىي خىزمەت جەريانىدا ئون ئىككى مۇقامنىڭ ھەقىقەتەنمۇ بىر بۈيۈك سەنئەت قامۇسى ئىكەنلىكىنى، مۇقام بىلەن شۇغۇللانماقچى بولغان كىشىنىڭ كۆپ تەرەپلىمە بىلىم ۋە ئىقتىدارنى ھازىرلىشى زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. تەلەپكە لايىق بىر مۇقامچى بولۇش ئانچە ئاسان ئىش ئەمەس، بۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭچە تۆۋەندىكىدەك كىشىلىك ساپانى، ئىلمىي ساپانى ۋە كەسپىي ساپانى ھازىرلىشى شەرت:

1) مۇقامچى مۇستەقىل قاراشقا، ئېنىق نىشانغا، مۇستەھكەم ئىرادىگە ئىگە بولۇشى، ئۇزاق مۇددەت جاپالىق ئىزدىنىدىغان، مۇشەققەتتىن قورقمايدىغان، قايتمايدىغان، سوۋۇپ قالمايدىغان شىجائەتكە ئىگە بولۇشى لازىم. ھەربىر كىشىنىڭ قىممەت قارىشى ئوخشاش بولمايدۇ. كىشىلىك قىممەت قارىشى شۇ كىشىنىڭ تىرىشىش نىشانى ۋە ئىرادىسىنى بەلگىلەيدۇ. ئون ئىككى مۇقام ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇنەۋۋەر مەدەنىيەت مىراسى. ئېلىمىزنىڭ مەدەنىيەت، جۈملىدىن سەنئەت خەزىنىسىدىكى بىباھا گۆھەر. ئۇنىڭ پۈتكۈل ئىنسانىيەت مەدەنىيەت مىراسلىرى ئارىسىدىكى ئورنى ۋە قىممىتىمۇ ناھايىتى يۇقىرى. مۇقامچى بولماقچى بولغان كىشى ئۆزى شۇغۇللانماقچى بولغان بۇ كەسپىنىڭ قىممىتىنى چوقۇم ئېنىق بىلىشى، ئۇنىڭغا قىزغىن مۇھەببەت ۋە ئىشتىياق باغلىغان بولۇشى، ئۇنىڭدىن چەكسىز غورۇر، ئىپتىخار تۇيغۇسىغا چۆمۈلەيدىغان بولۇشى كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا ئاندىن ئۇ ئۆز كەسپىدىكى بارلىق مۇشەققەتلەرنى ھۇزۇر ـ ھالاۋەت ھېس قىلىدىغان، ئۆزىنىڭ بارلىقىنى ئەنە شۇ ئەھمىيەتلىك ئىشقا شەرتسىز بېغىشلىيالايدىغان مەنىۋى ساپاغا ئىگە بولغان بولىدۇ. كۆزگە كۆرۈنگەن بىر مۇقامچى بولۇش ئۈچۈن ئۇزاق مۇددەت جاپالىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ ئۇنداق ئاسانلا نام چىقىرىدىغان، ئۇياقتىن ئۇرۇق چېچىپ، بۇياقتىن هوسۇل يىغىدىغان ئوڭاي كەسپلەردىن ئەمەس. شۇڭا، بىر قىزىپ، بىر سوۋۇيدىغان، ئىرادىسى تۇراقسىز، مىجەزى ئۆزگىرىشچان، يەڭگىلتەك ئادەملەر ئاسانلىقچە مۇقامدىن نەتىجە هاسىل قىلالمايدۇ. مۇقام ساھەسىدە نەتىجىگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئۇزاق مۇددەت ئىزدىنىدىغان، ئىرادىسىدىن قايتمايدىغان، ئېنىق نىشانغا ئىگە بولغان پىسخىكا ساپانى

يېتىلدۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

2) ئون ئىككى مۇقام ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك تارىخى، ئەدەبىيات - سەنئىتى، ئۆرپ - ئادىتى، دۇنيا قارىشى، ئېستېتىك قارىشى بىلەن زىچ باغلانغان كۆپ تەرەپلىمە ئەھمىيەتكە ئىگە بۈيۈك مەدەنىيەت مىراسى. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇقام بىلەن شۇغۇللىنىماقچى بولغان كىشى ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخى، ئەدەبىياتى، سەنئىتى، كىشىلىك تۇرمۇشى ۋە باشقا ئالاقىدار ساھەلەر بويىچە پۇختا بىلىمگە ئىگە بولۇشى زۆرۈر. ئۇنداق بولمىغاندا، مۇقامنىڭ مەنىۋى ۋە ئېستېتىك خۇسۇسىيەتلىرىنى تونۇپ يېتەلمەيدۇ، مۇقامدىكى ئىدىيەۋى مەزمۇن ۋە سەنئەت يۈكسەكلىكىنىمۇ ھېس قىلالمايدۇ.

3) ئون ئىككى مۇقام ئەدەبىي جەھەتتە ۋە سەنئەت جەھەتتە ئۆزىگە خاس ئۆزگەرمەس قائىدە - قانۇنىيەتلەرگە، قۇرۇلما جەھەتتە مۇقىم ۋە مۇستەھكەم بىر پۈتۈن گەۋدىگە. شۇنداقلا ئىنتايىن قويۇق تارىخىي ۋە مىللىي خۇسۇسىيەتكە ئىگە نادىر يادىكارلىق. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇقام بىلەن شۇغۇللىنىماقچى بولغان كىشى مۇقامنىڭ ئۆزىگە خاس قائىدە - قانۇنىيەتلىرىنى ياخشى بىلىشى، ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىشى، ھە دېگەندە ئۇنى ئۆزگەرتىشكە، ئىسلاھ قىلىشقا ئۇرۇنماسلىقى، بۇ مەدەنىي مىراسنىڭ ئۆزىگە خاس بەدىئىي ئالاھىدىلىكىنى، قۇرۇلما جەھەتتىكى ۋە كۈي - مېلودىيە جەھەتتىكى ئەسلىي ھالىتىنى ئەينەن ساقلاشقا پۈتۈن كۈچى بىلەن ئەھمىيەت بېرىشى زۆرۈر. ئەگەر مۇقامنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى ساقلاپ قېلىنمايدىكەن، بۇ بۈيۈك مىراسنىڭ تارىخىيلىق، بەدىئىيلىك ۋە ئىلمىيلىك جەھەتتىكى قىممىتى پۇچەكلىشىدۇ ياكى يوقىلىدۇ.

4) تونۇلغان بىر مۇقامچى بولۇپ چىقىش ئۈچۈن، ئۆتكۈر مۇزىكا سېزىمى بولۇش، مۇزىكا ئىلمىنىڭ نەزەرىيەۋى ۋە ئەمەلىي بىلىملىرىنى پۇختا ئۆزلەشتۈرگەن بولۇش زۆرۈر. مۇزىكا بارلىق سەنئەت تۈرلىرى ئىچىدە ئۆزىگە خاس ئىپادىلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە بولغان مۇھىم ئىلىم. ئۇ باشقا پەنلەرگە ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇقام مۇزىكا ئىلمى ئىچىدە ئۆزىگە خاس مۇستەھكەم قۇرۇلما ۋە قائىدە - قانۇنىيەتكە ئىگە بولغان سەنئەت يادىكارلىقى. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇقامنىڭ ئۆزىگە خاس مېلودىيە ئالاھىدىلىكىنى ياخشى ئىگىلەش ۋە ئۇنى ئەسلىگە سادىق بولغان ھالدا ئەينەن ئەكس ئەتتۈرۈش ئۇيغۇر مۇقامچىلىقىدىكى ئۆزگەرمەس نىشان بولۇشى كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا، بۇ كەسىپ ئۆزىنىڭ تارىخىي ۋە ئىجتىمائىي قىممىتىنى تاپقان بولىدۇ.

5) ياخشى بىر مۇقامچى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن ئوبدان خەۋەردار بولۇشى، بولۇپمۇ ئۇيغۇر مۇقاملىرىغا تېكىست قىلىنغان كلاسسىك شېئىرلار ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىنىڭ تىلى، مەزمۇنى ۋە سەنئەت ئالاھىدىلىكىنى پىششىق بىلىشى لازىم. شۇنداق بولغاندىلا، تېكىست بىلەن ئاھاڭنى توغرا تەلەپپۇز، توغرا ھېسسىيات، توغرا كەيپىيات بىلەن ئەينەن ئەكس ئەتكۈزۈپ بەرگىلى بولىدۇ. مۇقام تېكىستلىرىنىڭ تىلىنى پىششىق بىلمىگەندە، ئۇنى توغرا تەلەپپۇز قىلغىلى، ئاھاڭ بىلەن زىچ بىرلەشتۈرگەن ھالدا راۋان ئىپادىلىگىلى بولمايدۇ. مۇقام تېكىستلىرىنىڭ مەزمۇنىنى چۈشەنمىگەندە، شېئىرىي ھېسسىيات بىلەن مېلودىيەنى ۋە كەيپىياتنى بىردەكلىككە ئىگە قىلغىلى بولمايدۇ. مۇڭلۇق مەزمۇندىكى تېكىستلەرنى كۆلۈمسىرەپ ئېيتىدىغان، شوخ مەزمۇندىكى تېكىستلەرنى سۆرەلمىلىك بىلەن سوزۇۋېتىدىغان، ۋەزمىن، ئېغىر - بېسىق مەزمۇندىكى تېكىستلەرنى يەڭگىلتەكلىك ۋە ئالدىراقسانلىق بىلەن ئورۇنلايدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەربىر كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچى كىشى شۇ كەسىپنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىنى، قائىدە - قانۇنىيەتلىرىنى پىششىق ئۆزلەشتۈرۈشى، ئۇنىڭغا ئىزچىل رىئايە قىلىشى، ئۇنى ھۆرمەتلىشى، قوغدىشى زۆرۈر. مۇقاممۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس، ئەلۋەتتە.

(ئاپتورى: شىنجاڭ مۇقام ئانسامبىلىدا)

kitap.com

توپلاپ رەتلىگۈچى: ھەلىمگۈل ئابلىز

ماقال ـ تەمسىللەر

ئىچىملىك ۋە چېكىملىك توغرىسىدىكى ماقال ـ تەمسىللەر

1. ئاچلىقتىن خۇمارلىق يامان.
2. ئادەم قېرىسا بىلىمى قېرىماس،
بەڭگى قېرىسا چىلىمى قېرىماس.
3. ئاقىل هاراق ئىچسە، بولۇر قارا،
نادان هاراق ئىچسە، بولۇر بالا.
4. ئالىمنىڭ خۇمارى بىلىم،
بەڭگىنىڭ خۇمارى چىلىم.
5. ئاي بېشىدا ئۇلاپ چېكەر،
ئوتتۇرىسىدا توختاپ چېكەر،
ئاخىرىسىدا سوراپ چېكەر.
6. ئەپيۇن پادشاھ، مۇسەللەس ۋەزىر،
ناس پاسكىنا، نەشە بىنەزىر.
7. ئەسكى سامان ئوتۇن بولماس،
بەڭگىگە تەگكەن خوتۇن بولماس.
8. ئەسنەك ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ،
تاماكا قۇيقا (كەلتۈرىدۇ).
9. ئەقىل تاش يارار،
هاراق باش (يارار).
10. ئەقىل شارابتا ئېرىپ كېتىدۇ.
11. ئەقىللىك بىلىم ئالار،
چاكىنا چىلىم (ئالار).
12. ئەما كۆنگە قارار،
ناسكەش كۆلگە (قارار).
13. بەڭگى بوۋىسىنى ماختار.
14. بەڭگى جىلە بولسا، ناسۋال يەر،
مەست جىلە بولسا، دەسمال يەر.
15. بەڭگى چىلىم كويىدا،
جوۋان يېلىم (كويىدا).
16. بەڭگى دوڭغاق كېلەر،
سوغۇقتا توڭغاق كېلەر.
17. بەڭگى قەلەندەر كېلۇر،
ئوغرى قىمارۋاز (كېلۇر).
18. بەڭگى قېرىسا سوپى بولار.
19. بەڭگى كەندىرگە ئامراق،
هورۇن يەڭگىلگە (ئامراق).
20. بەڭگىگە تەگكەن خوتۇن كارغا كەلمەس،
دىرەۋزىن ئەتكەن ياغاچ كارغا كەلمەس.
21. بەڭگىگە ئېرىق دەريا كۆرۈنەر.
22. بەڭگىنى بالام دېمە،
بۇقىنى كالام دېمە.
23. بەڭگىنىڭ خويى ئىتتىن يامان.
24. بەڭگىنىڭ خىيالى ـ كۆڭلىنىڭ زاۋالى.
25. بەڭگىنىڭ كۆزىگە ئېشەك سۈيدۈكى كۆل كۆرۈنۈپتۇ.
26. بەڭگىنىڭ ئوتى يوق،
پاشىنىڭ قوتى يوق.
27. بۇقىنى كالام دېمە،
هاراقكەشنى بالام (دېمە).
28. بىر مەستتىن قورقىمەن،
بىر مۆرىمەستتىن قورقىمەن.
29. بىلىملىك بىلىمى بىلەن،
بەڭگى چىلىمى بىلەن.
30. پاشىنىڭ قوتى يوق،
مەستنىڭ ئوتى (يوق).
31. تاپسا شەيتان ئامالىنى،

ئافزىڭغا قويار شارابنى.

32. تاماكا تارتساڭ پوردا تارت،

ئازابىنى گۆردە تارت.

33. تاماكا چەككەننىڭ پۇلى كۆيىدۇ.

34. تاماكا چەككەننىڭ چىشىنى چاق،

ناس سالغاننىڭ تىلىنى كەس.

35. تاماكا دورامچىنىڭ،

هاراق زورلامچىنىڭ.

36. تاماكىغا شەيتان كېپىل.

37. تام زەيدىن يىقىلار،

ئادەم مەيدىن (يىقىلار).

38. چاشقانغا هاراق ئىچكۈزسەڭ مۈشۈككە ئايلىنار.

39. چالا پىشقان تاۋۇزنىڭ شاپىقى تولا،

تولا ئىچكەن شارابنىڭ چاتىقى (تولا).

40. چىرىگەن ياغاچ ئوتۇن بولماس،

نەشىكەشكە تەگكەن خوتۇن بولماس.

41. چىلىمى يوق بەڭگى مەست،

نوختىسى يوق هاڭگى مەست.

42. خۇدا يىراق قىلغىن ئۈچ نەستىن:

بىرى مەستتىن، بىرى پەستىن، بىرى مۆرىمەستىن.

43. دوست تۇتساڭ كەيپ ـ ساپانى،

سېتىۋالىسەن جەبىر ـ جاپانى.

44. دوستۇڭ هاراقكەش بولسا يېيىشىڭ مۇش.

45. ساراڭ بىلەن مەستكە گەپ قىلما.

46. سايىنىڭ دەرىخى يوق، توز كۆرۈنەر،

مەستكە قېرى خوتۇن قىز كۆرۈنەر.

47. شارابقا قاندىم،

چاتاققا قالدىم.

48. شارابنىڭ ئاقىۋىتى چۈشكۈنلۈك،

ئۆمرۈڭ بولىدۇ ئۈچ كۈنلۈك.

49. قارنى يامان هېيتتا ئۆلەر،

بەڭگى دۈتتا ئۆلەر.

50. قازالىق كىشىگە مەي ئۇچرايدۇ،

پادىچىغا نەي (ئۇچرايدۇ).

51. قىرائەت ئاڭلىغاندا يۇكۈن،

مەستكە يولۇقساڭ مۆكۈن.

52. كەيپلىك كىشى ـــ ئەيىبلىك كىشى.

53. كۆۋرۈك جامائەتنىڭ،

هاراق هاماقەتنىڭ.

54. مەست ئالدىغا بىر قەدەم ماڭسا،

ئارقىغا ئىككى قەدەم ماڭار.

55. مەست ئەينەك ئالدىدا سايىسىگە مۇشت تەڭلەر.

56. مەست تالادا،

بالىلىرى بالادا.

57. مەستتىن ساراڭمۇ قورقىدۇ.

58. مەست چوغنى كاۋاپ دەر،

كۆيمىسە ئېلىپ يەر.

59. مەست، قولىقىنى كەس.

60. مەست كاللا ـــ نەس كاللا.

61. مەستكە سېخىيلىق قىلسا،

يېرىمىنى ئۆيگە، يېرىمىنى هويلىغا ياندۇرار.

62. مەست گۆش يېسە، ئىت خىرىس قىپتۇ.

63. مەستلىك ئەقىلسىزلىقنىڭ مەشۇقىدۇر.

64. مەستلىكتە بەرگەن ۋەدە ۋەدە ئەمەس.

65. مەستلىك ـــ پەسلىك.

66. مەستلىكتە قىلغان گېپىگە يېشىلگەندە پۇشايمان قىپتۇ.

67. مەستلىك غەمدىن خالاس قىلۇر.

68. مەست مەستلىكتە ئىچ ـ باغرىنى تۆكۈپتۇ.

69. مەست، مەستنىڭ قىلىقى پەس.

70. مەست مۇشت ئاتار،

تەگمىسە ئۆزى ياتار.

71. مەستنىڭ ئاغزى كىچىك بالىنىڭ كۆتىگە ئوخشايدۇ.

72. مەستنى ئايىغى ماڭدۇرماس، هارىقى ماڭدۇرار.

73. مەستنىڭ توۋىسى شېشىنى كۆرگۈچە.

74. مەستنىڭ داۋاسى ئۇيقۇ.

75. مەستنىڭ سۆزى تۈگىمەس.

76. مەستنىڭ قەرزى كۆپ،

چىنىنىڭ دەزى (كۆپ).

77. مەستنىڭ كۆزى گۆش ـ ياغدا،

پۇت ـ قولى تۇرار لايدا.

78. مەستنىڭ گېپى بىر دەملىك.

79. مەستنىڭ مەستلىكى مەستكە ئۇچرىغاندا يېشىلەر.

80. مەستنىڭ هالى ـــ كېسەل توخۇنىڭ هالى.

81. مەستنىڭ ھېۋىسى تۈگىگۈچە، بېشى يەرگە تېگىپتۇ.
82. مەست ھاراقتا دوست،
دۈمبىسى تاياقتا دوست.
83. مەست ئۆلۈكتىن قورقماس.
84. مەست ئۆيگە كىرگۈچە، كەشى تۆرگە چىقىپتۇ.
85. مەست يىگىتكە قېرى خوتۇن قىز كۆرۈنۈپتۇ.
86. مەي پەيدا قىلار مەستلىك،
مەستلىكتىن چىقار نەسلىك،
مەينىڭ ئاشىقى بولساڭ،
سېنى باسار نەسلىك.
87. موزاينى كالام دېمە،
بەڭگىنى بالام (دېمە).
88. موللا تەمەخور كېلىدۇ،
ھاراقكەش بالاخور (كېلىدۇ).
89. موللامنىڭ ئەسكىسى ۋاراقكەش،
ئادەمنىڭ ئەسكىسى ھاراقكەش.
90. موللىنىڭ يامىنى ۋاراقچى،
ئادەمنىڭ يامىنى ھاراقچى.
91. مېھماننىڭ مەستلىكى كەيپ،
ساھىبخاننىڭ مەستلىكى ئەيپ.
92. ناس چەككەن كىشىنى،
چېقىۋەتسەم چىشىنى.
93. ناس نامەردنىڭ،
تاماكا سۆلەتنىڭ.
94. ناسۋال چەككەن كىشىنى،
ئۇرۇپ چاقسۇن چىشىنى.
95. ناسۋالچى تۈكۈرۈپ ھارمايدۇ،
كىچىك بالا يۈگۈرۈپ (ھارمايدۇ).
96. ناسۋالچى قېرىسا قاپاق ئاسىدۇ،
بەڭگى قېرىسا چاپاق باسىدۇ.
97. ناسۋال قاپاقتا نان بارمۇ؟
98. نەشە چەككەن كىشىنىڭ تۈتۈن بىلەن قارنى توق.
99. نەشە چەككەن مەس بولۇر،
ئاخىرىدا پەس بولۇر.
100. نەشخور توۋا قىلماس،
توۋا قىلسىمۇ كۆڭلى قويماس.
101. نەشكەشنىڭ كاللىسى سوقا،
ئەپيۇنكەشنىڭ ماڭلىيى دوقا.
102. نەشىگە بېرىلمە،
مەنسەپكە كېرىلمە.
103. يېنى قۇرۇق، قولىدا يوغان سومكا،
قورسىقى ئاچ، كۆتۈرۈۋاپتۇ ھاراق ـ رومكا.
104. ھاراق ئادەمنى مەرد قىلىدۇ،
كېيىن لەت قىلىدۇ.
105. ھاراق ئەقىلنى كېسەر،
تاماكا قۇۋۋەتنى (كېسەر).
106. ھاراق ئەقىلنى كېمەيتىدۇ،
تاماكا قۇۋۋەتنى (كېمەيتىدۇ).
107. ھاراق ــ بەختنىڭ دۈشمىنى.
108. ھاراق بېخىلنى مەرد قىلار،
يېشىلگەندە دەرد قىلار.
109. ھاراق بىلەن باغلانغان دوستلۇق ئۇزاققا بارماس.
110. ھاراق بىلەن دوستلاشقىنىڭ
سالامەتلىك بىلەن خوشلاشقىنىڭ.
111. ھاراق پادىشاھتۇر، مۇسەللەس ۋەزىر،
نەشە پاسكىنادۇر، بوزا بىنەزىر.
112. ھاراق چىقار باشقا،
تولدۇرار كۆزنى ياشقا.
113. ھاراق زورلامچىنىڭ،
تاماكا دورامچىنىڭ.
114. ھاراق زورى بىلەن،
گەپ پورى بىلەن.
115. ھاراق زىناغا يېقىن،
نەشە خۇمارغا (يېقىن).
116. ھاراقتا دۇم چۈشسەڭ بەختىڭ قاچار،
پۇلغا دۇم چۈشسەڭ ئەقلىڭ قاچار.
117. ھاراقكەشتە گەپ تولا،
بەڭگىدە خىيال (تولا).
118. ھاراقكەشكە قەرز بەرمە.
119. ھاراقكەشكە يول تار كەلمەس،
يۈزسىزگە گەپ ئار كەلمەس.
120. ھاراقكەشنى قاراۋۇللۇققا قويساڭ، خەزىنەڭ
ساق تۇرماس.
121. ھاراقكەشنىڭ دوستى يوق.

122. هاراقكەشنىڭ مەردلىكى مەست بولغاندا تۇتار.
123. هاراقكەش ئۇلپەت،
كەلتۈرەر كۈلپەت.
124. هاراق مەست قىلۇر،
ئىشىڭنى تەس قىلۇر.
125. هاراقنى تاشلاي دېسەڭ، مەستنىڭ قىلىقىنى كۆر.
126. هاراقنى جىق ئىچسە ئۆزىگە زىيان،
ئاچچىقى يامان بولسا ئۆزگىگە زىيان.
127. هاراقنىڭ باشلىنىشى خوش - خوش،
ئاخىرلىششى پوش - پوش.
128. هاراق ئوغا بولۇر،
جىق ئىچكەن مۇردا بولۇر.
129. هاراق ئىچتىڭمۇ مەست بولدۇڭ،
مەست بولدۇڭمۇ پەس بولدۇڭ.
130. هاراق ئىچكەن مەست،
خۇدىنى يوقاتقان نەس.
131. هاراق يولدىن ئازدۇرار،
ئۆزىگە گۆر قازدۇرار.
132. هاراقكەشكە هارىقى غەمگۇزار بوپتۇ،
بەڭگىگە تاماكىسى تەسەللى بوپتۇ.
133. هاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلسەڭ،
ياۋايى پەسلىككە چۈشەرسەن.
134. هاۋايى - ھەۋەسنىڭ بېشى كۆل، ئايىغى چۆل.
135. ھۇنەرنىڭ ئەسكىسى كەيپ،
قىلىدۇ تەننى زەئىپ.
136. ۋاپادىن ئامان قالغان،
هاراقتىن ۋەيران بوپتۇ.
137. ئوتۇننىڭ ئەسكىسى كەندىر شېخىيدان،
ئادەمنىڭ ئەسكىسى بەڭگى يېغىيدان.
138. ئوغلۇڭنى مەيدىن قاچۇر،
تېمىڭنى زەيدىن (قاچۇر).
139. ئۇمۇ مەست، بۇمۇ مەست،
مەستنىڭ «خەير - خوش»ى تۇگىمەس.
140. ئۆتكەن ئىشنى تەرگىمەك بەڭگىنىڭ ئىشى.
141. ئۆچكىنىڭ مويى تۈگىمەس،
بەڭگىنىڭ خۇيى (تۈگىمەس).
142. ئۆچكىنىڭ مويى تۈگىمەس،
بەڭگىنىڭ ئويى (تۈگىمەس).
143. ئېرى بەڭگى ئاتاق،
ئايالى يەڭگە ئاتاق.
144. ئىت سۆڭەك يېسە كېكىشەر،
بەڭگى قېرىسا ئالدىغا ئېڭىشەر.
145. ئىت ئۆلۈكنى قۇش يەيدۇ،
جېدەلخور مەست مۇشت (يەيدۇ).
146. ئىچتىڭ مەست بولدۇڭ،
بارچىدىن پەس بولدۇڭ.
147. ئىچتىم شاراب،
بولدۇم خاراب.
148. ئىچتىم ئۈزۈم شەربىتىنى،
تۆكتۈم يۈزۈم ئىززىتىنى.
149. ئىچىملىك بالا ئەمەس،
ئىچىملىككە بېرىلىش بالا.
150. ئىچىملىك كىشىنى ئەقىلدىن ئازدۇرىدۇ.
151. ياخشىغا مەشۇت يېپىشار،
يامانغا نەشە (يېپىشار).
152. يولدا ماڭار ئىككى مەست،
نەگە بارار، نەگەمەست.

ئوغرىلىق، بۇلاڭچىلىق ۋە قاتىللىق توغرىسىدىكى ماقال - تەمسىللەر

1. ئابدال سەمرىمەس،
ئوغرى بېيىماس.
2. ئاتىنىڭ ئۇرۇۋسى يامان،
خوتۇن كىشىنىڭ ئوغرىسى يامان.
3. ئاچ قالغاندا ئاش تاللاش يوق،
ئوغرىغا پۇل تاللاش يوق.
4. ئادەمنىڭ يامىنى ماراقچى،
ئوغرىنىڭ يامىنى قاراقچى.
5. ئادەم ئۆلتۈرگەن ئادەم قولىدا ئۆلەر.
6. ئاسماندىكى ئايغا ئوغرىنىڭ ئاچچىقى بار.
7. ئاسماندىكى ئايغا ئوغرىنىڭ پىكرى بار.

كتاب نۇر بىكتى www.nurkitap.com

8. ئاشنى تۆگەتكەن قوشۇق،
پۇلنى تۆگەتكەن ئوشۇق.

9. ئاغزى يۇمشاق، قولى ئەگرىدىن
قەلبى تۈزۈك دوك ياخشى.

10. ئالدۇرغاندا مىڭ گۇمان،
ئالغاندا بىر گۇمان.

11. ئالدىنى ئوغرى ئالار،
كەينىنى پالچى ئالار.

12. ئالغانمۇ ئوغرى، كۆرگەنمۇ ئوغرى.

13. ئالغۇچى بىر قارا،
يىتتۈرگىنى مىڭ قارا.

14. ئاي يورۇقى ئوغرىغا ياقماس.

15. ئەرنىڭ ئەسكىسى قاراقچى،
قوشنىنىڭ ئەسكىسى ماراقچى.

16. ئەسكىلىك قىلاي دېسە، ئىشەك تېزىكى دالدا بولار.

17. ئەل تويغا بارسا،
يامان قويغا بارار.

18. باشتا ئۆتقان كۆل ئۆتار،
كېيىن ئۆتقان پۇل ئۆتار.

19. بالدۇر پىشقان مېۋە ئوغرىنىڭ گېلىنى غىدىقلار.

20. باي — دەريا،
ئوغرى — قوشۇق.

21. بەرسە قولدىن ئاپتۇ،
بەرمىسە يولدىن (ئاپتۇ).

22. بەڭگى قەلەندەر كېلۈر،
ئوغرى قىمارۋاز (كېلۈر).

23. بەڭگى قەلەندەر،
ئوغرى قىمارۋاز.

24. بۇلاڭچى ئالا نىيەت،
قاراقچى قارا نىيەت.

25. بۇلاڭچى بۇلاپ يەيدۇ،
ئالدامچى سوراپ (يەيدۇ).

26. بۇلاڭچىنىڭ نەپسى تويماس،
قاراقچىنىڭ قارنى تويماس.

27. بۇ يەردە ئوغرى يوق،
ھېلى قويغان ھېلى يوق.

28. بۆرىسى يوق جاڭگال بولماس،
ئوغرىسى يوق يۇرت بولماس.

29. بېشى يوق شەھەر بولماس،
ئوغرىسى يوق يۇرت بولماس.

30. بىر ئوغرىنىڭ رەھمى يوق،
بىر ئۆلۈمنىڭ رەھمى يوق.

31. تاز خۇدۇكچى،
ئوغرى گۇمانخور.

32. تاۋاقتا قوشۇق كېرەك،
تاۋكاغا ئوشۇق (كېرەك).

33. توخۇنى ئوغرىلىغانمۇ ئوغرى،
تۇخۇمنى يېگەنمۇ ئوغرى.

34. توغرى بولساڭ گۈل بولىسەن،
ئەگرى بولساڭ كۈل بولىسەن.

35. توغرى ئىشىنى يەر،
ئوغرى بېشىنى يەر.

36. توغرىلىق تۆرگە باشلار،
ئوغرىلىق گۆرگە (باشلار).

37. توقۇمنى ئوغرىلىغان تۆگىنىمۇ ئوغرىلار.

38. تۆگە ئوغرىلىغانمۇ ئوغرى،
تۆگمە ئوغرىلىغانمۇ ئوغرى.

39. تۆگە ئوغرىلىغانمۇ ئوغرى،
يىڭنە ئوغرىلىغانمۇ ئوغرى.

40. جەلىگۇر قىستا ـ قىستاڭنى مارايدۇ،
قاتىل يالغۇز چىققاننى مارايدۇ.

41. جېدەلخور تېرىككەك كېلۇر،
زىناخور زېرىككەك كېلۇر.

42. چۆپىنى يېگەنمۇ ئوغرى،
سۆيىنى ئىچكەنمۇ ئوغرى.

43. داچەن ئۆينا تاۋكادا،
پۇلنى خەجلە ھېيتگاھدا.

44. دەردمەننىڭ دەردى تولا،

قىمارۋازنىڭ قەرزى (تولا).
45. دەريا بويىدا ئوغرى يوق،
ھېلى قويغان ھېلى يوق.
46. دۇدۇق سۆزگە يارىماپتۇ،
ئوغرى كۆزەتكە (يارىماپتۇ).
47. زىناخورلۇق يەرگە قارىتار.
48. زىنا قىلاي دېسە، ئېشەك تېزىكى دالدا بولۇر.
49. شۆھرەتپەرەس پوچى كېلۇر،
شەھۋەتپەرەس نوچى (كېلۇر).
50. غەر غەرەزچى كېلەر،
ئوغرى ئاسماقچى (كېلەر).
51. قاتىل جۆيلۈپ ياتالماس.
52. قاتىلدىن ئىمان كەپتۇ،
پالتىدىن زۇۋان (كەپتۇ).
53. قاتىل تۇتساڭ جەسىتى بىلەن تۇت،
ئوغرى تۇتساڭ مېلى بىلەن تۇت.
54. قاچقان ئوغرىنى مۆككەن ئوغرى تۇتۇپتۇ.
55. قاراقچى خالىي يەردە ئالار،
يانچۇقچى توپ ئىچىدە ئالار.
56. قاراقچى قاراڭغۇغا ئامراق،
چىلبۆرە يامغۇرلۇق كېچىگە.
57. قاراقچىنى ماراقچى بابلاپتۇ،
ماراقچىنى يالاقچى (بابلاپتۇ).
58. قاراڭغۇ يوللارنى قاتىللار بىلەر.
59. قاراڭغۇ يولنى قاراقچى بىلەر.
60. قازاندىكى ئاشنى قوشۇق تۈگىتەر،
قىمارۋازنىڭ پۇلىنى ئوشۇق تۈگىتەر.
61. قەرزدار پۇلغا قەرزدار،
قاتىل جانغا قەرزدار.
62. قەلەندەر بولساڭمۇ، ئوغرى بولما.
63. قەيەردە كۆپ غۇلغۇلا،
شۇ يەردە ئوغرى تولا.
64. قورققان ئوغرى مۇشت تەڭلەپتۇ.
65. قوغۇنغا ئوغرى كەلسە، خام - پىشىقىنى ئىلغىماس.
66. قوغۇن ئوغرىلىغاننىڭ قولىنى كەس،
شاپتۇل ئوغرىلىغاننىڭ كۆتىگە تەپ.
67. قولى ئەگرىنىڭ كۈنى ئەگرى.
68. قوينۇم ئوغرى — قونچۇم ئوغرى.
69. قوي ئوغرىسىنىڭ كۆپى قاسساپ.
70. قۇرۇق ئابرۇي ئادەمنى ئوغرى قىلار.
71. قېرىنغا نان پايدا قىلماس،
ئوغرىغا ئانت پايدا قىلماس.
72. قىمار سورۇنىدا يۈز - خاتىر بولماس.
73. قىمارۋاز ئاتىسىغىمۇ يول بەرمەس.
74. قىمارۋاز بۆلۈك ئىزدەيدۇ،
بالىلىرى كۆلۈك ئىزدەيدۇ.
75. قىمارۋازنىڭ ئالچىسى تولا،
پوستەكچىنىڭ خالتىسى (تولا).
76. قىمارۋازنىڭ پۇلى — ئوچاقنىڭ كۈلى.
77. قىمارۋازنىڭ قەرزى تولا،
ھورۇننىڭ دەردى (تولا).
78. قىمارۋازنىڭ كۆزىنىڭ قارىقى كەينىدە.
79. قىمارۋاز ئۇتۇۋالغان كۈنى خوتۇنى گۆشكە تويۇپتۇ،
قىمارۋاز ئۇتتۇرغان كۈنى خوتۇنى مۇشتقا تويۇپتۇ.
80. قىمارۋاز ئىلگىرى كەلمەس،
يېگىنى تېنىگە سىڭمەس.
81. قىمار ئوينىغۇچە، قاتار ئوينا.
82. كانتۇ كۆپكە قارار،
مانتىچى كۆپكە (قارار).
83. كەپتەرۋاز تۇتسام دەيدۇ،
قىمارۋاز ئۇتسام دەيدۇ.
84. كەپتەرۋاز تۇتۇۋالغانغا خۇش،
قىمارۋاز ئۇتۇۋالغانغا (خۇش).
85. كەپتەرۋاز ھاڭۋاقتى كېلەر،
قىمارۋاز يەر باقتى كېلەر.
86. كەشمىنى ئالغان بىر كىشى،
گۇمان قىلغىنىم مىڭ كىشى.

87. كۆرسە ئويۇن، كۆرمىسە قويۇن.
88. كۆڭلى ئالىدىن پېسە ياخشى،
ئوغرىلاپ يېگەندىن نېسى ياخشى.
89. كېسەل بىلەن ئۇرۇشساڭ جېنىڭنى ئالار،
ئوغرى بىلەن ئۇرۇشساڭ پۇلۇڭنى ئالار.
90. كېۋەزلىككە كالا كىرسە باپكارنىڭ بورنىنى كەس،
پاختىلىقتا ئوغرى كىرسە ئاتقۇچىنىڭ پوردىقىنى كەس.
91. گاس گۇمانخور كېلەر،
ئوغرى قەسەمخور كېلەر.
92. لولى قولدىن ئالىدۇ،
ئوغرى يولدىن (ئالىدۇ).
93. مال ئىگىسىدىن ئوغرى تەيلىك .
94. مال ئىگىسىدىن ئوغرى كۈچلۈك.
95. موزاينى ئوغرىلىغان ئۆكۈزنىمۇ ئوغرىلايدۇ.
96. موللا تەمەخور كېلىدۇ،
ئوغرى گۇمانخور (كېلىدۇ).
97. موللا مال ئېيتەر،
ئوغرى يوق ئېيتەر.
98. موللىنىڭ يامىنى ۋاراقچى،
ئوغرىنىڭ يامىنى قاراقچى.
99. ناتوغرا ئىشتىن چېكىنمىگۈچە، قىلىچ خەۋپى يىراق ئەمەس.
100. نىيىتى يامان ئۆگەيگە بارار،
قىلىقى يامان لوگەيگە (بارار).
101. هاراقكەشنىڭ دوستى يوق.
102. هاسان ئوغرى، مۇسا ئوغرى بىر ئىكەن.
103. هەسەتخورنىڭ كۆزى ئۆزگىدە،
ئوغرىنىڭ كۆزى ئۆگزىدە.
104. ئورۇق ئاتنىڭ يورغىسىدىن خوتۇن كىشىنىڭ ئوغرىسى يامان.
105. ئوغرى ئاسماقچى كېلەر،
غالچا غەيۋەتچى (كېلەر).
106. ئوغرى ئالغان مالغا ئىگىسى سەۋەبكار.
107. ئوغرى ئايدىڭدىن قورقىدۇ،
جالاپ شامالدىن قورقىدۇ.
108. ئوغرى بولساڭ، ئىنساب بىلەن بول،
تاۋۇقنىنى ئال، قوشۇقىنى قوي.
109. ئوغرى بولساڭ، ئىنساب بىلەن بول،
قازاننى ئالساڭ، تۇۋۇقىنى قوي.
110. ئوغرى بولساڭ، ئىنساب بىلەن بول،
قازاننى ئالساڭ، چۆمۈچىنى قوي.
111. ئوغرى بولغۇچە، دىۋانە بول.
112. ئوغرى بېيىماس،
تەمەخور تويماس.
113. ئوغرى بېيىماس،
جاغدا قېرىماس.
114. ئوغرى بىر پۇل ئۈچۈن جان بېرىدۇ.
115. ئوغرى بىر گۇماندا،
مال ئىگىسى مىڭ گۇماندا.
116. ئوغرى بىلەن ئوغرى قاراڭغۇدا تېپىشار.
117. ئوغرى بىلەن يولداش بولما،
خوتۇن بىلەن سىرداش بولما.
118. ئوغرى تارچۇقتا سانايدۇ،
جەلىگۇر يانچۇقتا (سانايدۇ).
119. ئوغرى توۋا قىلسا كۆڭلى ئۇنىماس.
120. ئوغرى تويغۇچە يەيدۇ،
ئۆلگۈچە قارغىش ئالىدۇ.
121. ئوغرى تۇتساڭ، چوڭىنى تۇت.
122. ئوغرى تۇتقىن تۇماندا،
ئۆلۈپ كەتمە گۇماندا.
123. ئوغرى تۇتۇلار،
قىمارۋاز قۇتۇلار.
124. ئوغرى تۇتۇلار،
قىمارۋاز ئۇتۇلار.
125. ئوغرى تۇتۇلسا، يەرگە قارايدۇ،
جالاپ تۇتۇلسا، كۆككە (قارايدۇ).
126. ئوغرى تۇمانغا ئامراق،
ئېچى تار گۇمانغا (ئامراق).

127. ئوغرى تۇمان ئىزدەر،
ئىچى تار گۇمان (ئىزدەر).
128. ئوغرى توۋا قىلسا كۆڭلى ئۇنىماپتۇ.
129. ئوغرى تۈن يېرىمىدە،
پىتنىخور كۈپكۈندۈزدە.
130. ئوغرى تۈن يېرىمىدە،
قاراقچى كۈپكۈندۈزدە.
131. ئوغرىنىڭكەن ياياقفا ھەقىقەتنى چۈشەندۈرىدۇ.
132. ئوغرىدا ئىمان يوق،
ئايازدا چىمەن يوق.
133. ئوغرى دەۋانىڭ ئۆرۈقى،
چېچەن دەۋانىڭ قۇيرۇقى.
134. ئوغرىدىن ۋاپا كۈتمە،
ئۇغىدىن شىپا كۈتمە.
135. ئوغرى ساقچىدىن قورقىدۇ،
جىن باخشىدىن قورقىدۇ.
136. ئوغرىسى يوق يۇرت بولماس،
بۆرىسى يوق جاڭگال بولماس.
137. ئوغرى شېرىكىدىن قورقۇپتۇ.
138. ئوغرىغا مال كەممۇ؟
139. ئوغرىغا مال كەم ئەمەس.
140. ئوغرىغا يول كۆرسەتمەڭ،
تۆگىگە سۇلاق (كۆرسەتمەڭ).
141. ئوغرىغا يول توشۇمايدۇ،
قىمارغا پۇل (توشۇمايدۇ).
142. ئوغرىغا يولۇقساڭ مېلىڭنى ئالار،
كېسەلگە يولۇقساڭ جېنىڭنى (ئالار).
143. ئوغرى قاچقۇندا ئۆلەر،
ساراڭ چاپقۇندا (ئۆلەر).
144. ئوغرى قورقسا ناخشا ئېيتار.
145. ئوغرى قېرىسا سوپى بولار
جالاپ قېرىسا بۇۋى (بولار).
146. ئوغرى — قىمارۋاز،
بەڭگى — قەلەندەر.
147. ئوغرى كۆزىدىن بىلىنەر،
توغرا سۆزىدىن (بىلىنەر).
148. ئوغرى كۆن ئاشقۇچە،
بۆرە قىر ئاشقۇچە.
149. ئوغرى كىرەر جايىنى ئەمەس، قاچار جايىنى كۆزلەر.
150. ئوغرى كىرسە مەلەڭگە،
ئامانلىق يوق ھەممەڭگە.
151. ئوغرى گۇمانخور،
جالاپ تەمەخور.
152. ئوغرى گۇمانخور،
جالاپ زىناخور.
153. ئوغرى گۇمانخور،
زالىم توقماقچى.
154. ئوغرى گۇمانخور،
قازى تەمەخور.
155. ئوغرى گۇمانخور كېلۇر،
تاز مۇتىھەم (كېلۇر).
156. ئوغرىلاپ كەلگەن ناغرىنى چالغىلى بولماس.
157. ئوغرىلاپ يېگەندىن، تىلەپ يېگەن ياخشى.
158. ئوغرىلانغان مال بىر، گۇمان مىڭ.
159. ئوغرىلانغان مال ئورىدا چىرىپتۇ.
160. ئوغرىلىغان پۇلنى ئوغرى ئالۇر.
161. ئوغرىلىغان ناغرىنى چالغىلى بولماس.
162. ئوغرىلىق — ئاقىۋەت خورلۇق.
163. ئوغرىلىق بىر تال يىڭنىدىن باشلىنىدۇ.
164. ئوغرىلىق پەسنىڭ ئىشى،
زىناخورلۇق نەسنىڭ ئىشى.
165. ئوغرىلىق تۈن يېرىمىدە،
ئىغۋا گەپ كۈپكۈندۈزدە.
166. ئوغرىلىق قىلماڭ تۇتۇۋالىدۇ،
قىمار ئوينىماڭ ئۇتۇۋالىدۇ.
167. ئوغرىلىق قىلساڭ يالغۇز قىل،
ئىككى بولساڭ، بىرىڭ ئايغاقچىلىق قىل.
168. ئوغرىلىق قىلسام، تۇتۇۋالىدۇ،
قىمار ئوينىسام، ئۇتۇۋالىدۇ.

169. ئوغرىلىق قىلغان يەرگە قارايدۇ.
170. ئوغرىلىق كۆزدىن باشلىنار،
توغرىلىق سۆزدىن (باشلىنار).
171. ئوغرىلىماق ئاسان،
سىڭدۈرمەك تەس.
172. ئوغرى مال تاپالمىسا، ئاتىسىنىڭ ئىشتىنىنى ئوغرىلار.
173. ئوغرى مال كويىدا،
قوشناچىم گال (كويىدا).
174. ئوغرى مال ئوغرىلايدۇ،
قاراقچى جان (ئوغرىلايدۇ).
175. ئوغرى «مەن توغرا» دەپتۇ.
176. ئوغرىنى تۇتاي دېسەڭ، چىراغنى ئۆچۈر.
177. ئوغرىنى تۇتساڭ مېلى بىلەن،
زىناخورنى تۇتساڭ جۈپتى بىلەن.
178. ئوغرىنى قاراقچى بابلايدۇ، سالنى پالاقچى.
179. ئوغرىنى قاراقچى سوقۇپتۇ.
180. ئوغرىنى قاراقچى ئۇرۇپتۇ.
181. ئوغرىنى كۆزىدىن سىنا،
نامەردنى سۆزىدىن (سىنا).
182. ئوغرىنىڭ ئالدىدا پۇل ـ مېلىڭنى ماختىما.
183. ئوغرىنىڭ بالىسى كاسىپ،
موللىنىڭ بالىسى ئوغرى.
184. ئوغرىنىڭ بالىسى ۋەيران بولىدۇ.
185. ئوغرىنىڭ بېشىدا ئوت كۆيەر.
186. ئوغرىنىڭ بىر يۈزى قارا،
مال ئىگىسىنىڭ ئىككى يۈزى قارا.
187. ئوغرىنىڭ تاپىنى يۇمشاق، باغرى قاتتىق.
188. ئوغرىنىڭ خۇيى تۇتسا، تەلپىكىنى تونۇرغا تاشلاپ دۇتخانىدىن تارتار.
189. ئوغرىنىڭ دوستى يانچۇقچى.
190. ئوغرىنىڭ دۈشمىنى ئاي،
پۈتنىڭ دۈشمىنى لاي.
191. ئوغرىنىڭ شېرىكى يانچۇقچى بولار.
192. ئوغرىنىڭ قولى ئۇزۇن،
ھورۇننىڭ قولىقى (ئۇزۇن).
193. ئوغرىنىڭ كۆزى كېچىسى كۆرەر.
194. ئوغرىنىڭ كۆزىگە كۈندۈزمۇ كېچە.
195. ئوغرىنىڭ كۆڭۈل ئارامى يوق،
ئۇنىڭغا مالىنىڭ ھالال ـ ھارامى يوق.
196. ئوغرىنىڭ كىرمىكى ئاسان، چىقمىقى تەس.
197. ئوغرىنىڭ ئۆيىگە ئوغرى كىرسە كىشى ئىشەنمەس.
198. ئوغرىنىڭ ئېتى يوق.
199. ئوغرىنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك.
200. ئوغرىنى ئوغرى تاپار.
201. ئوغرىنى ئوغرى دېسە ئۆلگۈسى كېلەر،
ساقنى ئوغرى دېسە كۈلگۈسى كېلەر.
202. ئوغرىنى ئوغرى قىلمىسا،
ئۇ سېنى ئوغرى قىلىدۇ.
203. ئوغرىنى ئىزدەپ تۇت،
سۇنى يۈگرەپ (تۇت).
204. ئوغرىمۇ توۋلايدۇ،
ئۆي ئىگىسىمۇ توۋلايدۇ.
205. ئوغرىنى ئوغرى دېسە ئۆلگۈسى كېلۇر،
ساقنى ئوغرى دېسە كۈلگۈسى كېلۇر.
206. ئوغرى ئوغرى بىلەن تۇتۇلار.
207. ئوغرى ئوغرى بىلەن قاراڭغۇدا تېپىشار.
208. ئوغرى ئوغرىلاشقا بىر نەرسە تاپالمىسا ئۆزىنىڭ بۆكىنى ئوغرىلار.
209. ئوغرى ئوغرىلىغىلى بىر نەرسە تاپالمىسا، قوشى توپا چىشلەپ قوپار.
210. ئوغرى ئوغرىلىقنى قىلمىسا، كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەس.
211. ئوغرى «ئوغرىنى تۇت» دەپ ۋارقىراپتۇ.
212. ئوغرى ئوق يەيدۇ،
باللىرى پوق (يەيدۇ).
213. ئوغرى ئۆيالماس،
ئوغرىنى تۇتقان ئۆيىلار.
214. ئوغرى ئۆز پۇلىنى يەر.

215. ئوغرى ئۆز گۆشىنى ئۆزى يەيدۇ.

216. ئوغرى ئۆلگۈچە «مەن ئاق» دەپ تۇرار.

217. ئوغرى يەرگە قارايدۇ،

پاھىشىۋاز كۆزگە (قارايدۇ).

218. ئوغرى يولدا قويار،

قاراقچى چۆلدە (قويار).

219. ئۇتتۇرغان دو ئاتىدۇ،

ئەخمەق پو (ئاتىدۇ).

220. ئۆلمىسە بولىدۇ تىرىك،

ئوغرىغا جالاپ شېرىك.

221. ئېتىنى ئۇتتۇرۇپ يايداق قالدى،

خوتۇنىنى ئۇتتۇرۇپ بويتاق قالدى.

222. ئىتنىڭ قاۋىشىدىن ئوغرى بىزار بوپتۇ.

223. يات كىشىگە سىر بەرمە،

قىمارۋازغا پۇل بەرمە.

224. ياخشىلىق قىلىپ سۇدا ئېقىت،

يامانلىق قىلىپ قوينۇڭغا سال.

225. يارنىڭ باشلىنىشى دانىخورەك،

ئوغرىلىقنىڭ باشلىنىشى سويما ـ خەمەك.

226. يالغانچى يالجىماس،

ئوغرى بېيىماس.

227. يامان ئوغرى پاخال ئوغرىلار.

228. يۇرتقا پاتمىغان ئوغرى گۆرىگە پاتار.

229. يۇرت نامرات بولسا ئوغرى كۆپىيەر.

230. يېغىنى رەڭ باسىدۇ،

ئوغرىنى پوپوزا (باسىدۇ).

231. يېغىنى يان باسىدۇ،

ئوغرىنى تام (باسىدۇ).

(ئاپتورى: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ماركسىزم فا-كۇلتېتىدا)

ئۈچ يۈز تەڭگە

ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: دىلئارام باھاۋىدىن

بۇرۇنقى بۇرۇنقى زاماندا بىر سودىگەر بولغانىكەن، ئۇنىڭ بىرلا ئوغلى بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ سودىگەرگە قېرىلىق يېتىپ، ئەجىلى توشۇپ، ئۇ دۇنياغا سەپەر قىپتۇ. ئۇنىڭ پۈتۈن مال ـ دۇنياسى يالغۇز ئوغلىغا قاپتۇ. يىگىت ئاتىسىنىڭ مال ـ دۇنياسىنى قىلچە ئايىماي، بەڭباشلىق قىلىپ، ئاغىنىلىرى بىلەن ئويناپ ـ كۈلۈپ، ياخشى يەپ ـ ياخشى ئىچىپ، بىردەمدىلا كۆككە سورۇپتۇ. مال ـ دۇنيالىرى تۈگىشى بىلەن ئۇنىڭ ئاغىنىلىرىمۇ ئۆزىنى قاچۇرۇشقا باشلاپتۇ. بۇ ئىش يىگىتكە قاتتىق تەسىر قىپتۇ. «مال ـ دۇنيايىم تۈگىشى بىلەن ئاغىنىلىرىممۇ مەندىن يىراقلاشتى، ئەمدى بۇ يەردە تارتىنىشقۇدەك ھېچنېمەم قالمىدى، مۇنداق يۇرگىنىمدىن يوقالغىنىم ياخشى» دەپ ئويلاپتۇ يىگىت. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆز يۇرتىدىن بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

يىگىت يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. ئاخىر يىراق بىر يۇرتقا كېلىپ، بىر مەسچىتنىڭ ياتىقىغا جايلىشىپتۇ. كۆزى كور بىر قارىي بۇ مەسچىتنىڭ مۆتىۋەرى ئىكەن. يىگىت قارىي بىلەن بىردەم سۆھبەتلىشىپتۇ. قارىي يىگىتنىڭ ئەھۋالىنى ئاڭلاپ بىلگەندىن كېيىن، ئۇنى قاراۋۇللۇققا قويماقچى بوپتۇ، كېيىن يەنە مۇنداق دەپتۇ:

ــ ئاۋۋال ئۆيدە ماڭا ئىشلىرىمنى قىلىشىپ بەرگىن، خەلقتىن نېمە چۈشسە تەڭ بۆلۈشىمىز.

يىگىت ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار بىر مەزگىلگىچە شۇنداق ياخشى ئۆتۈپتۇ.

قارىينىڭ يۈز تەڭگە پۇلى بار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ ئۆيدە يالغۇز قالغاندا، كارىۋىتىدا ئولتۇرۇپ ئۈگدىسىگە يېتىپ، تەڭگىلىرىنى خالتىسى بىلەن ئاسمانغا ئېتىپ:

ــ ئەي تەڭگىلىرىم، قولۇمغا چۈشۈڭلار، ــ دەپتۇ. تەڭگىلىرى كېلىپ قولىغا چۈشۈپتۇ. ئۇ تەڭگىلەرنى يەنە ئاسمانغا ئېتىپ شۇنداق تەكرارلاپتۇ، شۇ ئەسنادا ئۆيگە كىرىپ قالغان يىگىت بۇ سىرنى بىلىپ قاپتۇ ـ دە، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ تۈيدۇرماي قارىينىڭ يېنىغا كەپتۇ. قارىي تەڭگىلەرنى يەنە ئاسمانغا ئېتىپتىكەن، يىگىت بىلىندۇرمەي تۇتۇۋاپتۇ. بۇ قېتىم قارىي قايتا ـ قايتا «ئەي تەڭگىلىرىم، قولۇمغا چۈشۈڭلار» دېسىمۇ تەڭگىلىرى قايتىپ چۈشمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قارىي داد ـ پەرياد سېلىشقا باشلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قوشنا قارىي دەرھال كىرىپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ. بۇ قارىينىڭمۇ كۆزى كور ئىكەن.

ــ بىر خالتىدا يۈز تەڭگەم بار ئىدى، ھەر قېتىم ئاسمانغا ئاتسام قايتىپ كېلىپ قولۇمغا چۈشەتتى. نېمە بولدىكىن، بۈگۈن ئاسمانغا ئاتسام قايتىپ چۈشمىدى، ــ دەپتۇ قارىي.

ــ سىز نېمانچە ئەخمەق، ــ دەپتۇ قوشنا قارىي، ــ مانا، مېنىڭمۇ يۈز تەڭگەم بار، تەڭگە سالغان خالتامنى دائىم كۆڭلىكىمنىڭ ئىچىگە سېلىۋالىمەن، بۇنى مەندىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ.

ــ قېنى تەڭگىلىرىڭىزنى تۇتۇپ باقايچۇ، ــ دەپتۇ قارىي. قوشنا قارىي ماقۇل بولۇپ، تەڭگە سالغان خالتىنى ئۇنىڭغا بېرىپتۇ. قارىي تەڭگىلەرنى قولىغا ئېلىپ تۇتۇپ بېقىپ:

— بۇ تەڭگىلەرنىڭ ئېغىرلىقى مېنىڭ ئاشۇ تەڭگىلىرىم بىلەن ئوخشاش ئىكەن، بوپتۇ، تەڭگىلىرىڭىزنى ئېلىڭ، ئىشلىتىشكە نېسىپ قىلسۇن، — دەپتۇ ۋە خالتىنى قوشنا قارىيغا سۇنۇپتۇ. بىراق، بۇ خالتىنىمۇ يىگىت ئېلىۋاپتۇ.

— خالتامنى بەرمەمسىز؟ — دەپتۇ قوشنا قارىي بىرئاز كۈتكەندىن كېيىن.

— خالتىڭىزنى ھازىر بەردىمغۇ؟ — دەپتۇ بىرىنچى قارىي. شۇنىڭ بىلەن ئىككى قارىي ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش - جېدەل باشلىنىپتۇ. ئاچچىقىنى باسالمىغان ئىككىنچى قارىي ئورنىدىن تۇرۇپ بىرىنچى قارىينى ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. بۇ ئىككىسىنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭىنى ئاڭلىغان ئۈچىنچى قارىيمۇ كىرىپتۇ، بۇ قارىينىڭمۇ كۆزى كۆرمەس ئىكەن. ئۇ ئىككىيلەننىڭ ئەرزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مۇنداق دەپتۇ:

— ئىككىلىڭلار ئەخمەق ئىكەنسىلەر، مېنىڭمۇ يۈز تەڭگەم بار، ئۇنى ھەمىيېنىمغا سېلىپ، قويۇن يانچۇقۇمدا يوشۇرۇن ساقلايمەن، مەندىن باشقا ھېچكىم بۇنى بىلەلمەيدۇ.

— قېنى ئەمىسە، ھەمىيېنىڭىزنى چىقىرىپ بېقىڭا، — دەپتۇ بىرىنچى قارىي. ئۈچىنچى قارىي ھەمىيېنىنى قويۇن يانچۇقىدىن چىقىرىپ ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپتۇ. بىرىنچى قارىي ھەميانىنى قولىغا ئېلىپ:

— بۇنىڭ ئېغىرلىقىمۇ مېنىڭ ھېلىقى يۈز تەڭگەم بىلەن ئوخشاش ئىكەن، — دەپتۇ. ئاندىن ھەميانىنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەرمەكچى بولۇپ:

— ھەمىيېنىڭىزنى ئېلىڭ، — دەپ ھەميانىنى ئۈچىنچى قارىيغا سۇنۇپتىكەن، ئۇلارنىڭ يېنىدا تۇرغان يىگىت دەرھال قولىنى سوزۇپ ئۇنىمۇ ئېلىۋاپتۇ. ئۈچىنچى قارىي:

— ھەمىيېنىمنى بەر، — دەپ ۋارقىرىسا، بىرىنچى قارىي:

— ھازىر بەردىمغۇ، — دەپ ۋارقىراپتۇ. بىرىنچى قارىي راست قايتۇرۇپ بەرگەنلىكىنى دېگەندىن كېيىن، قارىيلار بۇ ئىشتىن ھەيران بولۇشۇپتۇ. ئۈچىنچى قارىي:

— ئەگەر راست قايتۇرۇپ بەرگەن بولسىڭىز ئارىمىزدا كۆزى ساق بىر ئادەم بار ئوخشايدۇ. مۇنداق قىلايلى، مەن ھازىر بىرىپ مەسچىتنىڭ ئىشىكىنى تۇسۇپ تۇرىمەن، ئىككىڭلار بىر - بىرلەپ كەينىمدىن چىقىڭلار، — دەپتۇ ۋە بېرىپ مەسچىتنىڭ ئىشىكىنى توسۇپ تۇرۇپتۇ.

بىرىنچى بولۇپ ئىشىكتىن يىگىت چىقىپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن ئىككىنچى قارىي چىقىپتۇ. بىرىنچى قارىي ئەمدىلا چىقماقچى بولغانىكەن، ئۈچىنچى قارىي ئۇنى تۇتۇۋاپتۇ ۋە:

— تەڭگىلىرىمىزنى ئېلىۋالغان ئوغرى ئەسلىي سەن ئىكەنسەن - دە؟ — دەپ، ئۇنى ئۆلگۈدەك دۇمبالاپتۇ.

يىگىتكە كەلسەك، ئۇ ئاشۇ ئۈچ يۈز تەڭگە بىلەن سودا قىلىشنى باشلاپتۇ، ئۇزاق ئۆتمەي ئۇ كۆپ پايدا تېپىپ، تېزلا بېيىپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى ئۇ: «ئەمدى ھېلىقى قارىيلارنىڭ پۇلىنى قايتۇرۇپ بېرەي، باشقىلارنىڭ ھەققىگە خىيانەت قىلىش ياخشى ئىش ئەمەس» دەپ ئويلاپتۇ.

ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، يىگىت ئۈچ قارىينى ئۆيىگە مېھماندارچىلىققا تەكلىپ قىپتۇ. بۇ قىش ۋاقتى بولۇپ، ھاۋا ئىنتايىن سوغۇق ئىكەن. قارىيلار كەپتۇ. يىگىت ئۇلارنى ئىززەت - ئىكراملار بىلەن قارشى ئېلىپ، ئۆيىنىڭ تۆرىگە باشلاپتۇ، ئېسىل ھەم مول نازۇ نېمەتلەر بىلەن ئۇلارنى مېھمان قىپتۇ. ئاندىن ھەربىرىگە بىر قۇردىن تون كىيدۈرۈپتۇ. ئاخىرىدا ھەربىرىنىڭ ئالدىغا يۈز تەڭگىدىن پۇل قويۇپتۇ ۋە ئۇلارغا ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ، ھەربىرىدىن تۆۋەنچىلىك بىلەن كەچۈرۈم سوراپتۇ. قارىيلار يىگىتنى كەچۈرۈپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن خۇرسەن بوپتۇ.

— ئەمىسە مەندىن رازى بولۇڭلار، — دەپتۇ يىگىت، — كەچ بولۇپ كەتتى، ئەگەر خالىساڭلار ئۆيۈمدە قونۇپ قېلىڭلار، خالىمىساڭلار سىلەرنى ئۇزىتىپ قويىمەن. ئىختىيار ئۆزۈڭلاردا.

— بىز قېرىلىق يەتكەن ئاجىز كىشىلەرمىز، بۇ كەچتە مېڭىپ يۈرمەي مۇشۇ يەردە قونۇپ

قالايلى، ئەتە ئەتىگەن قايتىپ كېتەيلى، — دېيىشىپتۇ قارىيلار ۋە يىگىتنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قاپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە يىگىت ئۇلارغا چاي ئېلىپ كىرىپ قارىسا، مەشتىكى ئوت ئاللىبۇرۇن ئۆچۈپ قالغان بولۇپ، قارىيلار سوغۇقتا دۈگدىيىپ ياتقىنىچە ئۆلۈپ قالغانىمىش. «ئەمدى قانداق قىلارمەن؟ بۇلارنىڭ ئۆلۈشىگە مەن سەۋەبچى بولدۇم، ئەگەر بىرەرسى بىلىپ قالسا مېنى قارىيلارنى ئۆلتۈرۈپ پۇلىنى ئېلىۋاپتۇ، دەپ ئويلاپ قالىدۇ» دەپ ئويلاپتۇ يىگىت. ئۇ دەرھال مەدىكار بازىرىغا بېرىپ، بىر مەدىكارنى ئۈچ يۈز تەڭگىگە ياللاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— بىر ئاتام بار ئىدى، تۇيۇقسىز ئۆلۈپ قالدى، بۈگۈن كېچىدە ئۇنى ئاپىرىپ كۆمۈپ قويۇپ كەلگىن، لېكىن ئېھتىيات قىلغىن، ئاتام قېچىپ كەلمىسۇن، — دەپتۇ.

مەدىكار ماقۇل بوپتۇ. ئۇ قەبرىستانلىقتا بېرىپ گۆرنى كولاپ تەييار قىلىپ، كېچە بولغاندا يىگىتنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. يىگىت بىرىنچى قارىينى كېپەنلەپ تەييار قىلىپ قويغانىكەن. مەدىكار ئۇنى ئېلىپ بېرىپ كۆمۈپ قويۇپتۇ ـ دە، ئىش ھەققىنى ئېلىش ئۈچۈن يىگىتنىڭ ئۆيىگە مېڭىپتۇ. مەدىكار كەلگۈچە يىگىت ئىككىنچى قارىينى كېپەنلەپ تەييارلاپ قويۇپتۇ. مەدىكار ئۆيگە كىرىپلا ئىش ھەققىنى تەلەپ قىپتۇ. يىگىت ئۇنىڭغا:

— ئاتام سەندىن بۇرۇن قايتىپ كېلىپ جايىدا ياتىدۇ، سەن ئۇنى قانداق كۆمدۈڭ؟ — دەپتۇ. مەدىكار قارىسا، مۇردا ھەقىقەتەن ئەسلىي جايىدا ياتقۇدەك. ئۇ يەنە مۇردىنى كۆتۈرۈپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇ بۇ قېتىم تېخىمۇ چوڭقۇر گۆردىن بىرنى كولاپ، ئىككىنچى قارىينى كۆمۈپ، ئۈستىگە ئېغىر تاشتىن نەچچىنى باستۇرۇپ قويۇپتۇ. ئۇ يىراقتىن بىردەم كۆزىتىپ تۇرغاندىن كېيىن، يىگىتنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. يىگىت ئۈچىنچى قارىينى كېپەنلەپ تەييار قىلىپ قويغانىكەن. مەدىكار كىرىشى بىلەنلا يىگىت ئىنتايىن خاپا بولغان ھالدا:

— سەن زادى قانداق كۆمۈۋاتىسەن؟ ئاتام يەنە سەندىن بۇرۇن قايتىپ كەلدى. بۇ قېتىم گۆرنى ئۇ چىقالمىغۇدەك دەرىجىدە چوڭقۇر كولاپ، ياخشىراق كۆمۈپ كەل، بولمىسا ئىش ھەققىڭنى بەرمەيمەن، — دەپتۇ.

مەدىكار يەنە مۇردىنى كۆتۈرۈپ مېڭىپتۇ. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ: «بۇنى ئىككى قېتىم كۆمۈپ قويسام قېچىپ كەپتۇ، بۇ قېتىم يەنە قېچىپ كەلسە كېچىچە قىلغان ئەمگىكىم نۆلگە تەڭ بولىدۇ» دەپ ئويلاپ، پالتىدىن بىرنى تېپىپ مۇردىنىڭ پۇتلىرىنى چېپىپتۇ ۋە «ئەمدى قېچىپ كەلگىنىڭنى بىر كۆرەي» دەپتۇ. ئۇ كېتىۋېتىپ يەنە ئويلاپ قاپتۇ «بۇنى كۆمسەم بەرىبىر يەنە قېچىپ كېلىدىكەن، باشقا بىرەر ئامال بارمىدۇ؟» ئۇ مۇشۇنداق خىياللارنى قىلىپ بولغۇچە، تاڭمۇ يورۇپ كېتىپتۇ. ئۇ ئەتراپقا قارىسا، بىر مەسچىتتىن تۇتۇن چىقىۋاتقانىكەن. مەدىكار مەسچىتنىڭ يېنىغا بېرىپ، مۇردىنى تامغا ئارتىپ قويۇپ كىرىپ قارىسا ئوت كۆيۈۋاتقانىكەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇ مۇردىنى ئاۋۋال كۆيدۈرۈپ، ئاندىن ئاپىرىپ كۆممەكچى بوپتۇ ۋە مەسچىتنىڭ مورىسىدىن مۇردىنى ئوتقا تاشلاپتۇ. مەسچىت ئىچىدە ئاپئاق تونلارنى كىيىپ، نامىزىنى باشلاي دەپ تۇرغان مەسچىتنىڭ ئىمامى مورىدىن چۈشكەن مۇردىنى كۆرۈپ، قورققىنىدىن لاغىلداپ تىترىگىنىچە تاشقىرىغا قاراپ ئۆزىنى ئېتىپتۇ. سىرتتا قاراپ تۇرغان مەدىكار يىگىت قېچىپ چىققان ئىمامنى كۆرۈپ: «بۇ مۇردا يەنە تىرىلىپ قېچىپ چىقىپتۇ» دەپ ئويلاپ، تامغا تىرەكلىك بىر كەتمەننى قولىغا ئاپتۇ. ئۇ:

— ھەي لەنتى، كېچىدىن بېرى مېنى شۇنچىلىك جاپاغا قويۇپ تازا قىينىدىڭ، يەنە نەگە قاچىسەن؟ — دەپ ۋارقىراپ، ئىمامنىڭ بېشىغا ئۇرماقچى بولغانىكەن، تېخىمۇ قورقۇپ كەتكەن ئىمام جېنىنىڭ بارىچە قېچىپ، بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ. كېچىچە چارچاپ ھالىدىن كەتكەن مەدىكارنىڭ ئۇنى قوغلاشقا ماجالى يەتمەپتۇ. شۇنىڭ

بىلەن ئۈچ يۈز تەڭگىنىڭ مەرىدىن كېچىپ ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۈچ يۈز تەڭگە يەنىلا يىگىتنىڭ قولىدا قاپتۇ.

(1990 - يىلى تاشكەنتتە نەشر قىلىنغان «جاھىل قۇش» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى)

(ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە)

ئەزىمەت بىلەن پاقا

(چۆچەك)

توپلاپ رەتلىگۈچى: تۇرسۇن تىرىك

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، يىراق بىر يۇرتتا ئەزىمەت ئىسىملىك بىر بالا ياشىغانىكەن. بالىنىڭ دادىسى بۇرۇنلا ئۆلۈپ كەتكەچكە، ئانىسى باشقا بىرئەرگە ياتلىق بولغانىكەن. ئۆگەي دادىسى ئەزىمەتنى بەكمۇ يامان كۆرىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەزىمەت ئېتىزدا مال بېقىۋېتىپ، ئۆلەر ھالغا چۈشۈپ قالغان بىر پاقىنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، ئۇنى ئۆيگە ئېلىپ كەپتۇ ھەمدە ئاش - نان بېرىپ بېقىشقا باشلاپتۇ. لېكىن، بۇ ئىشنى ئانىسى بىلەن ئۆگەي دادىسىغا بىلدۈرمەپتۇ.

ئەزىمەتنىڭ ياخشى بېقىشى بىلەن پاقا كۈندىن - كۈنگە سەمرىپ يوغىناپتۇ. ئايلار ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ پاقا كالىدەك يوغىناپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى ئۆگەي دادىسى ئۆيدە ئاش - ناننىڭ تېزلا تۈگەپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، ئەزىمەتتىن گۇمانلىنىپتۇ ۋە كېچىچە ئۇخلىماي ئەزىمەتنى ماراپ يېتىپتۇ. دېگەندەك يېرىم كېچە بولغاندا ئەزىمەت پۇتىنىڭ ئۇچىدا ئاستا دەسسەپ چىقىپ، داستىخاندىن نان ئېلىپ پاقىغا بېرىۋاتقاندا، ئۆگەي دادىسى كاپلا قىلىپ ئۇنى تۇتۇۋاپتۇ - دە:

— سەن بۇ مەخلۇق بىلەن دەرھال ئۆيدىن يوقال! — دەپ ئەزىمەتكە ۋارقىراپ، ئۇنى قوغلاپ چىقىرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەزىمەت نەرسە - كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ پاقىغا ئارتىپ، ئۆزى پاقىغا مىنىپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئەزىمەت پاقا بىلەن بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپتۇ، ئوزۇق - تۈلۈكى تۈگەپتۇ. بىر ئاچا يولغا كەلگەندە پاقا ئەزىمەتكە:

— بىز مۇشۇ يەردە ئايرىلايلى، ماڭا ياخشىلىق قىلغىنىڭ ئۈچۈن ساڭا بىر گۆھەر بېرەي، ئېسىڭدە بولسۇن، بۇ گۆھەر بەك خاسىيەتلىك، ئۇنى ئۆلگەن ھەرقانداق جان - جانىۋارغا تەگكۈزسەڭ شۇئان تىرىلىدۇ. لېكىن، ئۇنى ئۆلگەن ئادەمگە تەگكۈزسەڭ بولمايدۇ. بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە: «كۇر، كۇر، كۇر» دېسەڭ مەن پەيدا بولىمەن، — دەپتۇ ۋە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ئەزىمەت پاقىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن باشقا بىر شەھەرگە قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇ يولدا كېتىۋاتسا بىر چاشقاننىڭ ئۆلۈكى ئۇچراپتۇ. ئەزىمەت پاقىنىڭ گېپىنى ئېسىگە ئېلىپ، گۆھەرنى ئۆلۈك چاشقانغا تەگكۈزگەنىكەن، چاشقان دەرھال تىرىلىپتۇ ۋە ئەزىمەتكە رەھمەت ئېيتىپ:

— ئەي ئادەمزات، بېشىڭغا كۈن چۈشسە «كىرىس، كىرىس، كىرىس» دېسەڭ مەن يېنىڭدا پەيدا بولىمەن، مۈشكۈلۈڭنى ئاسان قىلىمەن، — دەپ يولىغا راۋان بوپتۇ.

ئەزىمەت يەنە يولنى داۋاملاشتۇرۇپ كېتىۋاتسا، يول ئۈستىدە بىر يىلاننىڭ ئۆلۈكى ئۇچراپتۇ. ئەزىمەت گۆھەرنى چىقىرىپ، يىلانغا تەگكۈزگەنىكەن، يىلان دەرھال تىرىلىپتۇ ۋە ئۇمۇ ئەزىمەتكە رەھمەت ئېيتىپ:

— ئەي ئادەمزات، بېشىڭغا كۈن چۈشسە «غىلدىر، غىلدىر، غىلدىر» دەپ چاقىرساڭ مەن پەيدا بولىمەن، ياخشىلىقىڭغا جاۋاب قايتۇرىمەن، — دەپ يولىغا راۋان بوپتۇ. ئەزىمەت شۇ تەرىقىدە يولنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇ بىر ئەسكى تاملىقتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتسا، بىرقانچە ئۆلۈك ھەرە ئۇچراپتۇ.

ئەزىمەت ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن ھەرىلەرنىمۇ

كىتاب تور بىكىتى www.kitapturkitap.com

تىرىلدۈرۈپ قويۇپتۇ. ھەربىلەر:

— ئەي ئادەمزات، بېشىڭغا كۈن چۈشسە «غۇك، غۇك، غۇك...» دەپ چاقىرساڭلا بىز خىزمىتىڭگە تەييار، — دەپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

ئەزىمەت يولىنى داۋام ئېتىپتۇ. ئۇ يۈرۈپتۇ، يۈرۈپتۇ، يۈرگەنىدىمۇ مول يۈرۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئاخىر بىر شەھەرگە يېرىپتۇ. قارىسا ھەممە ئادەم يىغلاپ ھازا ئېچىۋاتقۇدەك. ئەسلىدە بۇ شەھەرنىڭ شاھزادىسى قازا قىلغانىكەن. ئەزىمەت كۆڭلىدە: «بۇ خاسىيەتلىك گۆھەرنى ئۆلگەن جانىۋارغا تەگكۈزۈپ تىرىلدۈرۈپ قويىدۇم، بۇ شاھزادىنىمۇ تىرىلدۈرۈپ قويسام قانداق بولار» دەپ ئويلاپتۇ. بىراق، پاقىنىڭ گېپى يادىغا كېلىپ بۇ نىيىتىدىن يېنىپتۇ، لېكىن يەنە ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىر: «بۇمۇ بىر جان بولغاندىكىن تىرىلدۈرۈپ باقاي» دەپ خاسىيەتلىك گۆھەرنى شاھزادىنىڭ تېنىگە تەگكۈزگەنىكەن، شاھزادە دەرھال تىرىلىپتۇ ۋە ئۆزىنى تىرىلدۈرۈپ قويغان ئەزىمەت بىلەن قىيامەتلىك دوست بولۇشقا قەسەم قىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، پادىشاھ بىلەن شاھزادە خاسىيەتلىك گۆھەرگە قىزىقىپ، نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ ـ دە، ئەزىمەتتىن گۆھەرنى تارتىۋېلىشنى پىلانلاپتۇ.

بىر كۈنى شاھزادە ئەزىمەتنى شىكارغا بىللە چىقىشقا تەكلىپ قىپتۇ. ئەزىمەت خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار شىكارغا چىقىپتۇ، ھاۋا تازا قىزىغاندا ئۇلار شىكارنى توختىتىپ، چوڭقۇر بىر كۆلنىڭ بويىغا كېلىپ سايىداپتۇ. ئەزىمەت خاسىيەتلىك گۆھەرنى قاشتا قويۇپ، كۆلدىن سۇ ئىچمەكچى بوپتۇ. پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن شاھزادە ئەزىمەتنى كۆلگە ئىتتىرىۋېتىپ، گۆھەرنى يانچۇقىغا سېلىپ ئوردىغا قايتىپ كېتىپتۇ. ئەزىمەت سۇ ئۈزەلمىگەچكە، كۆل سۈيى ئۇنى تېگىگە تارتىپ يۇتۇپ كېتىشكە باشلاپتۇ. جان ھەلقۇمىغا كەلگەندە ئەزىمەت پاقىنى يادىغا ئېلىپ: «كۇر، كۇر، كۇر» دېگەنىكەن، پاقا شۇئان پەيدا بولۇپ ئەزىمەتنى كۆلدىن قۇتقۇزۇپ چىقىپتۇ.

ئەزىمەت پاقىغا بولغان ئەھۋالنى دېگەنىكەن، پاقا خاپا بولۇپ: «مەن ساڭا ئادەمزاتنى قۇتقۇزۇشقا بولمايدۇ دېمىگەنمىدىم» دەپتۇ ـ دە، يولىغا راۋان بوپتۇ.

ئەزىمەت شەھەرگە كىرىپ، پادىشاھقا دەۋا قىپتۇ. بىراق پادىشاھ: «ئۇ گۆھەر ئوغلۇمنىڭ، سەن پالاندى ئوغلۇمغا قارا چاپلىدىڭ» دەپ ئۇنى زىندانغا تاشلاپتۇ ۋە ئۇنى دەرھال ئۆلتۈرمىسە ئوغلىغا ياخشىلىق يوقلۇقىنى ئويلاپتۇ. شۇنداقتىمۇ، ئۇنى بىكاردىن ـ بىكار ئۆلتۈرۈشكە بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، زىندانغا بەش تاغار بۇغداي، بەش تاغار تېرىق، بەش تاغار زىغىر ئەكىرىپ، ئۇلارنى ئىلەشتۇرۇپ، ئۈچ كۈن ئىچىدە تۈرى ـ تۈرى بويىچە ئايرىپ چىقىشنى، ئەگەر ئايرىپ چىقالمىسا ئۆلتۈرۈلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئەزىمەت نېمە قىلارنى بىلمەي ئولتۇرۇپ قاپتۇ ۋە بىرھازادىن كېيىن چاشقان يادىغا كېلىپ: «كىرس، كىرس، كىرس» دەپ توۋلاپتۇ، شۇئان نۇرغۇن چاشقانلار پەيدا بوپتۇ ھەم ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ بىردەمدىلا ئەزىمەتنىڭ دېگىنى بويىچە دانلارنى تۈرى بويىچە ئايرىپ چىقىپتۇ. ئۈچ كۈندىن كېيىن جاللاتلارنى باشلاپ كىرگەن پادىشاھ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. ئەزىمەتنى ئۆلتۈرۈشكە باھانە تاپالمىغان پادىشاھ ئامالسىز چىقىپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ كېچىچە ئۇيقۇسى كەلمەپتۇ ۋە ئەزىمەتنى دەرھال ئۆلتۈرمىسە بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ يېتىپتۇ، ئەتىسى ئۇنىڭ گۇناھى بولمىسىمۇ، ئۆلتۈرۈش نىيىتىگە كەپتۇ. ئەتىسى پادىشاھ ياساۋۇللارنى زىندان ئەتراپىغا توپلاپتۇ. بۇنىڭدىن بىر شۇملۇقنى سەزگەن ئەزىمەت ھەربىلەرنى ئېسىگە ئېلىپ، «غۇك، غۇك، غۇك» دەپ چاقىرغانىكەن، نەچچە مىڭلىغان ھەربىلەر پەيدا بوپتۇ ۋە ئەزىمەتنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئۆلتۈرۈشكە كەلگەن ياساۋۇللارنى چېقىشقا باشلاپتۇ. ھەربىلەر ياساۋۇللارنى شۇنداق چېقىپتۇكى، ئۇلارنى زىندانغا يېقىن كەلتۈرمەپتۇ، شۇ تەرىقىدە يەنە بىرقانچە كۈن ئۆتۈپتۇ. ئەزىمەت بۇ زىنداندا ئۆلۈمنى كۈتۈپ

يېتىۋەرسە بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ يىلاننى يادىغا ئېلىپ: «غىلدىر، غىلدىر، غىلدىر»، دەپ چاقىرغانىكەن، يىلان دەرھال پەيدا بوپتۇ. ئەزىمەت يىلانغا پادىشاھنىڭ قىزىنىڭ كۆكسىنى چېقىشقا، لېكىن ئۆلتۈرۈپ قويماسلىقىقا بۇيرۇپتۇ. يىلان مەلىكە ياتقان ھۇجرىغا كىرىپ ئۇنىڭ كۆكسىنى چېقىۋاپتۇ. پادىشاھ پۈتۈن مەملىكەتكە پەرمان جاكارلاپ، قىزىنى كىم قۇتقۇزۇپ قويسا، قىزىنى شۇنىڭغا بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ، لېكىن ھېچكىم قىزنى ساقايتالماپتۇ. ئەزىمەت گۇندىپاي ئارقىلىق پادىشاھنىڭ قىزىنى ساقايتالايدىغانلىقىنى پادىشاھقا ئۇقتۇرۇپتۇ. پادىشاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇنى دەرھال زىنداندىن چىقىرىپتۇ. ئەزىمەت يىلاننىڭ دېگىنى بويىچە زەھەرنى قايتۇرۇپ مەلىكىنى قۇتقۇزۇپتۇ، بىراق مەككار پادىشاھ قىزىنى ئەزىمەتكە بەرمەكتە يوق، ئەزىمەتنى يەنە زىندانغا تاشلاپتۇ. بۇ خورلۇققا چىدىمىغان ئەزىمەت زىندانغا پاقا، يىلان، چاشقان، ھەرىلەرنى باشلاپ كېلىپ، پادىشاھنى ئاغدۇرماقچى بوپتۇ.

پاقىنىڭ مۇز باتۇر، شامال باتۇر دەيدىغان يېقىن ئاغىنىسى بار ئىكەن. ئەزىمەت ھەرىلەرنى ياساۋۇللارنى، لەشكەرلەرنى چېقىشقا، يىلاننى پادىشاھ ئوردىسىنى ئىگىلەشكە، چاشقانلارنى سېپىللەرنى تېشىشكە، شامال باتۇرنى قارا بوران چىقىرىپ، پادىشاھ لەشكەرلىرىنى بىر يەرگە يىغىشقا، مۇز باتۇرنى ئىت توڭلىغۇدەك سوغۇق پەيدا قىلىپ، يىغىلغانلارنى توڭلىتىپ قويۇشقا مەسئۇل قىپتۇ.

پاقا باش سەركەردە بوپتۇ. جەڭ تەييارلىقى پۈتكەندىن كېيىن شىددەتلىك جەڭ باشلىنىپتۇ.

پادىشاھنىڭ سېپىللىرى بىردەمدىلا يىمىرىلىپتۇ، ھەرىلەر شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئۆتۈپتۇ. شامال باتۇر شۇنداق كۈچلۈك بوران چىقىرىپتۇكى، ياۋ لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسى بىر دالىدىغا يىغىلىپ قاپتۇ، مۇز باتۇر شۇنداق سوغۇق پەيدا قىلغانىكەن، ياۋ لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسى تۇرغان جايىدىلا قېتىپ قاپتۇ. ئەزىمەت ۋە ئۇنىڭ ۋاپادار دوستلىرى شەھەرنى قولغا ئاپتۇ ۋە مەككار زالىم شاھنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپتۇ. خەلق ئەزىمەتنى پادىشاھلىققا سايلاپتۇ. ئەزىمەت شەھەرنى ئاخىرغىچە ئادىل سوراپتۇ، خەلق ئۆم - ئىناق، باياشات تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. پاقا، ھەرە، يىلان ۋە باشقا ھايۋانلارمۇ ئادەملەر بىلەن ئىناق ياشاپتۇ.

دانىيار

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، دولان دىيارىدا ھەم دېھقانچىلىق، ھەم چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ تىرىكچىلىك قىلىدىغان شاھنىياز ئىسىملىك دېھقان ئۆتكەنىكەن. بۇ دېھقاننىڭ دانىيار ئىسىملىك بىرلا ئوغلى بار ئىكەن. دانىيار ئون سەككىز ياشقا كىرگەندە شاھنىياز ئوغلىنى جاھان كېزىپ ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىپ، مۇستەقىل ياشىيالايدىغان ئادەم قىلماقچى بوپتۇ - دە، مەقسىتىنى ئوغلىغا ئېيتىپ، ئۇنى يۇرتمۇ يۇرت جاھان كېزىپ كېلىشكە يولغا ساپتۇ.

دانىيار ئاتىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، بىر قانچە ئايغىچە گاھى ئاچ، گاھى توق يۈرۈپ، ھەرخىل ئادەملەرنى، ھەرخىل ئىشلارنى كۆرۈپتۇ، لېكىن بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتالماپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە دانىيارنىڭ ئۇزۇق - تۈلۈكى تۈگەپ، ھېرىپ كېتىپ بىر شەھەرنىڭ يېنىدىكى ئورمانلىقتا ئۇخلاپ قاپتۇ. ئۇ تاتلىق ئۇخلاۋاتقاندا، ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاي ئۇنىڭ چۈشىگە كىرىپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ: «ئوغلۇم، پېشانەڭ ئوڭ ئىكەن، سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ قەددىڭنى رۇسلا، گەپلىرىمنى ئېسىڭدە چىڭ تۇتقىن: ئەتە ئەتىگەن پالچى قىياپىتىدە ياسىنىپ، شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا پال ئاچىسەن، ئالدىڭغا بىر سودىگەر كېلىدۇ، ئۇنىڭ بەش كالىسىنى ئوغرى ئالغان، ئوغرىلار ھازىر ئوغرىلانغان كالىنى شەھەرنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى چوڭ ئۆستەڭنىڭ بويىدىكى تاشلاندۇق ئۆيگە يوشۇرۇپ

قويغان، سەن «پال» ئېچىپ، سودىگەرنىڭ كالىسىنى تېپىپ بېرىسەن، قالغىنىنى ئۆزۈڭ بىلىپ بىر تەرەپ قىلغىن، ئوغلۇم» دەپتۇ ۋە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. دانىيار ئۇيقۇدىن ئويغانسا بۇ چۈشى ئىكەن، ئۇ بىر هازا ئويلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ، ئاخىر چۈشىدە كۆرگەن بوۋاينىڭ دېگىنى بويىچە پالچى قىياپىتىدە ياسىنىپ، ئەتىسى شەهەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر ئورۇندا «پال» ئېچىپ ئولتۇرۇپتۇ. دېگەندەك پور سېمىز، مەڭزى قىزىل كەلگەن، سودىگەر سىياقىدىكى بىر ئادەم ئۇنىڭغا كالىسى يىتىپ كەتكەنلىكى توغرىسىدا «پال» ئاچتۇرماقچى بوپتۇ، دانىيار چۈشىدىكى بوۋاينىڭ دېگىنى بويىچە ئىش كۆرۈپتۇ، نەتىجىدە سودىگەر ئوغرىلارنى تۇتۇپ، كالىلىرىنى تېپىۋاپتۇ ھەمدە دانىيارغا خېلى كۆپ ئالتۇن ـ كۈمۈش ئىنئام قىپتۇ، شۇنداق قىلىپ، دانىيار بۇ شەھەردە بىر مەزگىل تۇرۇپ قاپتۇ.

شۇ كۈنلەردە پادىشاھنىڭ قىممەتلىك بىر گۆھىرى يىتىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ھەرقانچە ئىزدەپمۇ گۆھەرنى زادىلا تاپالماپتۇ. ئۇ ئاخىر كىم دۆلەت گۆھىرىنى تېپىپ بەرسە، شۇنىڭغا سۆيۈنچە بېرىدىغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. ئەسلىدە ھېلىقى كالىسىنى يىتتۈرۈپ قويغان سودىگەر بىلەن پادىشاھنىڭ مۇناسىۋىتى يېقىن ئىكەن. پادىشاھنىڭ پەرمانىنى ئاڭلىغان سودىگەر دەرھال ئوردىغا بېرىپ، پادىشاھ بىلەن كۆرۈشۈپتۇ ھەمدە شەھەرگە يېڭىدىن بىر ياش پالچىنىڭ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ، بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ دەرھال نۆكەرلىرىنى ئەۋەتىپ، دانىيارنى تېپىپ ئەكېلىپتۇ. پادىشاھ دانىيارغا ئۈچ كۈن ئىچىدە گۆھەرنى تېپىشقا بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ، شۇنداقلا ئۇنى قېچىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن ئوردىدىن چىقماي تۇرۇپ، پال ئېچىپ تېپىپ بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. دانىيار: «ئەمدى قانداق قىلارمەن، بىرىنچى قېتىمغۇ بوۋاينىڭ چۈشۈمدە دېگىنى بويىچە ئىش قىلسام تەلىيىم ئوڭدىن كەلگەندى، ئەمدى بېشىمغا كەلگەننى كۆرەرمەن» دەپ ئىككى كۈننى خىيال بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۈچىنچى كۈنى كېچىسى ئۇنىڭ ئۇيقۇسى كەلمەي، ئوردىنىڭ ئىچىنى ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ، ئۇيان مېڭىپ، بۇيان مېڭىپ قۇللار ياتىدىغان ئۆينىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتسا، بىر ئۆيدىن «خارت ـ خارت ـ خارت» قىلغان ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ، دانىيار دېرىزىدىن تازا بىر سىنچىلاپ قارىسا، بىر قۇل ئۆينىڭ تورۇسىغا ئارغامچىنى سېلىپ ئۆزىنى ئېسىۋالغان بولۇپ، جېنى چىقماي خارتىلداپ قالغانىكەن. دانىيار دەرھال ئىشىكنى ئېچىپ ئۆلۈۋالماقچى بولغان قۇلنى دەرھال پەسكە چۈشۈرۈۋاپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن نېمە سەۋەبتىن ئۆلۈۋالماقچى بولغانلىقىنى سوراپتۇ.

— مەن بىر كۈنى ئوردىنى تازىلاۋېتىپ، قىممەتلىك بىر گۆھەرنى كۆرۈپ قېلىپ، نىيىتىمنى بۇزۇپ گۆھەرنى ئوغرىلىۋالغانىدىم، ئاڭلىسام پادىشاھ ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا ئىنتايىن ئۇستا بىر پالچىنى ئوردىغا ئەكەلدۈرۈپتۇ، شۇڭا پال ئېچىلىپ، خەلقئالەم ئالدىدا ئاشكارىلىنىپ، رەسۋا بولۇشتىن بۇرۇن ئۆلۈپلا قۇتۇلاي دېگەنىدىم، — دەپتۇ قۇل.

— پادىشاھ غاز باقامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ دانىيار قۇلدىن،

— باقىدۇ، — دەپتۇ قۇل.

— ئۇنداق بولسا مەن سېنى غەمدىن خالاس قىلىمەن، سەن ھېلىقى گۆھەرنى بىر غازغا يېگۈزۈپ، ئۇ غازنىڭ پۇتىغا كىچىككىنە لاتا باغلاپ قويغىن، قالغىنىنى ئۆزۈم بىر تەرەپ قىلىمەن، — دەپتۇ دانىيار قۇلغا.

قۇل دانىيارنىڭ دېگىنى بويىچە گۆھەرنى غازغا يېگۈزۈپ، پۇتىغا كىچىك لاتا چىگىپ قويۇپتۇ.

ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە پادىشاھ دانىيارنى چاقىرىپ:

— گۆھەرنى كىم ئوغرىلىغان؟ تاپالىدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

دانىيار:

— شاھ ئالىيلىرى، ئوردىدا غازلىرى بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

پادىشاھ:

— ئەلۋەتتە بار، — دەپتۇ.

— ئۇنداقتا غازلارنىڭ ھەممىسىنى ئالدىمدىن ئۆتكۈزسىلە، — دەپتۇ دانىيار مەغرۇر قىياپەتتە.

قۇللار پادىشاھنىڭ غازلىرىنى ھەيدەپ دانىيارنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. دانىيار ھېلىقى پۇتىغا لاتا چىگىپ قويغان غازنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، پادىشاھقا:

— ئاۋۇ غازنى تۇتۇپ قارنىنى يارايلى، گۆھەرنى ئاشۇ غاز يەۋالغان! — دەپتۇ.

ئۇلار غازنىڭ قارنىنى يارغانىكەن، دېگەندەك ۋال - ۋال قىلىپ چاقناپ تۇرغان گۆھەر غازنىڭ پوكىنىدىن چىقىپتۇ.

پادىشاھ ناھايىتى خۇش بولۇپ كېتىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا ئالتۇن - كۈمۈش ئىنئام قىلىپ، ئوردىنىڭ مەخسۇس پالچىلىقىغا تەيىنلەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، دانىيار شاھ ئوردىسىدا تۇرۇپ قاپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھ ۋەزىر - ۋۇزرالىرى بىلەن چاھار باغدا بەزمە قۇرۇپ تاماشا قىلىپ ئولتۇرسا ئېرىقتىن بىر چار پاقا چىقىپ پادىشاھنىڭ ئالدىدىن «دىك - دىك - دىك» قىلىپ سەكرەپ ئۆتۈپتۇ. پادىشاھ قىزىقچىلىق قىلىپ پاقىنى قولى بىلەن باستۇرۇۋاپتۇ ۋە دانىيارنى چاقىرتىپ ئەكېلىپ:

— قولۇمنىڭ ئاستىدا نېمە بار؟ تېپىپ باق، — دەپتۇ.

دانىيار «ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟» دەپ ئويلاپ، ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى بىر - بىرلەپ كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپتۇ. «بىرىنچى قېتىم ئاپپاق ساقاللىق بوۋاينىڭ دېگىنى بويىچە ئوغرىلانغان كالىنى تاپتىم، ئىككىنچى قېتىم قۇلنىڭ ئىقرارى بويىچە غازنىڭ پوكىنىدىن گۆھەرنى تاپتىم، ئۈچىنچى قېتىم تۇتۇلۇپ قالىدىغان بولدۇم». دانىيار شۇنداق ئويلاپ، ئاخىر:

— بىر سەكرىدى قۇتۇلدى، ئىككى سەكرىدى قۇتۇلدى، ئۈچ سەكرىدى تۇتۇلدى، — دېگەنىكەن، پادىشاھ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە:

— ناھايىتى دانىشمەن ئىكەنسەن، مانا بۇ پاقا بىر سەكرەپ، ئىككى سەكرەپ، ئۈچ سەكرەپ ئالىقىنىمغا چۈشكەنىدى، — دەپتۇ. دانىيار ئۆزىمۇ ھەيران قالغان ھالدا بۇ ئۆتكەلدىنمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

دانىيارغا قايىللىقى ئېشىپ، خۇش بولۇپ كەتكەن پادىشاھ ئۇنى ياقتۇرۇپ قاپتۇ ۋە قىزىنى دانىيارغا نىكاھلاپ بېرىپتۇ ۋە ئۇلارغا قىرىق كېچە - كۈندۈز داغدۇغىلىق توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ، دانىيارمۇ ئائىلە قۇرۇپ خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بىر تۈركۈم قاراقچىلار پادىشاھنىڭ خەزىنىسىگە ئوغرىلىققا كىرىپ، خەزىنىدىكى بارلىق ئالتۇن - كۈمۈش، ئۈنچە - مەرۋايىت دېگەندەك بايلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ئوغرىلاپ، دۆلەت خەزىنىسىنى قۇرۇقداپ قويۇپتۇ. پادىشاھ پۈتۈن مەملىكەتنى ئاختۇرۇپمۇ ئوغرىلانغان مال - دۇنيانىڭ دېرىكىنى ئالالماپتۇ. شاھنىڭ بېشى قېتىپ، ئاخىر دانىيارنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇن بەش كۈنلۈك مۆھلەت بېرىپ، ئوغرىلانغان مال - دۇنيانى تېپىپ چىقىشنى، تاپالمىسا كۆيئوغلى بولسىمۇ يۈز - خاتىر قىلماي كاللىسىنى ئالدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

دانىيار ھەرقانچە قىلىپمۇ خەزىنىدىن ئوغرىلانغان مال - دۇنيانىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلالماپتۇ، ئۇ ئايالى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، مۆھلەت توشىدىغان كۈننىڭ ئالدىنقى ئاخشىمى باشقا يەرگە قېچىپ كېتىشنى پىلانلاپتۇ. ئەتە ئۇن بەش كۈن توشىدۇ دېگەن ئاخشىمى دانىيار ئەر - خوتۇن قېچىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلغىلى تۇرۇپتۇ. خوتۇنى تونۇرغا نان ياققىلى تۇرۇپتۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر تونۇرغا ياققان نان تونۇرغا تۇتماي، چوغقا چۈشۈشكە باشلاپتۇ. ئەمدى گەپنى قاراقچىلاردىن ئاڭلايمىز.

قاراقچىلار پادىشاھنىڭ خەزىنىسىدىن ئوغرىلىغان مال - دۇنيانى بىر غارغا يوشۇرۇپ قويۇپ، پادىشاھنىڭ قانداق ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆزىتىشكە باشلاپتۇ ۋە پادىشاھنىڭ ناھايىتى ئۇستا بىر پالچىسى

بارلىقىنى، ئۇنىڭ ھەرقانداق يوقالغان نەرسىنى تېپىۋالالايدىغانلىقىنىمۇ تىگتىگلاپ ئۇلگۇرۇپتۇ ۋە سوراپ يۈرۈپ دانىيارنىڭ ئۆيىنىمۇ بىلىۋاپتۇ.

ئەسلىدە بۇ قاراقچىلار جەمئىي يەتتە كىشى ئىكەن، ئۇلار دانىيارنىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى ھويلا تېمىدىن ماراپتۇ.

قارىسا دانىيارنىڭ ئايالى تونۇرنىڭ بېشىدا تۇرۇپ، تونۇردىن چوغقا چۈشۈپ كەتكەن ناننى دانىيارغا ساناپ بېرىشكە باشلاپتۇ:

— بىرسى چۈشتى، ئىككىسى چۈشتى، ئۈچى چۈشتى، تۆتى چۈشتى، بەشى چۈشتى، ئالتىسى چۈشتى، يەتتىسى چۈشتى، جەمئىي يەتتىسى قوقاسقا چۈشتى، — دەپتۇ دانىيارنىڭ ئايالى.

«يەتتىسى چۈشتى» دېگەن گەپنى ماراپ تۇرغان قاراقچىلار ئاڭلاپ: «پالچى بىزنى بىلىۋاپتۇ، ئۇ بىزنى تونۇرغا سېلىپ كۆيدۈرمەكچى بولۇۋاتقان ئوخشايدۇ» دېيىشىپ، دەرھال تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ:

— ۋاي دانىشمەن يىگىت، بىر قوشۇق قېنىمىزدىن كېچىپ، بىزنى تونۇرغا تاشلىماڭ، مال ـ دۇنيا غاردا ساق ـ سالامەت بار، ئۇنى بىز شۇ پېتى تىقىپ قويغان، — دەپ، دانىيارنىڭ ئالدىغا كېلىپ تىزلىنىپتۇ. بۇنىڭدىن ھاڭ ـ تاڭ قالغان دانىيار دەرھال ئىشنىڭ تېگىگە يېتىپتۇ ھەمدە ئۇلارنى بىر ـ بىرىگە باغلىتىپ، پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، خەزىنىدىكى مال ـ دۇنيا تېپىلىپتۇ.

پادىشاھ دانىيارنى باش ۋەزىرلىككە تەيىنلەپتۇ. دانىيار ئۆز خىزمىتىگە سادىق بولۇپ، ئەلنى ئادىل، ياخشى باشقۇرۇپتۇ ۋە ئايالى بىلەن ئاخىرغىچە بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

(ئېيتىپ بەرگۈچى: مەكىت ناھىيە يانتاق يېزا يانتاق كەنتىدىن تۇردى ھەسەن، توپلاپ رەتلىگۈچى: مەكىت ناھىيە شەھەتدۈك ئوتتۇرا مەكتەپتە)

ئۈچ قىز

بۇرۇنقى زاماندا بىر باينىڭ بىر ـ بىرىدىن ئۆتە قىلىقسىز، گەپلىرى تېتىقسىز، پۇتلىرى مايماق، ئۆزلىرى نايناق، غىلجىڭ، ئاچ كۆز، چاپقاق ئۈچ قىزى بولغانىكەن. ئۇلارنىڭ يېشى ئېشىپ بالاغەتكە يېتىپ قالغانىكەن. ئۇلارنىڭ ئىسىملىرى تاجىگۈل، ھاجىگۈل ۋە باجىگۈل بولسىمۇ، كىشىلەر ئۇلارنىڭ خۇي ـ پەيلى، مىجەز ـ خۇلقىغا قاراپ، ئۇلارنى تاجى نايناق، ھاجى چاپقاق، باجى مايماق دەپ ئاتايدىكەن. چوڭىنىڭ يېشى ئۇلغىيىپ توي قىلىش ۋاقتىدىن خېلى ئېشىپ كەتكەچكە، كىشىلەر بىلەن سۆزلەشكەندە ئۆزىدىن خېلىلا چوڭ ئايالالارنىمۇ «ئوھوش ئۇكام، قويسىلىچۇ!» دەپ ناينىقلايدىكەن. ئىككىنچىسىنىڭ ئاغزى تىنىم تاپمايدىكەن، تېزەكتىن باشقىنى يالمايدىكەن، تويۇپ ئاغزىدىن يېنىپ چىقۇۋاتسىمۇ، يېيىشتىن يانمايدىكەن؛ ئۆيىنىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىنى تىنتىپ، قولىغا چىققاننى يەپ، چىشىنىڭ قىچىقىنى باسىدىكەن. بولمىسا چىشىنىڭ كىرىنى شۈمۈپ يۈرىدىغان چاققاق ئىكەن. ئۈچىنچىسى بولسا تولۇم چاشقاندەك سېمىز، بويلىرى ئېگىز، سەل كېكەچ ھەم پوقاق، قولى تۇتقاق ئىكەن.

ئۆزىنىڭ ئاش ـ نېنىنى ئۆزىدىن قىزغىنىپ ئوغرىلاپ يەيدىغان پىخسىق باي بىر كۈنى چوڭ بىر سەركىنى سويۇپ گۆشىنىڭ كۆپرەكىنى تۇزلاپ ئېسىپ قويۇپ، قالغان قىسمىنى ئۆيىدىكىلەر بىلەن پىشۇرۇپ يەپ، قويچىغا كاللا ـ پاچاقلىرىنى ئېلىپ قويۇپتۇ. بىراق، بىرئازدىن كېيىن ئالدى بىلەن تاجىگۈل نايناق كېلىپ، قازان بېشىغا بېرىپ، سەركىنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ:

چوڭ سەركىمىز سويۇلدى،
ھەممە گۆشكە تويۇلدى.
مالغا كەتكەن قويچىغا
كاللا ـ پاچاق قويۇلدى.

دادامنىڭ بۇ قىلىقى
ماڭا غەيرىي تۇيۇلدى.
پىچاق ئالدىم قولۇمغا،
بىر قۇلىقى ئويۇلدى.
گۆش قويماپتۇ ئىلغىدا،
مەن يېگۇدەك كاۋاپقا.
بىر قۇلاقنى يېگەنگە،
تارتىلماسمەن جاۋابقا.
كۆزۈم تۇشتى قۇلاققا،
تارتىنماي كەل بوياققا.

دەپ قازاندىكى كاللىنىڭ بىر قۇلىقىنى كېسىۋاپتۇ.

بۇنى كۆرگەن چاپقاق ئۇچقاندەك كېلىپ:

مەن ئۆزۈم بىر چاققانمەن،
يۇراپ يۈرۈپ تاپقانمەن.
ئۇچرىغاننى پۇۋلىمەي
كانىيىمغا ئاتقانمەن.
كەسكەندە سەن قۇلاقنى،
كۆرۈپ قېلىپ چاپقانمەن.
سەن ناخشاڭنى ئېيتقاندا،
قۇلاق سېلىپ ياتقانمەن.
سەكرەپ تۇرۇپ ئورنۇمدىن،
ئۇنۇڭگە ئۈن قاتقانمەن.
ئىزا ـ نومۇس قىلىشنى
بازار كۇنى ساتقانمەن.
سەن يېسەڭ بىر قۇلاقنى،
مەن يېمەمدىم چولاقنى.
ھەر ئىككىمىز يەپ بولۇپ،
كۆمتۈرەيلى تۇۋاقنى.

دەپ قاقاھلاپ كۈلۈپ كېلىپ، قالغان بىر قۇلاقنى تۇۋىدىن ئويۇۋاپتۇ. ئۆزى تويسىمۇ كۆزى تويمىغان بۇ قىز: «قويچى باشنىڭ ھەممىسىنى تۈگەل يېسۇن دەپ كىم ئېيتىپتۇ» دېگىنىچە ماڭلاي گۆشىنى كېسىپ ئېلىپ يەپتۇ.

بىر چاغدا كىچىك قىز كېلىپ:

ئەقلى يوقنىڭ كۆزى يوق،
قويچى تازنىڭ ئۆزى يوق.
بىر كۆزىنى يەۋەتسەم،
ھېچ كىشىنىڭ سۆزى يوق.
كۆز دېگەنغۇ غىچلا ماي،
ئارىسىدا بېزى يوق.
كۆز بولسىمۇ يەۋالاي،
يەۋالغاننىڭ ئىزى يوق.
قىچىشمىسۇن گاللىرىم،
ئۆرتەنمىسۇن قانلىرىم.
ئاز بولسىمۇ يېگەنگە
خۇشال بولسۇن جانلىرىم.
بوش دېمەڭلار ئىككىڭلار
باينىڭ كىچىك قىزىنى.
ئويۇۋېلىپ كۆزىنى،
تېتىپ باقاي تۇزىنى...

دەپ بىر كۆزىنى ئويۇۋېلىپ، ئارقىدىن: «ئەلەس بولۇپ قالماي يەنە» دەپ، يەنە بىر كۆزىنىمۇ يەۋاپتۇ.

مەن تۇرغاندا قويچىغا
تىلنىڭ نېمە گۇناھى.
تىلنى يېسە تىل چىقىپ،
بولمايدۇ ئۇ سىپايى...

دېگەن پېتى نايناق كېلىپ تىلنى كېسىپ يەپتۇ.
بىر چاغدا چاپقاق كېلىپ:
— ئالدىرىماڭلار، قېرىنداشلار، بىر گېپىمنى دەۋالاي:

مېڭىسىنى يەپ قالسا،
قويچى بولۇر ئەقىللىك.
نەپ بەرمەيدۇ بىزلەرگە،
بولۇۋېلىپ ئەقىللىك!
مېڭىسىنى يەۋالاي،
ماڭقا بولۇپ يۈرمىسۇن؟!

دەپ سۆڭىكىنى ئاجرىتىپ، مېڭىسىنى يەۋاپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئۇياقتىن ـ بۇياقتىن يۈنۈپ يۈرۈپ باشنىڭ ھەممە گۆشلىرىنى يەپ تۈگىتىپتۇ ۋە ئاخىر:

— قويۇڭلار، ئۇ بىچارىگىمۇ بىرنېمە قالسۇن، ئۇنداق قىلماڭلار، — دېيىشىپتۇ بىر ـ بىرىگە.

قويچى كەچقۇرۇن قويلىرىنى ھەيدەپ كەپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىغا قارا ئۆپكە، غاجىلىنىپ بولغان كاللا ـ پاچاق سۆڭەكلىرى قويۇلۇپتۇ. كەچكىچە تاغ ـ دالادا ئاچ يۈرگەن قويچى ئۇنىڭدىن ـ بۇنىڭدىن تاتىلاپ بېقىپتۇ، لېكىن قولىغا ئىلىنغۇدەك بىر نېمە چىقماپتۇ. شورپىدىن بىر چىنە ئېلىپ ئېتىپ كۆرسە، ئۇنىڭغىمۇ سۇ قوشۇلغانىكەن. نېمە يەپ، نېمە قويۇشنى بىلمىگەن قويچى قۇرۇق كاللىغا كۆپرەك تەلمۈرۈپتۇ. ئاندىن كاللا سۆڭىكىنى قولىغا ئېلىپ، بىر قۇر ئايلاندۇرۇپ قاراپ چىققاندىن كېيىن، ئېغىر بىر خورسىنىپ قويۇپ: «تۇۋا، بۇلار مېنى مەسخىرە قىلىۋاتامدىمۇ نېمە؟» دەپ ئويلاپتۇ. شۇ چاغدا كىچىك قىز:

— غاجىماستىن ئۇستىخان، يىمىگە قاياپ ئولتۇيسەن؟ — دەپتۇ كېكەچلەپ.

قويچى قىزنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلماي، كاللىغا قاراپ سۆز باشلاپتۇ:

سالام ساڭا، سەركە،
تۇغۇلغان يېرىڭ تەلكە.
ئويناپ ـ كۈلۈپ تاغلاردا
ئۆسكەن ئىدىڭ ئەركە.
باشلاپ يۈرۈپ قويلارنى،
بېسىپ تالاي يوللارنى.
باي خوجامنىڭ مېلىغا
قوشقان ئىدىڭ بەرىكە.
قۇرۇت چۇشۇپ پۇتۇڭغا،
ماڭالمىدىڭ يولۇڭغا.
كېگىز ئۆينى ئايلىنىپ،
ھېچ تويمىدىڭ چۆپكە.
كۆرۈنمەيدۇ گۆشلىرىڭ،
نەگە كەتتى تۆشلىرىڭ.
بىر تۇغرام گۆش يېمىدىم،
قاپتۇ ماڭا قارا ئۆپكە.

— ھە، ھە، ھە، قېنى داۋام قىل، — دەپتۇ قىزلار قويچىنىڭ قوشىقىدىن راھەتلىنىپ.

قويچى قوشىقىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

قازا كەپتۇ بېشىڭغا،
رەھىم قىلماي جېنىڭغا.
قالماس زادى دەپتىمەن،
مۇنداق ئېغىر كۈلپەتكە.
يايلاق تارلىق قىلغاندەك،
سەكرەيتتىڭغۇ ئېگىز ـ پەس.
ھەريان باشلاپ قويلارنى
كىرمەيتتىڭغۇ سۆزۈمگە.
تىك چوققىغا چىقاتتىڭ،
يۇمشاق چۆپنى ئۇقاتتىڭ،
سۈزۈك سۈنى ئىزدەپ چىقىپ،
قوشۇلمايتتىڭ قاچاتتىڭ.
«ھايت ـ ھۇيت» دېسەم ئاڭلىماي،
ئۆز ھالىڭغا پايلىماي،
ھەر قەيەردە ئوينايتتىڭ،
ئۇنىمايتتىڭ سۆزۈمگە.
شوخلۇق چىقىپ بېشىڭغا،
زامىن بولدى جېنىڭغا.
ئەللىك جىڭ گۆش چىقتىمۇ،
يەتمىدىمۇ كۆپكە؟!
پاتمىغان كەڭ جاھانغا،
قانداق پاتتىڭ قازانغا؟
ئىلگىرىكىدەك ئەركىلەپ،
قاچساڭچۇ بىر چەتكە.
قوزغاپ كۆپنىڭ ئۆچىنى،
پىسەنت قىلماي يۈرەتتىڭ،
دوق قىلسىمۇ «خەپ» كە،
قاچاتتىڭغۇ چەتكە.
ئايرىلدىمەن سېنىڭدىن،
يوقالدىڭسەن يېنىمدىن.
سۇ قوشۇلغان شورپاڭنى
ئىچەي قېنى ئېلىپ كەل.

— بەللى، ئەزىمەت، قوشاقچى ئىكەنسەنغۇ، —

دەپتۇ باي بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنى قۇيچىنىڭ قوشىقىغا مەستلىكى كېلىپ.
قۇيچى قوشىقىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

ھەممە قۇيغا باش ئىدىڭ،
ئۆزۈڭ چاققان، شاش ئىدىڭ،
ياخشى بىلەن يامانغا
بەك مەززىلىك ئاش ئىدىڭ.
دوستلىرىڭدىن ئايرىلىپ،
قاناتلىرىڭ قايرىلىپ،
قۇربان بوپسەن ئاخىرى،
پۇت - قوللىرىڭ باغلىنىپ...

باي خوتۇنى ۋە قىزلىرى بىلەن قۇيچىنىڭ قوشاقچى ئىكەنلىكىگە ھەيران بولۇپ قاراپ قاپتۇ. قۇيچى قوشىقىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

بىر ئۆزۈڭدىن سورايمەن،
ئازراق قوشاق قۇرايمەن.
نەگە كەتتى قۇلىقىڭ؟
تاپسام چۇجەپ - بۇرايمەن.
ئايرىلىپسەن قۇلاقتىن،
قورقمىدىڭمۇ سوراقتىن؟
شورپاڭ بىلەن گۆشۈڭنى
سوراپ تاپاي قاياقتىن؟
ماڭاي دېسەڭ، جېنىڭ يوق،
سۆزلەي دېسەڭ، تىلىڭ يوق،
قارغا - قۇزغۇن يېدىمۇ؟
مەن كۆرگەن لوق گۆشۈڭ يوق.
ئويۇۋاپتۇ كۆزۈڭنى،
كىم ئاڭلايدۇ سۆزۈمنى؟
ياغلىق ئۇچەي يوقمىدى،
تۆكۈۋەتتىڭ يۈزۈمنى.
ئىگەڭلىرىڭ قايرىلىپ،
شورپاڭ سۇغا ئايلىنىپ
قاپتۇ، مېڭە مېيىڭنى
كىم يېگەندۇر نازلىنىپ.
سېنى بىرسى پەملەپتۇ،
مېنى ھەيران ئەيلەپتۇ،
ئىنساپسىزدا رەھىم يوق،
سېنى يونۇپ چەيلەپتۇ.
باي غوجامنىڭ قىزلىرى
سالدى ماڭا دەستۇرخان.
ئېلىپ كەلدى ئالدىمغا،
ئاشقان - تاشقان ئۇستىخان.
چوڭ سەركىمىز نەدىكەن؟
يېگەن - ئىچكەن پايدىكەن.
يامان بوپتۇ بۇ قىلىق،
ھەممە ئەيىب بايدىكەن.

قۇيچىنىڭ سۆزلىرى سۆڭەكىدىن ئۆتۈپ ئولتۇرالماي قالغان باي:
— خوتۇن، ئۇنىڭغا تېزرەك بىر گۆشنان سېلىپ بەر. بولمىسا گەپ بىلەن بىزنى تونجۇقتۇرىدىغان ئوخشايدۇ، — دەپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى: قورغاس ناھىيەسىدىن ئۆمەر قارى.
خاتىرە قالدۇرغۇچى: قورغاس ناھىيەسىدىن مۇتەللىپ پالتاجى.
نەشرگە تەييارلىغۇچى: خەپىز ساتتار سالىھ

يولداشلىق ھەققى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا بىر يىگىت ئۆتكەنىكەن. ئۇ يىگىتنىڭ قېيىنئاتىسى نامرات بولغاچقا، بىر بۇردا نانغا زار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، يازنىڭ ياخشى كۈنىدە، ئايەم كۈنلىرىنىڭ بىرىدە يىگىتنىڭ ئايالى ھېيتلىغىلى ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كېتىپ، ئاتا - ئانىسىغا قايتىپ كېتىمەن دېيەلمەي ياكى گەپ - سۆز قىلالماي بىر مەزگىل تۇرۇپ قاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ، ھەپتىلەر ئۆتۈپ، بىر - ئىككى ئاينىڭ قارىسىنى كۆرسىتىپتۇ. ئايالىنىڭ ۋاقتىدا قايتىپ كەلمىگەنلىكىدىن رەنجىگەن، بىرىپ قايتۇرۇپ كېلىشنى پەملىگەن يىگىت ئۆزى

يالغۇز بىر ئاتقا مىنىپ، بىر ئاتنى يېتەكلەپ يولغا چىقىپتۇ.

ئۇ ئۆيىدىن چىققان كۈنى كەچتە يول ياقىسىدىكى بۇلاق بېشىدا تۈنەپتۇ. ئۇ ھاياتىدا سەپەر قىلىپ باقمىغان بولغاچقا، داق يەردە يېتىشقا كۆنەلمەپتۇ. شۇنداقتىمۇ، كېچىنى تىنچ تاڭ ئاتقۇزۇپ، ئەتىسى سەھەردە يەنە يولغا ئاتلىنىپتۇ. ئۇ شۇنداق مېڭىپ كېلىۋېتىپ، باھار پەيزىدىن ھوزۇر ئېلىۋېتىپ، ئاچا يولغا كەلگەندە پىيادە كېلىۋاتقان بىر بوۋايغا يولۇقۇپتۇ. نېمىشقىدۇر يىگىتنىڭ تېنى قورۇنۇپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، يىگىت ئېتىنىڭ بېشىنى بوۋاي تەرەپكە بۇراپ:

— بوۋا، يول بولسۇن؟ بەخت سىلىگە يار بولسۇن، كۆڭۈللىرى شادلىققا تولسۇن! — دەپ ئەھۋال سوراپتۇ.

بوۋاي يىگىتكە جاۋاب بېرىپ:

— ھەي بالام، مەن جان ئالغۇچى ئەزرائىلمەن، — دەپتۇ.

— نەگە ماڭدىڭىز؟ رىزقىڭىزنى كىمنىڭ جېنىغا سالدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ يىگىت.

— ئالدىمىزدىكى ئىككى كۈنلۈك يەردە بىر باي بار. ئۇ بېخىللىقتىن مال ـ دۇنياسىنى كۈندە ئۈچ رەت سانايدۇ، چاكارلىرىنى غالجىر ئىتتەك تالايدۇ. باينىڭ ئۆيىدىكى بىر ئەر بىلەن بىر ئايالنىڭ جېنىنى ئالغىلى كېتىۋاتىمەن. لېكىن، «ئۇلارنىڭ جېنىنى قايسى ئۇسۇلدا ئالسام بولاركىن» دەپ خىيال قىلىۋاتىمەن، — دەپتۇ ئەزرائىل.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان يىگىت كۈلۈمسىرەپ:

— ئەي بوۋا، سىزگە ئوخشاش پۇتى ئاقساق، ۋۇجۇدى باسقاق، قولى چولاق، كۆزلىرى چاپاق، يۈزلىرى ياغاق، كەمتۈك ئەزرائىلغا كىم جېنىنى بېرىدۇ؟ جېنىنى تاشلىۋېتەلمەي يۈرگەن كىم بار؟ يەتتە ئەزاسى ساقراق جان ئالغۇچى تېپىلماي، سىزدەك ئاقساق ـ چولاقنى ئەۋەتتىمۇ؟ — دەپ مەسخىرە قىپتۇ. ئاندىن ئۇ:

— مەن قاچان ئۆلىمەن؟ قانداق كۆرگۈلۈكلەرنى كۆرىمەن؟ راستلا جان ئالغۇچى بولسىڭىز، مۇشۇنى ئېيتىپ بېرىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بالام، ئالدىراپ كەتمە. سەن ئايالىڭنى ئېلىپ، قېيىنئاتا ـ قېيىنئانىلىرىڭ بىلەن خوشلىشىپ قايتىسەن. يول ئۈستىدە بۇلاق بېشىدا يەنە تۈنەيسەن، ئۇ يەردە ئاخىرەتكە جۆنەيسەن. ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتسام، ئەتىگەن يولغا چىقار چېغىڭدا جېنىڭنى ئالىمەن، ئەجەل دورىسىغا سالىمەن، — دەپتۇ بوۋاي.

— بۇ گېپىڭىزنى توغرا دېيلى، ئاقساقال، كېلىنىڭ پىيادە كۆپ يۈرۈپ، چارچاپ قالغان ئوخشايسىز، ماۋۇ ئاتقا مىنىۋېلىڭ، ئازراق ئارام ئېلىۋېلىڭ، بارىدىغان مەنزىلىمىز بىر ئىكەن، — دەپ بوۋاينى ئاتقا تارتىپتۇ يىگىت.

— ياق، بالام، رەھمەت. ئۆزۈڭ مىنىپ كېتىۋەر. مېنىڭ پۇتۇم ناكا بولسىمۇ، سەندىن قالمايمەن، — دەپتۇ بوۋاي ئاتقا مىنىشكە ئۇنىماي.

— ئۇنداق بولسا، ئۆز ئۆۋالىڭىز ئۆزىڭىزگە، توپا قونمىسۇن مۈرىڭىزگە، — يىگىت شۇنداق دەپ يولغا راۋان بوپتۇ. بوۋايمۇ يىگىتتىن قالماي ئەگىشىپ يۈرۈپتۇ. ئۇلار ئىككى كۈن بىر ـ بىرىگە ھەمراھ بولۇپ مېڭىپتۇ. ئۈچىنچى كۈنى ئىككى سەپەرداش كەچكە يېقىن يېزىنىڭ چېتىدىكى بىر باينىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ. شۇ چاغدا بوۋاي خۇرجۇنىدىن بىر تال خورمىنى چىقىرىپ يەپتۇ ۋە:

— بالام، ئىككىمىزنىڭ ئايرىلىدىغان ۋاقتى كەلدى. سەن ماڭا ئىشەنمىدىڭ، مەن مۇشۇ ئۆيىدىن ئىككى ئادەمنىڭ جېنىنى ئېلىپ كېتىمەن. سەۋەبىنى ئۆزۈڭگە ئارتىمەن، جېنىنى مەن ئالىمەن. ئۆزۈم بەخىرامان يولۇمغا ماڭىمەن، — دەپتۇ.

چوڭ قورۇنىڭ ئىچى تىنچ، غەم ـ قايغۇسىز، ھەر كىم ئۆزىگە تېگىشلىك ئىشلار بىلەن ئاۋارە بولۇپ يۈرۈۋاتقانىكەن. بىر چەتتە ئىككى ئايال بىرقانچە موزاينى قاماپ، كالا سېغىۋاتقانىكەن. سۈت چېلەككە يامغۇردەك چۈشۈۋاتقانىكەن. شۇ چاغدا بىر موزاي قاشادىن ئىرغىپ چىقىپ، قۇيرۇقىنى كۆتۈرۈپ چېپىپ، كالا سېغىۋاتقان ئايالنى تېپىپ يىقىتىپ، ئانىسىنى ئەمگىلى

تۇرۇپتۇ. كالا سېغىپ ئولتۇرغان باينىڭ كىچىك كېلىنى:

— تۇت ئاۋۇ جىنى چىققۇرنى، گېلىغا قۇرۇق سامان تىققۇرنى! — دەپ قورۇ تازىلاۋاتقان چاكارغا ۋارقىراپتۇ.

مال قورۇسىنى تازىلاۋاتقان چاكار قولىدىكى ياغاچ كۈرەكنى موزايغا قارىتىپ ئېتىپتۇ ۋە موزاينى ئانىسىدىن ئايرىغىلى چېپىپتۇ. شۇ چاغدا باينىڭ يېقىلىپ قالغان كىچىك كېلىنى بېشىنى كۆتۈرگەنىكەن، كۈرەك كېلىپ ئۇنىڭ گەجگىسىگە شۇنداق قاتتىق تېگىپتۇكى، ياش كېلىن قان قۇسۇپ جان ئۈزۈپتۇ. ئايۋاندا ئولتۇرغان باي بىلەن خوتۇنى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپتۇ. بىرنەچچە كىشى بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان باينىڭ كىچىك ئوغلى بۇ كۆرۈپ يۈگۈرۈپ كەلگەندە، ئايالىنىڭ ئاللىقاچان جېنى چىقىپ بولغانىكەن.

ئايالىنىڭ جەسىتىنى قۇچاقلاپ داد ـ پەرياد كۆتۈرگەن باينىڭ كەنجى ئوغلى ھېلىقى كۈرەكنى قولىغا ئېلىپ، چاكارنى غەزەپ بىلەن بىرنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. بۇ ھال قورۇنى غەۋغايۇ ـ قىيامەتكە تولدۇرۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قاش قېقىم ئارىلىقىدا بىر قورۇدا ئىككى ئادەم ئۆلۈپ، قورۇنىڭ ئىچى پاتپاراقچىلىققا تولۇپتۇ.

— ھە يىگىت، مەن ئىككى ئادەمنىڭ جېنىنى ئالدىم، ۋەزىپەمنى ئادا قىلدىم. ئەمدى سېنىڭ جېنىڭنى ئالىدىغان چاغدا سەن بىلەن يولۇقىمەن، — دەپتۇ بوۋاي. ئۇ شۇ گەپنى قىلىپ بولۇپ غايىب بوپتۇ.

ئىككى ئادەمنىڭ ئازغىنا ۋاقىتتا جانىدىن ئايرىلغىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن يىگىت نېمە قىلىشنى، نە قېيىنئاتىسىنىڭ ئالدىغا بېرىشنى، نە قايتىپ كېتىشنىڭ ئىلاجىنى قىلالماي، ئۆزىنى خاتىرجەملىككە سالالماي، گاڭگىراپ تۇرۇپ قاپتۇ. ئاخىرىدا: «تەۋەككۇل، پېشانەمگە يېزىلغاننى كۆرەرمەن» دەپ، ئارىدا بىر قونۇپ، ئەندىشە ئىچىدە خىيال سۈرۈپ قېيىنئاتىسىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ قېيىنئاتىسىنىڭ ئۆيىدە بەش كۈن تۇرۇپ، ئالتىنچى كۈنى ئايالىنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇنىڭ يۈرىكىنى بىر خىل ئەنسىزلىك بېسىپتۇ. يىگىتتە بۇرۇنقىدەك كۆتۈرەڭگۈ روھ، شاد ـ خوراملىق قالماپتۇ. كەيپىياتىدا ئايالىغا نىسبەتەن مېھىر ـ مۇھەببەتمۇ بىلىنمەپتۇ. روھى چۈشۈپ، رەڭگى ئۆچۈپ، قېنى قېچىپ، تاتىرىپ، ھودۇقۇپ، ياداشقا باشلاپتۇ. بۇنى سەزگەن ئايالى: «سىزگە نېمە بولدى؟» دەپ سورىسا، يىگىت: «تاۋىم يوق. شۇڭا، ھېچنەرسە بىلەن كارىم يوق» دەپ ئېرىنچەكلىك بىلەن جاۋاب بېرىپتۇ. ئايالى ئۇنىڭ يالغان سۆزلەۋاتقىنىنى سېزىپتۇ.

يىگىتتە ئالاھىدە بىر ئەھۋالنىڭ بولغانلىقىنى سەزگەن ئايال قايتىلاپ سوراۋېرىپتۇ، يىگىتنىڭ راينى ئۆزگە بۇراۋېرىپتۇ. يىگىت ھېچنەرسە دېمەپتۇ. بىر چاغدا ئۇ ھېلىقى بۇلاق بېشىغا بېرىپ قالغانلىقىنى سېزىپتۇ.

يىگىت تېخىمۇ قاتتىق ۋايىم قىلىپ، ئۇيان ـ بۇيان مېڭىپ، ئېغىر ـ ئېغىر ئۇھ تارتىپ ئارام ئېلىپ ياتالماپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئايالى ئېرىدىن:

— سىزنىڭ ئېيتماي يۈرگەن بىر سىرىڭىز ياكى مەندىن باشقا بىرىگە چەكسىز مېھرىڭىز بار. مەندىن يوشۇرماي ئېيتىڭ! ئېيتمىسىڭىز يۇرتىڭىزغا كېتىڭ. مەنمۇ ئۆيۈمگە قايتىپ كېتىمەن. كۆزۈڭىزدىن يىتىمەن! — دەپ قىستاپ سوراپتۇ.

ئىلاجسىز قالغان يىگىت:

— سەن مېنىڭ ئۆمۈرلۈك جۈپتۈمسەن؛ يۈرىكىمنىڭ رىشتى باغلانغان تىلتۇمارىمسەن. سىرىمنى ساڭا ئېيتماي كىمگە ئېيتىمەن؟! ئېيتمىسام، ئۇ دۇنياغا ئارمان بىلەن كېتىمەن. ئاڭلا، سەن بىلەن ھەمراھ بولىدىغان پەقەت بىر كېچىلا ۋاقتىم قالدى. بېشىمغا بۇ ۋەھىمىنى تەڭرىم سالدى. مېنىڭ ئەنسىزلىكىم شۇنىڭدىن، — دەپ يولدا كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە ھەسرەتلىك ئاھ ئۇرۇپتۇ. ئايالى بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن:

— ئىككىمىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بەختلىك ئائىلە قۇرۇشقا دۇئا بەرگەن. بىر ـ بىرىمىزگە

ھەمراھ بولۇپ، ئۆمۈرلۈك ئۆتتۈشمىزنى تىلىگەن. بىز بىر ـ بىرىمىزنى لايىق كۆرۈپ ئۆمۈرلۈك ئۆتتۈشكە ۋەدە قىلىشقان. بەختلىك، ئىناق ئائىلە قۇرۇشقا تىرىشقان. سىز دېگەندەك بىر كېچىلىك ئۆمرىڭىز قالغان بولسا، تەقدىر ـ قىسمەت شۇنىڭغا باشلىغان بولسا، ئۇنىڭغا ۋايىم يەپ، ھەسرەت چېكىشىنىڭ ھاجىتى يوق. غوۋغا قىلىشتىن نەتىجە چىقمايدۇ. غەم قىلغان بىلەنمۇ ئەزرائىل قويمايدۇ. سىز بىلەن سەپەرداش بولغان جان ئالغۇچى كۆرۈنسە، جېنىڭىزنى ئېلىشقا دەقىقە قالغانلىقى بىلىنسە، ماڭا ئېيتىڭ ياكى كېلىۋاتقاندا ماڭا كۆرسىتىڭ. ئۇنىڭغا تىلىكىمنى ئېيتىپ باقاي، تىلىكىمنى بەجا كەلتۈرسە، قالغان ئۆمرىمىزنىڭ پەيزىنى سۈرەيلى، ــ دەپتۇ.

تاڭ ئېتىپ، كۈن چىقىپتۇ. يولۇچىلار ئات ـ ئۇلاغلىرىنى تەييارلاپ يول غېمىنى قىلىۋاتقاندا، ھېلىقى بوۋاي بىر توپ يالغۇز چىغنىڭ تۈۋىگە كېلىپ:

ــ يىگىت، ۋەدەم بويىچە يېتىپ كەلدىم، ــ دەپتۇ. يىگىت ئايالىغا قاراپ:

ــ ۋاي بېشىم، ــ دەپلا ئىڭىغىيىپ، بىر تۇتام چىغنى تۇتالماي غولاپ چۈشۈپتۇ. ئايالى كېلىپ ئۇنىڭ بېشىنى تۇتۇپتۇ ھەمدە بوۋايغا چوڭقۇر ھۆرمەت بىلدۈرۈپ:

ــ ئەي ھۆرمەتلىك پەرىشتە، ھاياتنىڭ سەركىسى، ئېرىمنىڭ رازىلىق بىلەن جان بەرمىكى بەرھەق. مەن بىر مەزگىل بۇ يىگىت بىلەن يولداش بولدۇم، بىر ياستۇققا باش قويدۇم. كۆڭلۈمنىڭ يېرىم بولىدىغىنى شۇنىڭدىنكى، يولداشلىق قەرزىنى تېخى ئادا قىلىپ بولغىنىم يوق؛ ھايات لەززىتىگە تويغىنىم يوق؛ ئەۋلادلارغا بىرەر تۆھپە قويغىنىم يوق. ئۆتەشكە تېگىشلىك نۇرغۇن مەجبۇرىيىتىم بار ئىدى، بۇ مەجبۇرىيەتلەرنى ئادا قىلىشقا يىگىتىم يار ئىدى، لېكىن جاھاننىڭ ئېتىكى تار ئىدى. سىلىمۇ يىگىتىم بىلەن ئىككى كۈن يولداش بولۇپتىلا، يولداشلىق ھەققى بىلەن يولداشلىق قەرزىنى ئادا قىلىپ بولۇپ جېنىنى ئېلىۋەرسىلە. مالامەتنى ئۇنىڭ بېشىغا سېلىۋەرسىلە، ــ دەپتۇ.

«يولداشلىق ھەققى» دېگەن سۆزگە قايىل بولغان ئەزرائىل نېمە دېيىشنى بىلەلمەي، جاننى ئالىمەن دېيەلمەي، بىر قەدەم ئارقىغا داجىپتۇ ـ دە، ئايالنىڭ سۆزىنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىگە تەن بېرىپتۇ.

ــ يولداش بولغىنىڭ راست بولسا، كىمكى بىر ـ بىرىگە دوست بولسا، يولداشلىق قەرزىنى ئادا قىلىش پەرز، ئادا قىلمىسا بولمايدىغان قەرز، ئۇنى ئادا قىل! ــ دېگەن نىدانى ئاڭلىغان بوۋاي:

ــ بىر كۈنلۈك يولداشلىق ھەققىم ئۈچۈن يىگىرمە بەش يىلدىن ئىككى كۈنگە ئەللىك يىللىق ئۆمۈر قوشتۇم، ــ دەپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. يىگىت:

ــ ئەجەب قاتتىق ئۇخلاپ كېتىپتىمەنا! شېرىن چۈش كۆرۈپ مۇراد ـ مەقسىتىمگە يېتىپتىمەنا! ــ دەپ بېشىنى كۆتۈرۈپ، كۆزىنى ئېچىپتۇ. قۇياش نۇرىنى چېچىپتۇ.

(ئېيتىپ بەرگۈچى: ھەسەنجان مولدۈز
خاتىرە قالدۇرغۇچى: مۇتەللىپ پالتاجى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: خەپىز ساتتار سالىھ)

ئوقۇرمەنلەر سەمىگە:

ژۇرنىلىمىزنىڭ 2016 ـ يىللىق 2 ـ سانىنىڭ 66 ـ بېتىنىڭ ئەڭ ئاستىنقى قۇرىدىكى «بىرى بەگ، بىرى زالىم يۇرتنىڭ بېشى» دېگەن مىسرادىكى «زالىم» دېگەن سۆز ئەسلى «ئالىم» دېگەن سۆز بولۇپ، بەت ياساش جەريانىدا تېخنىكىلىق سەۋەنلىكتىن خاتا كېتىپتۇ. كەڭ ئوقۇرمەنلەرنىڭ تۈزىتىپ ئوقۇشىنى سورايمىز.

«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» گە سىزىلغان قىستۇرما رەسىملەردىن

سىرلىق چىراغ

پادىشاھنىڭ كۈنىنى ئۇزارتىشى

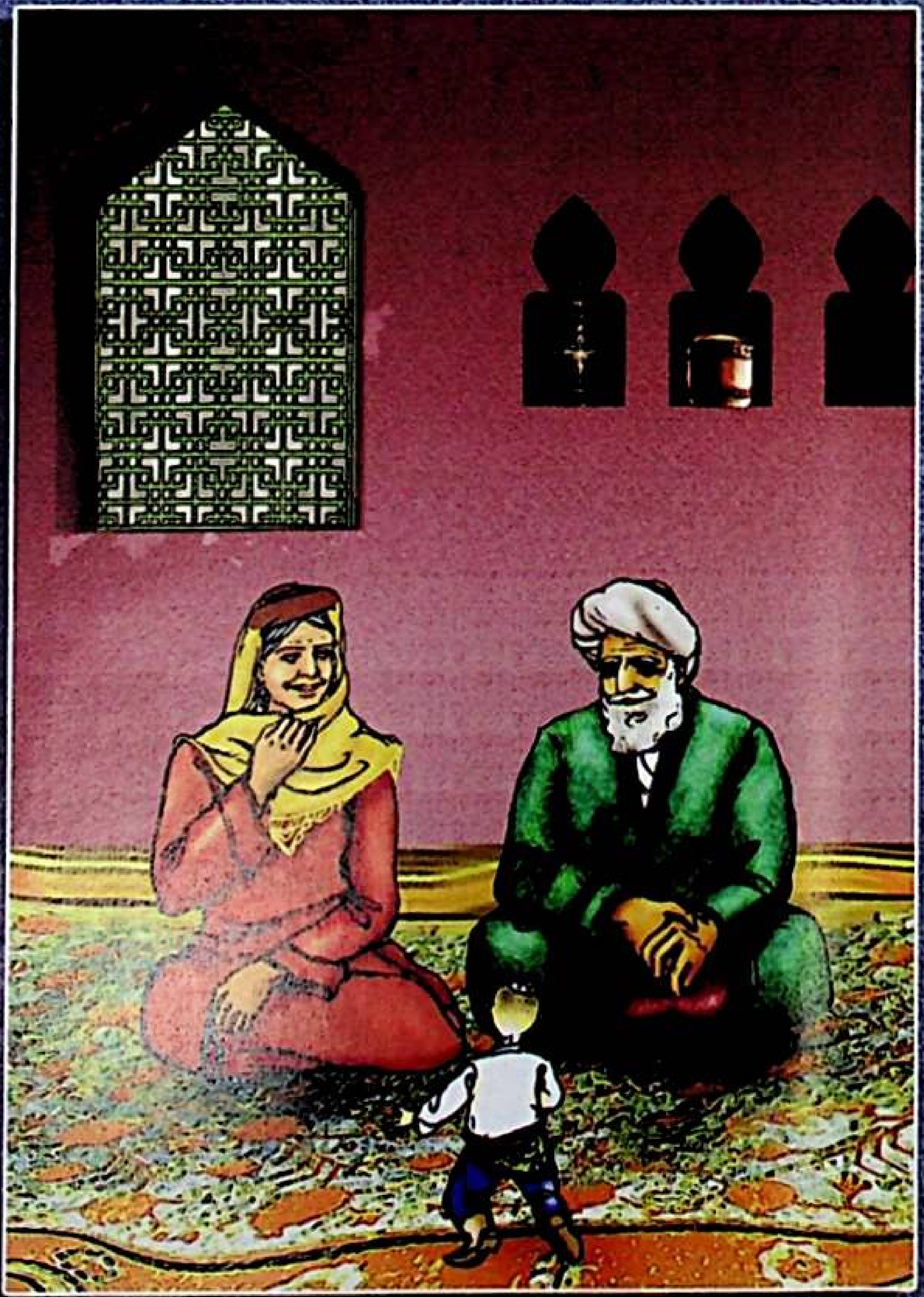

چۆچۈرە بالا

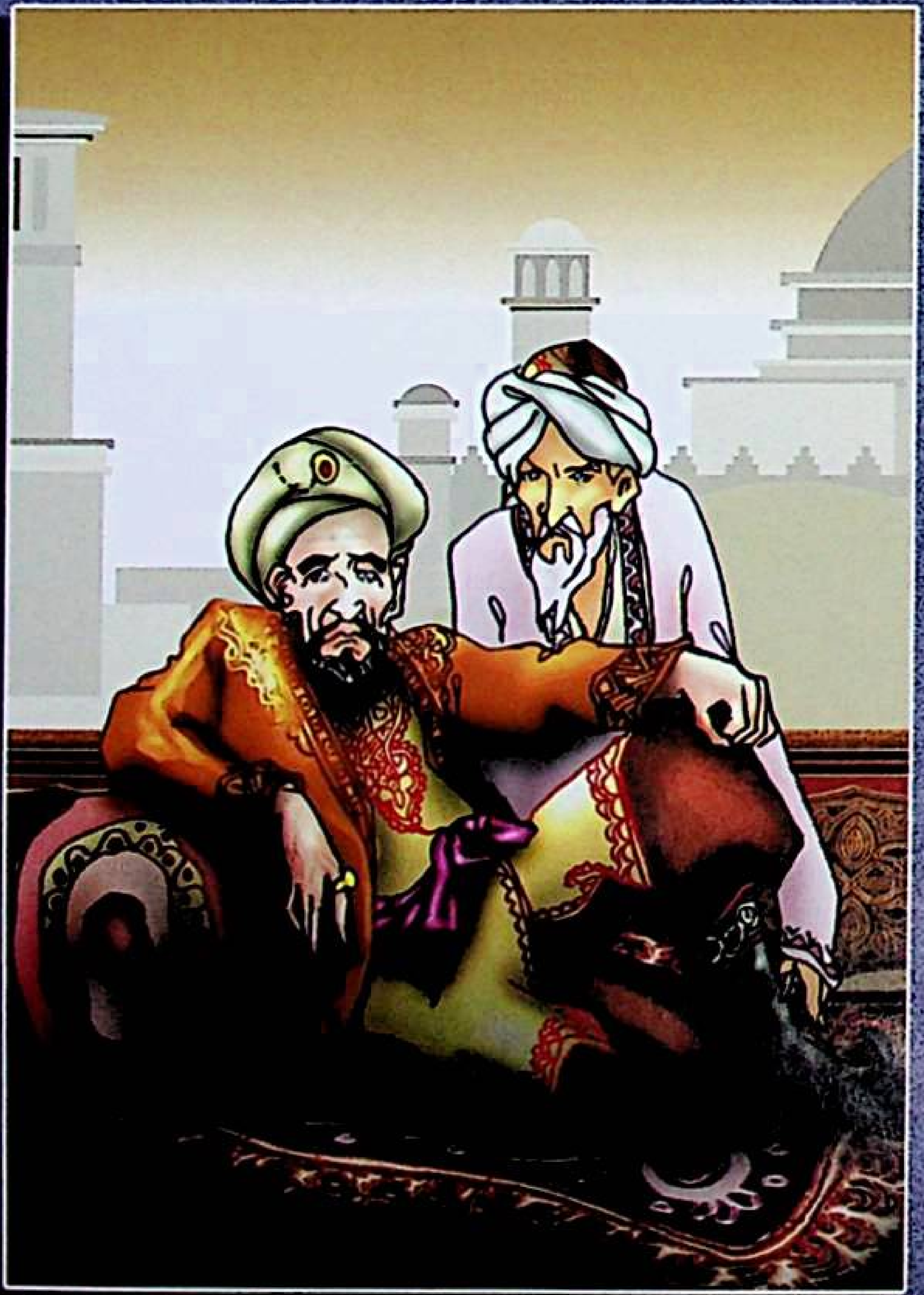

ئۆسكەك پادىشاھ

www.uyghurkitap.com

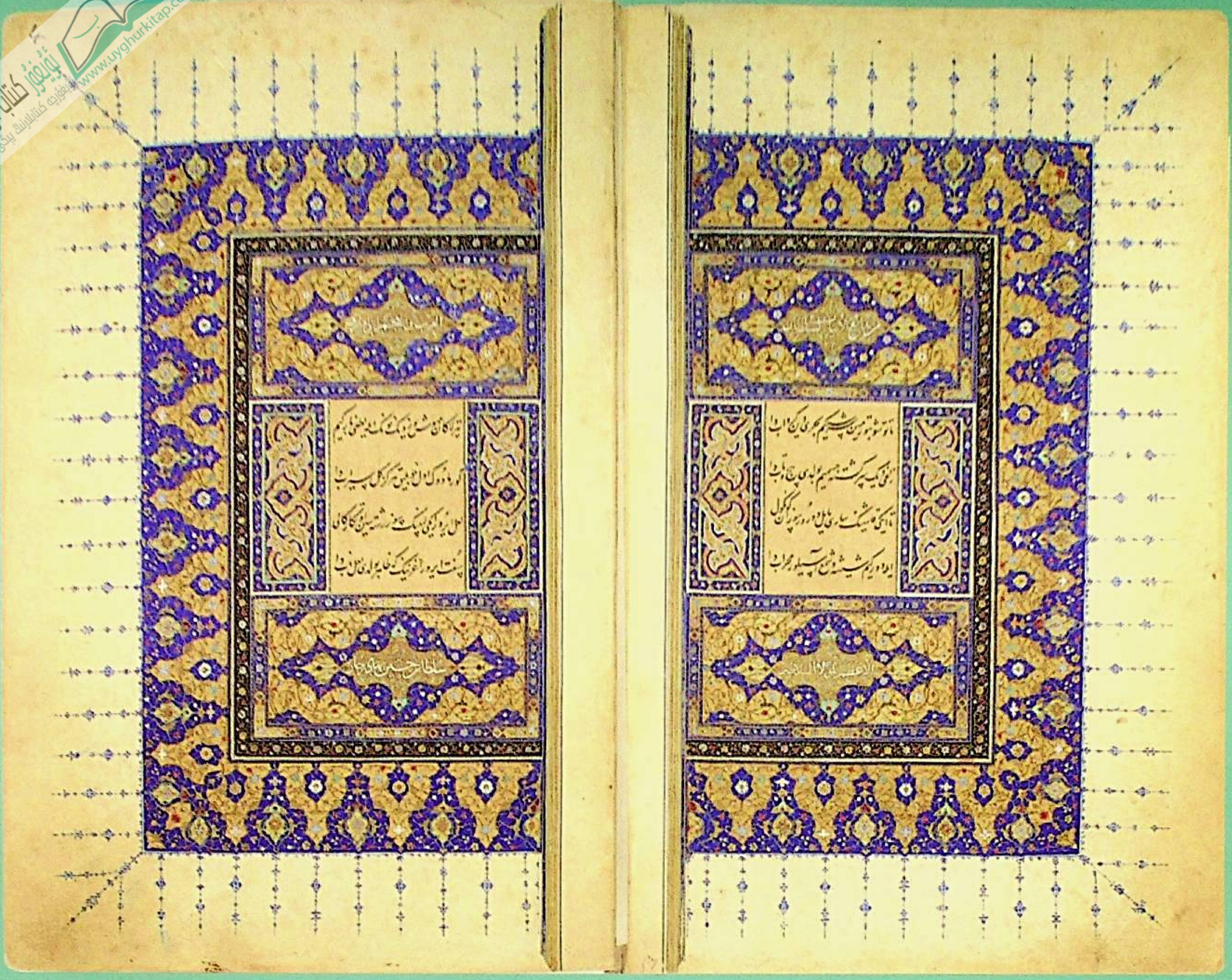

源　泉（布拉克）

بۇلاق

（维吾尔文）　总169期

(قوش ئايلىق ژۇرنال) ئومۇمىي 169-سان

BULAK A BIMOUNTHLY JOURNAL IN UIGHUR LANGUAGE

主编：穆合塔尔·马木提　副主编：买买提吐尔地

باش مۇھەررىر: مۇختار مامۇت　مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت

新疆人民出版社编辑出版
（乌鲁木齐市解放南路348号）
乌鲁木齐市鑫五方包装彩印有限公司
乌鲁木齐市邮局发行
中国国际图书贸易总公司国外发行
全国各地邮局订阅

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تۈزدى ۋە نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348-نومۇر)
ئۈرۈمچى ئالتۇن كۆزنەك رەڭلىك باسما چەكلىك شىركىتى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسى تارقىتىدۇ
جۇڭگو خەلقئارا كىتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ
جايلاردىكى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

国内统一连续出版物号：CN65-1063/I
国际标准连续出版物号：ISSN 1005-0876
国外发行号：Q1118　邮政编码：830001
邮政代码：58-108　定价：8.50元
广告经营许可证号：6500006000043

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى: CN65-1063/I
خەلقئارالىق ئۆلچەملىك ژۇرنال نومۇرى: ISSN 1005-0876
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋاكالەت نومۇرى: Q1118　پوچتا نومۇرى: 830001
پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 58-108　باھاسى: 8.50 يۈەن
ئېلان تىجارىتى ئىجازەتنامىسى نومۇرى: 6500006000043